KUSTANTAJA
TYÖVÄEN SIVISTYSLIITTO, HELSINKI

PAINETTU 1943
TAMPEREEN TYÖVÄEN KIRJAPAINOSSA

SUOMALAISIA SOSIALISTEJA

ENSIMMÄINEN OSA

SISÄLTÖ

Siv.

LUKIJALLE 5
N. R. af URSIN. Kirj. R. H. Oittinen 7
EETU SALIN. Kirj. Vihtori Huhta 81
YRJÖ MÄKELIN. Kirj. Veikko Kanerva 161
TAAVI TAINIO. Kirj. Ernst Lähde 231

LUKIJALLE

Työväen Kirjarengas alkaa tämän kirjan julkaistessaan sarjan *Suomalaisia sosialisteja,* jossa esitellään edesmenneitä suomalaisia työväenjohtajia ja sosialisteja. Tarkoitus on ensisijaisesti kuvata heitä työväenliikkeen näkökulmasta ja tehdä tunnetuksi heidän työtään työväenliikkeessä, jotta nuorempi polvi voisi saada käsityksen siitä, mitä he ovat suorittaneet työväen hyväksi ja millaisia pyrkimyksiä ja mielipiteitä heillä on ollut oman aikansa suurissa kysymyksissä.

Kirjoitelmat eivät pyri esiintymään tieteellisin vaatimuksin. Ei TKR eivätkä myöskään kirjoittajat ole voineet uhrata varoja ja aikaa perinpohjaisiin tutkimuksiin ja laajasuuntaiseen aineiston keruuseen. Kirjoitelmat on laadittu pääasiassa Työväen Arkistossa ja eräiden yksityisten henkilöiden hallussa olevan aineiston perusteella. Kukin kirjoittaja on sitäpaitsi käsitellyt tehtäväänsä omalla tavallaan, joten elämäkerrat jonkin verran eroavat toisistaan. Tämä saattaa kuitenkin olla etu, sillä siten kokoelma on ehkä tullut vaihtelevammaksi.

Suomalaisia sosialisteja I on ensimmäinen yritys tavallista sanomalehtikirjoitusta laajemmin arvioida vanhojen suomalaisten sosialistien työtä. Jos kirjamme pystyy innoittamaan perinpohjaisempaan työhön tällä alalla, on se voinut tehdä työväenliikkeen historian kirjoitukselle arvokkaita palveluksia. Ja jos se voi avartaa käsitystämme työväenliikkeen aikaisemmista vaiheista ja sen johtomiesten toiminnasta sekä herättää harrastusta yleensä työväen historiaa kohtaan, niin tämän kirjan julkaiseminen osoittautuu tarpeelliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi.

TKR:n työvaliokunta.

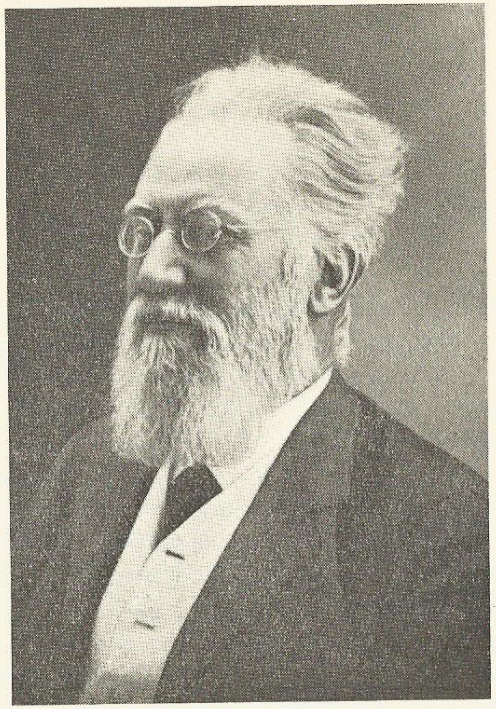

N. R. af URSIN

Kun Suomen sosialistisen työväenliikkeen alkuvaiheista joudutaan puhumaan tai kirjoittamaan, tulee esille aina tavalla tai toisella *Nils Robert af Ursinin* nimi, olipa kysymys melkein mistä toiminnan haarasta tai yrityksestä tahansa. Niin keskeinen henkilö hän oli, ja niin monille aloille hänen toimintansa ulottui.

Ursinia ei kuitenkaan voida pitää varsinaisena työväenliikkeen alkuunpanijana maassamme, sillä 1880-luvulla alkaneessa n.s. wrightiläisessä työväenliikkeessä oli eräällä toisella aatelismiehellä — Viktor Julius von Wrightillä — johtajan asema yli kymmenen vuoden ajan. Tosin hänen johtamansa työväenliike ei ollut luonteeltaan sosialistista. Sen tarkoituksena oli pyrkiä kaikkien yhteiskuntapiirien välittömän, luottamuksellisen yhteistyön avulla yhteiskunnallisten vastakohtien tasoittamiseen ja työväen olojen parantamiseen, jotta jyrkät yhteentörmäykset voitaisiin välttää. Talousjärjestelmän muuttamisesta ei suinkaan ollut kysymys. Tässä hengessä perustetuista työväenyhdistyksistä kehittyi kuitenkin myöhemmin sosialistisen työväenliikkeen perusjärjestöjä. Wrightiläinen työväenliike loi näet edellytykset itsenäisen sosialistisen työväenliikkeen syntymiseen kohottaessaan työväen sivistystasoa ja tietomäärää sekä kiinnittäessään sen huomiota yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin kysymyksiin. Työväki

syrjäyttikin työväenyhdistysten johdossa olleet porvarilliset henkilöt, sittenkun sen itsetietoisuus oli käytännöllisen kokemuksen ja maahamme vähitellen levinneiden sosialististen ajatusten vaikutuksesta kasvanut. — Juuri tässä työssä, sosialistisemman katsantotavan luomisessa ja työväen itsetunnon lujittamisessa, on Ursinilla ollut mitä keskeisin opettaja-asema, ja hän on mitä tehokkaimmalla tavalla edistänyt työväenliikkeen kehittymistä itsenäiseen sosialistiseen suuntaan.

Kauan on ollut työväen keskuudessa vallalla myös sellainen käsitys, että Ursin olisi ollut Suomen ensimmäinen sosialisti. Tämän käsityksen hän on itse kuitenkin torjunut. Ajallisesti jo paljon ennen, kuin hänen sosialistinen vakaumuksensa kirkastui, oli eräs toinen suomalainen — nimeltään Axel Niklas Herlin — ilmaissut kirjallisesti teoreettisen sosialistisuutensa. Tämä loppuikänsä nuhteettoman uskollisesti palvellut keisarillinen virkamies oli 1880-luvulla Saksassa oleskellessaan tutustunut sikäläiseen sosialismiin niin perusteellisesti, että hän v. 1894 julkaisi puolen neljättäsataa sivua laajan teoksen sosialidemokratian oikeusjärjestelmästä. Hän lienee myös osallistunut Nicolaus Finn-nimisenä Pariisin sosialistikongressiin v. 1889. Mitään vaikutusta tämän herran sosialismilla, joka ei suinkaan ollut puhdasta marxilaisuutta, ei ole kuitenkaan ollut Suomen työväenliikkeeseen eikä Ursinınkaan kehitykseen.

Mutta vaikka me siis täten eväisimmekin Ursinilta Suomen työväenliikkeen alkuunpanijan vieläpä Suomen ensimmäisen sosialistinkin kunnian, niin hänelle jää silti yllin kyllin ansioita. Hän ansaitsee hyvin *Suomen työväenliikkeen kunniavanhuksen* nimen, jota hänestä hänen loppuvuosinaan yleisesti käytettiin. Hänen toimintansa on myös ensimmäisenä kuvattava silloin, kun esitellään Suomen sosialistisen työväenliikkeen uranuurtajia.

Elämän ulkonaisia piirteitä.

Nils Robert af Ursinin ja hänen sukunsa kehityskulku on tavattoman luonteenomainen kansamme keskuudessa tapahtuneelle säätykierrolle ja myös mielipiteiden kehitykselle — lukuunottamatta tietysti hänen sosialistisen vakaumuksensa muodostumista, mikä on ainutlaatuista maamme yläluokan ja ennenkaikkea aateliston piirissä. Tämän vuoksi kannattaa uhrata muutama sana sukuhistoriallekin.

Ursinin suvun juuret ovat syvällä Suomen suomalaisessa kansassa huolimatta siitä, että suku viime vuosisadan ajan oli täysin ruotsalaistunut. Se juontaa juurensa, opettaja J. K. Karin mukaan, Jääsken pitäjässä 1600-luvulla eläneestä *Karhu-* tai *Karhunen*-nimisestä Karhulan rusthollin isännästä. Tämän poika, Sigfrid, siirtyi Viipuriin nahkuriksi ja muutti nimensä »hienomman jälkeen», kuten viipurilaiset sanovat, *Björniksi*, joka on karhu-sanan ruotsinkielinen vastine. Varakkaana porvarina hän koulutti poikansa, josta aikanaan tuli suuren Rantasalmen pitäjän kirkkoherra. Tämän klassillinen sivistys taas on ilmeisesti vaatinut latinalaissointuista nimeä, sillä hän muutti nimen *Ursinukseksi*, joka pohjautuu karhusanan latinankieliseen vastineeseen. Ursinuksia oli sitten pappeina Rantasalmella ja Iitissä, kunnes Iitin kirkkoherran Jaakko Juhana Ursinuksen poika rupesi lääketieteilijäksi ja karisti nimestään kirkollisen sivuvivahduksen käyttäen nimeä *Ursin*. Tämä Helsingin Yliopiston rehtorinakin toiminut anatomian ja fysiologian professori Nils Abraham Ursin sai sitten virasta erotessaan v. 1845 virkamiesansioistaan itselleen ja jälkeläisilleen aatelisarvon ja sen mukana nimen *af Ursin*. — Tämä herra on muuten jättänyt Helsingin nimistöön jälkensä. Ns. Ursinin kalliot ovat saaneet nimensä siitä, että hän käytti niitä säännöllisesti uimapaikkanaan.

Erikoisuuden vuoksi tulkoon vielä mainituksi, että tämä

Nils Robertin isoisä oli ruotsalaismielinen ja melko venäläisystävällinen virkamiestyyppi. Helsingin Yliopiston vararehtorina ja rehtorina ollessaan hän johdonmukaisesti toimi J. V. Snellmania ja hänen pyrkimyksiään vastaan vaikuttaen ratkaisevasti siihen, ettei Snellman saanut vakinaista asemaa yliopistossa. Isoisä oli monessa suhteessa pojanpoikansa vastakohta, joka aikoinaan oli sangen kiivas suomalaisuuden kannattaja ja J. V. Snellmanin ihailija sekä vielä kiivaampi venäläisten sortotoimenpiteiden vastustaja puhumattakaan hänen vakaumuksellisesta kansanvaltaisesta ajattelutavastaan. Molemmat olivat kuitenkin samanlaisia luontaisessa lahjakkuudessaan ja tunteiden voimakkuudessa sekä henkisessä ja ruumiillisessa sitkeydessä. Yhtäläistä oli myös tietty itsepäisyys ja rohkeus asettua kiivaasti vastustamaan ympäristössä esiintyviä käsityksiä, jos he pitivät sitä tarpeellisena.

Professorin pojasta Juliuksesta tuli koulumies, ja hän asettui vaimonsa Maria Charlotta Lybeckin kanssa asumaan Kuopioon, josta hän oli saanut lyseon lehtorin viran. Siellä syntyi sitten huhtikuun 18 p:nä 1854 heidän poikansa Nils Robert.

Tämä työväenliikkeen suuri opettaja sai lapsuudessaan ja nuoruudessaan täysin ruotsalaisen, vieläpä ylimysmielisen kasvatuksen isän suhteellisesta varattomuudesta huolimatta. Ensin hänelle annettiin kotona huolellista kotiopetusta ja sitten hänet pantiin Kuopion lyseoon. Nils tai Nisse, niinkuin häntä silloin nimitettiin, oli erittäin kiltti ja ahkera oppilas eikä vanhemmilla ollut suinkaan aihetta hoputtaa häntä kirjojen ääreen. Koululuvut olivatkin hänen pääharrastuksensa jatkuvasti, vaikka 14-vuotiaasta lähtien häntä alkoivat kiinnostaa tanssi ja — ilmeisesti myös kauniimpi sukupuoli varhaiskypsien koululaisten tapaan. Hän kertoo eräässä muistelmassaan tapauksen, joka kuvaa sitä, millaisena koulupoikana isäkin häntä piti: »Kun tulin 14-vuotiaaksi menin isäni luo ja pyysin päästä tanssikouluun. Ukko huudahti: Sinäkö, kirjakoi, tanssikouluun! Jos olet edelleenkin ahkera, niin mene vaan! Ja tämänkin koulun otin sangen ahkeralta kannalta, sillä tanssi tuli kirjojeni ohessa ainoaksi melkein intohimoiseksi haluksi.» Samassa yhteydessä hän kertoo, että hänellä 16-vuotiaana oli ollut 16 »heilaa», joiden kanssa vain käveltiin ja tanssittiin, muttei harrastettu sen hellempiä tunteiden ilmauksia. Nämä harrastukset eivät kuitenkaan häirinneet kouluopintoja, sillä Nisse tuli v. 1871 ylioppilaaksi 17-vuotiaana ja oli »tietojen suhteen» kolmannella tilalla sen vuoden ylioppilaista koko maassa.

Yliopistolliset opintonsa Nils Robert af Ursin otti myös varsin perusteellisesti. Niiden pääkohteina olivat klassilliset kielet, latina ja kreikka sekä pohjoismaiden historia, joissa hänellä oli filosofiankandidaattitutkinnossa korkein arvosana. Tämän tutkinnon hän suoritti toukokuussa 1877, jolloin hänet myös toisella arvosijalla vihittiin filosofian maisteriksi. Näistä maisterinvihkiäisistä hän kertoo, että hänen velvollisuutensa oli silloin pitää puhe naisille ja jatkaa sitten: »Siitä ajasta asti olenkin ollut naisten ja naisasian uskollinen puolustaja.» Myöhemminkin hän mielellään juhlallisissa tilaisuuksissa muisti läsnäolevia naisia pienellä puheella.

Ursin oli muuten erinomainen latinantaitaja, sillä verraten pitkänä opintoaikana hänellä oli tilaisuus perusteellisesti syventyä tähän kieleen. Isä tosin oli varaton, niin ettei hänen varoillaan voinut kauan akateemisista opinlähteistä nauttia, mutta Ursinilla oli suosijanaan mm. prof. Aug. Ahlqvist, joka asui samassa talossa ja näki hänet alituisesti kirjojen ääressä ja joka sen vuoksi — Ursinin oman kertoman mukaan — auttoi häntä saamaan apurahoja opintojaan varten. Myös professorien Z. Topeliuksen, Th. Reinin ja E. G. Palmenin sanotaan suhtautuneen häneen opintoaikanaan erittäin ystä-

vällisesti ja auttaneen häntä. Hän oli esim. viimeksimainitulle velkaa verraten pitkän aikaa.

Kandidaatiksi tultuaan jatkoikin Ursin tieteellisiä tutkimuksiaan ja opintojaan sekä kotimaassa että ulkomailla. Vv. 1879—1881 hän opiskeli yliopiston varoilla Saksan eri yliopistoissa sen ajan etevimpien tiedemiesten johdolla etupäässä klassillisia kieliä ja muinaistiedettä. Filosofian lisensiaatin arvon hän saavutti latinankielisellä, muinaisroomalaisten sotalaitosta käsittelevällä väitöskirjalla *De Castris Hygini qui fertur quaestiones*» v. 1883. Rooman muinaistutkimusta hän jatkoi senkin jälkeen julkaisten oltuaan opintomatkalla Saksassa joulukuusta 1883 elokuuhun 1884 tutkielman *De Lusitania provincia Romana* (1884), jossa hän käsitteli Lusitaniaa eli suunnilleen nykyistä Portugalia. Tämä teos jäi kuitenkin keskeneräiseksi varojen puutteen takia. Myöhemminkin Ursin työskenteli edelleen tämän ammattitieteensä alalla. Hän osallistui arkeologisiin kursseihin Roomassa, Pompeijissa ja Napolissa ym. v. 1903 sekä harjoitti taidetutkimuksia Euroopan taidekeskuksissa samana vuonna. V. 1906 hän teki 6½ kuukautta kestäneen kasvatusopillisen tutkimusmatkan Saksaan, Sveitsiin, Ranskaan ja Englantiin julkisen apurahan turvin sekä kävi samalla matkalla mm. Kreikassa ja Konstantinopolissa tutustumassa näihin antiikin historian näyttämöpaikkoihin.

Tieteellisten töittensä ansiosta Ursinilla olisi ollut prof. Eliel Aspelinin kirjeellisen tiedonannon mukaan mahdollisuuksia päästä dosentiksi Helsingin Yliopistoon. Mutta hän oli rakastunut ja voidakseen mennä naimisiin varattoman tytön, Anna Maria Elisabeth von Pfalerin, kanssa, hänen oli hankittava toimi ja luovuttava pitkällisestä ja vähätuloisesta tiedemiehen urasta. Hän pääsi v. 1881 Haminan kadettikouluun »poliittisten aineiden», historian, maantieteen ja tilastotieteen sekä saksankielen opettajaksi ja meni naimisiin v. 1882.

Ursinin nuoruusaika sattui juuri huomattavaan henkiseen murroskauteen, jolloin suomalaisuuden aate eteni voimakkaasti sivistyneistön nuorison keskuudessa ja jolloin myös sosiaaliset harrastukset alkoivat entistä enemmän kiinnittää huomiota. Ajan henkiset virtaukset eivät voineet olla jättämättä jälkiään Ursinin herkkään mieleen. Hän oli henkilökohtaisesti tavannut Elias Lönnrotin ja kuullut J. V. Snellmanin puheita. Niinpä hän Haminassa olonsa aikana oli jo tullut vakuuttuneeksi suomalaisuusasian oikeutuksesta ja merkityksestä. Nuoruutensa koko kiivaudella hän oli valmis ajamaan suomalaisuuden asiaa. Hän kertoikin 80-vuotiaana, että hän oli 1880-luvulla »kova suomenmielinen», mutta loppuiällään siinä suhteessa »tasapuolinen», mikä itse asiassa oli luonnollistakin. Haminassa joutui Ursin ikävyyksiin suomenmielisyytensä takia. Snellmanin syntymäpäivänä toukok. 5 p. 1882 pidetyssä juhlassa hän piti muistopuheen, joka siinä määrin ärsytti ruotsinmielisiä, että siitä aiheutui kadettikoulun opettajan toimen menettäminen. Katkerasti Ursin kertoo, että hän oli tämän vuoksi perheineen »kadulla» ilman työtä ja toimeentuloa. Syksyllä 1882 hänen onnistui vain kuukaudeksi saada itselleen opetustyötä Helsingin suomalaisessa alkeisopistossa, mutta hän sai hankituksi apurahoja tieteellistä työtä varten, niin että hän talvella 1882—83 sai valmistetuksi väitöskirjansa. Tilapäisesti hän opetti lukuvuonna 1884—85 Turun suomalaisessa yksityislyseossa latinaa, kreikkaa ja ranskaa sekä Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa saksaa. V. 1885 hänet määrättiin koetteeksi hoitamaan Viipurin suomalaisen valtion lyseon kreikan ja latinan lehtorin virkaa, jota hän hoiti vuoteen 1888. Tässäkin toimessa ollessaan hän joutui vaikeuksiin suoran luonteensa ja vakaumuksellisen oikeudentuntonsa takia. Kaikenlaisia rettelöitä syntyi hänen ja koulun rehtorin G. W. Vallen välillä, ja hänen oli — yritettyään vastustaa virkavaltaisuutta — lähdettävä Viipurista. Tosin hän sai

heti kreikan ja latinan lehtorin viran Turun ruotsalaisesta klassillisesta lyseosta, niin ettei hän joutunut tällä kerralla erikoisemmin kärsimään. Tässä toimessa hän oli vuoteen 1896, jolloin hänet nimitettiin Turun suomalaisen klassillisen lyseon kreikan ja latinan lehtoriksi, mitä virkaa hän sitten hoiti vuoteen 1918 saakka.

Vuosi 1918 oli Ursinille sangen kohtalokas, kuten niin monelle muullekin työväen johtomiehelle. Vaikka hän oli ollut jo kymmenisen vuotta erossa käytännöllisestä poliittisesta toiminnasta ja vaikkei hän kapinan aikanakaan osallistunut mihinkään johtotehtäviin, niin kuitenkin häntä uhkailtiin sodan loppupäivinä siinä määrin, että hän katsoi parhaimmaksi etsiä turvaa Venäjältä. Viimeisellä junalla tämä vanha ja sairaalloinen mies siirtyi pois kotimaastaan uhkaavaa terroria pakoon. Valkoisten saavuttua Turkuun hänen luultiin piileskelevän eräällä maatilalla kaupungin lähistöllä, ja paikalliset viranomaiset saivat jo »punaisen tohtorin» pidättämiskäskynkin. Hänen pelkonsa oli siis ainakin osittain täysin aiheellinen.

Venäjällä Ursinia kohdeltiin hyvin ja hänen elämänsä oli olosuhteisiin katsoen siedettävää. Hän toimi ensin vuoden verran Pietarissa suomalaisen yhteiskoulun johtajana, mutta siirtyi sitten Moskovaan, kun hänelle vallanpitäjien toimesta oli varattu tilaisuus tieteelliseen työhön Moskovassa Venäjän Sosialistisen Akatemian jäsenenä. Olostaan Venäjällä Ursin kertoo eräässä muistelmakirjoituksessaan seuraavaa: »Minut ja minun nuori hoitajattareni varustettiin suhteellisen runsaasti vaatteilla ja muonavaroilla, sainpa itsekin vanhan ystävättäreni Aleksandra Kollontayn välityksellä, jota olin paljon ennen auttanut hänen kirjallisissa töissään, syödä itse Kremlissä komissaarien pöydässä. — Kun minä kysyin syytä tähän suureen huomaavaisuuteen — itse Lenin suhtautui minuun ystävällisesti — vastattiin minulle, että kyllä tiedettiin, mitä minä muka olin tehnyt Suomen työväelle.» Tästä huolimatta ei olo Venäjällä oikein miellyttänyt Ursinia, ja kun hänen silmänsä vaativat huolellista lääkärinhoitoa, jota hän ei uskonut siellä saavansa, hän pyysi matkustusoikeutta Venäjältä. Itä-Karjalan ja Ruijan kautta tapahtuneen seikkailurikkaan matkan jälkeen, jonka aikana hänen mm. ruotsalaisen matkustusluvan puutteessa täytyi Ruotsin rajan yli päästäkseen tekeytyä vielä sairaammaksi kuin oli, hän pääsi Ruotsiin kesällä 1920. Vanhan tuttavansa Hjalmar Brantingin avulla hän sai siellä pakolaisoikeudet.

Oleskeltuaan Ruotsissa noin parin vuoden ajan matkusti Ursin hoitajattarineen Suomeen toukokuussa 1922. Täällä häntä vastaan nostettiin oikeudenkäynti, jossa häntä erään Venäjällä valmistetun vaalijulistuksen allekirjoittamisen takia syytettiin valtiopetoksesta tai ainakin avunannosta siihen. V. 1923 Turun hovioikeus tuomitsi hänet 1½ vuodeksi kuritushuoneeseen, mutta Korkein Oikeus muutti tuomion seuraavana vuonna 1 vuodeksi, joten siitä tuli ehdonalainen, niin ettei hänen, vanhan haudan partaalla olevan sairaan miehen, tarvinnut sentään mennä vankilaan menehtymään.

Venäjältä käsin Ursin oli lähettänyt Suomen kouluylihallitukselle lääkärien lausuntoon perustuvan anomuksen saada virkavapautta yhden vuoden ajaksi Turun suomalaisen klassillisen lyseon lehtorin virasta perustellen sitä sillä, että hän oli ylenmäärin hermostunut ja että hänen silmänsä olivat sangen heikot. Virkavapautta hänelle ei tietystikään annettu, vaan hänet julistettiin virkansa menettäneeksi, koska hän oli poistunut tointaan hoitamasta. Huolimatta yli 30 vuotta kestäneestä pitkästä palvelusajastaan Suomen kouluissa Ursin siis menetti lehtorin eläkkeensä ja joutui kotimaahan palattuaan lähes 70 vuotiaana puille paljaille sukulaisten ja ystävien varaan. Hän asettui asumaan Hämeenlinnaan ja kulutti vanhuutensa päivät pienissä kirjallisissa töissä. Anottuaan ensin

turhaan eläkettä myös presidentiltä hän sai sen viimein v. 1927 tri Julius Ailion ollessa opetusministerinä, niin että hänen viimeisimmät elinvuotensa olivat suurimmista taloudellisista huolista vapaat.

Toukokuun 7 p:nä 1936 tämä paljon kokenut ja huomattavan elämäntyön suorittanut Suomen työväen suuri opettaja vaipui ikuiseen uneen.

Sosiaalinen herääminen.

Yläluokkaan kuuluvana ja pääasiassa kirjojensa ääressä ahertavana nuorukaisena ei Ursin koulu- ja opiskeluaikanaan joutunut paljonkaan tekemisiin sosiaalisten kysymysten kanssa. Hän on elänyt nuo ajat ilmeisesti sangen etäällä varsinaisesta kansasta saamatta paljonkaan vaikutteita sen kärsimyksistä, toiveista tai puutteista. Kirjojen välityksellä hän oikeastaan oppi näkemään yhteiskunnallisiakin ongelmia, ja ne antoivat hänelle varsinaisen herätteen tarkastella elävää elämää.

Viime vuosisadan koulu- ja yliopistokasvatuksessa oli vanhalla roomalaisella kirjallisuudella ja kulttuurilla keskeinen asema. Kun Ursin vielä tutki näitä seikkoja omana ammattialanaan, oli ikäänkuin luonnollista, että hän joutui syventymään niihin perusteellisesti ja sai niistä mitä runsaimmin virikkeitä henkiselle toiminnalleen. Antiikin asiain harrastukseen pohjautui hänen yhteiskunnallinenkin harrastuksensa. Muinaisen Rooman valtavat luokkataistelut veivät hänen ajatuksensa uusille urille. »Sain vaikutteita jo antiikin historiasta, patriisien ja plebeijien taistelusta», lausuu hän eräälle haastattelijalle 80-vuotispäivänsä edellä. Kirjojen hahmoittelema ihannoidun yhteiskuntakuvan ja todellisuuden välinen ristiriita lienee häntä syvästi järkyttänyt sitten kun hän oli oppinut tuntemaan todellista elämää kaikessa alastomuudessaan. »Kun muinaisuuden suurelta puhujalta, Cicerolta, olin oppinut, että oikeus oli kaiken yhteiskuntaelämän perustus, rupesin näkemään yhä selvemmin, että nykyinen yhteiskunta olikin perustettu pääasiallisesti vääryyteen, huutavaan vääryyteen jokaisen kansan, ihmiskunnan suurta enemmistöä kohtaan», näin kuvailee hän sosiaalista heräämistään eräässä sanomalehdessä v. 1924.

Kun Ursinin opiskeluaikana suomalaisuusasia oli niin kiihkeän taistelun kohteena, hän totesi ensinnä sen vääryyden, mikä tässä kohden oli olemassa. Niin hänestä tuli kiivas suomenmielinen. Suomalaisuusriennoilla oli näihin aikoihin vielä varsin selvä kansanvaltainen leima, koska taistelu oli kohdistettu yhteiskunnassa valtaa pitävää ruotsalaista yläluokkaa vastaan. Täten siis Ursin suomalaisuusharrastuksensa vaikutuksesta tuli tutustuneeksi yhä enemmän yhteiskunnallisten voimasuhteiden perustekijöihin. Varsinaisesti kuitenkin kansantalouteen ja tilastotieteeseen perehtyminen johti Ursinin — hänen opettaessaan niitä aineita mm. Haminan kadettikoulussa — yhä selvemmin yhteiskuntakysymysten tutkijan tielle.

Klassillisten kielten ja antiikin historian opinnot pitivät tietysti hänet vallassaan vielä sangen voimakkaasti eikä hänestä suinkaan tullut heti sosialistia, kun hän oli ruvennut tarkkaamaan yhteiskunnallisia ongelmia. Kasvatuksen luoma elämänkäsitys sekä tuttavapiirin mielipiteet vaikuttivat tietysti myös hyvin paljon. Tullessaan työväenliikkeeseen Ursin onkin ollut hengeltään ja pyrkimyksiltään täysin wrightiläinen. Vielä Viipurissa työväenyhdistystä perustaessaan hän oli — omankin mainintansa mukaan — »vielä jonkinlaisella wrightiläisellä kannalla». Hänen erittäin voimakas idealistisuutensa ja kiihkeytensä antoivat kuitenkin hänen mielipiteilleen varsinkin yksityiskeskusteluissa hyvinkin kärkevän sävyn. Vasta Turkuun muutettuaan v. 1888

tapahtui hänessä käänne. Ursin kertoo itse: »Siellä minä näin paljon elämää ja v. 1890 olin jo selvä sosialisti. Minä ryhdyin tieteellisesti tutkimaan Marxia ja Engelsiä, ja niin minun antiikista ja historiasta saatu taipumukseni kirkastui selväksi vakaumukseksi.»

Tähän on kuitenkin huomautettava, että Ursinin kirjoitukset aina vuosisadan viime vuosikymmenen loppuun saakka ovat sosialistiselta kannalta katsottuna usein varsin vähän oikeaoppisia. Se sosialismi, jota Ursin 1890-luvulla edusti, ei suinkaan ollut vielä kaikissa suhteissa puhdasta marxilaisuutta. Hänen vanhat ihanteensa ilmenivätkin vielä selvästi. Huomattavin piirre hänen silloisessa suhtautumistavassaan oli se, että hän toivoi sangen paljon hyötyä koituvan siitä, että sivistyneet luokat, ennenkaikkea ylioppilaat, saataisiin toimimaan työväen hyväksi. Niinikään hän pyrki kirjoituksissaan vetoamaan porvariston oikeuden- ja velvollisuuden tunteisiin. Hänen tapansa ajaa työväenasiaa ja sosialismiin vivahtavia aatteitaan oli siis tavallaan snellmanilainen. Tämä osoittaa, miten suuri vaikutus Snellmanilla on ollut hänenkin ajatteluunsa.

Vuosisadan vaihde ja työväenpuolueen perustaminen varsinaisesti lienevät saattaneet Ursinin sosialismin teoreettisesti selvemmälle pohjalle, koska hänen — työväenpuolueen perustajana ja johtajana — oli hahmoiteltava ohjelmaa ja pohdittava sopivia menettelytapoja. Näinä aikoina hänen poliittiset periaatteensa vähitellen kiteytyivät niihin muotoihin, missä ne suurin piirtein — käytännöllisiä johtopäätöksiä lukuunottamatta — pysyivätkin koko hänen elämänikänsä.

On jotakin suurta siinä rohkeudessa ja uskollisuudessa, jota Ursin osoitti sosialistiksi kääntymisessään. Meidän nykyajan ihmisten on ehkä vaikea kuvitella sitä, mitä se hänelle merkitsi. Noihin aikoihin suomalaisuusasian ajajakin oli ruotsinkielisen yläluokkapiirin mielestä jo melkein kuin kapinallinen, ja sosialisti oli suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tuhooja. Kun nuori aatelismies ja tieteenharjoittaja omaksui tuollaisia harrastuksia, niin se johti siihen, että häntä alettiin syrjäyttää, hänet eristettiin vähitellen ja häntä pidettiin ikäänkuin rappiolle joutuneena.

Kun Ursin tästä huolimatta kulki horjumatta tietään, niin se merkitsi, että hänen koko olemuksensa oli täysin sopusoinnussa sen kanssa, mihin hän ryhtyi. Ursin oli sangen herkkä luonne. Hänen oikeudentuntonsa oli mitä valveutunein, hänen myötätuntonsa voimakasta, hänen totuudenrakkautensa palava ja ennenkaikkea hänen siveellinen ja sosiaalinen rohkeutensa oli järkkymätön, silloin kun hänen tunteensa ja järkensä olivat luoneet varman vakaumuksen. Nämä henkiset ominaisuudet johtivat hänet sosialismiin, ne myös tekivät hänestä sille uskollisen, kaikista vainoista, moitteista ja ivasta huolimatta.

Lyhyesti hahmoiteltuna Ursinin aatteellinen kehitys kuvastaa työväestömme aatteellista kehitystä viime vuosisadan loppuvuosikymmeninä. Yleensä työväenpiireissä ensin herättiin tajuamaan suomalaisuuden ajatus. Valveutuneimmat työläiset olivat mukana aluksi suomalaisuusliikkeessä varsinkin sen kansanvalistuspyrinnöissä. Sitä seurasi wrightiläisen työväenliikkeen vaihe, joka kohdisti työväen huomion sen omiin erikoisiin yhteiskunnallisiin, taloudellisiin, sivistyksellisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Lopuksi sitten vähittäisen kehityksen jälkeen kirkastui työväen toiminnan pohjaksi sosialistinen yhteiskuntakäsitys.

Ursinin toiminta työväenyhdistyksissä ja niiden edustajakokouksissa.

Vaikka Ursinin pääasiallisin työ kuuluu kirjallisen toiminnan ja tutkimuksen piiriin, niin hänen käytännöllisellä yhdistystoiminnallaankin on ollut työväenliikkeelle varsin suuri merkitys.

Ensinnä joutui Ursin työväenliikkeen kanssa kosketuksiin *Viipurissa*. Siellä »radikaalisen» Viipurin Sanomain toimittaja, kolleegiasessori F. W. Jalander — maaherra Br. Jalanderin isä — oli kaiketi Helsingin Työväenyhdistyksen esikuvan perusteella innostunut työväen asiaan. Hän puhui työväenyhdistyksen perustamisesta Ursinille ja veturinkuljettaja T. Humalojalle, joiden toimesta sitten pantiin Viipurin työväenyhdistyksen perustaminen alulle jo v. 1886, vaikka sen toiminta alkoikin varsinaisesti vasta v. 1888. Tämän yhdistyksen toimintaan ei Ursin kuitenkaan paikkakunnalta poismuuttamisensa takia ehtinyt juuri osallistua.

Sitä innokkaammin hän alkoi toimia *Turun* työväenyhdistyksessä, jossa hän heti ryhtyi puuhaamaan etenkin sivistystyössä. V. 1891 hän joutui hoitamaan yhdistyksen puheenjohtajan tehtäviä, jotka olivat hänen huolenaan aina vuoteen 1900 saakka. Joka suhteessa perusteellisena miehenä Ursin hoiti tämänkin toimen erittäin huolellisesti. Hän mainitsee jakaneensa aikansa tasan työväenyhdistyksen ja koulun kesken uhraten päivittäin kummallekin n. 7 tuntia. Tämä saattaa tuntua uskomattomalta, mutta sen selvitykseksi on mainittava, että Ursin olikin Turun työväenyhdistyksessä kaikki kaikessa. Hänen oli oltava mukana kaikenlaisia käytännöllisiäkin tehtäviä suorittamassa puhumattakaan siitä, että aloitteiden ja suunnitelmien teko oli hänen harteillaan. Turun työväenyhdistys olikin noina aikoina erinomaisessa kunnossa. Se oli ajoittain Suomen suurin työväenyhdistys, jossa oli n. 1000 jäsentä. Ursin edusti myös julkisuudessa reippaasti yhdistystään. Kerrotaan, että hän mm. yhdistyksen lipun vihkiäisiä varten järjestetyssä juhlakulkueessa marssi komeasti tohtorinhattu päässä kulkueen etunenässä. Työväkeä tietysti rohkaisi se, että korkeasti oppinut tohtori noin näkyvästi tunnusti lukeutuvansa työväenliikkeeseen. Se oli myös henkilökohtaisesti rohkea teko, sillä se antoi aiheen

porvaristolle pilantekoon. Mutta jos Ursin olisi pelännyt pilantekoa, niin kai hän olisi silloin hautautunut hiljaisuuteen kielioppien ja historioiden turviin.

Turun työväenyhdistyksen edustajana osallistui Ursin 1890-luvulla koko maan *työväenyhdistysten edustajakokouksiin* vaikuttaen melkoisen huomattavalla tavalla niiden päätöksiin. Niissä muiden paikkakuntien työläisedustajat oppivat tuntemaan hänet ja hänen mielipiteensä, joten hänestä tuli vähitellen koko maan varsinaisten työläisten johtaja ja ennenpitkää myös sosialistisesti ajattelevien opastaja.

Jo ensimmäisessä, Helsingissä v. 1893 pidetyssä kokouksessa hän toimi toisena puheenjohtajana ja edusti kokouksessa jyrkempää suuntaa, vaikkei tällöin ollutkaan kovin suuria eroavaisuuksia, sillä von Wrightin johtaja-asema oli täysin kiistaton. Sosialismista ei silloin vielä julkisesti puhuttu juuri mitään. Ursinin silloisille mielipiteille kuvaava on hänen lausuntonsa työväen ohjelman tärkeimmistä kohdista, joina hän piti työväen henkistä kehittämistä, 10-tuntisen työpäivän käytäntöön ottamista ja äänioikeuden laajentamista. Hänen ehdotuksestaan päätettiin 10-tuntisen työpäivän vaatimusta ajaa kerrassaan »pontevasti». Ursinin harrastusten silloista suuntaa osoittavat myös ne asiat, jotka hän omasta puolestaan esitti kokouksessa käsiteltäviksi. Hän ehdotti harkittavaksi: Kuinka voitaisiin saada suurempaa osanottoa työväenasiaan ns. säätyhenkilöiden ja työnantajien puolelta? Onko työväen kunnallisissa ja valtiollisissa vaaleissa pantava omia ehdokkaita? Onko kansanhuvitukset vietettävät pyhä- ja sunnuntaipäivinä? Nämäkin keskustelukysymykset osoittavat, missä kehitysvaiheessa työväenliike tuohon aikaan oli. Vaikka Ursin omassa mielessään olisi saavuttanutkin täysin selkeän sosialistisen kannan, niin hänen ei vielä kannattanut siitä paljon puhua, koska häntä ei olisi ymmärretty oikein.

Se, että Ursin tunnettiin ja tunnustettiin Helsingissäkin,

käy ilmi siitä, että hänet pyydettiin mukaan Työmies-lehteä perustettaessa v. 1895. Koska hän oli kielitaitoinen ja hänellä oli kansainvälisiä suhteita, niin hänen tehtäväkseen jäi »ulkomaan työväenliikkeen esitteleminen» Työmiehen palstoilla. Alkuaikoina hän kirjoitti artikkelin melkein jokaiseen — kerran viikossa ilmestyvän — lehden numeroon. Työmiehen aputoimittajana hän oli helmikuuhun v. 1896.

Tällä välin oli Ursin ehtinyt esiintyä sangen merkittävällä tavalla Tampereella v. 1896 pidetyssä työväenyhdistysten edustajakokouksessa, jonka puheenjohtaja hän oli. Tämän kokouksen keskeisin asia oli äänioikeuskysymys. Siinä asiassa Ursin edusti jälleen kaikkein radikaalisinta kantaa: mies ja ääni ilman minkäänlaisia ehtoja. Hän näyttää pyrkineen jo siihen, että työväki äänioikeuden laajentamisen avulla saavuttaisi ratkaisuvallan lukumääränsä perusteella. Erikoisesti syytettiin häntä, sitä miestä, »jonka käsissä kokouksen johto näytti olevan», kuten maisteri Matti Helenius lausui, siitä, ettei hän lainkaan ottanut huomioon sivistyksen merkitystä vaatiessaan kaikkien rajoitusten poistamista porvaris- ja talonpoikaissäädyn edusmiesten vaaleissa. Vaikkei Ursinin edustama kanta tullutkaan kokouksen päätökseksi, niin kuitenkin työväenliike oli tässä kokouksessa osittain juuri hänenkin ansiostaan astunut ratkaisevan askeleen eteenpäin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden saavuttamisen tiellä. — Kun von Wright kokouksessa tehtyjen, »mahdottomien», äänioikeusasiaa koskeneiden päätösten vuoksi pyysi eroa työväenvaltuuskunnan puheenjohtajan toimesta, niin Ursin kokouksen puheenjohtajana pyysi häntä peruuttamaan kieltonsa ja lausui pöytäkirjan mukaan: »Jyrkempi suunta on kyllä työväenliikkeeseen tullut, mutta se tahtoo vain nopeammin päästä sinne, minne kaikki työväenliikkeen ystävät — hra v. Wrightkin — pyrkivät, eikä suinkaan aio panna toimeen mitään mullistuksia eikä vaatia mahdottomia.» Mistään

vallankumouksellisesta ei tässä yhteydessä voinut olla puhettakaan.

Vuosi 1896 merkitsi von Wrightin johtajakauden päättymistä työväenliikkeessä, mutta erikoista suunnan muutosta ei tällöin kuitenkaan tapahtunut ellei sinä pidetä sitä, että äänioikeusasiaa alettiin ajaa voimakkaammin ja että sosialismia ruvettiin käsittelemään hiukan enemmän puheissa ja kirjoituksissa. Vasta v. 1899 Turussa pidetty työväenyhdistysten kokous sai aikaan ratkaisevan käänteen. Silloin näet toteutui Ursinin lempiajatus: oman työväenpuolueen perustaminen tapahtui.

Työväenpuolueen perustaminen ja ammattijärjestöriita.

Ursin oli jo Tampereen kokouksen johtavassa valiokunnassa esittänyt *työväenpuolueen perustamisasian* käsittelyä, mutta enemmistö oli estänyt asian esilletulon. Ursin oli sitäpaitsi kirjoittanut asiasta Työmies-lehdessä ja piti sitä muutenkin jatkuvasti vireillä. Nuorsuomalaisten käsissä olevan Työväen valtuuskunnan mielestä asiaa oli käsiteltävä v:n 1899 kokouksessa, jonka tärkein kysymys siitä tuli. Pitkien keskustelujen jälkeen tämä kokous suurella äänten enemmistöllä päätti, että Suomen työväenpuolue perustetaan. Ohjelman oli Ursin laatinut kuuluisan Erfurtin ohjelman perusteella. Johtolauseen siihen kirjoitti Ruotsin työväenliikettä kokouksessa edustanut Hjalmar Branting. Tällöin ei vielä Ursinkaan uskaltanut liittää työväenpuolueen nimeen sanaa sosialidemokraattinen. Yleensä pidettiin työväenpuolueen perustamista rohkeana tekona, sillä ei ollut paljonkaan takeita siitä, että työväenyhdistykset laajassa mitassa päättäisivät siihen liittyä, vaikkei se nimittäisikään itseään sosialidemokraattiseksi.

Työväenpuolueen kotipaikaksi valittiin Turku, koska »muu-

alla ei ollut sellaista miestä, joka olisi pystynyt johtamaan». Ajateltiin myös, että Ursin voisi saada työväenyhdistykset liittymään uuteen puolueeseen. Hän oli myös vielä silloin ainoa arvovaltainen ja edustuskykyinen henkilö, joka voitiin saada puolueen johtoon. Ja niin hänestä tuli puoluehallinnon puheenjohtaja.

Voidaan kyllä hyvin keskustella siitä, oliko Ursin erikoisen sopiva johtajaksi. Ainakin hänen toimintansa puoluehallinnon puheenjohtajana sekä myöhemminkin osoitti, ettei hänellä ollut riittävästi niitä ominaisuuksia, joita suurelta poliittiselta johtajalta vaaditaan. Hän ei ollut kyllin joustava eikä häikäilemätön asiansa ajamisessa. Hän ei kyennyt selvittämään itse asiassa toisarvoisia riitaisuuksia, vaan päästi ne häiritsemään toimintaansa sangen pahasti. Selvää kuitenkin oli, että oppineena ja sosialismiin teoreettisesti perehtyneenä sekä esiintymiskykyisenä hänellä oli mitä suurimmat mahdollisuudet hankkia uudelle puolueelle sitä vaikutusvaltaa, mitä se kipeästi tarvitsi. Ja missään tapauksessa ei voida osoittaa todellakaan ainoatakaan henkilöä, joka paremmin kuin hän olisi soveltunut työväen johtajaksi. Valitettavaa oli, että heti työväenpuolueen perustamistilaisuudesta lähtien Ursinin työskentelyä haittasivat sisäiset riitaisuudet.

Helsinkiläiset, etupäässä Eetu Salin ja A. Järvenpää, närkästyivät kovin siitä, että työväenpuolueen kotipaikaksi määrättiin Turku, vaikka puoluehallintoon valittiinkin edustajia muiltakin paikkakunnilta mm. Helsingistä. Saadakseen korvausta tästä tappiosta he pyrkivät ensin säilyttämään vanhan työväen valtuuskunnan jonkinlaisena ammattiosastojen yhdyselimenä, mutta kun he eivät siinä onnistuneet, niin he esittivät *ammattijärjestön perustamista* ja sen kotipaikaksi Helsinkiä. Kun kokous kuitenkin antoi ammattijärjestön perustamisenkin puoluehallinnon tehtäväksi, oli helsinkiläisten mitta täysi. Jonkinlainen sotatila vallitsi jo alun alkaen

puolueen johdon ja helsinkiläisten kesken. Edellisen valmistautuessa hitaanlaisesti ammattijärjestön perustamiseen, kiirehtivät helsinkiläiset omasta puolestaan kutsumaan koolle ammattijärjestön kokouksen. Mutta puoluehallinto ei ollut halukas antamaan perään ja niinpä sitten vuosisadan vaihteessa perustettiin kaksi ammattijärjestöä, joista ei kumpikaan päässyt kunnolla alkamaan toimintaansa.

Tämä riita oli varsin huomattavalta osalta Eetu Salinin ja Ursinin keskeistä kahnausta, joka olisi ehkä voitu välttää, jos todellista halua olisi ollut kummallakin taholla. Ursin katsoi joka suhteessa olevansa oikeassa eikä antanut peräksi. Ja myöntää täytyy, että muodollisesti niin olikin asian laita. Mutta toisaalta itse asia ei suinkaan edistynyt Ursininkaan kannanoton vuoksi. Muistettava on kuitenkin, että melkoinen määrä myös periaatteellisiakin mielipide-eroavaisuuksia ilmeni tässä jupakassa itse ammattijärjestöönkin nähden, mutta niihin palataan käsiteltäessä Ursinin suhtautumista ammattiyhdistysliikkeeseen.

Nämä heti alussa sattuneet riidat kiusasivat kovin Ursinia, joka ei ollut luonteeltaan mikään »intrigööri», eikä pystynyt hoitelemaan tämäntapaisia asioita. Hän näyttää jo tämän vuoksi nopeasti kyllästyneen puolueen johtamiseen. Lopullisen aiheen kuitenkin hänen eroonsa antoi itse asiassa pieni erimielisyys puoluehallinnon ja hänen kesken eräässä käytännöllisessä, verraten vähän merkinneessä asiassa, joka liittyi Yrjö Mäkelinin ja eräiden muiden eroittamiseen Porin työväenyhdistyksestä.

Ursin itse selvittelee eroaan seuraavassa selityksessä, jonka hän julkaisi sanomalehdissä:

»Luopumiseni puoluehallinnosta.

Pitkin matkaa on riitaa kestänyt Suomen työväestössä. Syy on tunnettu. Minut on tahdottu pois ja puoluehallinto sijoi-

tettavaksi Helsinkiin. Olen ajatellut, että jos olen tiellä, lienee parasta astua syrjälle, jos sillä, kuten luullaan, yksimielisyyttä saavutetaan. Sen takia olen käyttänyt erimielisyyttä Porin rettelössä puoluehallinnon viime kokouksessa luopuakseni toimestani. Tosin olen nyt sitä mieltä, ettei enään Porin asia menesty, ellei puoluehallinto ja koko työväestö ota sitä ajaaksensa yhtaikaa kuin yksityiset, mutta en minä yksin sen takia olisi eronnut. Pääsyy on erimielisyys ja riidat Suomen työväestön keskuudessa. Jos tosiaan sopua minun poistumisellani saavutetaan, olen sangen iloinen, varsinkin kun samalla pääsen hyvin raskaasta taakasta ja edesvastauksesta. Voin hyvällä omallatunnolla sanoa, että olen rehellisesti ja parhaimman ymmärrykseni mukaan tehnyt työtä Suomen työväestön kohottamiseksi ja melkein kuin työjuhta puoluehallinnon asiain järjestämiseksi, mutta kun en ole voinut ainakaan helsinkiläisten mielestä muuta kuin eripuraisuutta aikaan saada, on parempi, että poistun työväestön tieltä. En tahdo olla turmioksi sille asialle, jota tähän asti olen lämpimästi kannattanut.

N. R. af Ursin.»

Tämä Ursinin selitys saattaa tuntua hiukan naivilta, mutta siinä lienee kuitenkin hyvin paljon perää. Ursin ei ollut mies, joka olisi sopeutunut tällaisiin taisteluihin. Ainakin opettaja J. K. Kari ja Matti Paasivuori, joista edellinen oli puoluehallinnon sihteerinä Ursinin erotessa, pitävät »Ammattiyhdistysliike»-teoksessaan ammattijärjestöjupakkaa ja muita siihen liittyviä kahnauksia erittäin vaikuttavina eron syinä.

Kuvaavaa riitojen kiihkeydelle oli se, etteivät Ursinin vastustajat halunneet uskoa hänen selitystään. Mm. Taavi Tainio kirjoitti Työmieheen »Kuninkaan lankeemus»-nimisen ivallisen pakinan, jossa hän selittää Ursinin eron syyksi yksinomaan puoluehallinnon keskeiset kahnaukset eikä suinkaan

ammattijärjestöasiaa. Ursin kirjoitti tähän vastakirjoituksen, ja Tainio jatkoi. Pientä nahinaa piisasi lehtien palstoilla jatkuvasti. Ursinin kannattajat, varsinkin tamperelaiset Matti Vuolukan ja Kusti Sjöblomin johdolla taittoivat peistä uljaasti Ursinin puolesta vaatien kerrassaan hänen helsinkiläisten vastustajiensa eroittamista puolueesta ja Työmiehen »poikoteerausta». Ennenpitkää kuitenkin mielet tasaantuivat. Sen jälkeen kun puolueen hallinto v. 1905 siirrettiin Helsinkiin, Ursinin ja helsinkiläisten — Salinin, Tainion, Valpas-Hännisen ja Järvenpään — välit paranivat. Ursinin itsensä myöhemmistä lausunnoista voi päätellä, että hänen anteeksiantonsa oli täysin vilpitön.

Näistä ajoista kertoessaan Ursin on usein huomauttanut, että oli erehdys sijoittaa puoluehallinto Turkuun ja valita hänet sen puheenjohtajaksi. Tuntuu hiukan epäiltävältä, oliko Ursinin käsitys lopultakin tämä. Lyhyen elämäkerran kirjoittajalla ei ole kuitenkaan mahdollisuuksia syventyä tähän seikkaan sen tarkemmin. Mielenkiintoisempaa on tarkastella, miksi Ursinista ei tullut poliittista johtajaa tällöin eikä oikeastaan myöhemminkään, vaikka hän oli mukana vielä tämän jälkeenkin esimerkiksi eduskuntatyössä.

Edellä jo viittasimme siihen, ettei Ursin ollut ihmistyyppinä poliittinen johtaja. Häneltä puuttui häikäilemättömyyttä, suuripiirteisyyttä ja kykyä kompromissien tekoon joskus periaatteenkin kustannuksella. Hän raatoi epäilemättä kuin juhta ja hoiti tehtävänsä tiedemiehen perusteellisuudella. Hän teki sellaista pohjaa luovaa työtä, johon tuskin kukaan muu silloin pystyi. Mutta tuo työ ei ollut poliittisen johtajan työtä, jonka asia olisi etusijassa ollut käytännöllisen toiminnan ohjaus, sisäisten kahnauksien sovittaminen — hyvällä tai pahalla — ja järjestökoneiston kuntoon saattaminen. On jonkin verran perää siinä väitteessä, jonka Tainio lausui Ursinin kanssa kiistellessään, että »se poliittinen toim nta,

jota N. R. af Ursin edustaa, rajoittuu suurimmaksi osaksi kiertokirjeisiin, pöytäkirjoihin ja referaatteihin». Mutta väärässä on Tainio siinä, kun hän kieltää Ursinin työn merkityksen. Tästä Tainio itse myöhemmin on tullut täysin vakuuttuneeksi, mikä käy ilmi hänen Ursinin työstä kirjoittamistaan kuvauksista.

Lyhyesti sanottuna Ursin oli liiaksi tiedemies sekä liian aatteellinen, lämmin ja suora selviytyäkseen politiikan sokkeloista. Erittäin sattuvasti selvitteli prof. Väinö Voionmaa Ursinin hautapatsaan paljastustilaisuudessa keväällä 1939 pitämässään puheessa sitä, miksi Ursinista ei tullut poliittista johtajaa. Hän lausui mm.:

»Onhan hyvin tiedettyä, ettei Ursinin toiminta työväenliikkeen hyväksi ole ollut ensi sijassa käytännöllisen ja onnistuneen poliitikon. Syitä ei tässäkään ole vaikea löytää. Hän oli opettaja niin koulussaan kuin työväenliikkeen keskuudessa yhteiskunnassa. Maamme työväenliike ja sen tarpeet kehittyivät jo Ursinin aikana niin monipuolisiksi ja laajoiksi, että harrastuksien kesken täytyi ryhtyä jonkinlaiseen työnjakoon. Lisäksi tuli se, että Ursinin työ sellaisena, miksi hän sen käsitti, oli luonnoltaan ja laadultaan päivänpolitiikasta poikkeavaa. Läpikotaisin humanistisen katsantokantansa mukaisesti hän tahtoi rakentaa työväenliikkeen henkisille ja aatteellisille, lyhyesti sanoen humanistisen sivistyksen pohjalle. Mutta työväenliikkeen ja sosialismin tästä johtuvia peruskysymyksiä ja oikeudenmukaisuutta ei voida ratkaista samalla tavoin kuin käytännöllisen politiikan puitteissa. Inhimillisyyden ja yhteiskunnallisen oikeuden vaatimuksen kasvatusperiaate, tieteen oppi, ovat ehdottomia, sellaisia, joista ei tingitä ikuisesti, jonkin kunnan määrärahan vuoksi. Se, joka uskoo yhteiskunnallisen oikeuden ja aatteen ratkaisevaan merkitykseen työväenliikkeelle, niinkuin Ursin uskoi, helposti peräytyy tätä aatemaailmaa häiritsevien vaatimusten tieltä. Tämän aatteellisen työväenliikkeen edustaja ja johtaja Ursin on ollut suuremmassa määrässä kuin kukaan muu.»

Tämän lausunnon totuudenmukaisuudesta tulee täysin vakuuttuneeksi tutustuttaessa Ursinin ajatusmaailmaan hänen kirjallisen tuotantonsa avulla.

Ursin valtiopäivillä ja kunnallisessa elämässä.

Ursinin käytännöllinen toiminta työväen hyväksi ei rajoittunut ainoastaan työväenyhdistysten puuhiin ja kirjoitustyöhön, vaan hän osallistui jonkin verran myös valtiolliseen ja kunnalliseen toimintaan.

Vanhan *säätyvaltiopäivälaitoksen* aikana Ursinilla oli tilaisuus sukunsa edustajana osallistua säätyjen työhön. Kuitenkaan ei hänen henkilökohtainen vaikutusvaltansa liene ollut kovinkaan suuri tuossa aristokraattisessa ympäristössä. Hän kertoo itse, että mm. aateliston jäsenenä ollut Leo Mechelin v. 1898 sanoi eräälle venäläiselle kirjailijalle (Protopopoff?), että Ursin on merkityksetön kansanyllyttäjä. Kun häneen suhtauduttiin tällä tavalla, ei hän tietenkään voinut saada paljon aikaan. Silloin tällöin hän kuitenkin teki joitakin aloitteita. V. 1897 hän laati anomusehdotuksen porvarissäädyn vaalioikeuden ulottamisesta kaikille työmiehille ja toisen palveluksessa oleville lukuunottamatta palkkasäännön alaisia sekä varallisuuteen perustuvan ääniasteikon poistamista kokonaan porvarissäädyn vaaleissa. Tällaisen anomusesityksen hän teki myös v. 1905. Aikaisemmilla valtiopäivillä hän oli tehnyt aloitteen naispalvelijain aseman parantamisesta mm. Miina Sillanpään pyynnöstä. Kaikenkaikkiaan Ursin oli 6 kertaa säätyvaltiopäivillä vv. 1891—1906. Myös niiden viimeisissä istunnoissa hän sai olla mukana lopettamassa sitä vääryyttä, mikä kansan suurelle enemmistölle oli tehty tuota laitosta ylläpidettäessä.

Ensimmäiseen *yksikamariseen eduskuntaan* Ursin valittiin Hämeen pohjoisen vaalipiirin edustajana v. 1907. Vielä seuraavillakin valtiopäivillä v. 1908 hän oli, mutta kieltäytyi v:n 1909 vaaleissa rupeamasta enää ehdokkaaksi heikon terveytensä takia. Ursinilla oli näillä valtiopäivillä varsin huomattavia tehtäviä. Sosialidemokraattisen Puolueen edustavimpana miehenä hänet valittiin mm. eduskunnan ensimmäiseksi varapuhemieheksi. Niinikään hän oli työväenasiain valiokunnan puheenjohtaja sekä suuren valiokunnan ja perustuslakivaliokunnan jäsen. Hän näyttää muuten osallistuneen verraten aktiivisesti eduskuntatyöhön. Sanavalmiina hän mielellään käytti väittelypuheenvuorojakin täysi-istunnoissa varsinkin, kun käsiteltiin periaatteellisia tai siveellisoikeudellisia seikkoja. Mikäli oli kysymys teoreettisista tai muista kysymyksistä, joissa tarvittiin laajempaa kirjoista hankittua tietoa Ursin oli sos.-dem. eduskuntaryhmässä huomattava auktoriteetti. Hänen kerrotaan hyvin perusteellisesti valmistautuneen aina ryhmässäkin esittämiinsä lausuntoihin ja selostuksiin, niin että hän toi tuekseen usein mahtavat kirjapinot, joista hän tarpeen vaatiessa luki otteita väitteittensä tueksi. Varsinaisissa käytännöllis-poliittisissa kysymyksissä hän tuskin oli ryhmän johtaja. Häntä pidettiin sentään herrana, ja muut mielellään näihin aikoihin puhuivat »meistä proletaareista» silloin, kun käytännöllinen järki ja todellisten olojen tuntemus oli ratkaiseva seikka asioita pohdittaessa.

Pilkkakirveille antoi ensimmäisen eduskunnan puhemiehistö aiheen pieneen leikinlaskuun, joka tulkoon tässä kerrotuksi. Puhemiehinä oli kolme aatelismiestä: P. E. Svinhufvud, N. R. af Ursin ja E. G. Palmen, mutta nimet »käännettiin» suomeksi seuraavasti: Sikapää, Sekapää ja Äkäpää. Näistä ensimmäinen ja viimeinen olivat yleisesti käytössä olleita lempinimiä, Ursinin lempinimi tuli ex analogia.

Yleensä sosialidemokraattien vaikutus porvarien mielipiteisiin oli melkoisen pieni näihin aikoihin, eikä Ursiniin nähden tehty poikkeusta poliittisen taistelun tiimellyksessä, vaikka hänelle ihmisenä annettiin vastustajienkin taholla huomattava arvo. Hänelle henkilönä annettua arvoa todistaa esimerkiksi valtioneuvos Emil Setälän kirje maaliskuun 25 p:ltä 1909, jossa hän kirjoittaa Ursinille mm.: »Minäkin muistelen mielihyvällä tapaamistamme eduskunnassa, ja minä puolestani valitan, ettet sinä siellä enää ole. Sinun ryhmäsi tarvitsisi kyllä semmoista oikein ja jalosti ajattelevaa miestä kuin sinä olet.»

Kunnalliseen toimintaan on Ursin niinikään osallistunut jonkin verran Turussa ollessaan. Hän oli mm. suurlakon jälkivuosina kaupunginvaltuuston jäsen, joksi hänet valittiin työläisten hartaasta toivomuksesta. Tästäkin tehtävästä hän lienee luopunut ennenkaikkea terveydellisistä syistä. Ursinin toiminta kunnallisella alalla Turussa on ollut varsin huomattava, sillä hän on vaikuttanut mm. työväenopiston perustamiseen, tuberkuloosisairaalan perustamiseen, työläisten kesävirkistyksen järjestämiseen, lastentarhain aikaansaamiseen yms. Hänellä on ollut niinikään huomattava osuus työväenasioita käsitelleen sosiaalilautakunnan perustamisessa Turkuun, sillä hän toimi tätä asiaa valmistelleen komitean puheenjohtajana.

Ursinin kirjallinen toiminta.

Vaikka Ursinilla on suuri merkitys käytännöllisenä työntekijänä työväenliikkeessä, niin hänen työnsä Suomen työväenluokan hyväksi on tapahtunut kuitenkin ensisijassa kirjallisella alalla. Hän on vuosikymmenien kuluessa tehnyt erittäin arvokkaita palveluksia sekä työväelle että kansalliselle sivistyselämällemme itsenäisenä kirjailijana, tutkijana, selostajana ja kääntäjänä.

Ursinin tiedemiehen työ oli merkille pantavaa. Jo hänen ensimmäinen kirjallinen työnsä, yliopistollinen tutkimus helleenien teatterista ja näytelmätaiteesta herätti siinä määrin huomiota, että se palkittiin yliopiston varoilla, vaikkei sitä saatukaan painosta julkaistuksi. Hänen tämän jälkeen julkaisemistaan ruotsinkielisistä tutkimuksista toinen kosketteli Homerosta, toinen Suomen koululaitosta ennen yliopiston perustamista ja yliopiston alkuvuosien toimintaa. Aikaisemmin on jo mainittu hänen väitöskirjansa ja Lusitaniaa selvittelevä tutkimuksensa. Näiden lisäksi hän on parissa kirjasessa käsitellyt latinan kieltä koskevia seikkoja.

Varsinaisesti vasta 1890-luvun puolivälissä Ursinin harrastukset kiintyivät siinä määrin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin, että hän alkoi kirjoitella niistä. V. 1895 hän julkaisi teoksen *Rahan kehityksestä ja merkityksestä kansantaloudelliselta ja historialliselta kannalta.* Huomattavin välitön vaikutus ja samalla mitä suurin historiallinen arvo on vuosina 1897—1905 ilmestyneellä sarjalla *Työväenkysymyksiä I—V.* Näihin kokoelmiin on Ursin koonnut eri tahoilla julkaisemiaan kirjoituksia ja tutkielmia. Ne kuvastavat erittäin havainnollisella tavalla sekä hänen omien mielipiteittensä muovautumista että sosialismin kehittymistä koko työväenliikkeen piirissä. Ne asiat, joita Ursin näissä kirjasissa käsittelee, kuuluvat mitä erilaisimmille aloille aina käytännöllisestä järjestötoiminnasta taiteeseen ja kirjallisuuteen saakka. Tällaisia kirjoituskokoelmia on Ursin julkaissut myöhemminkin. Niitä ovat: *Pohja, puheita ja kirjoituksia* (1909), *Proletaariaatteita. Kokoelma kirjoituksia* (Fitchburg 1914), jossa on osittain jo aikaisemmin edellä mainituissa kirjasissa julkaistuja artikkeleita, *Testamenttini Suomen köyhälistölle. Kirjoitelmia eri aloilta* (1926) ja *Valistusaineksia Suomen työväelle* (1933), mikä on viimeinen Ursinin teos.

Yhtenäisiä erikoisteoksiakin hän on julkaissut useita. Ensimmäinen niistä oli suorastaan työväenliikkeen toimintapiiriin liittyvä kirjanen: *Työväen ammatillisesta ja poliittisesta toiminnasta Euroopan suurissa sivistysmaissa* (1900). Huomattavin sen sijaan on v. 1902 ilmestynyt *Työväenkysymys Suomessa*, joka on ensimmäinen yhtenäinen kokonaisesitys maamme työväenliikkeen perustekijöistä ja työväen asemasta täällä vuosisadan vaihteessa. Tällä teoksella on ollut pohjaa luova merkitys työväen ajattelussa. Se on ikäänkuin viitoittanut sen suunnan, jota työväenliikkeen piirissä harjoitettu yhteiskunnallisten olojen tutkimus on kulkenut. Saksan sosialidemokraattinen työväenliike vaikutti aivan ratkaisevalla tavalla maamme työväenliikkeen kehitykseen ennen kansalaissotaa ja varsinkin juuri niinä aikoina, jolloin työväenpuolueen ohjelma, järjestömuodot ja toimintaperiaatteet saivat kiinteät muotonsa. Tähän on melkoisella tavalla vaikuttanut Ursinin kirja *Saksan sosialidemokratia. Sen vaiheet, oppi ja rakenne* (1909). Ursin on myös kirjoittanut tähän mennessä ainoan Suomen työväenliikkeen historian yleisesityksen: *Suomen työväenliike. Historiallinen katsaus.* Hän sai sen valmiiksi jo v. 1918, mutta painettu ja sidottavana ollut kirja hävisi silloisissa poikkeusoloissa niin tarkkaan, ettei jäänyt jäljelle kuin muutama kappale. Ainutlaatuisuutensa ja tärkeytensä vuoksi se painettiin uudelleen v. 1922, vaikkei se käsittelekään työväenliikkeemme historiaa kuin vuoteen 1915 saakka. Turun työväenopistossa pitämiensä luentojen pohjalla Ursin valmisti erittäin mielenkiintoisen ja vapaan kansansivistystyömme historiassa merkittävän teoksen *Kansansivistysharrastuksia ulkomailla. Kansankirjastoista ja kansanopistoista* (1909). Täten hän toi maahamme tuulahduksia silloin uusista sivistysriennoista kuvaillen myös eräillä tahoilla itsenäisiä muotoja saanutta työväen sivistysliikettä. Vielä on tässä yhteydessä mainittava Ursinin kirjanen *Raittius ja*

työväki (1923). Matkamuistelmiaan on Ursin kertonut kahdessa vv. 1904 ja 1907 ilmestyneessä kirjasessa: *Muistelmia matkoilta Pohjoiseen ja Etelään.*

Muullakin tavalla Ursin koetti rikastuttaa maamme vähäistä työväenkirjallisuutta. Jo vuonna 1901 ilmestyi hänen kääntämänsä belgialaisen E. Anseelen romaani *Uhraantunut kansan hyväksi*, jonka kaunokirjalliseen muotoon puetut aatteet lienevät vaikuttaneet ainakin yhtä paljon kuin monet juhlapuheet. V. 1900 Ursin aikoi ryhtyä julkaisemaan Koittonimistä aikakauslehteä, mutta Turun läänin kuvernööri piti yritystä vaarallisena, eikä lupaa siihen myönnetty. V. 1904 hän sai sentään oikeuden julkaista *Koitar*-nimisen kalenterin, joka on eräänlainen välimuoto vanhan ja uuden työväen kalenterin välillä. Tässä kalenterissa hän aikoi julkaista Marxin ja Engelsin *Kommunistisen Manifestin*, jonka hän oli kääntänyt, mutta sensuuri ei päästänyt sitä julkisuuteen. Sen tilalle oli pantava Belgian osuustoimintaa käsittelevä kirjoitus, joka ei ilmeisesti ollut yhtä vaarallinen. Seuraavana vuonna suotuisammissa sensuurioloissa ilmestyneessä Koittaressa hän sai kuitenkin Kommunistisen Manifestin julkaistuksi. Mutta siihenpä hänen kalenteripuuhansa sitten päättyivätkin. Sen jälkeen hänelle ei enää annettu oikeutta toimittaa kalenteria, koska häntä virallisissa piireissä pidettiin kansankiihoittajana. Varsin huomattava merkitys on myös ollut Ursinin suomeksi toimittamalla *Tulevaisuutta kohti*-nimisellä kokoelmalla, joka sisältää eri tiedemiesten pitämiä sosialipoliittisia esitelmiä. Ursinin kerrotaan myös toimittaneen suomennettavaksi Aug. Bebelin kuuluisan teoksen »Nainen ja sosialismi», joka kuitenkin v. 1904 julkaistiin nimellä »Nainen», ja hinta piti panna vielä korkeaksi, jottei tavallinen nuoriso kykenisi sitä ostamaan. Venäjältä palattuaan hän toimitti vielä työväen juhlia varten *Työväen runokirjan*, josta piti tulla sarjansa ensimmäinen. Mutta tästä hänen itsensä kustantamasta kirjasta ei tullut kannattavaa, niin että se jäi myös sarjan viimeiseksi.

Mainittava on myös, että Ursin avusti arvokkaalla tavalla venäläistä Aleksandra Kollontayta hänen kirjoittaessaan Suomen työväestön oloista ja hänen maanmiestään Protopopoffia tämän laatiessa kirjaansa Finlandia.

Ursinin kirjalliselle toiminnalle ei anna leimaa voimakas itsenäisyys eikä hänen teoksistaan ainoakaan sellaisenaan ole mikään suurteos. Mutta Suomen työväen henkiselle kehitykselle nämä kirjaset ja kirjoituskokoelmat ovat merkinneet paljon, sillä useimmat niistä ilmestyivät silloin, kun ei ollut mitään muuta, joka olisi kyennyt tyydyttämään työväen henkisiä harrastuksia ja tarpeita. Kirjallisessa toiminnassaan onkin Ursin melkoisessa määrin pyrkinyt ajankohtaisuuteen, käsittelemään juuri niitä kysymyksiä, jotka kulloinkin ovat olleet tärkeitä. Ja vaikkei hän ole teoksissaan esittänyt omia tutkimuksiaan, niin hän on kuitenkin käsitellyt aineistoansa varsin suurella kriitillisyydellä ja perustellut huolellisesti kantansa käyttäen varsin runsaasti sekä esimerkkejä että viittauksia arvovaltaisten asiantuntijain tutkimuksiin. Ennenkaikkea on kuitenkin pantava merkille se lämmin persoonallinen sävy, joka hänen teoksissaan ilmenee, sekä elävyys ja voimakas harrastus, joka tekee ne niin tehoaviksi. Ne olivat aikanaan kirjoituksia, jotka tietojen antamisen ohella pystyivät innostamaan ja luomaan mielipiteitä ja periaatteita.

Ursinin kanta työväenliikkeen periaatteellisissa kysymyksissä.

Kun koetetaan selvittää niitä perusteita, joille Ursinin teoreettinen suhtautuminen työväenliikkeen kysymyksiin pohjautuu, joudutaan verraten vaikean tehtävän eteen. Yksin-

omaan hänen kirjoitustensa tutkiminen tuskin tässä kohden vie perille saakka. On tarkattava myös hänen henkistä olemustaan yleensä.

Kosketeltaessa edellä Ursinin sosiaalista heräämistä viitattiin siihen osuuteen, mikä hänen oikeudenmukaisuudellaan ja totuudenrakkaudellaan on ollut siihen. Nämä kaksi peruskatsomusta ovat ankkuroituneet hänen sieluunsa jo varhaisena koulu- ja opintoaikana, ja ne ovat painaneet leimansa kaikkeen hänen henkiseen toimintaansa myöhemminkin. Tämä on kuitenkin käsitettävä niin, ettei kysymys ole yksinomaan tiedollisesti omaksutusta katsomustavasta, vaan voimakkailla ja syvällisillä tunteilla on siinä tärkeä osuutensa. Ursin oli epäilemättä ihminen, jonka toiminnassa nimenomaan siveellisillä tunteilla oli huomattava merkitys.

Siveellisen tunteen lämmittämä ja elähdyttämä tieto on varsinaisesti Ursinin mielipiteitten perusta. Varsinkin hänen työväenliikkeestä omaksumiinsa käsityksiin nähden se pitää paikkansa. Kärsimysten herättämä myötätunto, vääryyden järkyttämä mieli ja elävä halu toimia parannusten aikaansaamiseksi ovat panneet alulle Ursinin teoreettisen yhteiskuntaelämän tutkimuksen. Samalla ne ovat olleet maaperä, joka on ratkaisevalla tavalla vaikuttanut siihen laihoon, jota sosialismin siemenet ovat siinä tuottaneet.

Ursinin mielipiteet ovat tietysti vaihdelleet aikojen kuluessa, kuten jokaisen korkeaan ikään eläneen miehen ajatukset. Niillä on kuitenkin kaikkina aikoina ollut tiettyjä luonteenomaisia yleispiirteitä.

Kun Ursin oli henkisessä toiminnassaan vilkas ja melko altis vaikutteille, oli luonnollista, ettei hänen sosialismistaan voinut kehittyä puhdasta oikeaoppista marxilaisuutta. Hänen *sosialismissaan* oli ajoittain huomattava marxilaisuuden, ajoittain lassallelaisuuden, ajoittain fabiolaisuuden sivuvivahdus, joka tietysti oli aina saatettu sopusointuun hallitse-

vien ursiinilaisten piirteiden kanssa. Varsinkin Lassallen kirjoituksilla ja toiminnalla lienee ollut häneen suuri vaikutus tämän vuosisadan alkuvuosina.

Jo Ursinin voimakastunteisesta henkisestä rakenteesta johtuu, ettei hän voinut omaksua *materialistista historiankäsitystä* sen kaikkein jyrkimmässä muodossa. Ursin oli kyllä täysin vakuuttunut siitä, että yhteiskuntaluokkien kehityksessä taloudellisilla tekijöillä on aivan ratkaiseva merkitys. Siitä pari esimerkkiä: paljas sivistystyö ei hänen käsityksensä mukaan voinut työväkeä nostaa, ei myöskään yksinomaan aatteellisella työllä voida saada raittiusaatetta koskaan toteutetuksi. »Aineellisuus ei ole kaikki, mutta se on kaiken välttämätön pohja ja perustus», hän kirjoitti ja ilmaisi siten peruskakaumuksensa, vaikka hän muuten antoi erittäin suuren arvon henkisille vaikuttimille yksityisten ihmisten, luokkien ja kansojen toiminnassa.

Tieteellisen sosialismin toisen peruskatsomuksen, *luokkataisteluteorian*, omaksui Ursin vain vähitellen ja antoi sille melkoisessa määrin oman sisältönsä. Aluksi hän ei lainkaan ajatellut luokkataistelua sosiaalisissa harrastuksissaan, mutta oltuaan jonkin aikaa mukana wrightiläisessä työväenliikkeessä hän huomasi, että se oli väistämätön tosiasia. Monta kertaa hän kirjoituksissaan kosketteli tätä kysymystä ja kehoitti yläluokkaa luopumaan itsekkäästä ajattelustaan ja toimimaan siten, että työväenluokan asema saataisiin paremmaksi. Hän kirjoitti v. 1900 mm : »Koettakaamme tukea niiden aineellista toimeentuloa, joiden elämä on vaikeaa ja vaivaloista. Katsokaamme, ettei kansamme mene kahtia, kun toinen osa pannaan liian suurelle koetukselle aineellisessa suhteessa.» Kun tällaiset vetoomukset tuottivat suhteellisen vähän tuloksia ja kun sitten suomalaiset työnantajat vetosivat venäläisiin viranomaisiin ja käyttivät venäläisiä lakonrikkureita, niin Ursin siirtyi yhä selvemmin kirkkaamman luokkataistelun

kannalle. V. 1905 hän kirjoitti jo: »Luokkatietoisuus köyhälistössä on ehdottomasti kohotettava, selvä tietoisuus siitä, että se on oma itsenäinen luokka, jolla on omat, muista luokkaeduista eroavat edut ja pyrinnöt.» Tähän selvälle luokkakannalle siirtymiseen on ilmeisesti vaikuttanut ratkaisevasti juuri porvariston osoittama luokkatietoisuus heidän taistelles-saan työväkeä vastaan.

Köyhälistön luokkataistelun Ursin käsitti ihanteellisella tavalla. Hän ei voinut hyväksyä sitä, että työväki vain kylmästi pyrkisi elintasonsa kohottamiseen. Sellainen ei olisi voinut koskaan innostaa Ursinia — hänhän ei tuntenut koskaan erikoista harrastusta ammatillista liikettä kohtaan, jossa palkan parantaminen on keskeisin tehtävä. Hänen mielestään työväenluokka luokkataistelussaan luo korkeampia elämänarvoja ei vain itselleen vaan koko ihmiskunnalle. Kun työväki taistelee itselleen yhteiskunnallisia ja valtiollisia oikeuksia, kun se hankkii tietoja ja kartuttaa sivistystään tai parantaa ulkonaisia elämänehtojaan, niin se samalla tekee työtä oman kansakuntansa ja kaikkien ihmisten yhteisen onnellisemman tulevaisuuden puolesta. Ursinille tämä ei ollut vain ihanteellista korupuhetta, sillä hänen vakaumuksensa tässä kohden oli täysin vilpitön ja luja.

Taktilliset kysymykset ovat olleet työväenliikkeen piirissä aina kaikkein kiistanalaisimpia. Tällä alalla Ursin oli ehdottomasti heikoin. Hän ei ollut riittävän käytännöllinen päivänpoliittisissa kysymyksissä. Usein kuitenkin johdonmukaisen periaatteellinen suhtautuminen taktillisiinkin kysymyksiin saattaa osoittautua ajanpitkään oikeaksi, ja näin on tapahtunut myös Ursinin kohdalla suurissa pääasioissa.

Hänen lähtökohtanansa oli se, että työväen oli ensin hankittava itselleen tietoa, taitoa ja kokemusta, ennenkuin se voi ryhtyä toteuttamaan sosialistista yhteiskuntaa. Wrightiläisetkin korostivat hyvin mielellään sitä, että työväen oli kehitettävä itseään henkisesti, ennenkuin se voi ryhtyä vaatimaan itselleen enemmän yhteiskunnallisia ja valtiollisia oikeuksia. Mutta Ursinin käsitys erosi wrightiläisestä katsantotavasta siinä, että hänen mielestään työläiset voivat parhaiten kehittyä vähitellen *itse toiminnan yhteydessä*. Ei ollut tarvis odottaa vuosikymmeniä työväen »sivistymistä», ennenkuin sille voitaisiin antaa äänioikeus. Kun työväki saisi äänioikeuden, niin sen valtiollinen ja yhteiskunnallinen sivistys vieläpä vastuuntuntokin kehittyisivät rinnan todellisen vastuun kanssa paljon nopeammin kuin sitä »sivistettäessä» ja pidettäessä vailla poliittisia oikeuksia. Tämän vuoksi Ursin niin kiivaasti ja radikaalisesti ajoi äänioikeuden uudistusta jo 1890-luvulla.

Työväen oli siis »koetettava tunkeutua kaikille yhteiskuntaelämän aloille tottuakseen hoitamaan valtiollisia ja yhteiskunnallisia tehtäviä». Syrjästä seuraamisella ei voi tarpeeksi oppia. Täsmällisesti lausui Ursin tämän käsityksensä Uuden Ajan haastattelijalle v. 1924: »Taloudellisilla toimintamuodoillamme on suunnattoman suuri merkitys, samoin sivistyksellisellä toiminnalla. On nähkääs siten, että vaikka saavutettaisiin jollakin rynnäköllä valta työväestön käsiin, ei ole sanottu, että se jäisi pysyväiseksi ellei joukkoja ole tarkoituksellisesti valmistettu taloudellisilla ja sivistyksellisillä välikappaleilla.»

Ursinin luottamus valtiollisen toiminnan merkitykseen oli siis huomattavan suuri, mutta sen edellytyksenä oli tietenkin yleinen äänioikeus. V. 1905 hän lausui eräässä puheessaan: »Yleinen äänioikeus ylipäänsä tekee kaiken kehityksen tasaiseksi ja estää väkivaltaisuuksia eri kansanluokkien harrastuksissa. Se ei ole muuttanut eikä muuta valtiota proletaariseksi, mutta se on tulevaisuuden proletaarisen valtion ehdottomana edellytyksenä.» Suurena optimistina Ursin kuitenkin lienee toivonut eduskunnan avulla saatavan aikaan enemmän yhteiskunnallisia parannuksia kuin yksikamarisen alkuaikoina

saatiin aikaan. Tällainen toivo oli sitäpaitsi aivan yleinen suurlakon aikaan ja ensimmäisissä vaaleissa. Sitä käsitystä, että Ursin omalta kohdaltaan on odottanut yksikamariselta eduskunnalta hyvin paljon, vahvistaa se ilmeinen pettymys, minkä eduskuntatyön tulokset hänelle tuottivat. Kävihän pian selväksi, että eduskunnassa vaivoin aikaansaadut uudistukset voitiin tehdä tyhjäksi vetoamalla hallitsijaan. Periaatteellisesta myötämielisyydestään huolimatta Ursin oli tosiaan jonkin verran katkera v. 1909 jäädessään pois eduskunnasta. Turun Sanomain haastattelijalle hän sanoikin, ettei eduskunta ole sosialidemokraattiselle puolueelle kuin »puhtaasti agitatoorinen laitos», jossa »jokaiseen porvarien virkamahdin toimenpiteeseen ja sortoyritykseen saa panna julkisen vastalauseen». Näihin aikoihin hän on antanutkin suurimman arvon parlamentaarisen elämän työväenjohtajia ja itse työväkeä kehittävälle vaikutukselle. Myöhemmin, varsinkin maamme itsenäisyyden aikana Ursinin pessimistinen käsitys eduskuntatyöstä näyttää kuitenkin muuttuneen valoisammaksi, mikä ehdottomasti oli paremmin sopusoinnussa hänen yleisen ajattelutapansa kanssa.

Yhteistyö vapaamielisen porvariston kanssa tarpeen vaatiessa ei suinkaan ollut Ursinille vastenmielistä, vaikka hän pyrkikin kohottamaan työväen itsetuntoa viittaamalla sen erikoiseen luokka-asemaan. Vedoten sekä sosialististen teoreetikkojen lausuntoihin että Saksan sosialidemokraattien esimerkkiin hän venäläisen sortovallan kiristyessä selkeästi julisti, että työväen ja porvariston pitäisi kulkea yhteisrintamassa venäläisiä sortajia ja taantumuksellisia pyrkimyksiä vastaan. V. 1909 hän kirjoitti: »Asemamme täällä Suomessa on nyt semmoinen, että meidän tulee käydä kaikilla voimilla sisääntunkeutuvaa itsevaltiutta ja feodalismia ynnä virkavaltaa vastaan, koska ne saattavat hävittää sen »porvarillisen» pohjan, jolla yksin Marxin ja Engelsin mielipiteen mukaan

köyhälistö voi edistyä ja voittaa alaa.» Tällaisissa tapauksissa oli köyhälistön yhdyttävä porvaristoon kuitenkaan »hellittämättä mitään varsinaisesta ohjelmastaan». Erikoisen tärkeätä tämä oli Ursinin mielestä siksi, että Venäjältä uhkaavaa taantumusta vastaan Suomen köyhälistö oli yksin voimaton, vieläpä voimaton Venäjän köyhälistön kanssa yhdessäkin. Tämä yhteistoiminta-ajatus ei ollut vain teoriaa, sillä Ursinin kanta esimerkiksi senaattiin menemisestä yhdessä porvarien kanssa ei liene ollut niin kielteinen kuin sosialidemokraattisen puolueen nuoremman polven, joka oli tässä eristäytymisen kannalla. Tainio mainitsi puhuessaan Oulun puoluekokouksessa, että puoluehallinto oli suositellut J. K. Karin sijaan senaattiin Ursinia, joka ei siis liene periaatteessa ollut senaattiin menoa vastaan.

Oikean kannan ottaminen kielipuolueisiin nähden on ollut aikanaan myös erittäin tärkeä taktillinen kysymys Suomen työväenliikkeen piirissä. Niinkauan kuin Suomalainen puolue taisteli vallasta ruotsalaisten kanssa, se pyrki olemaan kansanvaltainen, ja teki yhtä ja toista kansanvaltaisuuden hyväksi. Tästä syystä, samoinkuin puhtaasti kielellisistä syistä työväki oli sitä lähellä. Mutta kun se sai määräämisvallan, niin työväki joutui sen kanssa ristiriitaan, koska sen puuhat työväen aseman parantamiseksi eivät työväkeä tyydyttäneet. Ursin tuli jo 1890-luvun puolivälissä siihen tulokseen, ettei Suomalainen puolue halunnut riittävän tehokkaasti ajaa työväen asioita, ja siksi hän ryhtyi vaatimaan oman työväenpuolueen perustamista. Siihen aikaan oli tärkeätä saada työväen itsetunto hereille, ja kun »oman puolueen muodostaminen antaisi Suomen työväelle enemmän lujuutta ja voimaa ja kehittäisi tässä samassa työväessä yhteistunnetta, solidariteettia, työväen omien ja varsinaisten asioitten ajamisessa ja etujen valvomisessa», niin sellainen olisi perustettava. Oman puolueen perustaminen oli työväen kannalta sitäkin luonnollisempaa, kun

suomalainen puoluekin oli jo näihin aikoihin jakautunut. Sekä vanhemmat että nuoremmat edustivat muitakin kuin vain kielipoliittisia intressejä. Korostaakseen oman työväenpuolueen tarpeellisuutta Ursin esitti väitteen, ettei kieliasia lainkaan kuulu työväelle. Tämä väite oli kuitenkin epäilemättä etupäässä taktillinen, sillä uskomatonta on, ettei Ursin olisi käsittänyt suomenkielisen sivistyksen, kirjallisuuden ym. edistämisen merkitystä työväelle, joka ei osaa muuta kieltä kuin suomenkieltä. Tuskinpa J. V. Snellmanin vaikutus häneen oli kokonaan lakannut. Ursinin tarkoituksena lienee ollutkin korostaa sitä, että työväelle olivat eräät muut kysymykset monta vertaa tärkeämpiä. Kieliasia oli jo edistynyt, mutta työväenasiassa olivat parannukset tarpeellisia.

Ursinin suhtautumisesta *väkivaltaisten keinojen* käyttöön on verraten paljon kiistelty, varsinkin häntä vastaan nostetun oikeudenkäynnin yhteydessä. Juuri tässä asiassa hänen teoreettiset käsityksensä ja varsinainen luonteensa joutuivat ristiriitaan. »Työväestön on kuljettava parlamentaarista tietä niin pitkälle kuin porvaristo antaa meidän sillä tiellä kulkea», lausui hän Uuden Ajan haastattelijalle v. 1924 jatkaen sitten: »Mahdollisesti voi porvaristo pakoittaa työväestön valitsemaan toisenkin tien. Oikeistoporvaristo on parempi kuin mikään muu agiteeraamaan työväestöä jyrkempiin menettelytapoihin.» Tämä lausunto ilmaisee melko hyvin hänen kantansa. Parlamentaarinen tie on varsinainen tie, väkivaltaisten keinojen käyttöön saatetaan ryhtyä vain hätätilassa. Toivottavana ei Ursin voinut pitää jälkimäistä mahdollisuutta, sillä se oli aivan kokonaan vastoin hänen sisintään, hänen humaaninen luonteensa ei voinut hyväksyä verisiä vallankumouksia, mikäli ne suinkin olivat vältettävissä. Ursinille oli ominaista niinikään se, ettei hän hyväksynyt, saatikka itse käyttänyt, raakoja tai muuten ala-arvoisia menettelytapoja. Tätä osoittaa myös se, että Ursin kirjoitti

kapinan aikana — jonka alkamisen hän jälkeenpäin selvästi tuomitsi — vakavasti varoittaen väkivallan käytöstä rintamien takana sekä pyrkien vielä taistelun riehuessakin kirjoituksillaan sovinnon aikaansaamiseen ja verenvuodatuksen lopettamiseen. Tämä rauhan mies koko olemukseltaan esitti nuo vetoomuksensa ihmisyyden nimessä. Niinikään hän oli mitä syvimmin järkyttynyt kapinan loppuselvittelyn muodoista. Se, ettei tämä väkivallan tuomitseminen tapahtunut suinkaan halusta puhdistautua henkisesti syyllisyydestä kapinaan, voidaan todeta silmäilemällä erästä hänen kirjoitustaan, joka on kirjoitettu jo v. 1909 ja jossa hän lausui: »Vallankumousta, revolutsioonia, joka perinpohjin muuttaa olevaiset olot, ei suinkaan tarvitse panna yhteyteen ampumisten, räjähdysten ja verenvuodatuksen kanssa. Semmoinen suuri muutos voi käydä päinsä aivan rauhallisesti, kun olot ovat täydellisesti kypsyneet.» Olojen uudistaminen kehitykseen perustuvan rauhallisen työn avulla oli se, mihin Ursin toiminnallaan pyrki. Hän oli valmis myös ennakkoluulottomasti työskentelemään kaikkien niiden kanssa, jotka halusivat olla tässä työssä osallisina huolimatta siitä, että hänen käsityksensä mukaan olojen uudistaminen oli ennenkaikkea työväenluokan tehtävä.

Ursinin luontaista halua sopuun ja rauhalliseen yhteistyöhön ilmaisee sekin, ettei hän ammattijärjestöjupakan jälkeen enää osallistunut työväenliikkeen piirissä tapahtuneisiin sisäisiin taisteluihin. Teoreetikkona hän saattoi, kuten juuri ammattijärjestöriidan yhteydessä, lausua julki ilonsa sen johdosta, että itsenäinen ajattelu oli niin kehittynyttä, että se johti ristiriitoihin, mutta todellisuudessa ei hän kiistoista pitänyt, vielä vähemmän siitä tavasta, millä kiistakumppanit usein ajoivat asioitaan. 1920-luvulla käyty kiivas suuntariita oli hänelle itse asiassa vieras ja vastenmielinen. Hän kirjoittikin v. 1925: »Olisi sangen hauska ajan merkki, jos erikoisesti työväenliikkeessä voitaisiin ainakin jossakin

määrin vapautua niin sanotusta suuntahumalasta ja järkevästi, ja vaikkapa kuinka pontevasti suhtautua toisin ajattelevaisiin. Asiallinen väittely, joka pysyy vapaana »haukkumisesta» ja valheesta, tekee ehdottomasti paljon syvemmän ja tehokkaamman vaikutuksen kuin nuo ijankaikkiset nalkutukset.» Siinä puhuu ihanteellinen, siveellisesti suuttunut aatteen mies ankaria sanoja toisiaan vahingoittaville työväenliikkeen ryhmille.

Työväenliikkeen hajaannuksen aikana Ursin lukeutui sosialidemokraatteihin, joiden toiminta ja pyrkimykset olivat hänen periaatteittensa mukaisia. Tästä huolimatta äärimmäisen vasemmistonkaan taholta ei aluksi hyökätty hänen kimppuunsa. Hänen ansionsa tunnustettiin ja hänelle myönnettiin eräänlainen rauhoitettu erikoisasema. Kun hän esimerkiksi kulki luentomatkoillaan, niin molempiin suuntiin lukeutuvat olivat häntä kuuntelemassa. Ne olivatkin melkein ainoita tilaisuuksia, joissa istuttiin sovussa.

Aivan rauhassa Ursin ei sentään saanut olla. Emigranttilehti Vapaus julisti hänet pannaan jo v. 1925. Syynä oli lähinnä se, että Ursin kannatti K. J. Ståhlbergin valitsemista uudelleen presidentiksi. Hän oli kirjoittanutkin Ståhlbergille asiasta, ja hän oli myös julkisuudessa ilmaissut kantansa. — Toinen syy oli se, että Ursin oli »puhunut ylistävässä sävyssä MacDonaldin, Brantingin ym. tapaisista työväen pettureista ja ilennyt vetää Marxin ja Leninin nimet moisten seuraan». Tämä oli sentään k.o. lehden mielestä liikaa ja siksi se totesi: »Tietoista työväkeä eivät tietenkään moiset typeryydet ole voineet johtaa harhaan, mutta vähemmän tietoisten aivoissa ovat noskelaiset »vanhan veteraanin» nimellä voineet saada pientä sekaantumista aikaan. Proletariaatin luokkataistelulle on N. R. af Ursin kuollut mies.» Eroitettiinko Ursin Venäjän sosialistisesta akatemiasta näiden hairahdusten jälkeen, siitä ei ole mitään tietoa.

Työväen keskinäiset riidat ovat siis aina olleet Ursinille vastenmielisiä, vaikka hän onkin omaa vakaumustaan puolustaessaan niihin tullutkin sekaantuneeksi. Hän on koko toimintansa aikana pyrkinyt siihen päämäärään, minkä hän esitti Aura-lehdessä jo v. 1891 sanoessaan, että työväenluokassa täytyy olla yhteishenkeä ja yhteistoimintaa, se ei saa hajoittaa voimiansa, vaan kaikki voimat on koottava yhteen yhteisen tarkoitusperän saavuttamiseksi.

Ursinin ihanteellinen käsitys työväenliikkeestä ilmenee ehkä kaikkein vaikuttavimmin siitä puolustuspuheesta, minkä hän piti oikeudessa valtiopetosjutun yhteydessä. Hän lausui silloin: »Olen valmis kuten tuhannet muut, sen suuren ja jalon aatteen takia, jolle olen koko elämäni pyhittänyt ja josta koko ihmiskunnan edistys ja onni riippuvat, kärsimään kaiken sen, mikä minulle, kuoleman partaalla olevalle, puolisokealle vanhukselle nykyisen oikeuden kannalta suodaan.»

Ursinin isänmaallisuus.

Työväestön suhde isänmaahan on se kysymys, joka on aina kovasti kiinnostanut porvareita, tai ainakin siitä on aina paljon puhuttu. Työväelle itselleen se ei ole ollut niin suuri ongelma. Sen suhtautuminen asiaan on ollut täysin realistinen. Ursininkin kanta on ollut tässä asiassa varsin johdonmukainen ja selvä. Hän lähti siitä tosiasiasta, että työläinen rakastaa isänmaatansa aivan yhtä suuressa määrin kuin kuka tahansa muukin saman kansan jäsen. Kun jokaisen ihmisen on ensisijaisesti turvattava elämisensä mahdollisuudet, niin työväestön on ollut keskitettävä päähuomionsa toimeentulonsa varmistamiseen ja välttämättömien tarpeittensa tyydyttämiseen. Se ei ole voinut *puhua* niin paljon isänmaallisuudesta. Eri yhteiskuntapiirien isänmaallisuuden edellytyksenä on se,

että isänmaa, sen edustajana valtio, kohtelee kaikkia samoin ja turvaa tasapuolisesti kaikkien oikeudet. Työväki ei suinkaan viime vuosisadalla ollut muiden rinnalla tasa-arvoisessa asemassa, vaan monella tavoin syrjäytetty, ja siksi sen isänmaallinen tunne saattoi katkeroitumisen takia laimentua. Kaikesta tästä tietoisena Ursin aina huomautti näistä seikoista isänmaallisuudesta puhuessaan tai kirjoittaessaan. Erittäin selvästi hän ilmaisi käsityksensä Nuorten Airut-nimisessä julkaisussa v. 1905 kirjoittamalla: »Oikea isänmaallisuus ilmenee siinä, että se on valmis puolustamaan kansaansa kaikkia ulkonaisia vihollisia vastaan, jotka sen itsenäisyyttä tavalla tai toisella uhkaavat, ja siinä, että innokkaasti pyrkii levittämään aineellistakin onnea, joka on kaiken muun perustuksena ja edellytyksenä niin laajoihin piireihin kuin suinkin mahdollista, kansan suureen enemmistöön. Jos oman kansan itsenäisyys on vaarassa — olkoon vihollinen kuka tahansa — silloin kasvaa tietysti isänmaallinen innostus kaikissa kansankerroksissa ja etenkin pienten kansojen keskuudessa, joiden olemassaoloa suuremmat uhkaavat.»

Ursin oli täysin vakuuttunut siitä, että niissä oloissa, joissa työväki eli neljä-, viisikymmentä vuotta sitten, oli kansan olemassaolon turvaamiseksi välttämätöntä ryhtyä sosiaaliseen uudistustyöhön. »Ei Suomen kansa milloinkaan pääse onnellisesti myrskyjen läpi, ellei se pontevammin ja innokkaammin kuin ennen rupea työskentelemään alempien kansankerrosten kohottamiseksi. Tämän isänmaallisen tehtävän pitäisi olla elävästi jokaisen isänmaanystävän silmien edessä», kirjoitti hän jo v. 1897. Ja kansallisen historiamme kohtalokkaana vuonna 1899 hän julisti tämän ohjelman: »Nykyinen tila vaatii, etteivät, mikäli mahdollista, ainoastaan suomen- ja ruotsinkieliset meillä sula yhteen enemmän kuin ennen — ja siihen päinhän on jo oireita — vaan yläluokan tulee myös yhä enemmän luopua etuoikeutetusta asemastaan ja sulautua

koko kansan yhteyteen. *Ainoastaan tällä ehdolla voi Suomen kansa pelastua.* Koko kansan kohottaminen sekä aineellisessa että henkisessä suhteessa voi kohottaa isänmaamme alennustilastansa. Silloin kuin yläluokka näyttää esimerkillään, että se koko isänmaan hyväksi tahtoo luopua tähdellisistä eduista, saapi se ehdottomasti työväestönkin mukanaan yhteiseen työhön tämän yhteisen isänmaan edestä, työväki tuntee itsensä silloin tosiaan kuuluvaksi samaan kansaan kuin yläluokkakin ja innokkaasti uhraa sekin, mitä se voipi uhrata, yhteisen isänmaan hyväksi.» Suomen oma historia osoittaa, kuinka oikeassa Ursin oli. Mutta on tarvittu lähes 50 vuotta ja kaksi sotaa, ennenkuin se on ymmärretty, jos on ymmärretty vieläkään.

Itse kansakunnan kannalta oli Ursinin käsityksen mukaan tärkeätä myös se, että yleisten asiain harrastus saataisiin eloon kaikissa kansankerroksissa. »Mitä itsetietoisemmaksi kansa tulee, sitä paremmin se voi vastustaa ulkonaisia vaikutuksia sen sortamiseksi. Ja itsetietoisemmaksi kansa tulee etenkin siten, että sen sivistys kohoaa, sen tietomäärä enenee, sen siveellinen voima karttuu. Mutta toisellakin sangen tehokkaalla tavalla voi kansa henkisestä orjuudesta pelastua. Mitä laajemmalle kansaan yleisten asiain harrastus leviää, sitä voimakkaampana se esiintyy.» Siis: kansanvaltaiset olot, joissa on mahdollisuus harrastaa yleisiä asioita, lujittavat isänmaallisuutta kaikissa kansankerroksissa. Ja kun vielä yhteistoiminnassa opitaan tuntemaan toisia luokkia ja niiden tarpeita, vähenee yksipuolisuus ja kansakunnan todellinen sisäinen yhtenäisyys kasvaa. Nämä ajatukset, joita Ursin esitteli jo kymmeniä vuosia sitten, ovat samoja, joille vasta nyt aivan viime vuosina, sotiemme yhteydessä, on opittu antamaan niille kuuluva arvo.

Nimenomaan työväenluokan itsetietoisuuden kehittämiselle piti Ursin sosialismia välttämättömänä. Hän kirjoitti v.

1908: »Kansan todellinen voima ja kestävyys ei riipu aseitten lukumäärästä, vaan siitä määrästä itsetietoisuutta, mikä sen rinnassa asuu. Ja itsetietoisuutta kansan syviin riveihin saadaan nykyään ainoastaan — sosialismin kautta.» Jos käsitämme sosialismin verraten avarasti, niinkuin Ursinkin yleensä teki, ja tarkoitamme sillä tässä työväen valtiollisia ja yhteiskunnallisia oikeuksia, suhteellisen tyydyttävää toimeentuloa, sivistysmahdollisuuksia sekä tilaisuutta toimia omissa itsenäisissä työväenjärjestöissä, niin voimme todeta Ursinin olleen täysin oikeassa.

Niinkuin työväki yleensä, käsitti Ursinkin isänmaallisuuden avarammin kuin tavalliset patriootit, isänmaalliset. Hänestä isänmaa oli rakas, läheinen, kotoinen elämänpiiri, jonka puitteissa kaikkien kansankerrosten onnellinen elämä on mahdollinen. Mutta hänen mielestään ihmiselle ei riitä vain rakkaus omaan kansaan, vaan hänen rakkautensa on laajennettava sisältämään koko ihmiskunnan. Eräässä kirjeessään hän lausui tästä: »Sosialistien unelmien isänmaa on suppeamman isänmaan käsitteen kautta koko ihmiskunta, jossa kaikki ovat katsottavat lopullisesti yhdenarvoisiksi veljiksi ja sisariksi.» Ennenkaikkea Ursin tuomitsi isänmaallisuudessa usein esiintyvän kansallisen itsekkyyden, samoinkuin hän tuomitsi yksityisenkin itsekkyyden. Yksityisen ihmisen, perheen, kansan ja ihmiskunnan onnen tulee olla sikäli sopusoinnussa, että korkeamman piirin tarkoitusperä syrjäyttää ahtaamman piirin pyrkimykset. Tämäkin on ajatus, joka ilmeisesti vasta toisen maailmansodan melskeissä on kirkastunut.

Isänmaallisuus käsitetään usein yksipuolisesti ja sitä arvioidaan joidenkin käytännöllisten kannanottojen perusteella eikä oteta huomioon todellista mielenlaatua ja ihmisen tai ihmisten kokonaispyrkimyksiä. Näin kävi Ursinillekin. Hänetkin ymmärrettiin usein aivan väärin. Vuosisadan vaihteessa

esimerkiksi Ursin leimattiin jonkinlaiseksi isänmaanpetturiksi, vaikka hänen kirjoituksensa ilmaisevat hänen vilpittömän ja lämpimän isänmaallisuutensa. Mm. Taavi Tainio kertoo eräässä muistelmassaan noilta ajoilta, että hän on nähnyt, kuinka »toistakymmentä puolihumalaista herranretkua on huutanut, melunnut, kiroillut, uhkaillut ja raivonnut melkein mielipuolten tapaan, kun vain kuulivat mainittavankin af Ursinin nimen. He katsoivat siten tarpeelliseksi oikeauskoisuuttansa ja isänmaallisuuttansa todistaa.» Samoin kävi taas v. 1918. Kuitenkin on varmaa, että Ursinin kirjoitukset ja puheet ovat varmasti selventäneet työväelle oikeata suhtautumista isänmaahan ja maan itsenäisyyteen. Niinikään on varmaa, että Ursinin isänmaallisuus oli ainakin yhtä aito kuin sellaisten, jotka ovat valmiit hyväksymään isänmaallisuuden nimessä miten häikäilemätöntä ja itsekästä toimintaa tahansa.

Ursinin käsitys sivistyksestä.

Ursinin hautapatsaan paljastustilaisuudessa v. 1939 pitämässään puheessa lausui prof. Väinö Voionmaa Ursinista: »Hänen päämääränsä olivat laajat ja korkeat. Tietojen ja aatteiden vuoren hän tahtoi vierittää tänne ja sen laelle pystyttää työväenliikkeen taivaita ja maita hallitsevan aatekunnan.»

Tuskin voi antaa parempaa ilmaisua Ursinin sivistysharrastuksille. Ursin on aatteen mies kiireestä kantapäähän, ja hänen katsomustapansa kaikessa voimakkaan siveellisyyden läpitunkema. Tämän mukaisesti hän piti kasvatuksen päätehtävänä kodissa, koulussa ja yhteiskuntaelämässäkin siveellisen luonteen muodostamista. Tieto on luja perusta, jolle kaikki rakentuu, tunne antaa voimaa ja innostusta ja näiden pohjalla syntyvä siveellinen katsomustapa on ihmisen koko

elämän ja toiminnan perusta. Sivistys ei Ursinin mukaan ollut ulkonaisia muotoja tai ulkonaista tietoa, siihen kuului myös »sydämen sivistys», jolla hän tarkoitti »ihmisen koko sisäisen olemuksen uudistamista korkeitten ja puhtaitten aatteiden mukaiseksi.»

Huolimatta siitä, että Ursin näin voimakkaasti korosti tunteen ja tahdon merkitystä, hän oli täysin selvillä tietojen suuresta arvosta kaikessa inhimillisessä elämässä ja varsinkin yhteiskunnallisessa toiminnassa. Erikoisesti Ursin painosti sitä, että sivistys ja tiedot ovat omiaan vahvistamaan ihmisten itsetuntoa. »Ihmisen tekee korkeampi sivistys vapaammaksi sekä ulkonaisesti että sisäisesti. Ja sentähden tulee jokaisen, joka ei tahdo maassa madella, vaan pyrkii yhä suurempaan vapauteen, tunkea yhä syvemmälle kaikkeen inhimilliseen sivistykseen eikä vain seisahtua pinnalle; sivistystä on sittenkin liian vähän ja liian paljon sitä ei milloinkaan voi saada.» Itsetunnon kasvu johtuu siitä, että »tiedot ja niin kutsuttu sivistys tekevät ihmisen luonnon ja olojen herraksi, sillä hän voi siten näitä arvostella omintakeisesti ja itsenäisesti». Mutta Ursin lisää, että »ainoastaan se, jonka ei alituisesti tarvitse olla huolissaan jokaisesta leipämurusta, voi herätä itsetietoisuuteen ja itsenäisyyteen».

Nimenomaan työväenluokalle on tämän vuoksi tietojen karttuminen ja sivistyksen lisääntyminen tärkeätä. Tietojen hankkiminen on työväen edistymisen välttämätön ehto. Työväenliike tarvitsee sisäistä voimaa vaikeassa taistelussaan, ja sitä se saa jäsentensä vakaumuksellisuudesta ja siitä tietoisuudesta, mikä heillä on asiansa oikeutuksesta. Ursin on vakuuttunut siitä, että »ihmiskunnan suurissa kysymyksissä voittaa aina se suunta, jossa on suurin määrä totuutta, se voittaa tämän sisäisen voimansa nojalla ja raivaa itsellensä tien monien vastusten ja valheitten läpi, jotka aina kohtaavat kaikkia yleviä aatteita elämän taistelussa.» Työväenliikkeen

on pantava suuri huomio tietojen lisäämiseen ja asioiden syvälliseen pohtimiseen, jotta se voi rakentaa toimintansa tosiasioiden pohjalle.

Mutta sivistys ei ole ainoastaan ase työväestön käsissä. Se on mahtava ase myös kansallisuuden säilyttämisessä, taistelussa oikeuden puolesta suurempaa ja ulkonaisesti mahtavampaa kansakuntaa vastaan, joka tahtoo pienempää sortaa. Tätä Ursin korosti varsinkin Venäjän vallan pahimpina sortokausina.

Erikoisen tärkeänä piti Ursin sitä, että sivistys on omiaan synnyttämään tyytymättömyyttä oleviin oloihin ja niissä ilmeneviin epäkohtiin. Sivistymätön kansa elää usein tylsyyden tilassa, jolloin ei osata kaivata parempaa kuin se, missä eletään. Tietoja saaneet tulevat tyytymättömiksi ja alkavat kaivata, vieläpä vaatiakin parempaa. Siinä näki Ursin sivistyksen suurimman siunauksen. Siksi oli ihmisten henkinen elämä pidettävä vireillä, julisti hän lisäten: »Tämä vireillä pitäminen tapahtuu etupäässä kirjojen tai esitelmien kautta, joista ne (alemmat kansanluokat) aina voivat saada uutta virikettä nykyisiä ja vielä enemmän tulevia taisteluita varten olemisensa ja edistymisensä puolesta mahtavia ja painostavia voimia vastaan. Siten ne eivät vaivu horrostilaan eikä epätoivoon.»

Vaikka Ursin olikin aikanaan hyvin innokkaasti mukana wrightiläisen työväenliikkeen kansansivistyspyrkimyksissä ja vaikka hän myöhemminkin aina ja kaikin tavoin tuki niitä, niin hän ei suinkaan uskonut, että pelkällä kansan sivistyttämisellä voitaisiin täyttää eri kansankerrosten väliset juovat. Päinvastoin sivistyksen ja tietojen vaikutuksesta juopa ensinnä syvenee, kun alemmat kansankerrokset saavat sivistyksessä käsiinsä mahtavan aseen taloudellisten vaatimustensa ajamiseksi, ajatteli hän. Meidän maamme työväenliikkeen historia on selvästi osoittanut, että näin on käynyt, mutta

toisaalta on myös todettu, että työväen taloudellisten vaatimusten toteuttaminen on puolestaan täyttänyt juopaa ja sivistyksellisissä riennoissa on todettu paljon yhteistäkin.

Työväenliikkeen sivistystoiminnassa ei Ursin ollut suinkaan millään erikoisella luokkataistelulinjalla, vaikka hänestä tietenkin oli ensiarvoisen tärkeätä, että työläiset tutustuivat työväenliikkeen teoreettisiin perusteihin. Hän oli itse kehittynyt ns. porvarillisen sivistyksen pohjalla ja tullut sitä tietä sosialistiseen vakaumukseen. Hänen käsityksensä mukaan tieto ja sivistys on yhteinen kaikille. Tämän mukaisesti hän mm. sortovuosina erikoisesti teroitti sitä, että kansan syvien rivien olisi luettava itsetietoisuutta ja isänmaallisuutta lujittavaa kirjallisuutta. Hän kehoitti esim. v. 1900 lukemaan ahkerasti Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoita ja Snellmanin ytimekkäitä isänmaallisia kirjoituksia, tutustumaan suuriin kansanluomuksiin Kalevalaan ja Kantelettareen, Topeliuksen hehkuviin runoihin ja Juhani Ahon mestarillisiin kuvauksiin »Katajaisessa kansassa». Nämä olivat koko kansamme yhteistä omaisuutta, sitä suomalaista kulttuuria, josta työväen oli päästävä osalliseksi ja jonka pohjalta sen oli lähdettävä luomaan uutta, tuomaan oma osansa koko kansan henkiseen aarreaittaan.

Ursin opettajana.

Koulunopettajan maine perustuu varsinkin oppilaiden keskuudessa usein seikkoihin, jotka eivät lainkaan ole oleellisia. Monasti myös opettajan toiminta koulun ulkopuolella tai hänen julkiset mielipiteensä vaikuttavat siihen, miten oppilaat häneen suhtautuvat, olipa hän opetustyössään kuinka tasapuolinen ja oikeudenmukainen tahansa.

Siitä huolimatta, että Ursin oli aikoinaan sangen kiistan-

alainen henkilö, on hänen *koulunopettajamaineensa* erinomainen. Luonnollista kuitenkin on, että hän on ollut ehkä erilainen työssään sen yli 30 vuoden aikana, minkä hän toimi tällä alalla. Hänen yleisten henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ja hänen opettajatoimestaan säilyneiden tietojen perusteella voinee kuitenkin saada melko selvän kuvan hänestä opettajana.

Opetuksen järjestely ja koulukurssien noudattaminen on Ursinilta sujunut moitteettomasti. V. 1898 antoi ylitarkastaja G. Synnerberg hänen opetustyöstään tarkastuksen yhteydessä erittäin myönteisen lausunnon sanoen, että klassillisten kielten opetus Turun suomalaisessa lyseossa »läheni tarkoitettua päämaalia», ja että latinaa ja kreikkaa opetettiin »siksi etevällä tavalla, ettei mitään sen enempiä toivomuksia voi siitä lausua».

Oppilaiden käsitykset Ursinin opettajakyvyistä käyvät täysin yhteen tämän kanssa. Tri Sigfrid Sirenius, joka oli Ursinin oppilas 1890-luvun puolivälissä, on kertonut, että tämä teki oppilaihinsa erittäin pätevän opettajan vaikutuksen ja kykeni herättämään harrastusta opettamiaan aineita kohtaan. Mm. Ursin kertoi huomattavasti lisätietoja käsittelyn alaisista asioista, varsinkin klassillisista kirjailijoista ja antiikin mytologiasta. Käytökseltään hän oli reipas ja elävä. Järjestys säilyi tunnilla erinomaisesti. Ursin seurasi myös jatkuvasti oppilaidensa kehitystä muistaen heitä joskus mm. postikorttitervehdyksin. On säilynyt muutamia oppilaiden kirjeitä, joista myös käy selville, että Ursinia muisteltiin kiitollisin mielin. Kerrotaan, että eräs hänen entisistä kiitollisista ja ihailevista oppilaistaan olisi pelastanut Ursinin tämän hautoessa itsemurhaa ollessaan Tukholmassa Venäjältä palattuaan suurissa vaikeuksissa. Oikeudenmukaisuus ja lahjomattomuus ovat olleet hänen ohjeenaan koulutyössäkin. Matti Turkian kertoman mukaan hänestä pidettiin erikoisesti juuri tästä syystä mm. hänen ollessaan Pietarin suomalaisen yhteiskoulun johtajana.

Kuitenkaan ei Ursin voinut aivan täydellisesti välttää sitä kohtaloa, mikä usein tulee koko ikänsä opettajana toimineiden osaksi. Hänessäkin saattoi esiintyä vanhemmalla puolen ikää joitakin »peruukkimaisia» piirteitä, joita hänen luontainen itsepäisyytensä vielä korosti.

Poliittisia mielipiteitään ei Ursin suoranaisesti tuonut koulussa esille. Sellaisia »valituksia» ei ole lainkaan esiintynyt. Varmaa on, että olisi nostettu suuri melu, jos sellaiseen olisi ollut vähänkin aihetta. Hänen kerrotaan kuitenkin erittäin mielellään harrastaneen »sosiaalista» kasvatusta. Kerran hän tiedusteli oppilailtaan heidän isiensä ammatteja. Tällöin oli eräs poika ilmoittanut, että hänen isänsä on karvari. Tämä kansanomainen nimitys oli herättänyt luokassa aikamoisen naurunremahduksen, jonka Ursin luuli ilmaisevan halveksuntaa karvarin jaloa ammattia kohtaan. Tästä hän sai aiheen puhua pojille pitkälti työn yhteiskunnallisesta arvosta. — Tämän pahempaa politiikkaa hän ei tunneilla harrastanut.

Tietysti oppilaat suurella kiinnostuksella seurasivat opettajansa puuhia, koska heidän vanhempansa kiinnittivät niihin niin paljon huomiota. Nämä seikat eivät kuitenkaan yleensä lainkaan häirinneet opettajan ja oppilaiden hyviä välejä. Kerrotaan kuitenkin oppilaiden laskeneen leikkiä joskus hänen sosialistisista harrastuksistaan. Niinpä erään Ursinin tunnin jälkeen Turun ruotsalaisessa lyseossa tuli naapuriluokan poika luokkaan ja tiedusteli nenäänsä nyrpistäen: Miten täällä haisee niin suutarilta? Sosialismi oli siihen aikaan vain suutarien ja muiden »halpa-arvoisten» aate, jolle koulupojan mukа sopi nyrpistellä nenäänsä.

Ainoastaan yhden kerran aiheutui poliittisista seikoista kahnauksia, jotka pahasti järkyttivät Ursinin ja hänen oppilaittensa välisiä suhteita. Kansalaissodan aikana Turussa vangittiin koululaisten suosima tri Knut Svanljung ja Ursinia

syytettiin siitä aivan aiheetta. Ursinin oppilaat ilmaisivat epäilyksensä ryhtymällä mielenosoituksiin: poistuttiin Ursinin tunnilta ja huudettiin hänelle »alas»-huutoja. Vaikka Ursiniin kohdistuneet syytökset olivat aivan aiheettomia jäi tästä tapauksesta kuitenkin kytemään yhtä ja toista, joka aiheutti Ursinille suurta mielipahaa.

Ursinin *ammatilliset harrastukset* olivat sangen elävät varsinkin hänen ollessaan parhaissa voimissaan. Hän kävi ulkomaisilla pedagogisilla opintomatkoilla, toimi Turun pedagogisessa yhdistyksessä ja harrasti innolla taiteen levittämistä kouluihin. Hän oli tämän viimeksi mainitun aatteen tienraivaajia Suomessa.

Se työ, minkä Ursin suoritti opettajana Suomen oppikoululaitoksen hyväksi, on sekä määrältään että laadultaan erittäin huomattava. Ja luonnollista on, että vain elävä harrastus itse työtä kohtaan piti häntä siinä jatkuvasti, vaikka poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan tarjoutui niin paljon mahdollisuuksia.

Ursin ja Turun työväenyhdistyksen sivistysriennot.

Helsingin työväenyhdistyksen antaman esimerkin mukaan alkoivat muutkin työväenyhdistykset 1890-luvulla harrastaa opintotilaisuuksien järjestämistä työväelle. Turun työväenyhdistyksessä tällaiset pyrkimykset pääsivät alkuun niihin aikoihin, jolloin Ursin tuli sen jäseneksi. Hänet valittiin heti yhdistyksen *opetusvaliokuntaan*, jonka puheenjohtajana hän toimi erittäin tarmokkaasti.

Tämän opetusvaliokunnan tehtäviin kuului ensi sijassa ns. alkeiskurssien järjestäminen. Varsinkin maaseudulta kaupunkiin tulleet työläiset olivat vailla kirjoitus- ja laskutaitoa, eikä lukutaitokaan aina ollut kehuttava. Oli senvuoksi saa-

tava työväestölle välttämättömät alkeistiedot ja -taidot, jotta järjestötoiminta saataisiin käyntiin ja jotta työväki voisi omatoimisesti osallistua yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyyn. Tämän vuoksi alkeiskursseilla oli tärkeä osuus työväenyhdistysten ohjelmassa. Näillä kursseilla opetettiin tavallisesti lukemista, kirjoitusta ja laskentoa, joskus myös kirjanpitoa ja piirustusta. Varojen hankkiminen niitä varten oli työlästä puuhaa. Työväenyhdistyksellä ei juuri rahoja ollut. Ne mitä oli, tarvittiin talon hankintaan ja hoitoon. Jäseniä oli sivistystyötä varten verotettava ylimääräisesti, oli järjestettävä keräyksiä, puuhattava iltamia, käytävä pyytelemässä avustusta varakkailta jne. Vasta sitten kun oli päästy alkuun, alettiin saada tukea Turun säästöpankilta ja kaupunginvaltuustolta.

Opetusvaliokunnan toinen tärkeä toimiala oli luentojen toimeenpaneminen. Useissa kaupungeissa olivat kansakoulujen johtokunnat järjestäneet kansantajuisia luentoja anniskeluliikkeen voittovaroilla. Työväenyhdistysten toiminnan päästessä vauhtiin nämä yleensä pyrkivät saamaan haltuunsa tämän luentotoiminnan. Näin tapahtui myös Turussa. Työväenyhdistyksen opetusvaliokunta harrasti melko vilkkaasti sarjaluentojen pitämistä. Erikoisen hyviä ja tarkoitustaan vastaavia nämä luennot eivät kuitenkaan liene olleet. Koulujen opettajat, lääkärit ja virkamiehet luennoivat tavallisesti omilta erikoisaloiltaan kiinnittämättä erikoista huomiota luentojen ajankohtaisuuteen tai mielenkiintoisuuteen. Työväen tietomäärä oli niin pieni, että ajateltiin kaiken tiedon sopivan sille ilman muuta. Ja olihan tämäkin puuha parempi kuin ei mitään. Ursin itse näyttää valmistautuneen luentoihinsa perusteellisesti ja valinneen aiheensakin huolellisemmin kuin monet muut. Niinpä hän luennoi 1890-luvulla mm. seuraavista aiheista: Suomen perustuslakien merkitys, Suomen valtiopäivät 1863—1891, Kielestä ja kirjoituksesta, Työväen vanhuuden ja raihnauden vakuutuksesta ulkomailla ja Suomessa, Työpalkasta ja työajasta ym. Luentojen järjestelyyn näyttää mm. Tukholman työväenopiston toiminta vaikuttaneen sikäli, että niiden yhteydessä esitettiin usein musiikkia, soittoa ja kuorolaulua. Koska Turun työväenyhdistys oli kaksikielinen, järjestettiin luentoja sekä suomeksi että ruotsiksi. Ursinkin piti luentoja kummallakin kielellä.

Työväenyhdistysten iltamilla, joita pantiin toimeen verraten usein ja joissa tavallisesti oli monipuolinen ja silloisissa oloissa varsin arvokas ohjelma, oli sangen huomattava sivistyksellinen merkitys. Turun työväenyhdistyksen iltamissa oli Ursin 1890-luvulla hyvin suosittu juhlapuhuja.

Sivistysharrastuksia Ursin edisti Turun työväenyhdistyksessä vielä mm. tekemällä aloitteen kirjaston aikaansaamiseksi. Aluksi tähän hankittiin kirjoja vain lahjoituksin, joten sen tarkoituksenmukaisuus oli hiukan kyseenalainen, mutta kartuttuaan sillä on varmaan ollut melkoinen merkitys. Ursin teki tälle kirjastolle sen alkuaikoina säännöllisesti lahjoituksia.

Eräitä Ursinin sivistysharrastuksia.

»Työväenkysymystensä» IV osassa, joka ilmestyi v. 1902, käsittelee Ursin kunnallisia uudistuksia ja varsinkin kuntien osallistumista sivistyselämään erittäin mielenkiintoisella tavalla

Ursin on työväestön asianajajana aina ollut *kansakoululaitoksen* lämmin ystävä. Jo v. 1893 pidetyssä työväenyhdistysten edustajakokouksessa hän esitti kansakoulun tekemistä pohjakouluksi ja opetusta maksuttomaksi. Täysin tähän liittyen hän edellä mainitussa kirjoituksessa vaati kansakoululaitoksen tarmokasta kehittämistä kunnallisella pohjalla.

Opetusvälineet on saatava maksuttomiksi, lapsille on tarjottava ilmaiset ateriat koulutyön lomassa, koululääkintä ja lasten terveydenhoito on järjestettävä, jatkokoulun toiminta saatettava vakinaiselle kannalle jne. Kaikki nämä ovat vaatimuksia, jotka 40 vuotta sitten tuntuivat hulluudelta, mutta jotka jo nykyisin tunnustetaan täysin oikeutetuiksi kaikissa valistuneissa piireissä. Lastenseimien ja -tarhojen suosijana Ursin piti niiden perustamista tärkeänä kuntien tehtävänä. Lämpimänä kasvatustyön ja nousevan polven ystävänä hän on tullut ajatelleeksi näitä asioita paljon ennenkuin muut.

Taide ja etenkin näyttämötaide oli ollut Ursinin huomion kohteena jo opiskeluaikana. Ja kun hän oli vakuuttunut sen sivistyksellisestä arvosta, niin hän kunnallisia uudistuksia käsitellessään esitti myös, että kunnat ryhtyisivät tukemaan teatterinäytäntöjen järjestämistä. Niiden ohella olisi kuntien järjestettävä myös sivistäviä huvituksia, musiikkiesityksiä ja taidenäyttelyitä. Pohtiessaan työläisten mahdollisuuksia hankkia tietoja oli Ursin todennut, etteivät työläiset voineet saada käsiinsä kirjoja. Varattomina heidän ei kannattanut niitä ostaa. Kirjastoja taas oli vähän, ja nekin olivat yleensä kovin puutteellisia. Julkiset yhdyskunnat oli sen vuoksi saatava asiaa edistämään. Siksi Ursin kehoitti kuntia perustamaan kirjastoja ja lukusaleja. Nämäkin olivat ehdotuksia, joihin vasta myöhemmissä kehittyneemmissä oloissa on voitu suhtautua täydellä arvonannolla ja ryhtyä niitä toteuttamaan.

Aivan erikoista huomiota Ursin kiinnittää kyseessäolevassa kirjoituksessa *aikuisten sivistysharrastuksiin*. Kuntien olisi tarmokkaasti ryhdyttävä perustamaan »kunnallisia kansanopistoja», joilla hän tarkoitti Tukholman työväenopiston ja eräiden muiden ulkomaisten esikuvien mukaisia kunnallisia iltaisin toimivia opistoja. Hänen mielestään kaupunkien tulisi ylläpitää anniskeluvaroillaan tällaisia opistoja, koska enemmän tai vähemmän hajanaiset luennot eivät läheskään

vastaa niitä. Tällaisessa opistossa tulisi olla ainakin osaksi vakinaisia opettajia ja koko toiminnan tulisi olla säännöllisellä pohjalla. Hän lausuu kirjoituksessaan: »Täten saamme syntymään joka kaupunkiin noita »universités populaires» (= kansan yliopistoja), joissa nuoret tiedemiehet vakinaisesti jakavat opetusta tieteitten lähteistä kansan syville riveille». Ulkomailla matkatessaan hän oli tutustunut erilaisiin työväenopistojen kaltaisiin oppilaitoksiin ja hän kuvailee niitä melko laajasti kirjasessaan »Kansansivistysharrastuksia ulkomailla».

Ursinin mielenkiinto työväenopistoja kohtaan oli erittäin vilkas koko hänen loppuikänsä. Hänen aloitteestaan perustettiin v. 1907 Turun Työväenopisto, ja hän oli vuosikausia sen johtokunnassa varapuheenjohtajanakin. — Puheenjohtajan paikkaa ei silloin uskallettu antaa sosialistille edes työväenopiston johtokunnassa. — Hän oli niinikään ahkera luennoitsija tässä opistossa. Kun v. 1916 ryhdyttiin Kuopioon puuhaamaan uusimuotoista työväenopistoa, nykyisen kansalaisopiston edeltäjää, vaikutti Ursinin myönteinen lausunto ratkaisevalla tavalla sen perustamisessa. Hämeenlinnaan asetuttuaan Ursin vieraili useissa maan työväenopistoissa luennoitsijana. Hänen harras kiintymisensä työväenopistoliikkeeseen perustui varmaan suurelta osalta siihen, että hän on ollut tämänkin asian esitaistelijoita.

Työväen sivistysharrastuksensa perusteella Ursin vanhoilla päivillään seurasi erikoisen suurella mielenkiinnolla mm. Työväen Akatemian kehitystä ja toimintaa käyden siellä sekä vierailulla että luennoimassa. Vanhana akateemikkona hän ajatteli, että tästä laitoksesta voisi tulla opisto, joka ohjaisi opiskelijoita niin pitkälle, että ne »ainakin jossakin määrin pystyvät tieteellisiin tutkimuksiin», koska he silloin ovat »saavuttaneet korkeimman asteen ja syvien rivien maailmankatsomus tulee täten laajoissa piireissä kohoamaan niin korkealle, että niiden eturivien miehet voivat kulttuuria vahin-

goittamatta ryhtyä kansojen kohtaloita ohjaamaan.» Työväen Sivistysliiton toimintaa Ursin seurasi myötätunnolla, vaikkei hän ilmeisesti ollut riittävästi siihen perehtynyt. Opintokerho-ajatus oli hänelle aivan uusi asia ja pysyi ilmeisesti melko vieraana.

Ursinista saamamme kuva ei ole oikea, jollemme mainitse jotakin hänen taideharrastuksistaan. Edellä jo viitattiin hänen teatteriharrastukseensa. Kuitenkin nimenomaan kuvaamataiteet ovat häntä erikoisesti kiinnostaneet. Ulkomaanmatkoillaan hän ei koskaan laiminlyönyt taidekokoelmissa käyntejä ja vielä Venäjällä pakomatkalla ollessaan hän suurella hartaudella tutustui Pietarin ja Moskovan taideaarteisiin. Kirjoituksissaankin Ursin on kosketellut eri taidealoja, etupäässä proletaarista runoutta, mutta myös sellaisia aiheita kuin Kalevala ja Goethen Faust. Ursinin harrastusten monipuolisuus oli ihanteellista eikä hän suinkaan unohtanut esteettisen elämän viljelemistä, kuten niin monet tiedemiehet ja poliitikot tekevät.

Ursinin kansainväliset harrastukset.

Työväenliikkeen alkuaikoina oli Ursin oikeastaan ainoa kansainvälisissä piireissä tunnettu suomalainen sosialisti. Hän kirjoitteli verraten paljon ulkomaisiin lehtiin ja aikakauskirjoihin. Ulkomaiset järjestöt ja niiden johtohenkilöt pyysivät häneltä silloin tällöin selostuksia Suomen työväenliikkeestä, työväen oloista, raittiusharrastuksista yms. Niinikään hän ulkomaanmatkoillaan tutustui henkilökohtaisesti moniin kansainvälisen työväenliikkeen johtohenkilöihin, joista mainittakoon vain August Bebel, Karl Kautsky, Sidney Webb, Hjalmar Branting, puhumattakaan vallankumouksellisen Venäjän johtomiehistä. Myös hänen kansainvälinen kirjeenvaihtonsa

on ollut tavattoman vilkas. Kun Ursin oli hyvin kielitaitoinen, niin hän voi olla välittömässä kirjeenvaihdossa saksalaisten, ranskalaisten, italialaisten ja skandinaavien kanssa heidän omilla kielillään. Säilyneet kirjeet osoittavat, että nämä suhteet ovat kestäneet vuosikausia ja olleet ajoittain hyvinkin vilkkaita.

Paremmin kuin varsinaisten poliitikkojen keskuudessa Ursin tunnettiinkin sosiaalisia tieteitä harrastavissa piireissä. Hän oli jäsenenä ja kunniajäsenenä monissa kansainvälisissä yhdistyksissä. V. 1910 hänet valittiin wieniläisen prof. R. Brodan johtaman Institut international pour la diffusion des Expériences sociales'in (yhteiskunnallisia kokemuksia tunnetuksi tekevän kansainvälisen järjestön) kunnialautakuntaan ja johtokuntaan Suomen edustajaksi sekä sen aikakauskirjojen aputoimittajaksi. Seuraavana vuonna Ursin kutsuttiin Société academique d'histoire internationale'n (akateemisen kansainvälistä historiaa tutkivan yhdistyksen) kunniajäseneksi sekä Internationale Vereinigung für Rechts- und Wirtschaftsfilosofie'n (kansainvälisen oikeus- ja talousfilosofisen yhdistyksen) jäseneksi. V. 1912 hänet kutsuttiin jäseneksi Deutsche Friedengesellschaft'iin (Saksan rauhanyhdistykseen) ja Internationale Vereinigung für Mutterschaft und Sexuallreform'iin (kansainväliseen äitiys- ja sukupuoliuudistusyhdistykseen) ja sitä seuraavana vuonna Académie latine'een (latinalaiseen akatemiaan) ja kunniajäseneksi Ligue pour l'organisation des Progrés (edistyksen järjestämisyhdistykseen). Niinikään hän oli jäsenenä Vereinigung für Sexualwissenschaft-nimisessä yhdistyksessä (sukupuolitiedettä harrastavassa yhdistyksessä).

Erittäin tarmokkaasti Ursin osallistui prof. R. Brodan johtaman sosiaalisia kokemuksia levittävän järjestön toimintaan. V. 1911 hän järjesti prof. Brodalle Helsinkiin, Viipuriin ja Turkuun luentotilaisuuksia. Niinikään hän perusti tuon järjestön alaosaston Turkuun ja teki työtä sellaisten perustami-

seksi muuallekin. Turun osasto, jolla oli mm. keskusteluseura »Progresso», näyttää toimineen ainakin jonkin aikaa.

V. 1912 Ursin teki tämän Brodan järjestön kutsumana laajan luentomatkan keski-Eurooppaan pitäen lähes 20 luentoa Suomen naisten äänioikeuden tuloksista, Suomen raittiusliikkeestä ja Suomen leipurilaeista. Useilla seuduilla mm. Budapestissa näillä hänen luennoillaan oli suuri menestys, ja hän teki silloin vielä varsin tuntemattomalle Suomelle arvokkaita palveluksia tehdessään tunnetuksi sen sosiaalisia pyrkimyksiä ja saavutuksia, jotka eräissä suhteissa olivat keski-eurooppalaisille aivan uusia. Myös epävirallisesti Ursin lienee pitänyt näillä matkoillaan puheita Suomen asiasta.

Kuten edellisestä voidaan havaita, teki Ursin sangen arvokasta työtä koko Suomen ja varsinkin sen työväenliikkeen hyväksi kansainvälisellä rintamalla niinäkin aikoina, jolloin hän varsinaisesti oli syrjässä käytännöllisestä politiikasta ja puoluetoiminnasta.

Ursinin sosiaalipoliittisia harrastuksia.

Kaikkein kiistellyimpiä Ursiniin liittyviä kysymyksiä on hänen suhtautumisensa *ammattiyhdistysliikkeeseen.* Siitä on esitetty monenlaisia käsityksiä, joissa usein on tulkittu Ursinin lausuntoja liioitellen.

Myönnettävä on, ettei Ursinilla ollut erikoisia ammattiyhdistysharrastuksia. Tämä oli aivan luonnollista. Hän oli itse varsinaisiin työläisiin kuulumaton ja tullut työväenliikkeeseen etupäässä kirjallisuudesta saamiensa vaikutteiden ja tunteensa johdosta. Hänen käsityksensä työväenliikkeestä oli verraten teoreettinen. Ja teorian luonteen mukaisesti hän koetti saada koko työväenliikkeestä mahdollisimman yhtenäisen ja keskitetyn rakennelman, jossa suurten yhteisten tunnusten merkeissä keskitetyin voimin pyrittäisiin sosialismia kohti. Tämä hänen yleinen käsityksensä työväenliikkeen luonteesta vaikutti ratkaisevalla tavalla hänen suhtautumiseensa ammattiyhdistysliikkeeseen.

On merkille pantavaa, että Ursin taisteli ammattiyhdistysliikkeen päämäärien, vieläpä sen menettelytapojenkin puolesta jo ennenkuin sen perustaminen varsinaisesti oli tullut esille. Työajan lyhentäminen oli niitä asioita, joiden hyväksi Ursin toimi heti yhteiskunnallisesti herättyään, ja se oli myös alkavan ammattiyhdistysliikkeen ensimmäisiä tavoitteita. Niinikään hän jo ennen vuotta 1897 oli täysin vakuuttunut siitä, että työlakkoon ryhtymisen oikeus kuuluu työntekijäin tärkeimpiin oikeuksiin. Hän kirjoitti tästä mm.: »Työlakko on itsessään aivan laillinen keino, jos ei sopimuksia rikota, ja kummallistahan olisikin, etteivät työmiehet, kuten muut kansalaiset, saisi vapaaehtoisesti olla työtä tekemättä, jos he niin hyväksi katsovat. Muutenhan olisi orjuus olemassa, so. työpakko.» Ursin oli kyllä täysin tietoinen lakko-aseen vaarallisuudesta työntekijöille itselleen, ja siksi hän varoitteli harkitsemattomista ja »mahdottomista» vaatimuksista. Joutuipa Ursin itsekin mukaan alunperin harkitsemattomaan lakkoliikkeeseen Turussa v. 1899. Juseliuksen paitatehtaan naistyöläiset näet ryhtyivät tällöin todelliseen »korpilakkoon». Heillä ei ollut aluksi mitään järjestettyä toimintaa. Hädissään he hakivat Ursinilta apua. Yhdessä A. E. Leinon ja Taavi Tainion kanssa hän saikin lakkopuuhaan järjestystä, niin että se saatiin onnellisesti päätökseen. Tällä lakolla oli varsin huomattava merkitys naisten itsetunnon nousulle ja heidän järjestäytymiselleen.

Ursin oli sekä periaatteessa että käytännössä sillä kannalla, että ammattiyhdistykset ovat tarpeellisia huolehtimaan työläisten palkkojen ja muiden työehtojen parantamisesta, mutta hän oli myös sitä mieltä, että tämä oli vain osatyötä suuressa

työväenliikkeen taistelussa sosialismin toteuttamiseksi. Hänen mielestään työväenpuolueen käsiin oli keskitettävä koko työväenliikkeen johto. Hän oli tässä täysin samalla kannalla kuin hänen oppimestarinsa ja ystävänsä Saksassa ja Ruotsissa. Työväenkysymystensä I osassa hän ilmaisee selvästi tämän käsityksen kirjoittaessaan: »Ei voi kieltää, että ammattiyhdistyksillä meilläkin on hyvin tärkeät tehtävät, mutta se olisi varmaan yhteiselle asialle suureksi haitaksi, jos meidän pienissä oloissamme annettaisiin ammattiyhdistyksille työväestön pääpyrinnöt ajettaviksi. Semmoiset puuhat hajoittaisivat työväen voimat. Meillä on ehdottomasti kaikki pääpyrinnöt annettavat suuremmille työväenyhdistyksille, joihin on liittynyt useampia ammattiyhdistyksiä, koska edelliset tietysti pontevammin voivat valvoa työväen asiaa.» Tällä kannalla Ursin ilmeisesti oli suuren ammattijärjestöriidankin aikana. Ja siksi Salinin käsitys Ursinin ja puoluejohdon mielipiteistä on ollut aivan oikea, kun hän väitti, että sillä taholla pelättiin voimakkaan ja itsenäisen ammattiyhdistysliikkeen tulevan välinpitämättömäksi koko työväenluokan yhteisille pyrinnöille, joista puolue huolehti, ja muodostuvan hetken etuja tavoittelevaksi pikkuporvarilliseksi näpertelyksi, jolla ei ole mitään halua työskennellä koko työväenluokan vapauttamiseksi kapitalistiluokan orjuudesta.

Kun nämä seikat otetaan huomioon, niin täytyy myöntää, että ammattijärjestöriidassa todella oli periaatteellinen pohja. Helsinkiläiset eivät suoneet puoluejohdolle vaikutusvaltaa ammattijärjestönsä asioissa, kun sen sijaan turkulaiset ja tamperelaiset perustivat ammattijärjestön, jonka asioihin se voi vaikuttaa. Tampereella pidetty kokous vielä hyväksyi päätöslauselman, jossa poliittinen toiminta nimenomaan todettiin ammatillista tärkeämmäksi, koska valtiollisen äänioikeuden saavuttamista pidettiin tärkeämpänä asiana sillä hetkellä. — Tämän kiistan vaikutus tuntui vielä Ammattijärjestöä perustettaessa v. 1907. Silloin tässä kohdin tehtiin jonkinlainen kompromissi ja sovittiin puolueen ja ammattijärjestön läheisestä yhteistyöstä. Totuuden nimessä lienee kuitenkin mainittava, että helsinkiläisten kanta v. 1899—1900 olisi ilmeisesti ollut suunnilleen sama kuin Ursinin, jos puoluejohto olisi ollut Helsingissä, vaikkeivät he olleetkaan yhtä toivorikkaita kuin Ursin äänioikeuden saavuttamiseen ja valtiolliseen toimintaan nähden.

Kun ammattiyhdistystoiminta ammattijärjestöriitojen jälkeen kehittyi ja voimistui, muuttui Ursinin käsitys jonkin verran, vaikkei hän pitänytkään tapahtunutta kehitystä hyvänä. Sekä ulkomaiden että kotimaan tapahtumat osoittivat hänelle jo v:een 1905 mennessä, että ammattiyhdistyksillä oli paljon suurempi merkitys työväenliikkeen kokonaisuudelle, kuin hän aluksi oli ajatellut. Myöhemmin ei Ursin liene kehitystä erikoisemmin valitellut. Auttoipa hän v. 1911 kirjaltajia saamaan avustusta Amerikasta lakkotaisteluaan varten.

Merkille pantava on niinikään Ursinin käsitys *osuustoiminnasta*. Se lähtee johdonmukaisesti samalta pohjalta kuin hänen suhtautumisensa ammattiyhdistysliikkeeseen. Jo 1890-luvulla hän on pannut merkille yksityisten välittäjien harjoittaman kiskonnan ja työläisten avuttomuuden niiden kynsissä. Hän kirjoitti silloin, että »ainoana tepsivänä keinona työväen vapauttamiseksi kaupanvälittäjien käsistä ovat nauttimus- eli ravintoyhdistykset». Mutta hän ei tyytynyt vain siihen, että nämä »nauttimusyhdistykset» eli osuuskaupat hankkisivat työväelle huokealla tavaraa, vaan hän vaati niiltä enemmän. Hän ilmaisi käsityksensä v. 1905 seuraavasti: »Osuuskauppoja kannattaa etupäässä köyhälistö. Ja köyhälistön varsinainen tarkoitus on luonnollisesti etupäässä sen lopullinen ja täydellinen vapaus pääoman kahleista. Tietysti siis osuuskauppojen ilomielin tulee tehokkaasti vaikuttaa tämän korkeimman ja suurimman tarkoitusperän toteuttamiseksi.» Nimenomaan

hän vaati, että työväen taistellessa Suomessa äänioikeuden saavuttamiseksi osuuskauppojen tulisi tukea tätä taistelua »luovuttamalla melkoinen osa voitostaan tämän suuren uudistuksen aikaansaamiseksi».

Ursinin kantaan on ilmeisesti vaikuttanut se, että hän on melko hyvin tuntenut belgialaisen osuustoimintaliikkeen. Hänhän julkaisi Koittarensa ensimmäisessä numerossa juuri Belgian osuustoimintaa käsittelevän kirjoitelman. Sen piirissä oli näihin aikoihin sangen paljon todella »sosialistisia» osuuskauppoja, joiden tehtäviin kuului työväenliikkeen taloudellinen tukeminen. On ollut vaikeata selvittää, missä määrin tämä käsitys osuuskauppojen tehtävistä säilyi Ursinilla myöhemmin. Kuitenkin käy hänen 1920-luvulla antamistaan lausunnoista selville, että hän työväenliikkeen kokonaisuuden kannalta antoi suuren arvon työväen taloudellisille laitoksille — ilmeisesti myös osuuskaupoille —, koska työväen edustajat niissä saivat tilaisuuden kouliintua erilaisiin tehtäviin kaupallisessa ja tuotannollisessa elämässä, niin ettei työväenliikkeen taloudellinen tukeminen ollut lopuksi hänenkään käsityksensä mukaan ainoa tapa, jolla osuuskaupat voivat hyödyttää työväenliikettä.

Vähän ennen 80-vuotispäiväänsä määritteli Ursin eräälle haastattelijalle harrastustensa arvojärjestyksen ja asetti heti yleisen työväenliikkeen jälkeen raittiusliikkeen. Ursin olikin todella vakaumuksellinen ja harras *raittiusasian* ajaja.

Koko Suomen työväenliike on saanut tavattoman paljon voimaa juuri raittiusliikkeestä. Kun työväen asemaa ja oloja ryhdyttiin parantamaan, niin todettiin heti, millainen este juoppous oli kaikelle toiminnalle. Väkijuomien suunnatonta valtaa työväestön keskuudessa oli heikennettävä, ennenkuin voitiin odottaakaan pysyviä saavutuksia muilla aloilla. Suuri juomalakkoliike työväen keskuudessa oli selvä osoitus tämän ajatustavan yleisyydestä. Työväenliike omaksui tämän saman

käsityksen, ja sen juurtumisessa on Ursinilla tärkeä osuutensa. Ursin näet toimi varsinaisen työväenliikkeen piirissä vuosikausia tarmokkaasti raittiusasian hyväksi. Jo v. 1893 hän olisi halunnut saada raittiuden vaatimukseksi työväen ohjelmaan, koska hän katsoi raittiusasian olevan työväestölle niin läheisen, ettei saada mitään tuloksia ellei sitä edistetä. V. 1896 pidetyssä työväenyhdistysten edustajain kokouksessa Ursin tehokkaasti vaikutti siihen, että kunnallista kielto-oikeutta päätettiin puoltaa ja että hyväksyttiin periaate, jonka mukaan työväenasian harrastajien tulisi noudattaa raittiutta. — Tästä viimeksi mainitusta aiheesta Ursinilla oli kesällä 1906 väittely mm. Bebelin ja Kautskyn kanssa, jotka eivät olleet raittiusmiehiä. — Varsinaisessa työväenpuolueen perustavassa kokouksessa tehtyyn kieltolakivaatimukseen lienee Ursin, joka oli kokouksen johtomies, vaikuttanut ratkaisevalla tavalla.

Mutta Ursin ei tyytynyt vaikuttamaan vain työväkeen raittiusasian hyväksi. Hän koetti vaikuttaa myös raittiusväkeen työväenasian hyväksi. Hän näet toi usein esiin ajatuksen, ettei raittiusliike voi saavuttaa pysyviä tuloksia, jollei se ryhdy tukemaan yhteiskunnallisia uudistuksia. Raittius ja yhteiskunnalliset uudistukset olivat Ursinin mielestä monin tavoin toisiinsa kietoutuneita. »Työväenkysymystensä» II osassa hän kirjoitti tästä: »Raittiusasia ei milloinkaan saa mitään suuremmoisia tuloksia aikaan, ei milloinkaan pääse päämääräänsä, juoppouden täydelliseen hävittämiseen. ellei se yhdy työväenkysymykseen, elleivät raittiuden harrastajat pontevasti rupea parantamaan työväen tilaa.» Näin oli tehtävä toisaalta juoppoutta aiheuttavan kurjuuden poistamiseksi, toisaalta alkoholikapitalismin nujertamiseksi. Siksi »sen, joka on raittiusmies täytyy olla sosialisti», totesi Ursin.

Myöhempinä aikoina Ursin on vaikuttanut raittiustyön hyväksi kirjoittelemalla siitä ahkerasti sekä raittius- että

muihin lehtiin. Hän kohdisti päähuomionsa etupäässä raittiuteen sosialismin kannalta katsottuna. Hänen näitä seikkoja käsittelevistä kirjoitelmistaan mainittakoon *Ehdoton raittius ja sosialismin oppi* (1914), *Raittius ja työväki* (1923) sekä *Alkoholi ja kulttuuri* (1934).

Kunnioittaakseen Ursinin työväen raittiustoiminnan hyväksi tekemää työtä on Suomen Sos.-dem. Raittiusliitto v. 1939 perustanut N. R. af Ursinin muistorahaston, josta annetaan apurahoja Työväen Akatemiassa tai muissa vastaavissa opetuslaitoksissa opiskeleville raittiusasiaa harrastaville henkilöille.

Harvinaisen lämmintä harrastusta Ursin tunsi myös *työläisnaisten* järjestötoimintaa kohtaan. Naisten yhteiskunnallisen aseman parantaminen oli hänestä työväenliikkeen tärkeimpiä tehtäviä. Herättääkseen naisten itsensä mielenkiintoa heidän omiin asioihinsa hän julkaisi tutkimuksia naisten yhteiskunnallisista oloista meillä ja muualla. Naisten äänioikeusasia sai hänestä tarmokkaan puoltajan jo 1890-luvun alkupuolella, jolloin hän julisti, että naisten äänioikeudettomuus oli huutava vääryys.

Myös työväen järjestötoiminnassa hän muisti aina pitää naisten puolta, joita muut miehet joskus pyrkivät syrjäyttämään tai joiden tarpeita he kenties eivät tulleet aina huomanneeksi. Kuvaavana tapauksena mainittakoon, että v. 1890 Turun työväenyhdistyksessä päätettiin järjestää voimistelua yhdistyksen miesjäsenille. Ursin puolestaan vaati, että samanlainen tilaisuus oli varattava myös naisjäsenille, vieläpä yhdistykseen kuulumattomillekin naisille. Seurauksena oli, että saatiin n. 100 naista voimistelua harrastamaan. Kaunis saavutus silloisissa oloissa, jolloin naisvoimistelulla ei ollut muotivirtausta tukenaan.

Erikoista huomiota Ursin kohdisti myös *avioliittoon* ja *sukupuolikysymyksiin*. Hän on kirjoittanut ja puhunut niistä

verraten paljon. Varsinkin prostitutio ja valkoinen orjakauppa olivat yhteiskunnallisia epäkohtia, joita vastaan hän koetti toimia sekä kynällään että kuulumalla yhdistyksiin, jotka taistelivat niitä vastaan. Tätä hänen toimintaansa on jonkin verran arvosteltu ja väitetty, ettei hänen tapansa käsitellä näitä asioita ole ollut kaikkein paras. Huomattava on kuitenkin, että Ursin oli naturalistisen aikakauden mies. Hänen aikanaan käytiin yleensä tällaisiin ilmiöihin käsiksi sangen avoimesti ja kovakouraisesti, kuten monet tämän vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä työväenkin julkaisuissa olleet kirjoitukset osoittavat puhumattakaan sen aikaisesta saksalaisesta ja ranskalaisesta kirjallisuudesta. Taistelevaa henkeä vastasi taisteleva tyyli puheissa ja kirjoituksissa. Sukupuoliasioissa Ursin oli yleensä sangen radikaalisella kannalla. Hänen käsityksensä mukaan miehen ja vaimon keskinäinen suhde on pohjaltaan ennenkaikkea seksuaalinen. Siksi hän piti esim. koeavioliittoa erinomaisen sopivana menetelmänä oikean aviopuolison löytämiseksi. Hänen omat, kuvitellut tai todelliset, kokemuksensa lienevät osaltaan vahvistaneet tätä käsitystä.

Myös *nuorisoa* ja sen pyrkimyksiä kohtaan Ursin tunsi aina mielenkiintoa, vaikka hän luontaisena optimistina pitikin itsestään selvänä, että »nuoriso kyllä aina pystyy itse asiansa hoitamaan». Hänessä ei ollut vanhoilla päivilläänkään sitä tavanomaista harhakuvitelmaa nuorison turmeltuneisuudesta ja harrastuksettomuudesta, joka on monia muita vaivannut. Viimeisinä vuosinaan hän viihtyi erittäin hyvin nuorten parissa. Hän näytti suorastaan heitä kaipaavan pyrkien heidän seurassaan käyttäytymään reippaasti ja iloisesti. Hän siteerasi mielellään lausetta: »Kirottu olkoon hän, joka tekee seuransa ikäväksi.» Tämä kaikki kai saattoi olla eräänlaista vanhenemisen pelon ilmausta, mutta samalla se oli osoitus hänen henkensä nuorekkuudesta.

Ursin tuli mielellään myös puhumaan nuorison järjestämiin tilaisuuksiin. Erääseen tällaiseen puhetilaisuuteen liittyy hauska juttu. Ursin tuli Helsinkiin puhumaan ja häntä vastaan asemalle oli mennyt Arvi Hautamäki. Kuultuaan, kuka häntä oli vastassa Ursin huudahti: »Kylläpä ne nuoret minulle kuolemaa toivovat, kun hautakummun jo asemalle lähettivät!»

Verraten suurta huomiota Ursin kiinnitti — kaikesta periaatteellisesta poliittisesta suuripiirteisyydestään huolimatta — moniin *paikkakunnallisiin* »*pikkuparannuksiin*», joilla saattoi olla melkoinen hyväntekeväisyydenkin leima. Tähän lienee kuitenkin osaltaan ollut syynä myös se, että hän halusi tehdä tunnetuksi mielestään tärkeitä pyrkimyksiä, ja parhaiten se kävi päinsä siten, että niitä alettiin heti toteuttaa käytännössä.

Näin on ollut asianlaita ainakin *lastentarhaan* nähden. Ursin oli innostunut lastentarha-ajatukseen ja ryhtyi sitä toteuttamaan Turun työväenyhdistyksen piirissä. Ensimmäinen yritys v. 1892 meni myttyyn, koska kaupungin valtuusto ei antanut sille tukea. Seuraavana vuonna saatiin Turun säästöpankilta tarkoitukseen 2.000 mk ja niin päästiin alkuun. Varoja saatiin myöhemmin sekä kaupungin valtuustolta että säästöpankilta. Ursin toimi lastentarhan johtokunnan puheenjohtajana koko sen ajan, jolloin se oli työväenyhdistyksen hallussa. Lastentarhaan oli enemmän pyrkijöitä kuin voitiin ottaa vastaan. Parhaina aikoina sinne otettiin 140 lasta. Sen vaikutusta pidettiin kaupungissa erittäin hyvänä.

Tämä hyvä yritys ei kuitenkaan päässyt rauhallisesti kehittymään. V. 1899 syntyneet poliittiset kiistat ulottuivat senkin piiriin. Lastentarhan johtokunnan jäsenet kieltäytyivät yhteistyöstä Ursinin kanssa hänen mielipiteittensä takia. Turun säästöpankki kieltäytyi antamasta lastentarhalle avus-

tusta, niinkauan kuin Ursin oli sen johtokunnan puheenjohtajana. Niinikään se asetti Ursinin erottamisen työväenyhdistyksen puheenjohtajan toimesta alkeiskursseille antamansa avustuksen ehdoksi. Kaupungin valtuustokin sekaantui tähän Ursinia vastaan suunnattuun ajojahtiin vaatimalla Ursinin eroa lastentarhan johtokunnan puheenjohtajan toimesta kaupungin avustuksen ehtona. Kaikkiin näihin vaatimuksiin Turun työväenyhdistys vastasi kieltävästi, mutta siitä taas oli seurauksena, ettei työväenyhdistys voinut enää v. 1900 pitää yllä lastentarhaa.

Ursin toimi Turussa monien muidenkin sosiaalisten uudistusten aikaansaamiseksi. Hän oli mukana Sairaitten työläisten kesälepo-nimisessä yhdistyksessä ja tuberkuloosin vastustamisyhdistyksessä, hän puuhasi keuhkotautiparantolaa ja oli mukana perustamassa työväenasioita käsittelevää sosiaalilautakuntaa Turkuun.

Työväenyhdistysten edustajakokouksissa Ursin niinikään toi julki käsityksiään yhteiskunnallisista uudistuksista monissa yhteyksissä. Hänen — joskus kovin teoreettiset — kannanottonsa eivät saaneet kuitenkaan aina vastakaikua. Niinpä hän — monien suureksi ihmeeksi — vastusti v. 1896 ankarasti omakotitalojen hankkimista työväelle ja piti parempana kunnallisten vuokrahuoneistojen rakennuttamista. V. 1893 hän puhui pakollista sairausvakuutusta vastaan, mutta suositteli vapaaehtoista sen sijasta. Työnvälitystoimistojen aikaansaamisesta hän esitti alustuksen v:n 1896 edustajakokouksessa. Vakuutuskysymyksiä ja apukassojen perustamista hän on käsitellyt useissa kirjoituksissaan.

Monille aloille siis ulottui Ursinin mielenkiinto, ja tarmokkaasti hän myös taisteli oikeaksi toteamansa käsityksen puolesta.

Ursin ihmisenä.

Vaikka Ursin kirjoitteli hyvin paljon, ei häneltä kuitenkaan ole jäänyt kovinkaan runsaasti henkilökohtaisia muistelmia — eräissä aikakauslehdissä olleita pieniä palasia lukuunottamatta. Itse hän kertoo tapauksen, joka kuvannee hänen suhtautumistaan muistelmien kirjoittamiseen. Tukholmassa Ursin oli jutellut pormestari Carl Lindhagenin kanssa ja tämä oli kertonut kirjoittavansa muistelmiaan. Silloin Ursin oli tokaissut siihen: »maksaako se yleensä vaivaa, kun ei kukaan kuitenkaan voi kirjoittaa edes historiaa puolueettomasti, kuten suuren englantilaisen historioitsijan Maucaulyn maailman mainio teos todistaa.» Jos Ursin olisi uskonut vähän enemmän muistelmien merkitykseen, vaikka vain persoonallisten käsitysten ilmaisijoina, niin meillä olisi varmaan käytettävissämme huomattavasti suurempi aineisto hänen oman persoonallisuutensa piirteiden hahmoittelemiseksi. Tällaisen aineiston puutteessa täytyy tyytyä vain kuivista asiatiedoista ja tapauksista saatuun käsitykseen sekä ystävien ja työtovereiden pikku muistelmiin.

»Jos pitää paikkansa se määritelmä, jonka Ursin antoi 'hyvästä ihmisestä', nimittäin, että tämä on sellainen, 'joka palvoo yhtä paljon sekä viisautta että siveellisyyttä ja kauneutta', silloin Ursin oli varmasti hyvä ihminen.» Näin lausui Ursinin läheinen ystävä puoluesihteeri K. H. Viik hänen kuolemansa johdosta pidetyssä muistojuhlassa. Edellä kuvailemamme Ursinin työ ja hänen omaksumansa mielipiteet osoittavat, että tämä käsitys on oikea. Hän oli todella sellainen jalosti ajatteleva ihminen, jollaisena häntä yleensä pidettiin. Hänen avara katseensa ja laaja sydämensä käsitti niin hyvin suurmiesten merkityksen kuin tuntemattomien ahertajien suuren arvon. Hän kirjoittikin kerran: »Emme voi ylistää kaikkia suurmiehiä, mutta meidän täytyy suurmiehinä

kunnioittaa ainoastaan niitä, jotka ajan suuret ja jalot aatteet ovat nostaneet korkealle ja jotka uskollisesti elämänsä loppuun asti ovat toimineet niiden hyväksi. Ja meidän tulee jalomielisen Zachris Topeliuksen käsityksen mukaan kunnioittaa myöskin niitä 'pieniä', jotka yhtä uhrautuvaisesti ja uutterasti ovat toimineet ihmiskunnan suurten ja jalojen aatteiden hyväksi.»

Ursin ei ollut vain hyvä ihminen, vaan myös tietorikas ja lahjakas työn ja toimen mies. Prof. Voionmaa lausuu hänestä: »Harvinaisen lahjakkaana, vilkasälyisenä ja ahkerana hän jo nuorella iällä oli oppinut ja harvinaisen tietorikas mies. Opinnoissa hänen harrastuspiirinsä kuin itsestään avartui sellaiseksi, jolle 'ei mikään inhimillinen ole vierasta'. Mutta hänen luonteeseensa kuului myös synnynnäinen taisteluhenki. Nuoruudestaan saakka hän oli sotinut kaikkea henkistä holhousta ja yhteiskunnallista sortoa vastaan.»

Ursin oli todella tiedemies kaikessa toiminnassaan. Kaikkiin tehtäviinsä hän valmistautui tieteellisellä perusteellisuudella. Yksinpä eduskunnassa ollessaan hän ryhmänsä kokouksiinkin saapui usein suuri kirjapino kainalossa voidakseen pätevästi perustella ja todistella kantansa. Teoreettinen koulutus yhdessä tämän suuren perusteellisuuden kanssa teki kyllä hänestä hiukan epäkäytännöllisen varsinkin poliittisessa toiminnassa. Niinikään tämä hänen tottumuksensa huolelliseen valmistautumiseen sai aikaan myös sen, että hän ei aina hallinnut odottamattomia tilanteita, vaan hätääntyi ja hermostui helposti, vaikuttaen siten vielä epäkäytännöllisemmältä kuin hän itse asiassa oli.

Prof. Voionmaa sanoo, että Ursin oli taistelun mies. Hän oli epäilemättä taistelija, mutta tyypillisesti taistelija, joka käyttää henkisiä aseita, mies, joka avoimesti ja rehellisesti käytti sekä puhuttua että kirjoitettua sanaa. Varsinainen poliittinen taistelu, vielä vähemmän aseellinen yhteiskunnalli-

nen voimainmittely, ei ollut hänen alaansa. Hän oli, niinkuin eräs pakinoitsija — tosin hiukan ivallisesti — on sanonut, kaunosielu, joka viihtyi paremmin ihanteiden maailmassa, henkien taistelussa, kuin arkisen taistelun tiimellyksessä. Tästä huolimatta hän esiintyi aina rohkeasti oikeaksi katsomansa vakaumuksen puolesta, olipa sitten kysymyksessä virkavalta, poliittiset vastustajat tai toverit työväenliikkeen piirissä. Tässä suhteessa hän oli niin johdonmukainen, että hän — kuten Matti Turkia on kertonut — Tampereen ammattijärjestön perustavassa kokouksessa vaati äänestettäväksi erästä pilkusta, koska se hänen mielestään oli välttämätön. Tähän rohkeuteen ja vakaumuksesta johtuvaan itsepäisyyteen liittyi läheisesti myös vastuuntunne. Mitä Ursin piti velvollisuutenaan, sitä hän ei katsonut voivansa lyödä laimin.

Olemukseltaan valoisana ja iloisena oli Ursinin käytös erittäin miellyttävää ja ystävällistä. Yleensä hän suhtautui suorastaan sydämellisesti puolue- ja työtovereihinsa. Tätä luontaista suhtautumistapaa täydensi vielä hänen saamansa huolellinen kasvatus, jossa kohteliaisuudelle oli pantu sangen suuri paino. Tässä kohden hän oli todellinen aatelismies, eikä hän unohtanut itseään koskaan. Kuvaavana tapauksena hänen kohteliaisuudelleen on rouva Ida Aalle-Teljo kertonut tapauksen hänen eduskunta-ajaltaan. Eduskunnassa oli eräs neiti R., joka ulkonaiselta olemukseltaan ei ollut kaikkein viehättävämpiä. Hänen ryhmätoverinsa kiusasivat häntä usein melko karkeastikin. Eräänä aamuna myöhään kestäneen yöistunnon jälkeen tuli neiti R. eduskunnan kahvilaan ja kertoi hyvin touhuissaan, että häntä oli yöllä kadulla joku mieshenkilö hätyytellyt. Hänen ilkeät ryhmätoverinsa hymyilivät ivallisesti ja väittivät hänen kuvitelleen. »Kukapa sinua viitsisi hätyytellä», sanoivat he. Kun läsnä ollut Ursin näki kyynelten nousevan neiti R:n silmiin, hän aitona herrasmiehenä

huudahti hyvin hätäisesti: »Kyllä minä hätyytän, kyllä minä hätyytän!»

Ursinin ystävällinen ja kohtelias käyttäytyminen naispuolisia puoluetovereita kohtaan saattoi kyllä helposti herättää vääriä käsityksiäkin, vaikka aiheetta. Hänellä oli mm. tapana suudella naisia kädelle, mitä tapaa ainoastaan Aleksanteri Järvenpää vanhoista puolueen johtomiehistä noudatti. Voimakkaasti tunnepohjaisena Ursin yleensäkin viihtyi hyvin naisseurassa ja hänellä oli runsaasti naispuolisia ystäviä, jollaisina hän mainitsee mm. Aleksandra Kollontayn ja August Strindbergin tyttären rouva Smirnoffin, puhumattakaan Hilja Pärssisestä ja muista suomalaisista naisista. Mitään eroottista ei näihin suhteisiin pidä kuvitella, ne olivat täysin henkisiä sanan parhaimmassa merkityksessä.

Ystävällisenä ja auttavaisena joutui Ursin kirjeenvaihtoon monien apua ja neuvoa tarvitsevien kanssa. Joku tuntematon viipurilainen morsian saattoi kääntyä hänen puoleensa ja pyytää apua runoilevalle sulhaselleen. Joku työläisfilosoofi esitti hänen vastattavakseen visaisia kysymyksiä ja pyysi opinto-ohjeita. Kaikille häneltä riitti, jollei muuta niin ainakin ystävällinen kirje. Kirjeenvaihdostaan Ursin yleensäkin piti erittäin hyvää huolta muistaen kirjein ja postikortein tapaamiaan hänen mielestään miellyttäviä ihmisiä. Mm. kuljettuaan luentomatkoilla eri työväenopistoissa hän silloin tällöin kirjoitteli postikortteja uusille tuttavilleen.

Edellä ei ole kerrottu mitään Ursinin perheestä. On haluttu antaa kuva ennen kaikkea työväen johtajasta ja sosialistisesta oppineesta. Mutta tuskinpa Ursin olisi voinut suurta henkistä voimaa vaativaa työtään suorittaa, elleivät vaimo, koti ja perhe olisi olleet hänelle rauhan ja turvallisuuden tyyssija, tyynnyttäjä ja tasoittaja. Hänhän ei innoitusta tarvinnut, hänen rikkaan sielunsa syvyyksistä kumpusi jatkuvasti esiin jaloja ajatuksia ja korkeita pyrkimyksiä.

Sellainen elämänasenteen muutos, joka tapahtui Ursinin kehittyessä sosialistiksi, olisi saattanut aiheuttaa aviopuolisoiden kesken ankaria ristiriitoja, ellei voimakas kiintymys ja keskinäinen kunnioitus olisi yhdistänyt heitä toisiinsa. Kiitollisena muisteleekin Ursin eräässä kirjoitelmassaan vaimoaan tämän kuoltua v. 1915 siksi, että tämä oli aina osoittanut suurta ymmärtämystä häntä kohtaan. Aino af Ursin tunsi miehensä, tiesi hänet eheäksi ja kokonaiseksi luonteeksi, joka ei sovinnaisesti voinut tyytyä siihen, että hän tajuttuaan vääryyden jäisi mitään tekemättä sitä päivittelemään. Vaimon ymmärtävä ja rauhoittava tuki oli Ursinille mitä suuriarvoisin, vaikkei hän aina voinutkaan täysin sopeutua joka suhteessa kiihkeän miehensä toivomuksiin.

Rouva Ursin itse ei suinkaan ollut sosialisti. Niin pitkälle hän ei jaksanut seurata miestään yhteiskunta- ja talousteorioiden maailmaan. Myötätunto kärsiviä ja sorrettuja kohtaan oli hänessä kuitenkin elävä, ja sen pohjalla mies ja vaimo ymmärsivät toisiaan. Niinikään harrastus naisten aseman kaikinpuoliseen parantamiseen oli heille yhteistä, vaikka tohtori Ursin joskus laskikin leikkiä vaimon esiintymisestä »naisten äänenä». Ursin kertoo itse, että hänen vaimonsa lienee äänestänyt sosialidemokraatteja sillä perusteella, että näiden ehdokaslistalla on ollut naisehdokkaita.

Käytännölliseen toimintaan työväenliikkeessä ei Aino af Ursin tietysti osallistunut. Hän ei myöskään paljonkaan seurustellut miehensä aatetovereiden kanssa, vaikka näitä kävi sangen paljon heidän kodissaan etenkin Ursinin ollessa Turun Työväenyhdistyksen puheenjohtajana ja varsinkin silloin, kun hän oli puoluehallinnon puheenjohtaja. Tämä ei kuitenkaan liene johtunut mistään poliittisesta vastenmielisyydestä tai ylimysmielisestä ajattelusta, vaan ennenkaikkea siitä, että hän täysin epäpoliittisena, kodilleen ja lapsilleen omistautuvana vaimona ei tuntenut oloaan kotoiseksi miehensä

poliittisten ystävien parissa. Täydellinen eläytyminen miehen vallankumouksellisiin aatteisiin olisi edellyttänyt aivan toisenlaista luonnetta. Kasvatus ja ympäristö näet pitivät lujasti kiinni vanhassa ja tutussa; miehen uudet, tosin kauniit ja jalot, mutta rajuudessaan vähän peloittavat ajatukset, pysyivät sen vuoksi sittenkin vaimolle vieraina.

On sanottu, että Aino af Ursinin kohtalo mitä suurimmassa määrässä muistuttaa Fredrika Runebergin kohtaloa. Tämä on hyvin mahdollista, kun muistaa, kuinka kiihkeä, elämänhaluinen ja ennakkoluuloton tohtori Ursin oli ja kuinka hiljainen, vaatimaton, uhrautuva, luotettava ja »madonnamainen» hänen vaimonsa.

Ursinilla oli kaikkiaan kolme lasta, tytär ja kaksi poikaa. Lapsiinsa hän koetti juurruttaa niitä elämän perusarvoja, joita hän itse piti arvossa, mutta sosialistisia elämänkäsityksiä ei hän sellaisenaan koettanut heihin istuttaa. Erittäin voimakkaasti hän piti kiinni velvollisuuksien täyttämisestä mennen tässä niin pitkälle, että lasten oli joskus häntä vaikea ymmärtää. Ursin oli suoraviivainen ja »teoreettinen» myös lastensa kasvatuksessa.

Vanhin poika Karl Morannal luki juristiksi ja on toiminut sellaisena Tampereella ja Helsingissä. Toinen poika Julius, joka oli sairaalloinen, harrasti puutarhaviljelyä. Tytär Maria Oihonna oli aikanaan kuuluisa turkulainen kaunotar ja teki 1890-luvun nuorukaisiin niin syvän vaikutuksen, että se kuultaa heidän puheistaan vielä 40 vuotta myöhemmin. Ursin asettui Venäjältä palattuaan tyttärensä läheisyyteen Hämeenlinnaan, missä tämän mies A. von Hellens oli maaherrana. Vanhuksena on Ursinille tuottanut suurta iloa nähdä ympärillään lastenlapsiaan ja heidän tovereitaan, ja tuskinpa hän on heidän parissaan »seuraa ikäväksi tehnyt».

* * *

Nämä muutamat viittaukset ovat toivottavasti voineet antaa kuvan jalosta, ystävällisestä ja iloisesta ihmisestä, joka koko sydämensä halulla pyrki toimimaan kärsivien ja puutteenalaisten hyväksi, taistelemaan vääryyttä vastaan kaikkialla, missä sitä esiintyikin. Ihmisestä, joka paljon lukeneena ja paljon kokeneena kykeni ymmärtämään ihmisiä ja elämää, mutta joka kaikesta huolimatta säilytti luottamuksensa hyvän voittoon sekä yksityisissä ihmisissä että koko maailmassa.

Suomen työväenliike onkin aina tunnustanut tri N. R. af Ursinin työn suuren arvon. Hän on ollut aikanaan »meidän kaikkien tohtori-setä», sen jälkeen hänestä tuli kaikkien rakastama ja kunnioittama »Ukko-Ursin», suuri opettaja, jolla yhä vieläkin on meille paljon sanomista. Suurena humanistina, todellisena kulttuuri-ihmisenä hän on korostanut työväenliikkeemme aatteellisia piirteitä. Sellaisena hänellä olisi tehtävää yhä vieläkin ja toivottavaa olisi, että hän kirjainsa välityksellä voisi puhua yhä uusille työläispolville.

R. H. Oittinen.

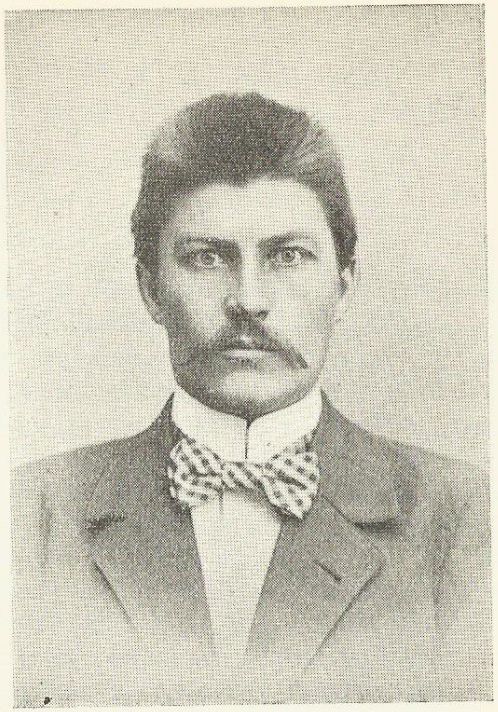

EETU SALIN

Tarkasteltaessa Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ja sen edeltäjän, Suomen Työväenpuolueen, julkaisuja, kokouspöytäkirjoja, varhaisinta pennikirjallisuutta ym. sekä työväenliikkeen historiaa jo ennen keskitettyä työväenliikettä, niin on melkein turhaa etsiä sellaista painotuotetta, jossa ei jossakin yhteydessä esiintyisi myöskin nimi *Eetu Salin*. Kun siis Eetu Salinista kirjoitetaan, ei voikaan sanoa mitään irrallista, vaan on aina asetettava taustaksi se aika ja ne tapaukset, joissa hän kulloinkin on vaikuttanut, jos aikoo saada jonkinlaista kuvaa hänestä. Siksi tämäkin muistelmakirjoitus on venynyt näin laajaksi, kun on ollut suoranainen pakko samassa yhteydessä käsitellä myös puolueemme ja yleensä työväenliikkeen ne eri kaudet, joihin Eetu Salin on näkyvän puumerkkinsä iskenyt.

Tämän työväenliikkeemme käytännöllisessä työssä ensimmäisen miehen, Eetu Salinin jylhän ja tarmokkaan hahmon piirteleminen on annettu tämän kirjoittajan tehtäväksi, mutta se tulee ylivoimaiseksi sille, joka on häntä vain nähnyt kokouksissa ja puhujalavoilla, lukenut hänen kirjoituksiaan sekä vain kuullut hänestä, mutta ei ole milloinkaan ollut erikoisen läheisissä suhteissa häneen. Tässä esiintyvät muistelmat perustuvatkin siis vain ulkokohtaisiin tuntemuksiin ja tutkimuksiin: vanhempaan puoluekirjallisuuteen, kokouspöytäkirjoihin, sanomalehtileikkeleihin ym. Erikoisesti on mainit-

tava, että suuri osa aineistoa on peräisin hänen ehkä parhaan tuntijansa, tov. Väinö *Tannerin* kokoilemista Salin-muistelmista, jotka hän hyväntahtoisesti on luovuttanut käytettäväksi tähän tarkoitukseen.

* * *

Jotkut Eetu Salinin ihailijoista kutsuivat häntä »Suomen Lassalleksi», rinnastaen hänet siis tulisieluisuudessa tähän saksalaiseen työväenjohtajaan ja -herättäjään, ja Yrjö Mäkelin-vainaja, Salinin kärsimystoveri Sörnäisten kuritushuoneessa hänen viimeisinä aikoinaan, kirjoittaa hänestä muistokirjoituksen »Titaaninen kuolonkamppailu». Titaani hän todella oli, kuin tarunomainen Uranoksen ja Gaian poika, jonka kapitalismin jumalat olivat syösseet Tartarokseen, titaanien vankilaan, lopputiliään tekemään. Hän oli todellakin tarumainen hengen jättiläinen, päätään pitempi aikalaisiaan sosialismin suurella ja karulla alkuaikojen taistelusaralla ja sellaisena häntä on tällaisessa muistokirjoituksessakin käsiteltävä.

Tämä ei ole tarkoitettukaan tyhjentäväksi elämäkerraksi, vaan on tähän koottu, jos niin voidaan sanoa, kokoelma tähdenvälejä niiden vuosien varrelta, joina Eetu Salin on elänyt ja vaikuttanut, vaikuttanut erikoisesti työväenluokan ja sosialidemokratian puolesta taistelijana ja tulisieluisena sytyttäjänä. On siis ikäänkuin sivuseikka, missä hän syntyi jne., mutta lapsuuden ja nuoruuden olosuhteet ovat silti tärkeitä tekijöitä. Mutta ennen kaikkea on tärkeätä tietää, miten suurin ponnistuksin hän saavutti tietonsa ja miten kovia olivat ne vastukset, jotka hänen oli taistelunsa tiellä murrettava ja miten palavalla innolla hän kaikki tehtävänsä suoritti.

Lapsuus ja nuoruus.

Eetu Salin näki päivänvalon hämäläisen kyläsuutarin mökissä Hämeen maakunnan kaakkoisessa kolkassa. Salinin sukuselvityksestä rajoittuvat tietomme seuraaviin *Asikkalan* kirkonkirjoista saatuihin tietoihin: »*Suutari Johan Gustaf Fabianinpoika Salin,* Kalkkisista, synt. 10/4 1844, vihitty ensimäisen kerran 16/2 1864 *Anna Sofia Taavetintyttären* kanssa, synt. 28/6 1845, kuoli 13/6 1868, toisen kerran 22/1 1871 Fredrika Antintyttären kanssa, synt. 10/4 1845. Pariskunta muutti täältä Lappeenrantaan v. 1897. Avioliitosta ovat lapset: 1:stä aviosta poika *Johan Edvard,* synt. 18/3 1866, otti mtkn 1891 Helsinkiin.»

Jylhimmän järvemme, Päijänteen, rantamilla, synnyinpitäjänsä syrjäseudulla, »jumalan selän takana», sellaisella korpikulmalla, jonka lehtori Rapola Hämeen maakuntatutkielmassaan sanoo »vielä viisikymmentä vuotta sitten (siis juuri Eetu Salinin syntymäaikoihin) olleen sellaista takamaata, ettei koko kylässä ollut kuin yhdet lautapyöräiset rattaat ja rauta oli sangen harvinaista tavaraa», syntyi Eetu Salin. Kalkkisten koskesta ja virrasta, jotka nähtävästi olivat Eetun lapsuuden suuria ja valtavia näkemyksiä, alkaa kuohuisa Kymijoki, joka kiihkeällä vauhdilla pyrkii suurempia vesimassoja, merta kohti. Nämäkö ehkä antoivat nuorelle Eetullekin jo varhaisiällään vaiston lähestyä suuria ihmismassoja, »joukkoja», kuten hän myöhemmin itse sanoi? Nämäkö karut ja toiselta puolen kiihkeät luonnonkuvat vaikuttivat nuoren Eetun luonteeseen, koskapa hänessä oli tulta jo lapsuusiällään?

Äidistään hän joutui jo kaksivuotiaana orvoksi ja 5-vuotiaana hän sai äitipuolen, joka kohteli häntä kuin emintimä yleensä. Isä oli kiihkouskonnollinen ja ankara, jota paitsi köyhyys ahdisti perhettä, joka alkoi isän uuden avioliiton

aikana kasvaa. Näin joutui Eetu jo pienenä kokemaan kaikkea sitä, joka teki hänestä kapinallisen ja vapaustaistelijan. Vapaudelle osaa antaa arvoa vain se, joka on vapautensa joskus menettänyt, — ja Eetu oli sen menettänyt eräissä suhteissa jo lapsena. Koulua hän ei päässyt käymään, mutta ankara isä piti huolen siitä, että poika oppi lukemaan ja niinpä lukikin Eetu jo 5-vuotiaana »sisältä» hyvin. Kerrotaanpa että pappi kinkereillä antoi isä-Salinille muistutuksen siitä, että poika luki niin hyvin, sillä pappi katsoi sen johtuneen isän liiallisesta kovuudesta. Yhdeksänvuotiaasta oli alettava isän kanssa ankara työnteko, jota kesti 13—14 tuntia vuorokaudessa tiukan kurin ja komennon alaisena. Jylhä luonto ja Kymen Kalkkisten koskessa alkavat kuohut saivat pojassa vapauden villit vaistot valloilleen ja niinpä hän jo kolmantena työvuotenaan, 12 vuoden ikäisenä, karkasi kotoaan. Pieni karkulainen saatiin kiinni, karkasi jälleen ja saatiin taas kiinni, mutta 14 vuotiaana hän lopullisesti karkasi — ja sille tielleen jäi. Edellä mainittiin, että hän vasta 1891, siis 25 vuoden ikäisenä, otti muuttokirjan syntymäkunnastaan Helsinkiin. Kaikesta päättäen on hän sitä jo aikaisemminkin yrittänyt, mutta ei ole saanut, koskapa Asikkalan kirkonkirjoissa (XII a, siv. 388) on lyijykynämerkintä: »Får ej betyg, rymt hemifrån». (Ei saa todistusta, karannut kotoaan.) Muistitiedon mukaan oli isä erään karkureisun jälkeen lausunut: »Et sinä näy pysyvän muuten kuin kruunun raudoissa.» Tätä voisi vaikka pitää ennustuksena siitä, että Eetun kohtaloksi tuli alinomainen »kruunun» tuttavuus, niin lyhyt- kuin pitkäaikaisinkin ottein ja vihdoin ummistaa silmänsäkin lopullisesti kruunun rautojen taakse teljettynä.

Eetu Salinin kotoa lähtöä ja suurta elämäntyötä muistellessa tulee vaistomaisesti mieleen kuuluisa talonpoikaispäällikkö Ilkka, joka kolme ja puoli vuosisataa sitten nostatti Pohjanmaan talonpojat taisteluun marski Flemingin huovien

veroruoskaa vastaan. Erikoisesti antaa tähän rinnastukseen aiheen Kramsun runo Ilkasta, jossa sanotaan:

»Hänt' ajan suuren myrskyihin
vei oikku onnetarten.
Hän sopi niihin kuitenkin,
kuin tehty niitä varten.»

Kuin naulan kantaan sanottu mitä erikoisesti Eetu Saliniin tulee. Hän oli kuin syntynyt, »luotu» kansanjohtajaksi, kansan, jota »sortivat suuret ja lastoivat lait», niinkuin runoilija sanoo. Eetulla oli itselläkin taipumusta runouteen, ja ennen kaikkea suuren lukeneisuutensa perusteella hän usein kirjoituksissaan ja puheissaan paljon siteeraili sekä runoa että proosaa. En luule tekeväni vääryyttä Eetun muistoa kohtaan, jos tähän hänen muistelmakirjoitukseensa edelleen siteeraan Kramsun »Ilkkaa», eräältä kohdalta, joka oli osa Eetun alkukantaista elämäntehtävää:

»Ja koska kansa valittaa,
hän neuvon sille antaa:
niin kauan huolta nähdä saa
kuin tahtoo sitä kantaa.»

»Ken vaivojansa vaikertaa,
on vaivojensa vanki.
Ei oikeutta maassa saa,
ken itse sit' ei hanki.»

»Siis vapauteen taistellen,
ken miehen mieltä kantaa;
tie suorin kulkee onnehen
läheltä kuolon rantaa!»

Muistettakoon vain, vaikka hyppäänkin ajasta edelle, mitä hän lausui Työväenpuolueen perustavassa kokouksessa 1899: »Arkamaisuus, ilmeisten epäkohtien silittely, iankaikkinen odottelu ja usko vallassaolijoiden ihmisyyteen sekä toiselta puolen perusteeton päryytys ja poikamainen esiintymistapa ovat synnyttäneet ristiriitaa ja erimielisyyttä asian kokonaisuuteen katsoen samanmielistenkin keskuudessa.» Tämän hän lausui alustaessaan menettelytapakysymystä jo silloin, ja on huomattava, että tämä tapahtui juuri niihin aikoihin kun oikeustaistelumme venäläisiä vallanpitäjiä vastaan oli alkanut. Ja ollessaan vankilassa majesteetin kunnian loukkauksesta, kirjoitti hän siellä tunnetun kirjansa »Tyrmässä», josta uhkuu pelottomuus ja uhma väki-ja virkavaltaa vastaan, vaikka hän sillä hetkellä olikin maailman suurimman despotian takomassa pakkopaidassa, kulkien melkein sananmukaisesti »läheltä kuolon rantaa».

Nuoruuden kiertokulkua ja ensiotteita.

Eetu Salinin elämä oli pitkät ajat kiertokulkua, mutta ei silti tarkoituksetonta eikä arvotonta. Hänen sielunsa halasi kuin nuori kotka korkealle, hän halusi ilmaa ja vapautta, kantoivatpa siivet tai ei. Hän ohjasi ensiksi matkansa Helsinkiin, koska vaistosi siellä leivän leveämmäksi ja mahdollisuudet suuremmiksi. Siellä oli kai sentään 14-vuotiaalle liian suurta, koska hän saatujen tietojen mukaan sieltä heti suuntasi matkansa Tampereelle. Evästä hän ei kotoa lähtiessään ottanut, vaan elämisensä keinoksi — lestipussin, jota matkansa varrella käytellen saikin elatuksensa. Tampereella hän työskenteli jonkin aikaa, mutta joko huonot työsuhteet tai levoton luonneko johtivat hänet sieltä Turkuun. Täälläkään hän ei viihtynyt, vaan palasi jälleen Tampereelle. Eetun

omat muistelmat kertovat, että hänestä tehtiin jo yhdeksäntoistavuotiaana — viisi vuotta oli näihin matkoihin jo ehtinyt huveta — mestari, erään Vuorinen-nimisen työnantajan verstaassa. Jo näinä aikoina hän liittyi työväenyhdistykseen, sillä sellainen, mikä sitten aatteellisesti lienee ollutkin, oli jo Tampereella. Tämä tapahtui vuosien 1885—87 vaiheilla. Hän otti oikein toimintaankin osaa, ja kirjoja kerrotaan hänellä olleen koko kirstullinen. Mitä kirjoja ne olivat ja miten hän oli sekä ne että niiden ohella myös huomattavan tietomäärän ehtinyt hankkia, on tietämätöntä, mutta niin kuitenkin kuului olleen asianlaita.

Tampereelta hän siirtyi ansiotyöhön, luultavasti »mestareeraamaan», Pohjanmaalle, Alavudelle, jossa, kun ei ollut muita mahdollisuuksia, ryhtyi nuorisoseuratyöhön. Nuorisoseuraliike oli jokunen vuosi aikaisemmin alkanut Etelä-Pohjanmaalla, ja Eetunkin kerrotaan perustaneen nuorisoseuroja silloiselle asuinseudulleen. Mutta olivatko nämät puuhat joitakin muita kuin tavallisten porvarillisten nuorisoseurain perustamisia, siitä ei ole tietoa, mutta kuitenkin hän joutui sellaisen vainon alaiseksi, että hänen oli jälleen muutettava »syöttöaluetta». Eihän niissä puuhissa tarvinnut silti mitään vaarallistakaan olla, mutta kuten tiedetään, vastustivat ja vainosivat papit ja muut vanhoilliset näitä viattomiakin järjestöjä ja niiden toimihenkilöitä, sillä siihen aikaan ei ollut mitään vapaita kansalaisjärjestöjä, ja kaikki muu kuin kirkossakäynti oli syntiä ja epäkristillistä. Ja kenties Eetun puuhat ja aatteet olivat tavallista radikaalisempia — mene tiedä, mutta joka tapauksessa oli hänen lähtönsä Alavudelta jotain muuta kuin vapaatahtoista.

Salinin vanhemmat, nim. isä ja äitipuoli, olivat vielä Asikkalassa ja hän päätti mennä heitäkin katsomaan lähes kymmenen vuotta kestäneen karkumatkan jälkeen. Pitkää aikaa hän ei silläkään viihtynyt, vaan mieli paloi yhä vain suureen

maailmaan, ja niin hän 22 vuotiaana uudelleen painui Helsinkiin. Tästä kaupungista tulikin sitten hänen pitempiaikainen asuinpaikkansa, joka vaikutti ratkaisevasti hänen elämänkohtaloonsa. Hän itsekin hyväksyi sen kotikaupungikseen, jonne aikoi asettua, koskapa, kuten aikaisemmin on mainittu, muutti sinne synnyinpitäjästään »kirjansakin» v. 1891.

Taistelu alkaa.

Tässä kohden, kun Eetumme elämä saa kokonaan uuden, tarkoituksenmukaisen käänteen ja kun hänen suuri kautensa alkaa, on esitettävä silloisten yhteiskunnallisten olosuhteiden ja juuri esiin pyrkivien aatevirtauksien tausta ja edellytykset. Näihin aikoihin vallitsi ankara talouspula, työttömyys kasvoi, ja paikoin huomattiin nälänhätääkin. Työläisten maailmassa sekä maaseudulla että kaupungissa vallitsi sanomaton puute ja kurjuus, työpalkat olivat alla nälkärajan, työpäivä hirmuisen pitkä ja asunto-olot varsin alkeelliset. Viimeksimainittu, kun siihen yhdistyi aliravitsemus ja kurja vaatetus, osoitti maailmalle numeroita, jotka vavahduttivat niitäkin, joiden vallassa oli sitoa ja päästää. Alaikäisten työ oli teollisuudessa varsin yleistä, kuten esim. Tampereen kaupungin historia kertoo. Vallassaolijat lohduttelivat kuitenkin itseään sillä, että »Suomen työmiehet kuuluvat maltilliseen kansaan, joka tietää, että edistys yhteiskuntaelämässä samoinkuin menestys yksityisessä saavutetaan vain kärsivällisellä ja uuraalla työnteolla. Kuinka surkea on se kuva, jonka näemme useissa vieraissa maissa, joissa sosialistit, anarkistit ym. samallaisten turmiollisten yhteiskuntaoppien levittäjät ovat harjoittaneet agitatsiooniaan työväestön keskuudessa.» Näin Mechelin v. 1893. Mutta Yrjö-Koskinen (Kirjallisessa Kuukauslehdessä v. 1894) arveli, että »sosialismin rikkaruohot tännekin saapuvat, kun

taloudellinen kehitys edistyy.» Kymmenkunta vuotta aikaisemmin Helsinkiin oli perustettu työväenyhdistys, jonka etunenässä oli tehtailija v. Wright. Hän oli ulkomaanmatkoillaan ja ulkomaisesta lehdistöstä havainnut luokkavastakohtien teollistuneissa maissa ankarasti törmäävän yhteen ja työn ja pääoman mahtien olevan jo ilmitaisteluissakin keskenään. Sen vuoksi hän oli päättänyt estää tällaisen tilan syntymistä meillä jonkinlaisella uudistustyöllä, joten siis työväenliike maassamme syntyi alunperin *oikean* työväenliikkeen — vastustamiseksi! V. 1893 lausui v. Wright selostaessaan työväenyhdistystoimintaa mm., että »sekä työnantajain että yhteiskunnan hyvinvointi vaatii, että työnantajat lukuisasti liittyvät työväenyhdistyksiin, joissa he vaikutusvallallaan voivat aikaansaada hyödyllisiä parannuksia ja estää järjettömäin vaatimusten syntymistä.»

Juuri näihin »työväenliikkeen» syntymisaikoihin saapui Eetu Salin Helsinkiin ja opinhaluisena ja uudistusten miehenä hän tunkeutui myös näihin herrain järjestöihin. Täällä hän tutustui mm. Taavi Tainioon, josta sittemmin tuli hänen taistelutoverinsa, niin että nämä kaksi muodostivat ikäänkuin parivaljakon työväenliikkeen alkuaikojen taisteluissa.

Ensi tapaamisestaan Eetu Salinin kanssa kertoo Tainio seuraavasti: »Se tapahtui Helsingissä silloin, kun minä 20-vuotisena nuorukaisena olin saapunut Helsinkiin ja viivoittaja Järvenpään vaikutuksesta olin saanut kirjastonhoitajan apulaisen paikan Helsingin TY:n kirjastossa. Kirjastoon astui kerran laiha, oudonnäköinen, pitkänhuiskea mies, jonka tukka ei ollut ottanut totellakseen kamman kuritusta ja jätti takaisin kirjan, saksalaisen jumaluusopin professori Luthardin 'Apologeettisia esitelmiä kristinopin perustotuuksista'.» Ihmeissään sanoi Tatu katsoneensa lainauskirjaan ja nähneensä sieltä, että lainaaja oli — suutari Eetu Salin. Hän oli kyllä kuullut Salinista ja kuullut vielä, että tämä oli puolihullu

mies. Ja se, että *suutari* luki tällaista kirjaa, jota kirjastosta monikaan ei sitä ennen ollut lainannut, oli lisännyt käsitystä, että hulluhan sen täytyy olla. Sanoi sitten ivahymyin kysyneensä lainaajalta: »Mitäs herra piti kirjasta?», johon sai nenäkkään vastauksen: »En minä mikään herra ole, minä olen suutari.» Kirjan sisällöstä syntyi väittelyä, jossa Tatu sanoi panneensa kaikkensa liikkeelle, mutta eihän Eetun uskonnottomuutta mikään järkyttänyt, vaikka hän olikin lukenut tämän vanhoillisista vanhoillisimman dogmatikon kirjan. Ja sitten heistä tulikin eroittamattomat ystävät hyvässä ja pahassa, ja he saivat alkuvaelluksellaan kumpikin hullun ja räyhääjän nimen, mutta pysyivät vanhalle sosialidemokratialle uskollisina sen vaikeimmillakin hetkillä.

Juuri näinä wrightiläisen työväenliikkeen alkuaikoina alkoi Eetu Salin pyrkiä vaistoilemiensa sosialististen aatteiden syvyyksiin ja sitä varten hän luki ja yhä vain luki. Kun hän oli tunkeutunut tämän »työväenliikkeen» mukaan, huomasi hän melkein alussa sen oikean tarkoituksen, kun hän katseli sitä synkkää yhteiskunnallista taustaa vastaan. Oli suuri taloudellinen lamakausi. Nälkä ahdisteli ihmisiä, sillä talvella 1892 mainitaan Helsingin kaikista työläisistä olleen n. 70 % työttöminä. Yksin rakennustyöläisiä oli n. 500 työttömänä. Työläisten vaatimuksesta järjestettiin tällöin Helsingissä ja Tampereella ensimmäiset hätäaputyöt, mutta niihinkin pääsi vain pieni osa näiden kaupunkien työttömistä. Nämä vaikeudet olivat aiheuttamaisillaan suuria nälkälevottomuuksia. Niinpä tammikuun 16 p:nä v. 1894 ryntäsi noin 300 työtöntä Helsingin kauppahalliin ja uhkauksin ryösti itselleen sieltä elintarvikkeita. Poliisin väliintulo esti kuitenkin tämän nälkäisten hyökkäyksen kehittymästä pitemmälle. Tämä tapahtui siis vuosi sen jälkeen kuin herrat Mechelin ja v. Wright olivat lausuneet niin mairittelevia ja rauhoittavia sanoja maamme työväestä.

Näistä ajoista kirjoitti Eetu Salin Sos.-dem. puolueen 10-vuotisjulkaisuun kuuluisan kirjoituksensa »Kuinka se kirkastui». Omien sanojensa mukaan hän tarkoitti sitä, miten Suomen työväen luokkatietoisuus on saanut alkunsa, kuinka sosialismi on Suomen työväen elämän ihanteeksi kirkastunut. »Suomen työväen ensimmäisenä ja voimakkaimpana kiihoittajana oli — *nälkä*... Ensimmäisen kerran näin minä sen agitatsioniaan harjoittamassa Helsingin työväen keskuudessa joulun seuduissa 1893, siis melkein samaan aikaan kuin herrat Mechelin ja Wright silittelivät työläistemme tyytyväisiä päitä ja imartelivat niiden nälkää näkemään tottuneita vatsoja. Sörnäisten Kansankodissa se agitaattori nälkä suvaitsi pitää sen ensimmäisen esittelynsä. Tämä siellä siksi, että Helsingin työväenyhdistys oli silloin vielä *kylläisten* huostassa, joten sieltä eivät nälkäiset voineet saada kokoushuonetta.» Ja sitten Salin jatkaa kirjoitustaan: »Näin se siellä Kansankodissa suunnilleen haasteli: »Arvoisat toverit! Te valitatte nälkää ja työnpuutetta ja olette tulleet tänne neuvottelemaan, mistä saisitte jotain tekemistä. Mutta uskokaa minua, vaikka teillä näyttää olevan tässä kolme tai neljä sataa enemmän tai vähemmän viisasta päätä, niin ette te kuitenkaan voi keksiä mitään ansiotyötä. Ja eihän työ lienekään mitään erikoista herkkua nälässä, sillä jos se sitä olisi, niin herrat sen tekisivät kaikki. Joku teistä arveli sopivaksi keinoksi kääntyä keisarin puoleen tässä hädässä, mutta minä suuresti epäilen senkin keinon auttavaisuutta, sillä ei ole enää hallitsijoilla tapana kuten vanhassa Roomassa jaella nälkäisille »leipää ja sirkushuvia» kansan suosiota tavoitellakseen.»

Sitten seuraa vielä pari kappaletta ivallisia letkauksia työnteon ja syömisen sekä yltäkylläisyyden suhteesta toisiinsa ja jotakin yhteiskunnallisista epäkohdista, mutta ei se tainnut olla aivan sitä, mitä me nyt — Eetu sanoo tämän v. 1909 kirjoituksessaan — sosialismilla ymmärrämme. Sen jälkeen

hän jatkaa: » Ja päättäen siitä, että joukko niitä kokouksessa olleita työmiehiä lähti pari päivää myöhemmin ottamaan itsellensä ruokaa Helsingin kauppahallista ilman rahatta ja hinnatta, arvelin myöhemmin, että se nälän ensimmäinen agitatsioonipuhe taisi olla vähän anarkismilta haiskahtava. Mutta en minä sitä siellä kokouksessa älynnyt, sillä minun tuli niin sääli niitä nälkäisiä, työnhaluisia sekä lainkuuliaisia työmiehiä.»

Edelleen selvittelee Eetu Salin tässä kuuluisaksi tulleessa »kirkastuskirjoituksessaan», miten tyytymättömyys oleviin oloihin tuli näkyviin. Paitsi tuota ensimmäistä malttamattomuuden osoitusta, hallin ryöstöä, oli Helsingin kirjaltajilla v. 1890 ja Karhulan tehtaan työläisillä v. 1892 työlakko ja eräs torppariväestön mielenilmaus Keski-Suomessa, ei siihen asti ollut muita tyytymättömyyden oireita ilmautunut. Mutta siitä huolimatta olivat puute ja kurjuus ankaran talouspulan vaikutuksesta sikäli vakavat, että herrojen johtama Helsingin Työväenyhdistys, joka jo edellisenä vuonna oli varoittanut työläisiä tulemasta Helsinkiin, oli tuon hallinryöstön johdosta saanut kuumeentapaisen kiireen touhuta nälkäisiä pois Helsingistä. Ja poliisiviranomaisten ja hallituksen suosiollisella avulla lähetettiin heitä maaseudulle nääntymään, sillä oli pelättävä, että Helsingissä syntyisi enemmänkin levottomuuksia. Työväenyhdistyksen tällaiset toimenpiteet suututtivat työläisiä, ja niin syntyi ajatus perustaa Helsinkiin ulkotyöväenyhdistys, johon liittyisivät jäseniksi luokkatunteen elähyttämät ulkotyöläiset. Samaan aikaan alkoi myös oman äänenkannattajan tarve herätä. Ja seuraavana vuonna se alkoikin ilmestyä kirkastamaan köyhälistön luokka-asemaa porvarillisessa yhteiskunnassa. »Ja siitä se sitten kirkastui.»

Tähän tapaan kirjoitti Eetu Salin puolueen kymmenvuotisjulkaisussa 1909. Samanaikaisesti, vv. 1893—95, mainitussa herrojen työväenyhdistyksessä hän teki kuumeista työtä

tunnuslauseenaan »irti porvareista» ja sekin toteutui varsin lyhyen ajan kuluttua. Pula-aika hiukan lieventyi v. 1895, työläisille aukeni työtilaisuuksia ja palkkojakin saatiin hieman koroitettua. Samalta vuodelta on säilynyt tietoja kuudesta lakostakin, ja wrightiläisen työväenliikkeen johtokin taipui useissa tapauksissa tunnustamaan lakot oikeutetuiksi. Samana vuonna alkoi ilmestyä työväen ensimmäinen äänenkannattaja »Työmies», joka tehosti työväen itsenäisen toiminnan merkitystä ja nämä kaikki olivat seuraavan vuoden, »vuoden 1896 suuren lakkokesän», ankarien työtaistelujen ensi hälytyksiä.

Suuri lakkokesä. „Eläköön sosialismi!"

V. 1896 puhkesi kaikkiaan 19 lakkoa, joista suuremmat ja vaikutukseltaan merkityksellisemmät olivat Helsingin rakennustyöläisten monet lakkotaistelut, joissa oli mukana n. 2.000 työläistä. Näiden lakkojen selostus ja tulokset eivät kuulu tämän muistelmakirjoituksen välittömään yhteyteen, vaikka Eetu Salin taistelikin niissä mukana, ollen puhujana mm. Kaartin maneesissa sunnuntaina huhtikuun 12 p:nä pidetyssä suuressa rakennustyöläisten kokouksessa, jossa oli saapuvilla n. 3.000 työläistä ja joka oli vahvoin poliisivoimin miehitetty. Erikoisesti juuri Helsingin rakennustyöläisten lakossa Eetu Salin sai tulikasteensa, sillä vaikkakaan hän ei ollut rakennustyöläinen, oli hän kuitenkin koko voimallaan mukana tässä työpäivän lyhentämistaistelussa ja hän eli niinä aikoina lähempänä sitä kuin varsinaista leipätyötään. Tämä lakko 10-tuntisen työpäivän aikaansaamiseksi tosin hävittiin, mutta vaatimus jäi orastamaan, niin että seuraavan vuoden (1897) elokuun 2 p:nä otettiin Helsingissä yleiseen käytäntöön 10-tuntinen työpäivä; siten Eetu Salinin johtama

rakennustyöläisten ensimmäinen yleislakko, »suurlakko» v. 1896, oli sittenkin merkittävä tuloksiltaan ensiluokan saavutukseksi.

Samana vuonna, 1896, alkoi Eetun omakin ammattikunta, niin ikään hänen johdollaan, liikehtiä. Toukokuun 19 p:nä ryhtyivät Helsingin »paremman luokan» suutarit lakkoon, vaatien palkkojen korottamista. Lakkoa valmisteli ja johti Eetu Salin. Lakkoon lähti n. 300 suutaria ja 4 viikon rauhallisen taistelun jälkeen mestarit myöntyivät, mutta lähtivät myös ammattiosastoista, joihin he ennen olivat kuuluneet. Kun palkat olivat kohonneet »paremmissa liikkeissä», kohosivat ne vähän myöhemmin kaikkialla.

Samalla kertaa paranivat myös suutarien muutkin olosuhteet. Eetun kertoman mukaan söivät suutarit siihen aikaan ryssänlimppua »rummun» alta ja vaihtoivat paitaa kerran vuodessa, jouluna, mutta tämä kyllä lienee sitä tunnettua Eetun repäisevää jutustelua, jota tuskin kukaan menee takaamaan.

Näihin aikoihin tekivät suutarit juhannuksena laivamatkan jonnekin Helsingin saaristoon. Eetu ja eräät muut olivat saattamassa satamassa ja kajauttivat hyvästijätöksi huudon: »Eläköön sosialismi!» Se oli tietämän mukaan ensimmäinen kerta, kun tämä sana näin julkisesti Suomessa lausuttiin.

Tämä kesä ja nämä ajat muodostuivat eräissä suhteissa ratkaiseviksi Eetun koko elämänkohtalolle. Tunnustukseksi Eetun uhrautuvasta työstä keräsivät työtoverit ja lakkolaissuutarit hänelle »kansallislahjan», stipendin, jotta hän pääsisi Ruotsiin oppimaan sosialismia ja kieltä, jolla tätä uutta aatetta saisi vieraskielisistä kirjoista irti. Stipendi oli — 60 markkaa! Tukholmassa hän tapasi Taavi Tainion ja Kössi Koskisen, ja siellä he jo suunnittelivat sosialististen aatteiden levittämistä Suomeen palattuaan. Ja tuumasta tulikin tosi. »Herrat ja te — työmiehet ja me» tuli tunnuslauseeksi ja toiseksi: »Irti porvareista».

Aika oli kypsyttänytkin työläisjoukkoja sosialismille: kapitalismi alkoi kehittyä ainakin suuremmissa kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa, ja varsinkin Helsingissä oli yhteiskunnallinen valveutuminen jo hyvässä mitassa silloisten »työväenmiesten», v. Wrightin ym. vakuutteluista huolimatta. Helsingissä työskenteli siihen aikaan kirjansitoja Vilho Virta, joka oli käynyt Saksassa ja tutustunut siellä sosialismiin. Hän ryhtyi rohkeasti näitä aatteita täällä levittämään, ja Salin & kumppanit tarttuivat niihin kuin takkiaiset. Työväenyhdistyksessä syntyi ankaria riitoja, ja vähitellen herraskaiset sieltä luikkivatkin tiehensä, perustaen »Arbetets Vänner»-nimisen yhdistyksen, joka on vieläkin pystyssä ja on pysynyt uskollisena porvarillisille aatteilleen. Mitään yhteiskunnallista enempää kuin poliittistakaan merkitystä ei tällä yhdistyksellä silti milloinkaan ole ollut.

„Työmies." — Taistelu wrightiläisyyttä vastaan.

Lähinnä Vilho Virran aloitteesta perustettiin v. 1895 »Työmies»-lehti, kerran viikossa ilmestyvä 5-palstainen lehtilappunen. Siinä ensi kerran nähtiin suomenkielisessä painetussa sanassa käsiteltävän yhteiskunnallisia kysymyksiä todella työväen kannalta otettuina ja — sen mukaan kuin sitä ymmärrettiin — sosialistisessa hengessä.

Silloisen työväenliikkeen keskusjärjestönä oli »Työväen valtuuskunta», jonka toimesta oli pidetty jo kaksi työväenyhdistysten edustajakokoustakin. Ensimmäinen pidettiin Helsingissä 1893, mutta sen päätökset eivät ole kantaneet juuri pöytäkirjoja kauemmaksi, mutta toinen, Tampereella v. 1896 pidetty, oli jo melko myrskyisä. Sitä oli silloisten helsinkiläisten sosialistien taholta jo valmisteltukin, ja valmistelijain joukossa oli mm. Eetu Salin. Mainitussa kokouk-

sessa edusti sosialisteja tri af Ursin, ja kokous oli suurin piirtein jakautunut kahteen ryhmään, ns. vanhasuomalaisiin ja nuorsuomalaisiin. Vanhat suomalaiset olivat siihen asti liehitelleet työväkeä koettaen saada heistä apuvoimia vaali- ja kielitaisteluun ruotsinmielisiä vastaan, mutta Tampereen kokouksessa tuli pesäero. Nuorsuomalaisten taholta asetuttiin kannattamaan »mies ja ääni»-vaatimusta, kuitenkin niin, että 400 markan veroraja äänioikeuden ehtona säilytettäisiin. Valtuuskunnan puheenjohtaja Wright, joka jo kahta vuotta aikaisemmin oli eronnut Helsingin työväenyhdistyksen puheenjohtajan toimesta, erosi tämän »jyrkän» päätöksen johdosta myös Työväen Valtuuskunnasta. Se joutui nyt, kuten koko silloinen työväenliikekin, nuorsuomalaisten »päivälehtiläisten» käsiin.

Helsingissä jatkui valtataistelu työväenyhdistyksessä yhä edelleen, sillä vaikka v. Wright oli yhdistyksen johdosta luopunutkin, oli siellä kuitenkin edelleen enemmistö porvarillista ainesta. Mutta työväenyhdistyksen puhujaseura, jonka ohjaksissa olivat mm. Salin, Tainio, Virta, Järvenpää ja monet muut, teki ahkeraa työtä sosialististen aatteiden levittämiseksi. Ammattiyhdistykset olivat muodostaneet erikoisen Keskuskomitean, joka toimeenpani kävelyretkiä kevätkesällä. Niitä oli toimeenpantu jo parina vuonna, 1893 ja 1896. Ne olivat todellakin viattomia »kävelyretkiä», ja perillä suoritettiin ohjelmaa, joka oli täysin vaaratonta, niin puheet kuin muutkin. Ja »marsalkkanauhoina» (airutnauha) oli sinivalkoiset värit. Mutta vuoden 1897 retkeä valmisteltaessa oli jo tulta tappuroissa. Ulkomailla kävijät olivat näet havainneet, että näillä retkillä oli mielenosoituksen luonne ja että retken johtajien airutnauhoissa oli punainen väri. Juuri Salinin syntirekisteriin sanovat silloiset muistelmainkirjoittajat tulleen sen, että hän ehdotti, että sinä vuonna pantaisiin toimeen oikein sosialistinen mielenosoitus ulkomaiden malliin

ja että retkeä johtavilla marsalkoilla olisi punainen nauha. Asiasta pidettiin monta kuumaa kokousta. Vaikka »työväenliikkeen» aikaisemmat johtajat olivat jo lähteneetkin muille markkinoille, huomattuaan luokkaerojen tasottamisen hedelmiä kantamattomaksi, jäi sekä työväenyhdistykseen että ammattiyhdistyksiin vielä käsityöläismestareita, pikkupomoja yms. väkeä, jotka viimeiseen saakka vastustivat mielenosoituksellisen ja punaista väriä tunnustavan aatteen vallalle pääsyä. Ratkaisevaan kokoukseen olivat nämä pikkuherrat tuoneet Uuden Suomettaren toimittajan Reeni Roineen, joka kertoi kauhujuttuja ulkomailta: miten siellä punainen väri on kunnon kansalaisten hirmuna, miten siellä tällaisia kulkueita poliisivoimalla hajoitetaan jne. Mutta olihan kokouksessa tietysti Eetukin ja hän oli jo sen verran hankkinut tietoja sekä kirjoista että kursseilta ja käynyt ulkomaillakin, niin että pystyi asettamaan herra toimittajan kauhunkertomukset oikeaan arvoonsa. Ja — punaiset voittivat! Ja Eetu Salinin olan yli kulki tässä maassa ensi kerran punainen nauha! Eikä vallankumousta enempää kuin yhteenottoja poliisinkaan kanssa syntynyt, kuten herrasväki oli ennustellut, vaan kaikki meni onnellisesti. Ainoa vallankumouksellinen tulos oli, että jälleen väheni porvarillinen aines työväenyhdistyksestä ja ammattiosastoista.

Eetu Salin matkapuhujana.

»Päivälehteläinen» Työväen Valtuuskunta palkkasi Taavi Tainion ja Eetu Salinin seuraavana vuonna, 1898, matkapuhujiksi maata kiertämään. Salinin matka ei kuitenkaan kestänyt niin pitkää aikaa kuin oli suunniteltu, vaan hän palasi jo vähän toista kuukautta kierrettyään takaisin, sillä Työväen Valtuuskunta kesken matkan epäsi häneltä anta-

mansa puhujavaltuudet — kaiken todennäköisyyden mukaan Eetun liian »kiihoittavien» ja radikaalisten puheiden johdosta. Mutta paljon hän kuitenkin senaikaisen porvarillisen käsityksen mukaan ehti tehdä »pahaa» kylvämällä sosialismia rauhallisen ja tyytyväisenä raatavan kansan keskuuteen. Tämän matkansa varrella sai ensimmäinen suomalainen työväenagitaattori kokea yhtä ja toista korpivaellusta, jopa suoranaista hengenvaaraakin, ja se todistaa sitä intoa ja esteitä uhmaavaa rohkeutta, jolla Eetu Salin tätä työtänsä suoritti. Vaikka hän olikin porvarillisen Työväen Valtuuskunnan matkapuhuja, ei hän esim. Lauritsalassa saanut mistään kokoushuonetta, vaan hänen oli puhuttava erään santakuopan keskellä olevalla kivellä, mutta kuulijoita kyllä oli. Edelleen olivat Varkauden tehtaan herrat juottaneet miesjoukon, jonka piti antaa Salinille selkään, kun hän tuli sinne puhumaan, mutta herrain suunnitelmiin tuli joltakin taholta vuoto, ja tehtaan työmiehet saattoivat Salinin suurella joukolla keskessään laivalta puhujapaikalle ja sieltä takaisin, niin ettei Eetu saanut naarmuakaan. Kuopiossa sai Eetu tietää, että Valtuuskunta ei häntä enää tunnustanut puhujakseen, mutta siitä huolimatta hän piti Väinölänniemen puistossa innostuneen puheen, joka on kuulemma yksi hänen parhaimpiaan ja joka herätti paljon työläisiä sosialistiseen synnintuntoon. Kun näin oli tie poikki, lähti Eetu Pietariin, jossa oli jonkin aikaa ja jossa hän joutui jonkin verran tutustumaan myös Venäjän vallankumouksellisiin. Sielläkin hän puhui, mutta santarmien pelosta — hautausmaalla, jonne kuulijat saapuivat virsikirjat käsissään santarmeja eksyttääkseen. Hän vaikutti siellä myös oman ammattikuntansa keskuudessa sillä tuloksella, että Pietarissa seuraavana vuonna puhkesi suutarien lakko. Tiedossa ei ole, toiko se tullessaan hyvää vai pahaa lakkolaisille, mutta se tiedetään, että se oli Eetun matkan seuraus.

Bobrikoffilaisvuodet ja ns. »Kurikkarettelöt».

Sitten alkoivat n.s. bobrikoffilaisvuodet, jolloin Suomesta aiottiin vähitellen tehdä venäläinen rajamaakunta. Helmikuun 15 p:nä 1899 annettiin »Helmikuun manifesti», joka oli suoranainen vallankaappaus maamme perustuslakien kannalta katsoen. Manifesti aiheutti ankaraa vastarintaa suomalaiselta taholta, mistä tekivät poikkeuksen vain eräät poliittiset keinottelijat, jotka näkivät maan venäläistyttämisessä itselleen sopivan ponnahduslaudan parempiin taloudellisiin asemiin. Maan vasta herännyt työväki oli koko oikeustaistelun ajan tämän vastarinnan etulinjoilla, ja kuten tuonnempana selviää, oli Eetu Salin eräs kaikkein uskaliaimmista. Kun porvarilliset ainekset helmikuun manifestin julkaisemisen jälkeen alkoivat puuhata ns. suurta adressia keisarille lähetettäväksi, syntyi kuitenkin ristiriita, jonka seurauksena oli työväestön ja porvariston täydellinen eristäytyminen toisistaan. Silloin syntyi tietoinen luokkavastakohtaisuus ensi kerran, joten tätä ajanjaksoa voidaankin pitää varsinaisen luokkataistelumme alkuna. Siinä oli Eetu Salinilla merkittävä osansa, vaikka hänen nimeänsä ei erikoisesti näkynytkään.

Vähää aikaisemmin oli Helsinkiin perustettu itsenäinen paikallinen työväenpuolue ja kun tulossa oli valtiopäivämiesvaalit — näillä valtiopäivillä piti mm. ratkaista tulossa ollut venäläinen asevelvollisuuslaki — piti sanottu puolue tärkeänä saada omia miehiään valtiopäiville, vaikka sitten porvarien »taskussa». Ehdokkaita tarjottiinkin ruotsalaiselle puolueelle, joka siihen aikaan vaaleissa ainakin Helsingissä kaiken määräsi. Kun ruotsalaiset eivät ottaneet ehdokkaita vastaan, päätti paikallinen työväenpuolue julistaa vaalilakon ja kielsi työväkeä menemästä »herrojen vaaleihin». Työläiset julistettiin epäisänmaallisiksi ja kun edellämainittu adressihanke alkoi, niin ketään työväen edustajia ei kutsuttu sitä valmistelevaan

komiteaan. Kun »Työmiehen» silloinen toimittaja Matti Kurikka sai suunnitelmasta kuulla ja kuulla ennen kaikkea sen, ettei virallisen »puoluetyöväen» edustajia haluttu yritykseen mukaan, vaikka kyllä työläisten nimiä kerättiin mainittuun adressiin, kirjoitti hän »Työmieheen» kirjoituksen »Haaksirikkoon jouduttua», joka kai lienee herättänyt maassamme huomiota enemmän kuin mikään muu artikkeli. Kirjoituksessa huomautettiin, miten edellä mainittu paikallinen työväenpuolue oli tarjonnut kansan eri kerroksille veljenkättä ja miten koko valtiollinen itsenäisyytemme voi milloin tahansa ruveta horjumaan, ellei vallassa oleva vähemmistö asetu kansan syvien rivien kanssa sopusointuisaan vuorovaikutukseen. Mutta kun tämä sovinnon käsi on hylätty ja kun mainittuun kokoukseen ei kutsuttu edes työväen sanomalehtimiehiäkään, on työväestön syytä pysyä erillään tällaisista »salakähmäisistä hankkeista». Ja kirjoituksen lopussa nimenomaan sanottiin, että jos Suomen työväestö tahtoo saada kansamme yhtymään suoraan ja tinkimättömään lausuntoon sen johdosta, mitä on tapahtunut (Helmikuun manifesti), niin antakoon se haaksirikkoon joutuneille vallassaolijoille kernaasti tilaisuuden siihen yhtyä.

Arpa oli heitetty! Järjestynyt työväestö julistettiin lainsuojattomaksi, Matti Kurikka heitettiin ulos Suomalaisesta Teatterista, häntä syljeksittiin kadulla ja hän oli suoranaisessa hengenvaarassa. Työmies-lehdeltä katkaistiin sähkövirta, kiellettiin paperi ja toimitus häädettiin huoneistostaan jne., mutta aina löytyi jokin keino, jolla päästiin puikkelehtimaan päämäärää kohti. »Työmiehen» toimitukseen kuului niihin aikoihin lyhyen aikaa myös Eetu Salin. Kun hän oli useissa asioissa toisella kannalla kuin päätoimittaja Kurikka, niin puhkesi joskus ilmiriita. Elävästi muistan erään pilakuvan, jonka pilalehti »Velikulta», tai oliko »Matti Meikäläinen», siihen aikaan julkaisi. Lehden sivu oli jaettu kahteen osaan. Yläosassa oli suutarinverstas, jossa Eetu Salin suutarinrummulla toimitti »Työmiestä». Kynänä oli naskali ja mustepullona suutarinpöytään kiinnitetty saippuatölkki. Kuvaan liittyi teksti: »Kuinka Eetu kirjoitteli». Alakuvassa oli sama suutarinverstas. Kurikka oli astunut sisään. Tukka hulmusi ja silmät liekehtivät. Eetu makasi pyllyllään jossain verstaan nurkassa ja kaikki työkalut, naskalit, lestit ynnä muut olivat huiskin haiskin ja aloitettu »Työmies» repaleena toisessa nurkassa. Alla teksti: »Kuinka Kurikka kumosi». Siis: »Kuinka Eetu kirjoitteli, kuinka Kurikka kumosi», joka osoittaa, että toimittajatovereilla oli ollut ankaria periaatteellisia erimielisyyksiä lehden sisällöstä, joka sitten johti Kurikan, päätoimittajan taholta ankaraan käsinpuhumiseen.

Hyvinkään lakko. Eetu Salin lakonjohtajana.

Kauan ei Eetu kuitenkaan toimittajana ollut, vaan muutti Hyvinkäälle v. 1900. Solmittuaan samana vuonna avioliiton, hän perusti vaimonsa kanssa Hyvinkäälle kansankeittiön eli ns. kuppilan, jollainen täällä Suomessa siihen aikaan oli aivan tuntematon. Oli vain hotelleja herroja varten, ja Anniskeluyhtiöt eri kaupungeissa pitivät n.s. »tillikoita» eli »puulaakeja», joissa anniskeltiin viinaa ja olutta ruoan kera. Mitään varsinaisia kansanruokaloita ei siihen aikaan vielä ollut. Aloite oli saksalaista alkuperää, sillä siellä useat työväen johtomiehet, jotka olivat joutuneet työnantajain painostuksen alaisiksi, alkoivat perustaa kuppiloita tehdas- ja kaupunkiseuduille, useimmiten hyvällä menestyksellä. Suomessa perustivat sellaisia siis Eetu Salin ensin Hyvinkäälle ja sitten Poriin ja Taavi Tainio Turkuun, mutta hänet puolue palkkasi pian kokonaan palvelukseensa, »jotta hän ei uppoaisi kokonaan hernesoppaan», kuten jossakin tilaisuudessa lausuttiin. Kössi

Koskinen, maalari ja Kansan Lehden ensimmäinen toimittaja, joka Salinin ja Tainion kanssa kuului alkuvuosien »räyhääjäkolmikkoon», alkoi kuppilahommansa Tampereella, mutta levitti sen sieltä Helsinkiin ja muuallekin. Hän kokosi siten huomattavan omaisuuden ja jäi jo 1903 puolueen ulkopuolelle sekä muuttui mielipiteiltäänkin yhä lisääntyvän omaisuutensa vuoksi suomettarelaiseksi.

Salinin oltua jonkin aikaa Hyvinkäällä kuppilahommissa, syntyi siellä v. 1901 Hyvinkään Villatehtaalla lakko, jonka johdon Salin tietenkin joutui saamaan käsiinsä. Hän sai tietää, että saman yhtiön Sörnäisistä olevasta tehtaasta aiotaan tuoda Hyvinkäälle rikkureita, jotka varmaankaan eivät tiedä asian oikeaa laitaa, s.o. sitä, että tehtaalla vallitsee lakkotila. Salin päätti hankkia rikkurilaumaan luotettuja sosialisteja, jotka sisältäpäin murskaisivat rikkurien rintaman tai ainakin saisivat selitetyksi heille, mistä on kysymys. Hän sai tehtävään värvätyksi vähää aikaisemmin perustetun Työläisnaisten Liiton toimikunnan puheenjohtajan Iida Ahlstedtin (Aalle-Teljon), joka taas hankki tovereikseen sisarensa, saman toimikunnan rahastonhoitajan Mandi Ahlstedtin ja toimikunnan varapuheenjohtajan Eeva Juuri-Ojan. Nämä kolme naisliiton johtohenkilöä tunkeutuivat asemalla rikkurivaunuun ja pääsivät siinä matkustamaan Hyvinkäälle. Samaan vaunuun oli myöskin soluttautunut, tietenkin Salinin yllytyksestä, »Työmiehen» silloinen toimittaja A. B. Mäkelä (Kaapro Jääskeläinen), joka hiljaa vaunun nurkassa istuen teki havaintojaan. Hyvinkäällä oli insinööri Orre poliisijoukon kanssa vastassa ja rikkurit järjestettiin riveihin, 3 henkeä rinnan. Rikkurijonoa vastaan tuli hetken päästä Eetu Salinin johtama valtava lakkolaisten mielenosoituskulkue ja kun rikkurit tulivat kohdalle, jakautuivat lakkolaisten rivit kahtia ja muodostivat »kunniakujan», josta rikkureiden oli kuljettava. Näky oli juhlallinen: rikkureita pelotti ja valerikkureita huvitti. Salin

oli huutanut ohikulkeville rikkureille voimallisella äänellään: »Älkää menkö rikkureiksi!», jolloin nämä vapisivat ja häpesivät. Rikkurit vietiin erääseen huoneeseen, jossa tarjottiin kahvit ja jonne heidät toistaiseksi suljettiin lukkojen taakse. Tästä nousi sentään melu ja ovet avattiinkin, mutta kiellettiin menemästä ulos lakkolaisten pahoinpideltäviksi. Rikkureiden joukkoon soluttautuneet työväenliikkeen edustajat saivat kuitenkin niin paljon aikaan, että kaikki lähtivät kiellosta huolimatta ulos, jossa tapasivat lakkolaisia ja menivät heidän kehoituksestaan työväentalolle kokoukseen. Siellä Salin perinpohjin selitti, millä tiellä he olivat ja heitä kehoitettiin peräytymään tieltä, joka merkitsee työtovereittensa pettämistä. Mentyään takaisin tehtaalle joutuivat valerikkurit kuitenkin kiikkiin petoksestaan, eikä heillä ollut muuta keinoa kuin poistua kiireesti. Lähtiessään he saivat kuitenkin värvätyiltä lupauksen, etteivät nämäkään mene rikkureiksi. Tämän lupauksensa he täyttivätkin ja poistuivat heti alkuunsa, yhtä miestä lukuunottamatta. Lakosta tuli kuitenkin pitkäaikainen, sillä uusia rikkureita tuli tilalle, mutta tehtaan nimikin oli muutettava, ennen kuin saatiin uusia työvoimia. Loppu selvitettiin kihlakunnanoikeudessa, sillä tehdas haki entisille työläisilleen näiden asunnoista häätötuomion, joka suomalaisen 7:nnen Hämeen Tarkk'ampujapataljoonan sotilaitten avulla pantiin täytäntöön nostamalla huonekalut helmikuun pakkaseen.

„Kuriositeetti".

Kuluvan vuosisadan ensimmäisinä vuosina siirtyi Eetu Salin Poriin kuppilanpitäjäksi. Porista tulikin sitten hänen pysyväinen asuinkaupunkinsa pitkiksi ajoiksi. Tosin hän välillä kävi muualla, sekä Saksassa että Amerikassakin, ja

kumpikin matka tapahtui virkavallan vainotoimenpiteitten vuoksi. Salin näet kulki kaikissa asioissa aina etunenässä, eikä suinkaan vähimmän maamme silloisessa oikeustaistelussa, sillä se oli siihen aikaan ikäänkuin osa työväenliikettä. Tämän rohkean asenteensa vuoksi hän joutui myötäänsä viranomaisten kanssa tekemisiin, ja ainakin kerran hänet vietiin Porista vangittuna Turkuun läänin kuvernöörin kuulusteltavaksi. Sillä kertaa ei kai kuitenkaan liene ollut niin raskaita näytöksiä, että niistä olisi voinut koitua seuraamuksia, koskapa hänet heti päästettiin vapaaksi.

Passiivisella vastarinnalla oli Porissakin varma kannattajajoukkonsa, johon kuului melkoinen osa paikkakunnan kumpaiseenkin kieliryhmään lukeutuvaa sivistyneistöä. Mutta olipa samalle kannalle asettunut myöskin työväestö, johon Eetu Salin siihen aikaan istutti marxilaisuuden ensimmäisiä ituja. »Yksi mieli vaikka kaksi kieltä», oli silloin porvariston tunnuslauseena. Siihen liitti Eetu Salin toisen, joka kuului: »Yksi isänmaa, vaikka riistäjien ja riistettyjen kaksi yhteiskuntaluokkaa».

Ja periaatteensa mukaisesti kokosi Eetu Salin Porissa työväestön niinkuin kana kokoo poikasensa siipiensä suojaan ja harjoitti sitä — »dresseerasi», kuten hän itse kerran kuvaavasti lausui — vastustamaan ryssiä, mutta myös pitämään porvareita tiukalla, missä sellainen suinkin saattoi tulla kysymykseen. Jos porvarien keskuudessa salaisesti valmisteltiin kepposia venäläisille vallanpitäjille, esim. laittomien asevelvollisuuskutsuntojen vastustamista, niin kyllä Eetu Salin oli heidän neuvotteluissaan mukana ja piti silloin huolta siitä, että »suuret joukot» saivat tarpeelliset toimintaohjeensa.

Kysymyksessä olevalta ajalta muistuu mieleen eräs tapaus, joka suurelle yleisölle tuntemattomana ansaitsee tulla tässä kerrotuksi, semminkin, koska se voi antaa jotain lisävalaistusta siihen porvarien ja sosialistien yhteistyöhön, jota tehtiin venäläisen sorron vastustamiseksi.

Porin VPK:n talolle oli kaikessa salaisuudessa järjestetty muuan noista tilaisuuksista, joiden tarkoituksena oli koota varoja passiivista vastarintaa varten. Sille annettiin olosuhteisiin katsoen yksityisen illanvieton leima, kutsumalla sinne osanottajat aivan henkilökohtaisesti, niin ettei viranomaisille siitä tehty minkäänlaista ilmoitusta.

Se oli valioyleisöä, joka sinä iltana täytti VPK:n juhlasalin: sivistyneistöä ja rahaylimystöä frakeissa ja valkoisissa hansikkaissa, kauniita naisia hurmaavissa juhlapuvuissaan. Ja päätarkoituksena oli tätä varten lahjoitettujen esineiden huutokaupalla koota mahdollisimman suuri summa vastustuspolitiikan käytettäväksi.

Illanvieton ohjelmassa oli päänumerona juhlapuhe, jota odotettiin suurella mielenkiinnolla, jopa suorastaan jännityksellä, sitäkin suuremmalla syyllä kun vain aniharvoilla, so. tilaisuuden varsinaisilla järjestäjillä, oli tieto puheen pitäjästä. Kun siis tämän ohjelmanumeron vuoro lähestyi, oli luonnollista, että monta säihkyvää silmäparia, monta lornjettia ja teatterikiikaria suunnattiin puhujalavaa kohti.

Kuolemanhiljaisuuden vallitessa astelee puhujalavalle verkalleen kumaraharteinen, hännystakkiin ja valkoisiin hansikkaisiin pukeutunut mies ja kumartaa tervehdykseksi hienolle kuulijakunnalleen.

Eetu Salin omassa peroonassaan! Puhuja aloitti tyynesti ja rauhallisesti esityksensä:

Minä ymmärrän sangen hyvin, minkätähden minut on kutsuttu juhlapuhujaksi tällaiseen seuraan, jollaisessa minulla ei koskaan ennen ole ollut kunnia esiintyä. Porin noblessi on kerran halunnut omin silmin nähdä tuon jonkinlaista kuuluisuutta saavuttaneen kansanvillitsijän, suutarin, soppakauhanheiluttajan, Eetu Salinin, joka torikokouksissa päästelee suustaan kirosanoja ja muita törkeyksiä; se on tahtonut nähdä hänet ja kuulla mitä sellaisella miesparalla on paremmille

ihmisille sanottavaa. Sanalla sanoen, te olette tänne kokoontuneet katsomaan ja kuulemaan jonkunlaista »kuriositeettiä», enkä minä puolestani ole hennonut teiltä sitä huvia ja nautintoa kieltää. Mutta asiain näin ollen täytyy teidän jo ennakolta suoda anteeksi, jos käytän tätä ainutlaatuista tilaisuutta sanoakseni teille ja Suomen porvaristolle yleensä erinäisiä totuuksia vasten silmiä, totuuksia, jotka eivät kaikune korvissanne ylen suloisilta ja mairittelevilta.

Ja sitten se vasta oikein alkoi. Voimakkain värein, mutta kaikin puolin säädyllisesti ja hillityssä äänilajissa puhuja kuvasi työkansan silloista kurjaa asemaa sekä sitä hitautta ja penseyttä, jolla porvaristo aina on kohdellut sen kohtuullisempiakin vaatimuksia. Nyt tämä sama työväestö taistelee yhdessä omien riistäjiensä kanssa vierasta sortajaa vastaan, vaikka sillä ei ole muuta menetettävää kuin oikeus kantaa suomalaisen nimeä. Eikö tämä — kysyi puhuja — ole mitä kauneinta isänmaallisuutta, vieläkin suurempaa ja puhtaampaa kuin niiden isänmaanrakkaus, jotka isänmaata puolustaessaan samalla puolustavat myös omia etujaan ja omia itsekkäitä pyyteitään? Olisi jo aika porvariston tämä tajuta ja muuttaa työväestöä kohtaan noudattamiansa menettelytapoja, suoda sillekin ihmisoikeuksia ja vapautuksia. Ilman työväkeä ei tässä maassa kuitenkaan porvaristo koskaan tule toimeen; se tarvitsee sitä apunansa jokapäiväisten askareitten suorittamisessa, se vetoo sen apuun tässä passiivisen vastarinnan asiassakin ja milloin ja missä olosuhteissa tätä maata asuttaneen ja rakennettaneenkin — työväkeen on aina turvattava. Älkää sen vuoksi jännittäkö jousta liian kireälle, vaan antakaa köyhälistölle jotakin muutakin kuin isänmaakäsite, antakaa sille oikeuksia ja leipää, sillä muutoin voi sattua, että isänmaanrakkaus, joka vielä liekehtii yhtä voimakkaana köyhän työläisen ryysyisen mekon alla kuin porvarinkin silkillä ja sametilla peitetyssä povessa, voi kylmetä ja johtaa koko maan ja kansan

ennen aavistamattomiin onnettomuuksiin, ehkäpä perikatoonkin.

»Kuriositeetti» oli puhunut. Kun hän puheensa lopetettuaan astui alas puhujalavalta, puhkesi salissa sellainen suosionosoitusten myrsky, että tuskinpa sellaista koskaan muulloin on hänen osakseen tullut edes omien hengenheimolaistensa ja aatetoveriensa taholta. Naisten hienot kätöset ja frakkipukuisten herrojen jykevämmät kämmenet paukuttivat vallan vimmatusti ja »hyvä»- ja »bravo»-huudot viiltelivät ilmaa vielä kauan aikaa sen jälkeen kun puhujan viimeinen sana oli kiirinyt yli kuulijakunnan hartaasti eteenpäin kumartuneiden päiden.

Salin Turun kokouksessa 1899.

Sosialidemokraattisissa puoluekokouksissa suoritti Eetu Salin huomattavan osan elämäntehtävästään: kaikissa, joissa hän oli saapuvilla, hän oli kokouksen johdossa, useinkin menettelytapakysymysten alustajana.

Jo valmisteltaessa toista työväenyhdistysten edustajakokousta, joka pidettiin Tampereella v. 1896, oli Eetu Salin siinä Helsingin työväenyhdistyksen valitsemassa komiteassa, joka suunnitteli kannanottoa useissa kokouksessa esille tulevissa kysymyksissä, vaikkei hän itse kokouksessa ollutkaan saapuvilla. Tässä kokouksessa joutui silloisen »työväenliikkeen» johto nuorsuomalaisten porvarien käsiin. Kun kolmatta työväenyhdistysten edustajakokousta valmisteltiin, oli tilanne niin paljon selvinnyt, että jo ennakolta voitiin melkoisella varmuudella päätellä, että kokous sanoutuu irti näistäkin porvareista, ja varsinainen työväki pääsee isännäksi omassa asiassaan. Jo kokouksen alkutoimet viittasivat siihen. Kokous pidettiin Turun työväenyhdistyksen talossa heinäkuun 17—20

p:nä 1899; sen avasi toht. af Ursin osittain sosialistisella puheella, jonka pontena hän käytti englantilaisen Morrisin sosialistisia säkeitä: »Jos orjuuttaa ja väärin tehdä tahdotte, niin kiire on, te aikaa tarkoin käyttäkää, jo loppu lähestyy». Kokoussali oli koristettu lauseilla: »Työ on kaiken rikkauden lähde», »Vapaus, veljeys, tasa-arvo» ja »Köyhälistö, liittykää yhteen».

Tässä kokouksessa edusti Helsingin työväenyhdistystä mm. suutari Eetu Salin. Kun kokoukselle oli valmistettu alustus työväenpuolueen perustamisesta, tarvittiin sitä varten valiokunta ja ikään kuin luonnostaan lankesi, että Salin valittiin siihen, vieläpä puheenjohtajaksi. Puolueen perustamista koskevassa kysymyksessä käytti tri Lyly ensimmäisen puheenvuoron, jossa hän piti suotavana puolueen perustamista, mutta ei vielä, vaan ehdotti, että asia lykättäisiin. Salin hyökkäsi heti Lylyä vastaan ja sanoi hyvin ymmärtävänsä, että tämä halusi saada asian pitkistymään, jotta puolueeseen sitten kerättäisiin aineksia, jotka eivät siihen kuulu, ja nuorsuomalaiset siten saisivat edelleenkin johtaa tätä uutta puoluetta. Kun puolueen perustamista vastustettiin ja Lylyä kannatettiin eräissä puhevuoroissa, sanotaan pöytäkirjassa, että »suutari Salin selitti puolueen perustamista vastustaville laveasti työväenaatteen tarkoitusta». Sitäpaitsi Salin alusti kysymyksen toisen osan, jonka nimi oli »*Työväenyhdistysjärjestelmän kehittämisestä*», jossa hän tähtäsi ammatillisen keskusjärjestön perustamiseen maan eri puolilla toimivien irrallisten ammattiyhdistysten yhdyssiteeksi. Tätä Eetu Salinin alustusta pidetäänkin *ammatillisen keskusjärjestön syntysanoina*. Alustuksessa on täysin nykyaikainen sävy. Hän sanoo mm., että »kun taloudellinen taistelu työn ja pääoman välillä tapahtuu ammatittain, ja kun kokemus osoittaa sekä koti- että ulkomailta, että työväen järjestyminen parhaiten ammatittain onnistuu, *niin on koko maata käsittäviä ammattiliittoja perustettava kaikkiin ammatteihin*» jne. ja edelleen, että »on valittava yhdessätyöskenteleväin ammattiliittojen keskushallinto». Alustus siis selvästi osoittaa, että Eetu Salin tässäkin tärkeässä järjestäytymiskysymyksessä oli aikaansa edellä ja että hän oli saanut paljon vaikutteita muista maista.

Kummastakin kysymyksestä keskusteltiin kauan ja laveasti. Pitkien keskustelujen ja monien äänestysten jälkeen päätettiin, että puolue perustetaan, työväenvaltuuskunta lakkautetaan ja että ammattiyhdistyskongressin kutsuu ensi tilassa koolle Turkuun asetettava puoluehallinto.

Melkein joka asiassa oli Salin äänessä. Mm. työpäivänlyhentämiskysymyksestä, josta niin ikään käytiin ankara väittely, sanoi Salin, että meilläkin on siinä asetuttava kansainvälisen työväenliikkeen kannalle. »Vastustajamme siitä kyllä hurjistuvat, mutta se ei ole vaarallista.» Torpparien vapautuskysymyksessä asettui Salin niin ikään selvälle marxilaiselle kannalle lausumalla *ensi kerran* tässä maassa sen sosialistisen käsityksen, että »kaikki maa on otettava valtiolle, eikä yksityiselle tuumankaan vertaa». »Torpparien asema ei parane niin kauan kuin maa on yksityisten. Sosialismi on se evankeliumi, jota torpparit tarvitsevat ja joka heidän asiansa voi ratkaista.» Verotuskysymyksessä Salin taas jyrisi siitä, ettei näin tärkeästä kysymyksestä ollut laadittu alustusta. »Työväestöä verotetaan paitaan saakka, mutta kuitenkin asetetaan asiat siten, kuin ei työväestö ollenkaan ottaisi osaa verokuorman kantamiseen.» Äänioikeuskysymyksessä asettui Salin sille kannalle, että *yleinen lakko* on ainoa tehokas keino äänioikeusasian ajamiseksi, kuten Belgian esimerkki oli osoittanut. Tätä tarkoittava kohta tulikin kokouksen äänioikeusponsiin — *viimeisenä keinona*.

Taistelu ammattijärjestön perustamisesta.

Kuten edellä on kerrottu, alusti Salin Työväenpuolueen perustavassa kokouksessa kysymyksen »Työväenyhdistys-järjestelmän kehittämisestä», jossa hän mm. mainitsi, »että nuoren työväenliikkeemme ilmeinen heikkous on hajaannus ja johdon puute, josta seuraa, että toiminta sekä sisään- että ulospäin on vailla sitä ryhtiä, tarmoa ja arvokkuutta, jota yhteiskuntaa uudistavalta liikkeeltä on oikeus vaatia». Hän ehdotti, että muodostettaisiin *erillinen ammattiorganisatio* ja että pidettäisiin ammattiliittojen yhteinen kokous, jossa valittaisiin niiden keskushallinto. Edelleen hän ehdotti, että jo puolueen perustavassa kokouksessa valittaisiin erillinen komitea valmistelemaan ammattiyhdistyskongressin kokoonkutsumista, jonka hallinto tulisi *Helsinkiin*. Kokous kuitenkin hylkäsi Salinin ehdotuksen erityisen komitean asettamisesta ja jätti ammattiyhdistyskongressin valmistamisen puoluehallinnon tehtäväksi. Tätä päätöstä vastaan pani Salin vastalauseensa, ja siitä johtuu se sitkeä riita, jota kesti monta kuukautta ja joka johti kahden kuolleenasyntyneen ammattijärjestön perustamiseen. Kokouksen tekemän päätöksen takia kieltäytyi Salin myös puoluehallinnon jäsenyydestä ja selitti, että kongressin valmistaminen oli annettu henkilöille, joilla ei ollut siihen aikaa eikä harrastusta. Erikoisesti hän mainitsi Ursinista, puoluehallinnon puheenjohtajasta, että tämä vastustaa itsenäistä ja voimakasta ammattiyhdistysliikettä, koska ammattiyhdistysliikkeen tehtävänä muka olisi ainoastaan poliittisen työväenliikkeen palveleminen.

Puoluehallinto lienee todellakin pelännyt, että ammatillisesta liikkeestä tulee puolueelle kilpailija ja käsiteltyään asiaa päätti jättää sen toistaiseksi. Tästä oli lehtiin päästetty uutinen, josta Salin sai aiheen luulla, että ratkaisu oli lykätty kaukaiseen tulevaisuuteen, ja sen vuoksi hän kutsui silloiset

ammattiliittojen johtokunnat keskustelemaan asiasta. Mutta ennenkuin tämä kokous ehdittiin pitää, oli puoluehallinnolla Turussa kokous, jossa valittiin 3-henkinen komitea selvittelemään puolueen ja ammattijärjestön välisiä suhteita. Komiteaan valittiin myös Salin, mutta hän katsoi koko puuhan viivyttelyksi eikä ottanut osaa sen työhön. Vähän myöhemmin puoluehallinto julkaisi kiertokirjeen, jossa se lausui epäilyksensä kahden keskushallituksen perustamisesta ja kehoitti työläisiä kiinteästi liittymään jo perustettuun työväenpuolueeseen.

Tämä kirjelmä antoi Salinille vettä myllyyn ja hänen aloitteestaan pidettiin ammattiliittojen hallintojen kokous, joka pyysi puoluehallintoa siirtämään puoluekokouksen antaman ammattikongressin koollekutsumisoikeuden helsinkiläisille liittohallinnoille. Puoluehallinto hylkäsi anomuksen. Kun helsinkiläiset saivat kielteisen vastauksen kirjoitti Eetu »Työ- »Työmieheen» artikkelin »Renkaat ketjuksi», jossa agiteerasi kongressin kokoonkutsumisen puolesta ja marraskuun 11 p:nä olikin »Työmiehessä» »kutsumus Suomen ammattijärjestön perustavaan kokoukseen». Ilmoitettiin, että kokous pidetään Helsingin Työväentalossa joulukuun 28—30 päivinä 1899. Kutsu tarkoitti kaikkia ammattiyhdistyksiä ja -osastoja sekä niitä työväenyhdistyksiä, joilla ei ollut osastoja. Kokouksen ohjelmassa oli vain järjestön perustaminen sekä siitä johtuvat toimenpiteet. Kutsun oli allekirjoittanut 8 liittohallintoa (kaikki muut, paitsi kirjaltajain, joka oli vielä porvarillinen). Turussa sijainnut puoluehallinto lausui »ankaran paheksumisensa» ja »syvän surkuttelunsa» moisen menettelyn johdosta, koska puoluekokous oli jättänyt kongressin kokoonkutsumisen puoluehallinnon asiaksi. Samalla kutsuttiin 8 päiväksi tammikuuta 1900 ammattiyhdistyskongressi Tampereelle.

Ennen näiden kongressien alkamista pestiin silloisissa

puoluelehdissä ennenkuulumatonta pyykkiä. Helsinkiläisten hallussa oli »Työmies» ja puoluehallinnon kannalla taas »Kansan Lehti» Tampereella ja »Länsi-Suomen Työmies» Turussa. Ja kummallakin puolen oli aika hyviä kynän mestareita: helsinkiläisten ryhmässä Eetu Salin, Edvard Valpas ja A. B. Mäkelä (Kaapro Jääskeläinen) ja toisella puolen J. K. Kari, tri Ursin, Mäkelin ym. Sitäpaitsi oli käymässä ankara kirjeenvaihto riitapukarien välillä.

Molemmat kongressit pidettiin. Helsingin kokouksessa oli edustettuna 48 ammattiyhdistystä ja -osastoa sekä 2 työväenyhdistystä, joissa oli n. 4000 järjestynyttä työläistä. Kokouksessa, jonka avasi ja lopetti Eetu Salin, päätettiin järjestö perustaa ja valittiin sille vakinaisesti palkattu luottamusmies. Tampereella niin ikään pidettiin kongressi 8—9 p:nä tammikuuta 1900. Siinä oli 84 edustajaa 59 työväenyhdistyksestä ja ammattiosastosta. Kun täten oli perustettu kaksi ammattijärjestöä, alkoi ankara kilpajuoksu jäsenten ja kannatuksen hankkimisesta. Puoluehallinto kerkisi ensin ja lähetti osastoille ja yhdistyksille pitkän kiertokirjeen. Se julkaistiin myös »Työmiehessä», mutta siihen oli Eetu pistänyt alkuun oman otsakkeensa: »Kilpa-ajo alkanut! N:o 1. Tamperelaiset radalla.» Seuraavana päivänä julkaisivat helsinkiläiset kiertokirjeen, jonka otsakkeena oli: »Kilpa-ajo alkanut! N:o 2. Helsinkiläiset helistävät». Sekä kilpajuoksua kiertokirjein että sanomalehtipolemiikkia jatkettiin herkeämättä ja se osoitti, että nuoren työväenpuolueen johtohenkilöiden itsekkyys oli vielä suuri. Mutta samalla jupakka myös todistaa, että Salin helsinkiläisineen ja ammattiliittoineen oli jälleen kaukonäköisempi, joka kaukonäköisyys johti vuonna 1907 lopullisesti perustettuun itsenäiseen ammattijärjestöön.

Tästä riidasta oli siis seurauksena, että maahamme perustettiin kaksi ammattijärjestöä, jotka kumpikin, kuten jo mainittu, olivat kuolleena syntyneitä. Niihin ei liittynyt

montakaan osastoa, sillä useimmat olivat odottavalla kannalla ja asettivat liittymiselleen ehdon, ettei liitytä, ennenkuin Suomessa on vain yksi ammattijärjestö.

Kaikesta huolimatta oli tämä riita jälleen osoituksena siitä, kuinka pitkällä sihdillä Eetu Salin tässäkin ampui sekä näytteenä siitä itsepäisyydestä, jolla hän ajoi sellaista asiaa, joka oli hänen mielestään oikea, vaikka sen toteuttamiseksi olisi ollut taisteltava omia puoluetovereitakin vastaan. Ja Suomen ammattiyhdistysliike juuri tämänkin johdosta kunnioittaa Eetu Salinia sekä syntysanojensa lausujana että oikean uran avaajana.

„On vain me ja meidän vastustajamme."

Tasan kaksi vuotta perustavan kokouksen jälkeen, 17—20 päivinä heinäkuuta 1901, pidettiin Suomen Työväenpuolueen ensimmäinen edustajakokous (4:s työväenyhdistysten edustajakokous) Viipurissa. *Eetu Salin* edusti tässäkin kokouksessa Helsingin työväenyhdistystä, sillä nähtävästi hän ei ollut silloin vielä muuttanut Poriin. Hänet valittiin sekä kokouksen johtavan komitean jäseneksi että puolueohjelmavaliokunnan puheenjohtajaksi. Viimeksimainittu sai vaikeaksi tehtäväkseen parikin mutkikasta kysymystä: »Miten puolueohjelma voitaisiin parhaiten toteuttaa?» ja »Miten puolueen on asetuttava muihin puolueisiin nähden?»

»Puulla toinen toisen asiaa ajaa, sillä on naurettavaa luulotella, että vastustajat ajaisivat meidän asiaamme,» kivahti Salin heti ensimmäisessä puhevuorossaan, kun oli kysymys toisiin puolueisiin suhtautumisesta. Juuri tässä kokouksessa hän lausui nuo sittemmin iskulauseiksi muodostuneet sanansa: *»On vain me ja meidän vastustajamme.»*

Äänioikeuskysymyksessä Salin edelleen teroitti mieliin

Belgian työväestön äänioikeustaistelua: miten siellä saavutettiin äänioikeus, joskaan ei täydellistä, suurlakolla, jota suositteli myös meillä, mikä sitten tulikin uudelleen, kuten Turun kokouksessakin, asiaa koskevan päätöksen ponsilauselmiin. Agitatiokysymyksessä vastusti Salin verojen kantamista, sillä kansa pelkää kaikkia veroja, koska köyhällä väellä ei ole varoja uhrata muuhun kuin ruokaan. »Kun läksin kotoani maailmalle» — sanoi Eetu — »ei minulla ollut yhtään penniä rahaa. Ensimmäisen rahan, viisipennisen, löysin maantieltä. Panin sen leipään.» Olisi muulla tavoin hankittava varoja ja jaettava halpaa kirjallisuutta ilmaiseksi.

Jo niin aikaisin kuin v. 1901, jolloin ei ilmestynyt muuta kuin kolme puoluelehteä — Helsingissä »Työmies», Tampereella »Kansan Lehti» ja Turussa »Länsi-Suomen Työmies» —, ehdotti Salin, että ne otettaisiin puolueen haltuun siten, että jokainen luovuttaisi lehtensä osakkeet vapaaehtoisesti puolueelle, sillä lehdet oli saatava puolueen omiksi.

Tässä kokouksessa tuli kansainvälisyyskysymys ensimmäisen kerran lähemmän käsittelyn alaiseksi vapunpäivän viettämisestä keskusteltaessa. Nykyisiä vappumielenosoituksia vastasivat silloin »kesäkuun ensimmäisen sunnuntain kävelyretket», joissa tosin oli aatteellinen ohjelma. Mutta huolimatta kansainvälisen sosialistikongressin päätöksestä, että ne pidettäisiin kautta maailman samana päivänä, 1 p:nä toukokuuta, ei maassamme ollut vielä riittävästi kansainvälisyystunnetta, sillä kokous päätti, että ne pohjolan myöhäisen kevään vuoksi edelleen pidettäisiin kesäkuun 1:senä sunnuntaina, johon Tainio pilkallisessa äänensävyssä liitti vastalauseen, »koska Suomen järjestyneen työväen edustajat pitävät kolmen asteen pakkasta ja muutamia senttimetrejä lunta suuremmassa arvossa kuin äänioikeutta, kieltolakia ja normaalityöpäivää». Vastalauseeseen yhtyi mm. Eetu Salin, lisäten sen sanamuotoon, että »kokouksen jäsenet pitävät pakkasta suuremmassa

arvossa kuin kansainvälisen työväestön päätöstä». Saman asian yhteydessä tuli esille myös kysymys vapunpäivänä työstä poissaolosta, jolle Salin antoi suuren merkityksen. Hän sanoi, että vaikka mielenosoitukset pidetäänkin kesäkuun ensimmäisenä sunnuntaina, niin vapunpäivä, joka yleensä sattuu arkipäiväksi, voidaan kruunata sillä, että ollaan pois työstä. »Ja mikään ei harmita kapitalistia sen enemmän kuin se, että työn orja uskaltaa olla poissa työstä.» Ja tässäkin kokous saneli päätöksensä Eetun reseptin mukaan.

Viipurin kokouksessa uskaliaimmat, Salin ja Tainio yrittivät saada puolueen nimen muutetuksi *sosialidemokraattiseksi*, mutta kun ei asiaa käsitelleen valiokunnan jäsenillä nähtävästi ollut uskallusta pistää nimeään tämän rohkean mietinnön alle, niin Salin ehdotti sitä omissa nimissään komitean puolesta. Kun asia tuli keskusteluun, ei kukaan sitä vastustanut, mutta kuitenkin, kenties poliittisista varovaisuussyistä, jätettiin asia »pöydälle» seuraavaan puoluekokoukseen, sillä ei kai haluttu pelkän nimen takia saattaa nuorta puoluetta vaaraan. — Tässä kokouksessa Salin valittiin puoluehallintoon, jonka jäsenyydestä hän oli Turun kokouksessa kieltäytynyt.

Todennäköisesti jo »Työväen Valtuuskunnan» toimeksiannosta oli kirjailija Antti Törneros (nimimerkki Tuokko) runoillut »Työväen marssin» ja Oskari Merikanto oli pukenut sen sytyttävään ja iskevään sävelasuun. Nähtävästi se osattiin jo joukkojenkin keskuudessa, koskapa se pöytäkirjan mukaan laulettiin seisaalleen nousten innostuneesti, ja kajautettiin kaikuva »eläköön» työväenliikkeelle.

Jäitten lähtö.

Forssan kokous 17—20 päivinä heinäkuuta 1903 oli siinä suhteessa uraauurtava, että se merkitsi kuin jäittenlähtöä Suomen järjestyneitten työläisten käsityskannassa. Tässä

kokouksessa — eikä siinä Eetu Salin ollut pienempiä tekijöitä — katkaisi uusi puolue kaikki siteet entiseen porvarilliseen työväenpolitiikkaan ja astui avoimesti kansainvälisen sosialidemokratian rintamaan. Tässä kokouksessa muutti puolue nimensä työväenpuolueesta *sosialidemokraattiseksi*.

Viipurin kokouksessa oli päätetty, että seuraava kokous pidetään Oulussa, mutta kun mainitulla yhdistyksellä parhaillaan oli rakennuspuuhat ja vanha rakennus purettu, ei se voinutkaan ottaa kokousta vastaan. Puoluehallinto tarjosi silloin kokousta joko Hämeenlinnaan tai Forssaan. Suunnitelmat olivat jo niin pitkällä, että kokous oli määrätty pidettäväksi Hämeenlinnassa, mutta melkein viime tingassa tuli viranomaisilta kielto, ettei kokousta saa siellä pitää, vaan suositeltiin kokouspaikaksi heidän taholtaan Forssaa. Minkätähden? Hämeenlinna oli niihin aikoihin patriarkaalinen virkamieskaupunki, jossa oli ajanmukainen poliisilaitos ja huomattava venäläinen varuskunta. Kaupungissa oli pieni rauhallinen työväenyhdistys, jonka muodostivat senaikaiseen pikkukaupunkilaistapaan suurin piirtein käsityöläiset. Forssa sitävastoin oli proletarisoitunut tehdaskylä monine ammattiosastoineen ja muine järjestöineen, sen »varusväkenä» oli nimismies sekä muutama kyläpoliisi. Selityksen saa siitä, että Hämeenlinnassa asui läänin kuvernööri, pöpöjä näkevä »todellinen valtioneuvos» Aleksander Pappkoff, joka kerran aikoi erään sosialistin haudallekin lähettää sotaväkeä, joten hän ei uskaltanut antaa rauhalliselle puoluekokouksellekaan kokoontumislupaa residenssikaupungissaan, vaan suositteli sen pitopaikaksi lääninsä lounaista tehdasseutua, asiallisesti paljon »vaarallisempaa» aluetta. Tietenkin hän määräsi, että kokous oli tarkan vartioinnin alaisena poliisiviranomaisten taholta, jota paitsi itseänsä kuvernööriä edustamassa oli koko ajan muuan nöyräniskainen lääninsihteeri.

Forssan kokouksessa oli esillä suuria periaatteellisia kysymyksiä, kuten ohjelmakysymys ja äänioikeuskysymys, joissa Eetu Salin Tainion ja Mäkelinin rinnalla voitokkaasti suoritti suuren periaatteellisen taistelun, mutta mainittakoon myös muutamista pienemmistä seikoista, joissa hänen kynttilänsä loisti. Kokouksessa oli esillä mm. vanhuudenvakuutuskysymys ja kun senkään tarpeellisuus ei vielä ollut läheskään kaikille edustajille selvinnyt, otti Eetu raamatunkin avukseen: »Suomen työväki on tullut jumalattomaksi, kun ei se tunne katkismusta eikä virsikirjaa, puhumattakaan raamatusta. Näissähän on jo vaatimuksena: auttakaa vanhoja, leskiä ja orpolapsia.» Ja vanhuudenvakuutus olisi Salinin mielestä sopinut toteuttaa viinavoittovaroilla, mutta kun sitäkin vastustettiin, niin Eetu pyysi anteeksi erehdystään, sillä »minä hupsu luulin, että ne ovat kansan varoja, joita voisi käyttää kansan tarpeeksi».

Ammattijärjestökysymyksessäkin oli Salin jälleen äänessä. Kun vastustavassa sävyssä puhuttiin ammattiyhdistysten korkeista jäsenmaksuista, veisteli Eetu, että ulkomailla on korkeat jäsenmaksut, mutta siellä ammattiyhdistyksen jäsen on turvattu melkeinpä jumalankin vihaa vastaan ja kun työmies kuolee, niin hänet voi haudata herroiksi, jopa niin komeasti, että saa sanomalehtireferaatinkin. Samalla hän luetteli ulkomaisia nimiä: Burnsin, Tom Mannin, Marxin ja Liebknechtin ym. ja siteeraili heidän ajatuksiaan.

Äänioikeuskysymyksestä, joka muodosti kokouksen periaatteellisen kannanilmaisun toisen puolen, oli niin tyhjentävä ja laaja alustus, etteivät siihen pystyneet Salininkaan kynnet, vaan se hyväksyttiin yksimielisesti, Valppaan tosin pannessa vastalauseensa »muuten vaan», niinkuin hänen edesvastuuton tapansa oli. Tämä asia olikin kokouksen ehkä merkitsevin, sillä siinä annettiin porvariston ensi kerran selvästi tietää, ettei se edusta Suomen kansaa, vaan että »jos kansa sortuu olemassaolonsa puolesta siinä taistelussa, jota se parhaillaan

käy Venäjän vallanpitäjiä vastaan, niin puolue, ollen osattomain ja vääryyttä kärsiväin puolue, katsoo itsensä vapaaksi siitä tuomiosta, jonka historia sille antaa, koska yhteiskunnallinen ja valtiollinen valta on niin epätasaisesti jaettu».

Tämä päätös vaikutti pommin tavoin ja hätkähdytti maamme koko porvaristoa, eikä suinkaan vähemmän venäläisiä vallanpitäjiä. Samoin teki myös kokouksen hyväksymä puolueen periaatteellinen ohjelma, joka voitiin julkaistakin vain kiertoteitse ja vasta aikojen kuluttua. Periaatteellisen ohjelman muovaileminen oli tosin suurelle osalle kokouksen osanottajia jonkin verran ylivoimainen tehtävä, koska siitä käyttivät puheenvuoroja vain Salin, Tainio, Valpas ja eräät muut.

Forssan kokouksessa Suomen työväki siis katkaisi viimeisetkin siteet porvarillisiin katsomuksiin ja otti selvän sosialidemokraattisen, marxilaisen kannan. Etevimpiä tämän suunnan edustajista oli Eetu Salin, sillä hän, omatekoinen mies, oli pystynyt tunkeutumaan syvimmälle sosialidemokratian perusajatuksiin.

„Suuntia" ilmautuu.

Bobrikoffilaissorto oli kohonnut yli kärsivällisyyden rajain ja passiivinen vastarinta oli muuttunut aktiiviseksi: Bobrikoff oli v. 1904 poistettu tieltä ja hallitus oli vavahtanut. Oli annettu valtiopäiväkutsu, ja se aiheutti ylimääräisen puoluekokouksen kutsumisen Helsinkiin syyskuun 25—28 päivinä 1904. Tämän kirjoittaja oli silloin ensimmäisen kerran läsnä puoluekokouksessa ja häneen teki masentavan vaikutuksen ne kiihkeät yhteenotot, joita tapahtui puolueen eri suuntien edustajain välillä monissa tärkeissä periaatteellisissakin kysymyksissä.

Eetu Salin oli tässä kokouksessa puoluehallinnon edustajana ja hänet valittiin myös yhdeksi kokouksen puheenjohtajista. Tässä kokouksessa piti Salin erään loistavimmista alustuksistaan, ja se osoitti, kuten jo aikaisemminkin on sanottu, hänen laajoja tietojaan ulkomaisesta työväenliikkeestä ja hänen suurta lukeneisuuttaan. Hän oli penkonut säätyeduskunnan pöytäkirjoja vuosikymmenien takaa ja siteeraili niistä lausuntoja, joilla hän, osoittaen, miten sellainen kansa, jolla itsellään ei ole sananvaltaa yhteiskunnallisissa asioissaan, on kuolemaan tuomittu. Hän osoitti, miten Suomen yli kaksimiljoonaista talonpoikaisväestöä edustaa 62 edustajaa, kahta ja puoltasataatuhatta kaupunkilaisväestöön kuuluvaa 80 edustajaa, lähes seitsemäätuhatta pappissäätyyn kuuluvaa 37 edustajaa ja kolmeentuhanteen nousevaa aatelissäätyläistä saa edustaa parisataa miestä. »Eikö näin ollen», kysyi hän, »valtiopäiväjärjestyksen 1 §:n sanat: 'Suomen valtiosäädyt edustavat Suomen kansaa', ole katkeraa ivaa?» Hän asettui sille kannalle, että kun työväellä ei ole tähän laitokseen mitään vaikutusvaltaa, olisi pysyttävä Forssan päätöksen mukaisesti erillään kaikista vaalipuuhista, sillä se olisi vain tämän edustuslaitoksen irvikuvan tukemista. Tämä mielipide joutui kokouksessa vähemmistöön ja voitolle pääsi se kanta, että jos joku puolue suostuisi ajamaan yleisen äänioikeuden asiaa talonpoikais- ja porvarissäädyissä, niin puolue auttaisi sitä vaalitaistelussa ja luovuttaisi jäseniään edustajiksi.

Tämän asian käsittelyn yhteydessä taisteli Salin sitkeästi mielipiteittensä puolesta useissa puhevuoroissa ja otti edelleen esimerkkejä ulkomailta, mainiten mm., että herrojen parlamentissa pilautuu mies, kuten Ranskassa Millerand, josta sitten tuli hallituksen jäsenkin. »Miten käykään meidän pienille sosialistintaimille, jos meillä lasketaan miehiä

herrojen seuraan? Se on selvää, että porvarit veisivät meistä parhaan, — *ehkäpä minut, ja eikö se olisi vahinko puolueelle?*» Tästä repliikistään hän sai myrskyisiä kättentaputuksia.

Kun hänen mielipiteensä tuli suurella enemmistöllä hylätyksi, pani hän jyrisevän vastalauseen pöytäkirjaan, sillä hänen mielestään »puolue antaa täten tunnustuksensa nykyiselle säätylaitokselle, kun se palkinnoksi suo muutamia armonmuruja, sekä on täten ristiriidassa kansainvälisten sosialidemokraattisten periaatteiden kanssa». Ja sitten hän ilkeyksissään, kun päätös oli lyöty lukkoon, ehdotti, että kun kuitenkin joitakin sosialidemokraatteja tämän päätöksen perusteella tulee menemään porvarissäätyyn, »kokous velvoittaisi heidät tekemään Hänen Majesteetilleen anomuksen säätylaitoksen lakkauttamisesta». Tämä sai vastustajat meluamaan, ja itse Yrjö Mäkelinkin otti ehdotuksen todesta, koska pani jyrkän vastalauseensa Salinin ilkeilyä vastaan.

Kun sitten tuli keskustelunalaiseksi yleinen menettelytapakysymys, antoi Salin siihenkin oman panoksensa. Hän puhui erikoisesti *sisäisestä* menettelytavasta ja valitti sitä, ettei puolue ole vielä tottunut yksimielisyyteen eikä puoluekuriin, vaan jokainen puolueosasto tekee, puoluepäätöksistä huolimatta, miten parhaaksi katsoo. Mikä arvo on sellaisella puolueella, joka ei pienissäkään asioissa voi olla yksimielinen. »Työmiehen» harjoittamaa sensuuria vastaan hän niin ikään pauhasi; hän sanoi kirjoittaneensa siihen eräitä kirjoituksia, jotka Valpas oli sensuroinut sellaisiksi, että puoluetoverit epäilivät hänen (Salinin) tulleen hulluksi, kun kirjoittaa niinepäloogillisesti. Ja sitten kun hän taas oli kirjoittanut ja sitä oli jälleen reposteltu, niin toverit eivät enää epäilleetkään, vaan jokainen piti hänen hulluuttaan päivän selvänä.

Valtiollinen suurlakko Suomessa 1905.

Valtiollinen sorto ja maamme oikeuksien polkeminen olivat v. 1905 jälleen kehittyneet äärimmilleen ja mm. työväen kokoontumis- ym. vapaudet olivat miltei olemattomat; ahdistusta lisäsi vielä ankara ennakkosensuuri. Kun Venäjällä alkoi lennätinvirkailijain lakko, joka levisi ensin rautateille ja sitten kautta maan, ja kun viestit siitä saapuivat tännekin, alkoi työväki vaatia lakkoa ulotettavaksi myös Suomeen. Niinpä sinkoili eri työväenjärjestöjen sähkösanomia Viipuriin, jossa rautatieläisiä vaadittiin seisauttamaan liikenne Pietarin ja Viipurin välillä. Tämä tapahtuikin sunnuntaina 29:nä lokakuuta, ja kulovalkeana levisi ensin rautatie- ja sitten muidenkin alojen lakko yli Suomen, niin että maanantaina lokakuun 30 pnä oli jo koko maa kuohuntatilassa. Perustettiin suurlakkokomiteoita, pienemmissä paikoissa sosialistien ja perustuslaillisten porvarien yhteisiä, mutta suuremmissa kaupungeissa, mm. Helsingissä ja Tampereella, otti työväki yksin johdon käsiinsä.

Eetu Salin oli silloin Porissa, mutta hän nähtävästi katsoi, että hänen oli oltava suuremmissa keskuksissa, sillä hän käsitti, että nyt olivat suuret asiat kysymyksessä. Hän matkustikin viipymättä Tampereelle, jossa suurlakko oli saanut vallankumouksellisen luonteen. Hän joutui siellä heti suurlakkokomiteaan, joka julkaisi kuuluisan »Punaisen julistuksen», joka oli silloisissa oloissa vallan kuulumattoman rohkea. Siinä hypättiin yli entisten äänioikeusvaatimusten ja vaadittiin, aivan Ranskan suuren vallankumouksen malliin, *kansalliskokouksen* kokoonkutsumista, joka sitten julistautuisi lakiasäätäväksi kansaneduskunnaksi, porvaristoa kehoitettiin peruuttamaan ne »joko enemmän tai vähemmän epäonnistuneet ponnet», joita jo on ehditty laatia, ja varmemmaksi vakuudeksi sanottiin porvaristolle vielä, että »valmistautukaa, jos

niin tarvitaan, sydänverellänne kirjoittamaan kaiken sen alle, mitä tässä on sanottu». Eikä siinä enää puhuttu työväenluokasta, vaan sanottiin: ... julistaa proletariaatti jne. Tämän julistuksen oli kirjoittanut Yrjö Mäkelin, mutta kun se painettuna jaettiin ja Tampereen torilla julkiluettiin, oli sen alla myös nimi *Eetu Salin.* Julistus valloitti heti Tampereen, ja osa vapaamielistä porvaristoakin liittyi sen kannattajiin.

Tampereelta riensi Eetu Salin eräiden muiden mukana Helsinkiin, jossa julistus monistettiin, luettiin suurissa kokouksissa ja hiukan muutettuna hyväksyttiin. Helsingissä valittiin rautatientorilla kättennostolla maalle hallitus, ns. torisenaatti, johon tuli m.m. Eetu Salin. Pääkaupungissa alettiin kuitenkin epäillä näiden ravakoiden otteiden seurauksia, sillä tiedettiin, että Viaporiin sijoitettujen venäläisten sotalaivain tykit oli kaiken varalta suunnattu Helsinkiä kohti. Sen vuoksi »Punaista julistusta» jonkin verran miedonnettiin ja tehtiin torisenaattiinkin sellainen »muodollinen» lisäys, että senaattorilista alistetaan Hänen Keisarillisen Majesteettinsa hyväksyttäväksi.

Suurlakon tapahtumien yksityiskohtainen kuvailu ei kuulu tämän kirjoittajan tehtäviin, mutta sanottakoon vielä kerran se, että se tuotti kansallemme yleisen äänioikeuden ja erään maailman kansanvaltaisimmista edustuslaitoksista. Ne vaatimukset, joita mm. Eetu Salin oli laatimassa yhdeksän vuotta aikaisemmin Tampereen kokousta (II työväenyhdistysten edustajakokous 1896) varten, siis toteutuivat näin lyhyen ajan kuluttua. Olisi mielenkiintoista myös siteerata niitä voimakkaita puhevuoroja ja puheita, joita Eetu piti tämän ikimuistettavan suurlakon päivinä Porissa, Tampereella ja Helsingissä, mutta niiden voimaperäinen sisällys uskottaneen muutenkin. Joka tapauksessa Eetu Salin antoi oman panoksensa tämän lakon onnistumiseen, joka hetkeksi poisti

maastamme ulkonaisen valtiollisen sorron, vapautti sanomalehdet ennakkosensuurista ja antoi ennenkuulumattoman sysäyksen maamme siihen asti sangen vähäveriselle työväenliikkeelle.

„Tulin tänne sillä mielellä, että yksimielisyys on saatava aikaan."

Suurlakko oli juuri ohitettu. Tämä maamme historiassa ainutlaatuinen koko kansan yhteinen voimainponnistus sekä ennenkaikkea Venäjällä samanaikaisesti riehuva vallankumouksellinen liike oli vavahduttanut valtakunnan hallitusta niin, että se hädissään, saadakseen edes suomalaisen rajamaakunnan rauhoittumaan, oli antanut manifestin, jossa Suomen oikeusjärjestys luvattiin palauttaa ja antaa kansallemme yleinen äänioikeus ja uusi edustuslaitos entisen nelijakoisen säätyeduskunnan sijaan. Näitä uudistuksia aikaansaamaan ja samalla vallastaan luopumaan oli kutsuttu koolle ylimääräiset valtiopäivät. Suomen työväenliike, joka siihen asti oli ollut varsin heikkoa ja löytänyt jalansijaa pääasiassa vain kaupunki- ja tehdasseuduilla, oli nyt löytänyt tiensä myös maaseudulle, kaukaisempiinkin salokyliin, sillä suurlakossa osoitettu voima oli saanut liikkeelle siihen asti näkemättömät joukot. Omasta aloitteesta, sisäisestä pakosta oli työväenyhdistyksiä ja torpparien osastoja syntynyt kaikkialle, sillä suurlakossa nähty yksimielisyyden voima oli antanut itseluottamusta taloudellisen sorron alaisina kärsiville kansanjoukoille ja samalla tuonut entistä selvemmin esille luokkavastakohdat. Valtiopäiväkutsun ja puolueen jättiläismäisen voimistumisen vuoksi oli puoluehallinto katsonut velvollisuudekseen kiireellisesti kutsua koolle ylimääräisen puoluekokouksen neuvonpitoon muuttuneen tilanteen johdosta.

Tämä kokous pidettiin Tampereella jo marraskuun 20—22 päivinä 1905.

Kokouksen alussa todettiin, vaikkei ollut summittaisiakaan numerotietoja puolueen äkillisestä kasvusta, että se oli siihenastisista suurin ja valtavin. Kokouksessa oli 288 edustajaa 152:sta puolueeseen jo liittyneestä yhdistyksestä, jotapaitsi oli edustajia n. 30 sellaisesta yhdistyksestä, jotka eivät vielä olleet ehtineet liittyä. Kokouksessa oli edustettuna myös Suomen Kirjaltajaliitto, joka edellisenä kesänä oli päättänyt liittyä puolueeseen. Kokouksen osanottajamäärä puoluetoimikunnan ja puoluelehtien edustajien kanssa teki lähes 400.

Oli luonnollista, että myös Eetu Salin oli mukana. Nytkin hän edusti puoluehallintoa ja tuli valituksi yhdeksi kokouksen puheenjohtajista sekä valiokuntaan, joka käsitteli työväenpuolueen suhdetta ylimääräisiin valtiopäiviin.

Kokouksen tähdellisin kysymys oli jälleen, kuten Helsingin kokouksessakin, ottaako puolue, varsinkin nyt muuttuneissa olosuhteissa, osaa valtiopäivämiesvaaleihin. Oli kaksi mielipideryhmää: osanottoa puolustavat ja vaalilakon kannalla olevat. Osanottoa puolustavain mielestä puolueella täytyi olla valtiopäivillä omia miehiä valvomassa, että uusi eduskunta tulee sellaiseksi kuin työväki oli vaatinut. Samalla heidän tehtävänään oli olla siellä vartijoina ja tiedonantajina, sillä siinä tapauksessa, etteivät valtiopäivät haluaisi luopua vallastaan, koettaisi työväki uudella suurlakolla niitä siihen painostaa. Vastakkaisella kannalla olevat taas olivat sitä mieltä, että osanotto vaaleihin häiritsee ja hajoittaa työväen yksimielisyyttä ja yhteistoimintaa sekä epäilivät, että porvarit juuri sitä tarkoittavatkin. Sanottiin myös, että äskeisessä suurlakossa hyväksytyn »Punaisen julistuksen» mukaanhan työväki kieltää porvareita enää kutsumasta koolle valtiopäiviä ja vaatii kansalliskokousta.

Eetu Salin oli tässä kokouksessa huomattavan vähäpuheinen. Vasta toisena kokouspäivänä, kun evästyskeskustelu oli jo melkein suoritettu, hän otti puheenvuoron ja uskollisena entiselle kannalleen tietenkin puolusti vaalilakkoa. Hän lausui mm., että »tähän asti ovat omistavat luokat vastustaneet meitä suoralla tavalla, mutta nyt koettavat he heikontaa ja vastustaa meitä tekeytymällä ystäviksemme ja enemmän pelkään minä sellaisia ystäviä kuin suoria vihollisia. Me emme saa huolia porvariston petollista suosiota.» Mutta monessa kohden puhevuorossaan hän teroitti yksimielisyyttä ja sanoi heti sen alussa ne sanat, jotka ovat tämän kappaleen otsikossa: »Tulin tänne sillä mielellä, että yksimielisyys on saatava aikaan.» (Helsingin kokouksen päätöksestä huolimatta olivat näet eräät puolueen jäsenet antaneet porvarien valita itsensä valtiopäiville porvarissäätyyn.) Tämän ainoan puhevuoronsa lopussakin hän vielä teroitti mieliin, että »meidän tulee aina vaan koota voimia, eikä hetkeksikään lakata olemasta yhtenäisenä, kokonaisena puolueena». Viimeksi mainitun hän sanoi siksi, että Matti Kurikka oli ehdottanut, että vaaleihin ei otettaisi osaa puolueena, vaan Suomen kansana.

Vaikkakin vaaleihin osallistumisen kannalla olevat olivat äänessä, voitti Eetun kanta siitä huolimatta ja siitäkin huolimatta, että valiokunnankin enemmistö puolsi vaaleihin osanottoa. Vaalilakkopäätös tehtiin 191 äänellä 96 vastaan. Vastalauseita tosin tuli useita, ja päätöstä jälleen rikottiin siellä täällä, mutta se ei edes välillisestikään ollut missään suhteessa Eetu Salinin työskentelyyn eikä hän missään tapauksessa ollut siitä vastuussa. Mainittakoon vielä, että puoluetoimikunta päätettiin melko yksimielisesti siirtää Turusta Helsinkiin ja että Eetu Salin valittiin sen maaseutujäseneksi suurimmalla äänimäärällä.

* * *

Monille senaikaisille puoluetovereille ei ollut lainkaan tuntematonta, että Eetu mielellään viihtyi, joskus liiaksikin, lasin ääressä, mutta siinäkin suhteessa hän oli harvinaisen rehellinen, aina irtisanoen itsensä »kaappijuopoista», joita hän kuulemma ei voinut edes sietää. Salinin suhtautumistavalle luonteenomaisena kerrottakoon eräs tapaus, jonka tämän kirjoittaja oli omin silmin näkemässä ja omin korvin kuulemassa. Sosialidemokratia ja työväki oli silloin, suurlakon jälkeen, niin muodissa, että Tampereen kokouksen aikana oli Tampereen Teatteri järjestänyt ensimmäisen kokouspäivän illaksi näytännön, Maxim Gorkin »Pohjalla», jonka ilmoituksissa nimenomaan sanottiin, että se esitetään »Sos.-dem. puoluekokouksen johdosta». Siellähän me olimme melkein joka sorkka ja Eetu tietysti mukana. Kappaleessa on kohtaus, jossa muuan itsensä rappiolle juonut taiteilija kähisevällä äänellä replikoi: »Minun organismini on alkoholi myrkyttänyt». Seuraavana aamuna, kun Eetu käytti ensimmäisen ja ainoan puhevuoronsa, huudettiin salin takalistolta: kovempaa! Eetu yritti korottaa ääntänsä, mutta ei kai se kuulunut vieläkään takalistolle, koska kovempaa!-huudot uudistuivat. Eetu keskeytti hetkiseksi puhevuoronsa ja lausui: »Minä en jaksa kovempaa, minun organismini on alkoholi myrkyttänyt!» Kun suurin osa kokouksen osanottajista oli kuullut saman lauseen edellisiltana teatterilavalta, nousi Eetun repliikistä suuri riemu, naurua ja kättentaputuksia. Olisikohan joku toinen siihen aikaan, jolloin puolueen raittiuskanta oli paljon kiinteämpi kuin nykyään, uskaltanut puoluekokouksen edessä tehdä moisia rohkeita tunnustuksia, vaikka hänet jo ennestään siltäkin kannalta tunnettiin?

Viaporin kapina.

Heinäkuussa 1906, vajaa vuosi suurlakon jälkeen, syttyi Venäjän Suomessa olevassa Viaporin linnoituksessa sotilaskapina, joka siinä määrin innostutti kiihkeimpiä silloisia suomalaisia punakaartilaisia, että heistä muutamia satoja riensi kapinallisten avuksi Viaporiin. Punakaartin ylipäällikkö, kapteeni Kock, jolla oli kiinteä suhde venäläisiin vallankumouksellisiin, yritti saada pääkaupungissa aikaan suurlakon painostamaan venäläisiä vallanpitäjiä. Kun kapina oli luonteeltaan puhtaasti sotilaallinen ja kuului Venäjän vallankumousliikkeen yhteyteen, käsittivät ainakin sosialidemokraattiset johtomiehet, mm. puolueen johto, että tällainen toiminta oli silloisissa oloissa enemmän kuin vaarallista. Tämän johdosta pidettiin useita suuria kokouksia, joissa puolueen johtomiehiä yritettiin uhkauksinkin pakottaa antamaan työväelle suurlakkojulistus, mutta johto oli taipumaton, selittäen sen mahdollisia hirvittäviä seurauksia sekä pääkaupungille että koko maalle. Eetu Salin sattui silloinkin olemaan Helsingissä ja samalla jäykkyydellä ja itsepintaisuudella, jolla hän oli aikaisemminkin ajanut kaikkia oikeiksi katsomiaan asioita, vastusti hän tätäkin mielettömyyttä, ja Helsinki säästyi sekä lakolta että sen seurauksilta. Kapina näet kukistettiin muutamassa päivässä, ja sen uhrit olivat raskaat. Kapinan johtajat teloitettiin, toisia vangittiin ja lähetettiin Siperiaan, vaikka muutamia tosin pääsi karkuunkin. Ainakin toistasataa suomalaista punakaartilaista tuomitsi Turun Hovioikeus osanotosta kapinaan vuosikausiksi kuritushuoneeseen.

* * *

Tähänkin vakavaan juttuun sisältyy muuan huvittava tapaus, jonka pitäisi olla totta; ainakin Tatu (Taavi Tainio) on sen tämän kirjoittajalle totena kertonut. Oli yksi silloin

pidetyistä suurista kokouksista Helsingin vanhan »torpan» (Yrjönkatu 27) pihamaalla. Pihamaa ja läheinen Yrjönkatukin oli työläisyleisöä täynnä, ja mieliala oli kiihkeä. Suuri enemmistö oli lakon julistamisen kannalla, ja vastustajain ääni hukkui kuin lokin ääni myrskyisen meren pauhinaan. Kokouksessa oli läsnä myös parivaljakko Eetu ja Tatu. Hekin olivat päättäneet jälleen panna parhaimpansa mielten tyynnyttämiseksi, luottaen entiseen sanansa mahtiin ja suureen työläissuosioonsa. Meni ensin puhujalavalle Eetu, mutta heti kun kiihtynyt joukko sai selville hänen vastustavan kantansa, nosti se sellaisen melun ja »alas»-huutomyrskyn, että Eetun oli poistuttava puhujalavalta. »Ei niille saatanoille näytä mahtuvan järki päähän», kiroili hän Tatulle. »Annas kun minäkin yritän», tuumaili tämä ja meni puolestaan lavalle, näyttääkseen Eetulle, ettei ainakaan häneltä vielä ole kansansuosio mennyt. Mutta samoin kävi hänenkin. Heti hänen kannastaan selville päästyään huusi kansanjoukko ennen niin pidetyn Tatunsakin »alas» ja hänenkin oli toteltava myrskyä. »Alas ne vaan huusivat minutkin, mutta eihän luonnonvoimia vastaan mikään mahda mitään», jutteli hän alakuloisena päästessään Eetun luo. »Oikeinhan se oli», naureskeli Eetu, »itsehän me olemme opettaneet joukot *herroja* alas huutamaan.»

„Pois anarkistit, pois provokaattorit!"

Kuten Tampereen kokousta koskevasta kohdasta selvisi, oli suurlakko antanut sos.-dem. puolueelle ja työväenliikkeelle yleensäkin aivan jättiläismäisen sysäyksen. Oulussa elokuun 20—27 p:nä 1906 pidetylle puoluekokoukselle esitetyssä puoluetoimikunnan kertomuksessa sanottiin, että vuoden 1904 lopussa oli puolueessa 99 yhdistystä ja niissä 16.610 jäsentä,

v. 1905 lopussa 177 yhdistystä ja jäseniä 45.298 ja parhaillaan pidettävän kokouksen aikana 462 yhdistystä ja niissä jäseniä n. 80.000. Oli siis selvää, että tällaisessa joukossa, joka suurimmalta osaltaan oli vasta mukaan tullutta, ei ollut edes alkeellisimpiakaan tietoja puolueen historiasta, sen yhteiskunnallisesta merkityksestä, puhumattakaan sosialidemokratian periaatteiden ja menettelytapojen tuntemuksesta. Senvuoksi valjastettiin taaskin *Eetu Salin* alustamaan menettelytapakysymystä. Hän jos kukaan siihen tehtävään parhaiten sopikin, sillä hän ja suomalainen työväenliike olivat yhdessä kasvaneet. Hänellä olikin jälleen alustus, joka lyhyeen mutta loistavaan muotoon puettuna todellakin käsitti koko työväenliikkeen historian sen ensimmäisistä askelista alkaen. Ja hän mahdutti tämän loistopuheensa kymmeneen painettuun pöytäkirjan sivuun. Hän sanoi alussa itsellään olleen aikomuksen *kirjoittaa* kokoukselle menettelytapa-alustuksen, mutta »kun muutamat puoluetoverit — mm. Liebknecht ja Mäkelin — normaalisissakin oloissa sanovat voitavan taktiikkaa muuttaa jopa 24 kertaa vuorokaudessa, niin ei tällaisena myrskyisenä kautena näkynyt ollenkaan sopivalta ruveta jaarittelemaan menettelytavasta jo kuukausimääriä ennen sitä aikaa, kun itse ratkaiseva keskustelu itse asiasta voi alkaa.»

Ennen kuin hän pääsi varsinaiseen alustukseensa, sanoi hän sen alkulauseessa, »että meidän sosialidemokraattien on päästävä yksimielisyyteen tärkeimmistä kysymyksistä, niin vaikealta kuin se tuntuukin näissä oloissa missä puoluekokous nyt alkaa, sillä on varsin mahdotonta asettua sille kannalle, että pilviähapuilevat kurikkalaiset, tai levottomuuksia haluavat suomettarelais-sosialisti-anarkistit tulisivat tyydytetyiksi. Siis jyrkempikö vai maltillisempi menettelytapa? Ja se täytyy merkitä sanoilla 'väkivaltainen kumousko' tahi ilman verenvuodatusta käypä uudistustyö. Se riippuu nyt meistä,

kumpiko näistä kahdesta suunnasta nyt määrää sosialidemokraattisen puolueen menettelytavan Suomessa.»

Alustuksessaan hän käsitteli koko siihenastisen työväenliikkeen historian ne kohdat, jotka olivat aikaansaaneet »suuntia». Hän mm. mainitsi, miten nelisatalukuinen työväenkokous v. 1894 oli vaatinut yleistä äänioikeutta porvarissäädyssä kaikille kunnallisveroa maksaville, mutta miten silloinen Helsingin työväenyhdistys, herrojen Wrightin, Hjeltin ym. johdolla ja parin kolmenkymmenen herran voimalla päätti asettua 10 äänen kannalle. Se kiukutti meitä työmiehiä kovin, muisteli Eetu, mutta me sentään tyydyimme vain huutamaan »alas porvarit», emmekä ryhtyneet radikaalisempiin toimenpiteisiin, vaikka siihen aikaan eräältä taholta saarnattiin oppia »ettei maailma parane, ennenkuin viimeinen porvari on hirtetty viimeisen papin suoliin» samoin kuin anarkisti Bakuninin teoriaa koko maailman kaasuksi räjähdyttämisestä. Me katsoimme jo silloin, että järjestelmällinen työ vie meidät lähemmäksi päämääräämme, kun käytämme järkeämme emmekä anna tyhmyyden voittaa. Hän osoitti vielä monin esimerkein, kuinka jyrkempi ja maltillisempi suunta ovat usein olleet vastakkain, mutta kuinka voi käydä niin kehityksen kuluessa, että ne, jotka tänään saavat suosionosoituksia jyrkästä esiintymisestään, voidaan huomenna soittaa pois puolueesta. Edelleen hän sanoi aina teroittaneensa luokkataistelua, mutta ei luokkavihaa. Siihenkin on ollut joskus syytä, eikä hänelläkään ollut mitään sitä vastaan, mutta se on kuin veitsi tai jokin muu teräase: sitä voidaan käyttää niin taitamattomasti, että se vahingoittaa puoluetta. »Viime viikkoina on sattunut tapauksia, jotka voivat viedä työväenliikettä taaksepäin, ja minun mielestäni, vaikken viime aikoina ole jaksanutkaan taistella, meidän olisi säilytettävä asemamme.» Ponsissaan hän teroitti pysymistä puhtaasti sosialidemokraattisissa periaatteissa ja välttämättömyyttä saada

sitä ajatustapaa syvennetyksi, joten suullisen ja kirjallisen agitation on oltava vähemmän luokkavihaa kiihoittavaa ja enemmän periaatteita selvittelevää.

Asiasta keskusteltiin laajasti. Olihan puolueeseen tullut paljon uusia voimia, nuoria ylioppilaitakin, joiden mieli riehahteli äskeisten suurien tapahtumien johdosta, ja tuotiin vallankin yhteistoimintaa Venäjän vallankumouspuolueiden kanssa voimakkaasti esiin, mutta se henki, joka Eetu Salinin alustuksessa ja ponsissa ilmeni, oli kokouksen valtaisen enemmistön mielipide. Se näkyi myöskin niistä yksimielisistä päätöksistä, joilla kokous tuomitsi eräiden punaisen kaartin osastojen harkitsemattomat teot ja julisti sanotun kaartin hajoitetuksi. Jo osanottajaluetteloa hyväksyttäessä vastusti Eetu Salin kaartin edustajalle edustajavaltuuksia.

Kokous oli siihenastisista suurin, ja tehtiin siellä paljon kantavia päätöksiä. Matti Kurikka erotettiin puolueesta, mistä keskusteltaessa myös Eetu lausui painavan sanansa, sanoen mm., että »jos täällä pidetään sosialidemokraattista kokousta, niin pois kaikki muut. Pois anarkistit, pois provokaattorit, ainoastaan sosialidemokraatit saavat olla läsnä».

Tuntuu kuin Eetu Salin olisi ollut hieman väsähtänyt tai niin kuin hän ei ainakaan olisi ollut entisessä vireessään, sillä vaikka kokous kesti kokonaista seitsemän päivää ja vaikka siinä oli tärkeitä ohjelmakysymyksiä, niin paitsi alustustaan, käytti hän koko kokouksen aikana ainoastaan viisi vähäpätöistä puhevuoroa. Mutta hänenhän suurin ihanteensa yleinen äänioikeus ja uusi eduskunta oli jo toteutunut, joten hän voikin hyvällä syyllä hiukan levähtää, sillä matkan varrella esiintyi vielä suurempia kysymyksiä, joihin jälleen Eetu Salinin voimia ja kykyä tarvittiin.

Eetu Salin melkein sivustakatsojana.

Kotkan kokouksessa oli edustettuna 119 kunnallisjärjestöä ja 10 yhdistystä, yhteensä 251 edustajalla, jotapaitsi kokouksessa oli ensi kerran edustettuna sos.-dem. eduskuntaryhmä 30 edustajalla ja puolueen kasvanut sanomalehdistö 15 edustajalla, joten osanottajisto teki yht. n. 300. Eetu Salin edusti tässä kokouksessa Porin ym. sos.-dem. kunnallisjärjestöä. Kokouksessa ei kuitenkaan ollut mitään sellaisia jymykysymyksiä, joissa Eetu oli tottunut esiintymään, vaan kului kokouksen ajasta suurin osa käytännöllisten kysymysten järjestelyyn, mm. eduskuntaryhmän toiminnan arvosteluun, joka oli puoluekokouksen työohjelmassa uutuus. Samoin oli esillä ns. Perttilä-juttu, joka johtui siitä, että tämä, puolueen rahastonhoitaja, oli paennut poliittisten syiden tähden maasta ja jättänyt pienehkön vajauksen puolueen kassaan, josta sitten harkitsemattomasti paisutettiin suuri numero ja saatettiin viranomaisetkin tarpeettomasti liikkeelle. Näihin ei Eetu paljoa viitsinyt puuttua. Kerran hän puolusteli puoluetoimikuntaa syytöksiä vastaan ja moitti puoluesihteeriä liiallisesta innostuksesta ja tyytyi menettelytapakeskustelussa merkitsemään kantansa vain siinä, että menettelytapaponsissa on lausuttava, etteivät puolueen luottamusmiehet halveksi ammatillista liikettä.

Tämä Kotkan kokous oli merkitykseltään kuitenkin sangen vähäpätöinen, ja sen kai Eetu Salinkin huomasi, koskapa esiintyi kokouksessa melkeinpä sivustakatsojana.

Eetu Salin vankilassa.

Ehkä Eetun edelläkerrottu väsähtäneisyys johtuikin raskaasta vankilaelämästä, johon hän oli pakoitettu alistumaan 10 kuukaudeksi. Vuosi 1907 oli näet oikeata majesteettirikosjuttujen aikaa. Puolueen nuori sanomalehdistö ja sen vieläkin nuoremmat sanomalehtimiehet — ainakin sanomalehtialalla nuoret — innostuivat kirjoittelemaan liian varomattomasti suurlakossa saavutetun tilapäisen vapauttavan tuulahduksen turvin ja kärkäs painohallitus, palvelukseen alttiin senaattimme myötävaikutuksella, järjesti sangen monia majesteettirikostuomioita vallan mitättömistäkin kirjoituksista ja uutisista. Eetu erehtyi, kertoessaan toimittamassaan porilaisessa »Sosialidemokraatti»-lehdessä näistä jutuista, laatimaan otsikon »Totuutta ei saa puhua», ja vaikka uutinen muuten aivan asiallisesti kertoikin saaduista tuomioista, mätkäistiin hänelle tuosta otsikosta 10 kuukauden vankeustuomio, jota hän meni kärsimään v. 1908 ja oli siis päässyt vapauteen vähän ennen Kotkan kokousta.

Vankilassa hän kirjoitti kirjansa »Tyrmässä». Kirjan ensimmäinen osa on otsikoitu »Valheita vastaan» ja siinä on tunnuslauseena Lauri Stenbäckin sanat: »Totuuden etuoikeus on voittaa vielä kukistuessaankin, ja valheen ansaittu rangaistus on kukistua voittaessaankin.» Edelleen on kirjan alussa toinen tyhjä sivu, jossa on otsake »Poliittisia ajatelmia» ja tunnuksena filosofi Kantin lause: »Jos olojen kannalta katsoen ei käykään sanominen, että rehellisyys on paras politiikka, niin on joka tapauksessa rehellisyys kaikkea politiikkaa parempi.»

Kirja on kauttaaltaan mielenkiintoinen. Kuten aikaisemmin on sanottu, luki Salin runoja mielellään ja runoili itsekin, mutta kaikella kunnioituksella on sanottava, että hänen runoilunsa ei kestä lievintäkään arvostelua. Asiaa ja sisältöä niissä kyllä on, mutta »runotekniikka» on hänelle melkein tuntematon. Tällaisia runoja, milloin millekin hyvälle asialle omistettuja, on kirjassa likipitäin parikymmentä ja lisäksi suorasanainen, lennokas toisinto »Isämeidän» rukouksesta sekä neljä kirjoitusta. Ensimmäinen käsittelee kysymystä

»Totuus ja majesteetit», jossa kirjoittaja sangen ivallisesti ja uhmaten kuvailee Saksan Fredrik Wilhelm IV:ttä ja hänen aikalaisiaan. Edelleen on julkaisussa Helsingin työväenyhdistyksen aikaisemmilta ajoilta pikkumuistelmia, jotka johtuivat siitä, että »istujalle» lähetettiin Helsingin työväen graniittipalatsin vihkiäisjuhlasta marraskuussa 1908 sähkösanoma, jossa lämpimästi muisteltiin yhdistyksen entistä puheenjohtajaa ja ensimmäisen talon ostajaa. Vielä on kirjassa väkeväsanainen valituskirjelmä vankeinhoitohallitukselle työtuloista, kirjeiden sensuroimisesta, kirjeiden ja sähkeiden viivyttelemisestä tarpeettomasti ja kirjallisuuden saannista.

Eetu Salin oli siis epäkohtain paljastaja ja totuuden etsijä niin vapaudessa kuin vankilassakin ja jonkin menettämisen pelko oli hänelle tuntematon käsite.

Eetu Salin osuuskauppamiehenä, lehtimiehenä ja parlamentaarikkona.

Jo aivan osuuskauppaliikkeen alkuaikoina, kun ensimmäisiä osuuskauppoja maahamme perustettiin, hääräsi Eetu niissäkin mukana. Niinpä hän oli perustamassa osuuskauppaa Poriin. Tästä on Pellervo-Seuran osuuskauppaneuvoja, vuosisadan alkupuolella näissä asioissa varsin tunnettu Juho Torvelainen kertonut tuomari Väinö Tannerille, miten suuri apu hänellä oli Salinista ollut, kun Poriin perustettiin Työväen Osuusliikettä, nykyisen Osuusliike Kansan edeltäjää. Salin oli tavalliseen tapaansa antanut vauhtia tällekin asialle ja saanut porilaiset siihen lämpenemään. Kun osuuskauppa sitten alkoi toimintansa, oli Salin monena päivänä hääränn yt mukana tavaroita vastaanotettaessa, oli availlut laatikoita, järjestellyt saapuvia tavaroita ja kaikella tavalla itse työssä auttanut alkuun pääsemisessä.

Tästä kai johtui, että Forssan puoluekokouksessa, jossa sos.-dem. puolue ensi kertaa käsitteli suhdettaan osuustoimintaan, Salin otti tehokkaasti osaa keskusteluun ja esitti siinä mielipiteitä, jotka vieläkin pitävät paikkansa. Niinpä hän, vastoin useiden puhujain osuustoiminnan merkitystä väheksyvää katsantokantaa, pontevasti ja saksalaisten teoreetikkojen teoksiin nojautuen teroitti mieliin, että »osuustoiminnasta on paljon muutakin hyvää kuin ne prosentit, mitä se mahdollisesti luovuttaa työväenliikkeelle. Ei siis pitäisi vastakkaista katsantokantaa levittää omaksi vahingoksemme.» Kokous ottikin monessa kohdassa varteen Salinin huomautukset ja antoi osuustoimintaliikkeelle »sosialidemokraattisen puolueen puolelta asianomainen tunnustus ja kannatus, lukemalla osuusliike yhdeksi yhteiskuntaa uudistavaksi liikkeeksi».

Kun seuraavana vuonna (1904) pidettiin osuuskauppojen toista edustajakokousta Tampereella, oli Salin siellä mukana edustamassa porilaista osuusliikettä. Tässä kokouksessa syntyi hajaannus, kun tuli kysymys Osuuskauppojen Keskusosuuskunnan perustaminen. Lounaissuomalaiset osuuskaupat olivat näet helsinkiläisiin, Pellervo-Seuran esityksiä seuraaviin piireihin nähden vastustavalla kannalla, haluten varovaisemmin alkaa osuuskauppojen yhteistä toimintaa. Salin oli tärkeänä neuvottelevana jäsenenä lounaissuomalaisen opposition ryhmäkokouksissa. Tämän toimesta perustettiin samanaikaisesti SOK:n kanssa Lounais-Suomen Osuuskauppojen Liitto, ja sen johtokuntaan kuului myös Salin.

Salinin harrastus osuuskauppaliikettä kohtaan jatkui vielä myöhemminkin. Kun suuntariidat osuuskauppaliikkeessä alkoivat, oli Salin mukana siinä ryhmässä, josta myöhemmin muodostui edistysmielinen osuuskauppaliike. Ennen lopullista hajaannusta toimineessa edistysmielisten osuuskauppain valtuuskunnassa hän oli tehokkaasti toimivana jäsenenä. Tuom.

Väinö Tanner muistelee, miten he yhdessä monena iltana sorvailivat niitä mietintöjä ja ponsia, joita sitten valtuuskunnan puolesta esitettiin laajemmalle jäsenpiirille. Siinä SOK:n kokouksessa, jossa lopullinen hajaannus tapahtui, oli Salin myös edustajana ja otti sittemmin osaa KK:n perustamiseen.

* * *

Kun työväenliike Satakunnassa, suureksi osaksi Salinin vaikutuksesta, oli päässyt hyvään vauhtiin, alettiin pian kaivata työväestölle omaa paikallista äänenkannattajaa. Tietysti oli Salin johtavana miehenä sitä perustettaessa. Lehti saatiinkin aikaan vuonna 1906 ja pantiin sille komeasti nimeksi »Sosialidemokraatti», minkä nimisenä se ilmestyi vuoteen 1918 saakka. Salin kuului alussa kiinteästi lehden toimitukseen ja määräsi sen suunnan. Lehden toimitus oli alkuvuosina kuin mikäkin keskustelukerho, jossa silloisina poliittisen heräämisen aikoina joka ilta keskusteltiin maailman menosta. Sinne kerääntyivät paikkakunnan toimivat miehet uutisia kuulemaan ja keskustelemaan toiminnan suuntaviivoista. Lehden toimituksesta käsin hoidettiin mm. ensimmäiset tärkeät vaalit v. 1907. Sikäli kuin poliittisista kirjoituksista oli kysymys, olivat ne joko Salinin omaa käsialaa tai hän oli ainakin mukana niitä suunniteltaessa.

* * *

Salin oli pääasiassa kansanpuhuja ja suurissa kansankokouksissa hän tunsi olevansa kuin kotonaan. Kerran hän kuitenkin erehtyi antamaan valita itsensä eduskuntaan, mutta huomasi pian erehdyksensä. Parlamentin ilmapiiri ei hänelle ollenkaan sopinut, vaikka hänen tarmokkaimmat ponnistuksensa olivatkin kohdistuneet yleisen äänioikeuden hankkimiseen ja parlamentin muuttamiseen koko kansaa edustavaksi laitokseksi. Ne harvat puheenvuorot, joita hän

siellä käytti, eivät olleet millään tavalla huomattavia eikä hän muutenkaan tehnyt itseään huomattavaksi. Semmoinen yksityiskohdissa näperteleminen, jota parlamenttityössä harjoitetaan, ei sopinut hänen lennokkaalle luonteelleen. Tämän yrityksen jälkeen hän ei antanutkaan valita itseään uudelleen eduskuntaan ennenkuin v. 1917, jolloin hänen tapaisiaan kylmiä ja harkitsevia päitä tarvittiin maassa silloin vallinneen kaaostilan selvittelemiseen.

Eetu Salin maanviljelijänä.

Matti Vuolukka, Eetu Salinin ikä- ja taistelutoveri, oli lähes koko elämänsä ajan Eetu Salinin läheisimpiä ystäviä. Hän kirjoitti Eetu Salinin kuoleman kymmenvuotismuistoksi seuraavan palasen, joka kuvaa Salin-puolisoiden erästä elämänvaihetta.

»Vanhemmalla puolen ikäänsä ostivat Salin-puolisot Kuuselanimisen maatilan Ylöjärven Vahantalahdesta, läheltä Tamperetta ja muuttivat rakkaasta Poristaan sinne. Maatila oli ollut kauppatavarana kauan aikaa, kulkenut kädestä käteen, syöty ja nyljetty eli 'parturoitu' melkein avuttomaan tilaan.

Siinä he, tottumattomat kaupunkilaisihmiset, taistelivat lähes vuosikymmenen, suuri velkataakka vielä niskassa, kunnes puute sekä hätä ja velan äkkiä irtisanominen olivat johtaa täydelliseen katastrofiin. Ainoat lehmät ja hevonen olivat jo veloista »ylöskirjoitetut» ja ohrakahvi höyrysi emännän nokan alla, emännän, joka kolmattakymmentä vuotta oli yleistä ruokalaa pitänyt ja parasta kahvia juonut.

Silloin — sanoi Iida Salin — hänen sisunsa nousi ja hän matkusti takaisin Poriin. Hän matkusti puoluetovereiden luo ja heidän tarjotessa harvinaiselle vieraalle kahvia ja ruokaa, hän hylkäsi ne ja vaati suoraan rahaa, rahaa! Sitä hän saikin,

perusti jälleen ruokalan ja elämä sai uuden käänteen. Velat maksettiin, talo ja eläimet pelastettiin pakkomyynniltä ja uusi onnenaika alkoi.

Allekirjoittaneella oli onni v. 1915 asua heidän luonaan koko kesä, n. 5 kuukautta. Mitä suurimmalla ihastuksella seurasin sitä uurastusta, jota nämä elämän iltapuolelle eläneet aatteen ihmiset olemassaolonsa hyväksi tekivät. Varhaisesta aamusta iltamyöhään tekivät he työtä viljelystensä eteen.

Ja tämä loppuunkynitty tila nousi kuin tuhkasta heidän omistusaikanaan. Noin kymmeneen vuoteen eivät he olleet polttopuuksi kaataneet ainoatakaan arvopuuta, ei lehtipuuta enempää kuin havupuutakaan. Metsää perkaamalla ja puhdistamalla, risuja ja kantoja keräilemällä oli ne tarpeet tyydytetty. Omenapuita oli heidän ostaessaan tilan ollut 5 ja viinimarjapensaita 9. Heidän myydessään tilan oli omenapuita ollut 40 ja viinimarjapensaita n. 200.

Samassa suhteessa oli muu tilanhoito edistynyt. Kaikki roskakin kerättiin ja käytettiin hyödyksi. Yksin havupuiden kuivuneet kävyt koottiin ja käytettiin lämmitystarpeisiin. Mutta kirjallisuuden viljelemistä ja sanomalehtien seuraamista sekä yleensä politiikkaa ja työväen asian seuraamista ei silti unhotettu.

Se toisiaan kunnioittava ja suorastaan rakastava kohtelu, jota nämä toistensa vastakohdat, mutta myös toisiaan täydentävät aatteen ihmiset vanhoilla päivillään osoittivat toisilleen, oli yllätyksellistä meidän jäykän ja kylmähenkisen kansamme keskuudessa. Aina kun Iida saapui Porista, ruokalansa pitämishommista, oli Eetu vastassa laivasillalla ja kymmenien ihmisten läsnäollessa syleili ja suuteli vaimoaan. Eipä ihme, jos he toistensa poissaollessa tunsivat syvää kaipuuta, olivat levottomia, miltei pahoinvoipia. Heidän elämänsä oli rikasta, harvinaisen rikasta, sekä onnessa että onnettomuuksissa ja myötä- ja vastoinkäymisessä.»

Vallankumousvuosi 1917.

Kuten edellä sanotusta selviää, oli Eetu Salin ollut melkein syrjässä virallisesta puoluetoiminnasta maailmansotaa edeltäneinä vuosina ja sen aikana. Kun maaliskuussa 1917 syttyi suuri Venäjän vallankumous., niin vanha taistelutahto nousi jälleen entiselleen. Olihan nyt tapahtunut se, jonka toteutumiseksi myös Eetu Salin oli runsaan panoksen antanut: Venäjän keisarivallan romahdus. Heti kun puoluekoneisto saatiin pitkän taantumusajan aiheuttamasta pysähdystilasta entiseen vauhtiin, kutsuttiin puoluekokous kiireellisesti koolle pohtimaan uuden tilanteen esiintuomia kysymyksiä. Se pidettiinkin jo saman vuoden kesäkuun 25—27 p:nä, ja siinä oli myös Eetu Salin mukana, valittuna entisestä piiristään, Turun läänin pohjoisesta. Kokouksessa olivat saapuvilla myös Venäjän sos.-dem. puolueen edustajat Sergei Cederbaum (menshevikki) ja Aleksandra Kollontay (bolshevikki), joka viimeksimainittu huomattavasti vaikutti puolueemme kantaan menettelytapakysymyksessä. Vanha sotaratsu, Eetu Salin, valittiin, kuten tavallista, menettelytapavaliokuntaan.

Kokouksen ensimmäiset suurkysymykset olivat uudet kunnallislait ja laki 8 tunnin työajasta. Kun tiedettiin, että ne olivat parhaillaan eduskunnan käsiteltävinä, oli Helsingin sos.-dem. kunnallisjärjestö päättänyt, jos ne äänestetään yli vaalien, vastata siihen suurlakolla ja toivoi, että koko maassa tehtäisiin samoin. Tämä asia oli tullut myös puoluekokouksen käsiteltäväksi, ja eräät puhujat olivat asettuneet suurlakkoon nähden myönteiselle kannalle. Käyttämässään laajassa puhevuorossa Salin myönsi, että kysymykset ovat siksi tärkeitä, että työväestö on monin paikoin suurlakon kannalla, mutta muistutti vakavasti venäläisistä pistimistä, joita on sekä Suomessa että rajan takana, ja jotka jo muutenkin häiritsevät Suomen omien asiain järjestelyä. Sillä jos suurlakko

tehdään ja siinä epäonnistutaan, niin kaikki muu puhe tässä on turhaa. Kun mietintö tuli menettelytapavaliokunnasta, oli se saanut Salinin esittämän kielteisen sisällön, ja se myös tuli kokouksen päätökseksi.

Vielä oli kokouksessa, paitsi monia muita tärkeitä asioita, esillä kysymys senaatin nimittämisoikeudesta, jossa Salin asettui jyrkästi sille kannalle, että *senaatin jäsenten nimittämisoikeuden siirtäminen Venäjän väliaikaiselle hallitukselle oli Suomen oikeuden vastainen teko* ja että Suomen eduskunnalla on itsellään oikeus määrätä, miten Suomen senaatin jäsenet on laillisesti nimitettävä. Tähän kysymykseen sekautuivat bolshevikkien edustaja Kollontay, suomalaisvenäläinen Jukka Rahja ym., ja näiden peloittelu kenties vaikutti sen, että kokouksen enemmistö ei uskaltanut ottaa tässä kysymyksessä Salinin ehdottamaa selvää laillisuuskantaa, vaan kiersi kysymyksen, jotta siitä ei olisi tullut riitakapulaa Venäjän väliaikaisen hallituksen kanssa.

Salin vastustaa epä-parlamentaarisia menettelytapoja.

Väliaikainen hallitus hajoitti kesällä 1917 eduskunnan valtalain johdosta, jolla eduskunta julistautui ylimmäksi vallan haltijaksi Suomessa, ja uudet vaalit oli toimeenpantu, jolloin sos.-dem. puolue menetti enemmistönsä — 103 paikasta 92 paikkaan — huolimatta siitä, että äänestäjämäärä oli lisäytynyt 65.000:lla. Kaikki porvarit olivat näet vaaliliitossa sosialidemokratiaa vastaan. Näille valtiopäiville valittiin myös Eetu Salin.

Lokakuussa samana vuonna tapahtui Venäjällä bolshevikkien vallankumouksellinen valtaanpääsy. Ammattijärjestön edustajakokous uhkasi 12 p:nä marraskuuta suurlakolla, ellei eduskunta seuraavana päivänä pidetyssä istunnossa

hyväksy eräitä nimiltä mainittuja työväelle tärkeitä lakiesityksiä. Se on silloin merkkinä siitä, ettei porvaristo aiokaan ryhtyä tehokkaaseen työväen elinehtojen parantamiseen ja se on myös merkkinä koko maata käsittävään suurlakkoon. Mainittu suurlakko epäonnistui, mutta sen aikana tehtiin varsinkin Helsingin ympäristöllä veritöitä, jotka asetettiin puolueen tilille. Lakko saatiin kuitenkin loppumaan, ja luvattiin esittää eduskunnalle punainen hallituslista, jossa yhtenä nimenä oli myöskin Eetu Salin. Lista jätettiinkin eduskunnan kansliaan ja jotkut uskoivat, että tällainen lista työväen mieltenkuohun tyynnyttämiseksi hyväksyttäisiin. Näin ei kuitenkaan uskonut Eetu Salin, vaan kerrotaan hänen näinä aikoina puuhailleen sosialidemokraattien ja keskustapuolueiden kokoomushallitusta Heikki Ritavuoren johdolla. Tämä yritys ei kai kuitenkaan kantanut alustavia keskusteluja pidemmälle, vaan porvarit asettivat oman vahvasti oikeistohenkisen sekalistansa Svinhufvudin johdolla, ja se tulikin eduskunnassa hyväksytyksi.

Kaikki nämä tapaukset muuttivat jälleen tilannetta sikäli, että oli taas kutsuttava koolle ylimääräinen puoluekokous, joka pidettiin marraskuun 25—27 päivinä. Kokoukseen kutsuttiin samat edustajat, jotka oli valittu jo edelliseen puoluekokoukseen ja samoja henkilöitä oli myös erinäisissä valiokunnissa, koskapa Eetu Salinkin jälleen asetettiin tulenarkaan menettelytapavaliokuntaan. Kokouksessa tai pikemminkin sen ulkopuolella harjoittivat määrätietoista kalastustyötä Venäjän bolshevikkipuolueen edustajat, ennenmainittu Aleksandra Kollontay ja Jossif Dshugasvili eli puoluenimellä *Stalin*. Siihen mennessä oli myös punakaarti uudelleen järjestäytynyt ja harjoitettiin sen taholta painostusta kokousta kohtaan sekä luvattiin »näyttää», ellei sen vaatimuksia noudateta.

Menettelytapakysymys oli oikeastaan kokouksen ainoa asia. Siitä oli olemassa kolme suuntaa: ensimmäinen oli diktatuuri-

kanta, toinen puhtaasti parlamenttaarinen ja kolmas niitä yhdistävä »sovun suunta», joka ajoi »keskustakantaa», jonka molemmat suunnat hyväksyisivät ja jota voisi tulkita kummankin suunnan hyväksi. *Eetu Salin oli edelleen johdonmukainen ja piti voimakkaita puheita parlamenttaarisen menettelytavan puolesta.* Kun kokouksen pöytäkirjan valmis käsikirjoitus kansalaissodan melskeissä hävisi, ei tästä tärkeästä kokouksesta ole virallista pöytäkirjaa, vaan ainoastaan kokouksen sihteerin jälkeenpäin tekemä muistinvarainen selostus, johon ei ole voitu saada edustajain pitkiä ja merkitseviä puheenvuoroja.

Menettelytapavaliokunta teki Salinin johdolla päätösehdotuksen, jossa »puolue julistaa hylkäävänsä anarkistiset ja anarkososialistiset taistelutavat sekä muistuttaa puoluelehtien ja suullisen valistustyön harjoittajien velvollisuutta teroittaa joukoille tästä johtuvia menettelytapoja. Köyhälistön diktatuurille, jolla puolueen keskuudessa on kannatusta, ei taloudellisesti kehittymättömässä maassamme ole riittäviä edellytyksiä ja olisi se vallankin nykyisen so. v. 1917 vallinneen nälänhädän ja työttömyyden aikana omiaan yhä enemmän lisäämään työväenluokan kärsimyksiä. Samoin puhdas sosialidemokraattinen hallitus, jolla ei ole takanaan sosialistista enemmistöä, tulisi vallankin tällä hetkellä, jolloin maan asiat on saatettu perinpohjaiseen rappiotilaan, ennenpitkää osoittautumaan maamme sosialidemokratialle vahingolliseksi.» Ja juuri tässä kohden sai Salin ehdotuksensa kokoomushallituksesta edistysmielisten ainesten kanssa kokouksen menettelytapaponsiin, vaikkakaan ne eivät kantaneet tätä ponsiehdotusta pitemmälle.

Erikoisesti haluamme alleviivata Eetu Salinin tämän kohtalokkaan kysymyksen käsittelyssä käyttämää voimakasta puhevuoroa, jossa hän lausui *olleensa mukana siitä asti kun tässä maassa on sosialismia saarnattu, vieläpä sen ensimmäisten julistajain joukossa ja aina olleensa valmiina lähtöön kuin sotaratsu taistelumarssin kuuluessa, mutta siihen taisteluun, jota nyt yrittävät puhaltaa vasta puolueeseen tulleet ja sen aatteista tietämättömät joukot, hän ei tahdo lähteä.*

Enemmän hän sanoi luottavansa puolueen vanhoihin, koeteltuihin menettelytapoihin. Hän selosti sitten lähemmin kumpaakin puolueessa vallitsevaa suuntaa, jotka tekevät toistensa työn tehottomaksi ja siten vain haittaavat toisiaan. Hän sanoi aina olleensa reippaan politiikan kannalla, mutta *sellaisessa politiikassa, jossa pää lyödään seinään, ei hän ole mukana.*

Kun evästyskeskustelu oli päättynyt, vaati Salin, että olisi toimitettava koeäänestys, jotta nähtäisiin, kummallako suunnalla on enemmän kannattajia ja jotta valiokunta voisi laatia mietintönsä sen mukaan. Tällöin sai Salinin suunta 59 ja diktatuurisuunta 43 ääntä. Salin oli siis voittanut, mutta lieneekö *Stalin* vai mikä vaikuttanut valiokuntaan, kun sieltä tulikin koeäänestyksestä huolimatta diktatuurimietintö. Sitä seurasi neljä vastaehdotusta, joista yksi oli Salinin ja jossa esitettiin hänen edelläkerrotut ajatuksensa. Ja tämän ehdotuksen kannalla oli huomattava määrä kokouksen arvovaltaisimpia ja puolueen koetelluimpia voimia. Äänestyksessä voitti monen äänestyksen jälkeen diktatuuria kannattava mietintö, jolloin Salin yhdessä useiden muiden kanssa pani laajasti perustellun vastalauseen, jossa mm. sanotaan, että vastalauseen allekirjoittajat tulevat yhä seuraamaan parlamentaarista menettelytapaa ja *»enemmistön uhkaaman puolueesta eroittamisen uhallakin pidätämme vapauden näin menetellä ja olemme vakuutetut senkautta hyödyttävämme työväenluokan asiaa parhaalla mahdollisella tavalla.»*

Näin oli puolue astunut diktatuurin tielle, josta oli kohtalokkaat seuraukset. Sen uhrina sortui muiden muassa myös Eetu Salin, vaikka hän oli kaikkensa tehnyt estääkseen työväenluokan joutumasta vieraiden virtausten vietäväksi.

Kansalaissodan jälkeen.

Kansalaissodassa 1918 Salinilla ei ollut mitään johtavaa asemaa. Kuten edelläolevasta on selvinnyt, vastusti hän vuoden 1917 molemmissa puoluekokouksissa koko voimallaan kaikkea maltitonta epäparlamenttaarista esiintymistä ja diktatuuriajatuksia, mutta kun kansalaissota kaikesta huolimatta puhkesi, meni Salinkin mukaan, vaikka vastoin sisintä vakaumustaan. Hän oli läheisille tuttavilleen sanonutkin: »*Kun minä olen 25 vuotta työväen mukana kulkenut, kuinka voisin sen nyt jättää, kun se tekee tyhmyyksiä.*» Hänet komennettiin Kansanvaltuuskunnan äänenkannattajan »Tiedonantoja» päätoimittajaksi, mutta ei hän ainakaan kirjoituksia siihen laatinut.

Jo ennen kansalaissodan päättymistä poistui Salin Helsingistä maalle tuttaviensa luo ja odotteli siellä asian kehittymistä sekä lueskeli ahkerasti. Itseopiskelulla ja Saksan matkallaan hän oli oppinut välttävästi saksan kieltä ja lueskeli nyt Heineä alkukielellä ja laati filosofisia kirjoituksia anarkismia vastaan. Ensi alussa hän oli optimisti ja meni Ylöjärvelle, jossa hänen vaimonsa silloin oleili, mutta kun hänen korviinsa tuli tieto ystävänsä ja toimitustoverinsa Juho Rainion raa'asta rääkkäysmurhasta Porissa, hän lamautui ja alkoi kaikin puolin väsähtää henkisesti. Hän vaihteli piilopaikkoja useasti, sillä hänen vaistonsa sanoi, että hänkään tuskin voisi välttää Rainion kohtaloa ja hänen onnistuikin välttää »kenttäoikeudet», niin että hän joutui kiinni vasta heinäkuussa, jolloin kenttätuomioille oli jo pantu sulku. Hänet tuomittiin maanpetoksesta kuolemaan ja syynä oli vain hänen monivuotinen rohkea toimintansa työväenluokan hyväksi sekä lisäksi se, että hän oli kansanedustaja ja ollut yhtenä hyväksymässä sos.-dem. eduskuntaryhmän julistusta »Me vaadimme», jonka perusteella useita kansanedustajia tuomittiin eri pitkiin rangaistuksiin, jopa ammuttiinkin.

Kun Eetu Salin v:n 1918 alkukesästä vältteli Helsingissä ja sen ympäristössä sekä Ylöjärvellä porvariston vihaa, hän kirjoitteli ahkerasti ja useimmissa näistä kirjoituksista tuomitsi ankarasti ne menettelytavat, joita puolueeseen tulleet nousukkaat tyrkyttivät ja saivatkin enemmistön näille anarkososialistisille menettelytavoille. Eräässä tällaisessa, pitkässä kirjoitelmassaan, jossa hän tarkastelee luokkataisteluteorioita, hän mm. sinkoaa seuraavat häijyt sanat:

»Tähän asti on Suomen työväenluokka tyytynyt siihen, mitä joku porvariston leiristä pois potkittu anarkososialistiksi muuttunut papin poika taikka kirjojen ääressä sairaaloiseksi näivettynyt papinvävy on purettanut, kunhan heidän puretuksensa vain vuosi vuodelta on höystetty mitä kumouksellisimmiksi muuttuneilla sanontatavoilla kohta lähestyvästä vallankumouksesta. Näiden puolueemme tarjoamille leipäpaikoille ylhäältäpäin tunkeutuneiden porvarinuorukaisten kanssa kilpailivat sitten sanontatavan jyrkkyydessä työväenluokan omasta keskuudesta lähteneet keveäaatteiset leipäapostolit, agitaattorit ja sanomalehtien toimittajat. Paras heistä oli se, joka osasi ilkeimmin haukkua porvareita ja imarrella työväenluokan kiihkeimpiä luokkataisteluvaistoja. Siinä se politiikan saavutus, joka ei suvainnut kuulla puhuttavankaan sovitteluista porvaripuolueiden kanssa, joka selitti sosialidemokratian poliittiseksi itsemurhaksi vaatimusta osanotosta kokoomuspolitiikkaan...»

Ja eräässä toisessa kirjoituksessaan hän lausuu:

»Ja nyt ne ovat kasvattaneet Suomen nälän tuskissa näivettyneelle köyhälistölle sen katkeran ja ylenpalttisia kärsimyksiä synnyttäneen hedelmän, mikä kerta kaikkiaan tukahutti koko työväenliikkeemme toiminnan. Se käpristi kokoon kuin tuli, se ruhjoi kuin ukonilma, se hajoitti kuin hirmumyrsky, se vei mukanaan kuin hirvittävä tulva ja hukutti kuin vedenpaisumus koko suuren sosialidemokraattisen puo-

lueemme. Voi niitä, jotka tyrkyttivät Suomen työväenluokalle noita parlamentaarisuuden tieltä poikkeavia neuvoja. Voi niitä, jotka neuvoivat sen valitsemaan väkivaltaisen vallankumouspolitiikan turmiota tuottavan taistelutavan.»

Vankilassa Eetu Salin, joutuessaan yksinäisyydessä yhä uudestaan käymään ajatuksissaan läpi omia aatteitaan, näinä järkytyksien hetkinä nekin joskus kielsi. Mutta se on inhimillistä ja ymmärrettävää. Että hän silläkin sinkosi näinä hetkinään tulta ja tulikiveä niitä vastaan, jotka vakaumuksellisten veteraanien varoituksista huolimatta vaativat lähtemistä kansalaissodan vaarallisille poluille, oli enemmän kuin luonnollista. Mutta oli hänellä silläkin, vankilassa, henkisten ja ruumiillisten kärsimysten keskellä kirkkaita hetkiä, varsinkin, kun hän sai kuulla vankilan ulkopuolelta uutisia luokkansa ja puolueensa ylösnousemuksesta, puoluekokouksen valmistumisesta ja terrorin osittaisesta helpottumisesta.

Sos.-dem. puoluekokoukselle hän kirjoitti erään ystävänsä välityksellä joulukuussa 1918 tervehdyksen, jota kirjoittaessaan hän vielä oli entinen rohkea, vakaumuksellinen sosialidemokraatti, jollaisena hänet Suomen työväki oli oppinut poliittisesti vakavina hetkinä tuntemaan:

»Sos.-dem. puoluetoimikunnan, puolueneuvoston, eduskuntaryhmän ynnä pääneuvoston jäsenenä sekä Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajan päätoimittajana olisi minulla oikeus kuin myöskin velvollisuus olla saapuvilla sos.-dem. puolueen tk. 27—29 p:nä pidettävässä ylim. kokouksessa. Kokoukselle hyvin tunnetuista syistä minulla ei kumminkaan siihen ole tilaisuutta, vaan täytyy tyytyäkseni ainoastaan täten lähettämään lämpimät tervehdykseni sekä tunnustukseni niille puoluetovereille, jotka suurista vastustuksista ja vaikeuksista huolimatta ovat säännöllisen puoluetoimikunnan aikaansaamiseksi tämän puoluekokouksen hyväksi työskennelleet.

Hartaimpana toivomuksenani on, että tämä puoluekokous nyt hyväksyisi selvässä ja tinkimättömässä muodossa ne menettelytapaohjeet puolueelle, joita vuosi sitten pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa vähemmistöön jääneenä suositin hyväksyttäväksi.

Liian kalliiksi käyneiden ja katkerien kokemusten opettamana on jo aika Suomen sos.-dem. puolueen hylätä kerta kaikkiaan epäparlamenttaariset ja anarkososialistiset menettelytavat ja väkivaltaisuuksiin johtavat diktatuuriteoriat, tyrkytettäköön niitä sitten joko idästä, lännestä tai etelästä käsin ja manattakoon vaikka itse isä Marxin haamu manalasta niitä puolustamaan.

Käytännöllinen toiminta edellyttää nykyajan olosuhteita varteenottavaa älyä eikä siinä voida kaavamaisesti sovelluttaa vuosikymmeniä sitten suunniteltuja teorioita. Suomen sosialidemokraattisen puolueen johtavana aatteena tulee olla inhimillisyys eikä tyrannius ja murhanhimo. Mitä tahdotte ihmisten teille tekevän jne. Sos.-dem. tervehdyksellä Eetu Salin.»

Titaaninen kuolinkamppailu.

Eetu Salinin monivuotinen taistelutoveri Yrjö Mäkelin, alkuperäiseltä ammatiltaan suutari hänkin, joutui kuin kohtalon sallimasta hänen koppitoverikseen Sörnäisten kuritushuoneessa, jonne Eetu, muutaman kuukauden piileskeltyään, heinäkuussa 1918 joutui. Eetu Salinin viimeisistä elinviikoista ja' viimeisistä hetkistä hän kirjoitti väkevähenkisen muistelman, josta lainaamme muutamia kohtia.

»Vainajille omistetuissa muistokirjoituksissa tavallisesti puhutaan elämänlangan katkeamisesta, elonliekin hiipivästä häviämisestä, loppuun juosseesta hiekasta elämän tuntilasissa jne.

Nämä vertaukset, silloin kun otamme puheeksi Eetu Salinin kuoleman, ovat liian lieviä ja värittömiä, liian jokapäiväisiä ja hauraita — liian runollisiakin, sanokaamme, sillä se pitkä taistelu, minkä hän suoritti kuoleman kanssa, oli niin raskasta ja kiduttavaa, että runokielellä jos tahtoisimme tästä haastaa, meidän olisi keksittävä vähemmän hempeämielisiä vertauksia. Minä tahtoisinkin puhua sortumisesta, tai vielä paremmin *hajoamisesta*, sillä minä näin, kuinka kuolema, vastakamppaajana, täytyi useamman kuukauden kuluessa erä erältä ruhjoa tuon merkillisen ja henkisesti niin harvinaisen voimakkaan miehen olemus...» »... Eetu olisi sentään kaiketi jaksanut jotenkuten ristinsä kantaa, ellei hänen ruumiinsa olisi ollut jo varhemmin monien tautien rusikoima. Demooninen kansanvillitsijä oli kolmisen vuosikymmentä kestäneen henkisen ja myöskin ruumiillisen riehumisensa palkaksi saanut jo luonnostaankin herkät hermonsa kokonaan piloille. Ja vankeus ei tahdo tällaisessa tapauksessa johtaa yhtä suotuisiin tuloksiin kuin oleskelu jossakin hermoparantolassa tai kylpylaitoksessa. Lisäksi vaivasi Eetua vatsan yleinen epäkuntoisuus, suonten kalkkeutuminen, sydänvika, ruumiin pöhöttyneisyys, jossa oli kyllä yhdelle taakkaa. Lokakuun lopulla sortui hän luumädän takia kokonaan vuoteeseen. Vankilan sairaanhoitajatar kävi katsomassa häntä noin joka toinen päivä, mutta varsinainen potilaan vaalinta jäi minun, sellitoverin tehtäväksi. Ruumiilliset kärsimyksensä kesti toverini suorastaan sankarillisesti, eikä valitellut vuoteessa lojumisen pakkoa, vaikka sitä kesti viikkomäärin. Mutta henkisessä suhteessa hän alkoi horjahdella, mikä lienee aiheutunut lähinnä siitä, etteivät hänen ajatustyöhön tottuneet aivonsa tämän ylenmääräisen kärsimyskuurin kestäessä saaneet rahtuakaan lepoa, sillä uni oli potilaalta melkein kokonaan kadonnut. Rohkeaksi tunnettu mies alkoi hermostuneesti hätäillä aivan pikkuseikkojenkin takia. Joskus hän jutteli,

että »kumpahan pääsen tästä ylös, niin ryhdynpä hiomaan miekkaa jälleen», mutta uneton yö kun oli jälleen vietetty, lojui kurjalla vuoteella epäilijä, josta pian kehittyi kaiken kieltäjä. Sellaisina hetkinä, ja ne palasivat usein, oli sivullisen paras vaieta — ja minä vaikeninkin uskollisesti, sillä myöntäähän en saattanut oikeaksi esim. sitä, kun tuskain purema ja harkintakykynsä menettänyt ainakin niinä hetkinä kadottanut mies panetteli kaikkia »ismejä» ja »lismejä», polki omaa elämäntyötään. Mutta vaietessani opin tuntemaan elämää syvästi: siihen asti epämääräinen käsitykseni esim. niiden voittojen likaisuudesta, joita kirkko on saanut eräiden suurten vapaa-ajattelijain sairaskammioissa ja joita saavutuksiaan se on kautta aikojen toitotellut, oli nyt lopullisesti kirkastunut.»

...» Joidenkin viikkojen kuluttua jättää Eetu vuoteen sillä erää ja turvautuu kainalosauvoihin. Hän istuu ja lukee ja — kiroaa. Toisinaan hän jää, mitään ajattelematta, katselemaan sellin akkunasta syysharmaalle taivaalle, ja hänen riutuneet kasvonsa saavat omituisen avuttomuuden leiman. Sisimmässäni valitan, etten ole piirtäjä, sillä minulla olisi nyt mainio malli liikuttavaan taideteokseen, jonka nimeksi voisi tulla: »*Katso ihmistä.*» Hän näyttää sielullisesti särkyneeltä kuin lapsi, joka on jäänyt junasta oudon suurkaupungin asemalle ja jonka ainoana turvana voivat olla armeliaat ohikulkijat...»

...» Mutta pian on Eetun käytävä vuoteeseen jälleen. Ja kaikesta näkyy, että kuolema on päättänyt ryhtyä lopulliseen hyökkäykseen. Kärsimykset kehittyvät toisinaan aivan hirvittäviksi, mutta potilas kestää ne, sillä ulkona ollaan vaalitouhuissa — ja sitten muka tulee amnestia. Siinä toivossa eletään ja viestit paranevat yhä. Mutta tauti pahenee! Ja huhtikuun alussa ryhtyy kuolema uhrinsa kanssa viimeiseen voimainmittelyyn. Eetu anoo, että minä saisin olla hänen sellissään kaiket päivät. Siihen myönnytään, — ja niinpä

minä nyt tiedän, miten paljon ihmisen täytyy eräissä tapauksissa kestää, ennenkuin ottaa hänestä erotakseen elämä. Joka kahden tunnin kuluttua annetaan potilaalle morfiinia ja kanverttiruiskeita, sillä nyt ei ole enää kysymys muusta kuin tuskain lieventämisestä...»

»... Huhtikuun 5:ntenä saa potilas hieman lepoa ja nukahtaakin pitkästä aikaa tuokioksi. Istun sellin nurkassa mahdollisimman hiljaa ja nautin toverille suodusta rauhasta. Uni ei kestänyt kauan, mutta se virkisti kiusaantunutta hermostoa erinomaisesti. Eetu on nyt tyyni ja alkaa filosofoida: »Tiedätkö mitä on viisaus?» — kysyy ja kun ei saa kuin päänpudistuksen, vastaa siihen itse: »viisaus on alkuaineensa puolesta tyhmyyttä... Me kuolemme tyhminä, niin kai se kuoli Salomonkin.» Ja hän alkaa lukea Salomonin saarnaajaa...»

»Pitäisi tehdä testamenttikin Suomen työväelle, vaan taitaapa olla myöhäistä jo. Vie terveiset Eetulta joukoille, kun joskus täältä pääset — ja sinähän pääset hyvin pian. Kuoltuani jakele nuo tupakat tovereille ja hommaa minulle nyt lasi teetä, jos onnistut saamaan kuumaa vettä...»

»... Seuraava päivä on sunnuntai. Puolenpäivän aikana hän lähettää vartijan kutsumaan minua. Juro lähetti on järkytetyn näköinen, ja tästä päätän minä, että jotakin on nyt oikein hullusti. Ja hullusti olivat asiat! Kieli suusta ulkona läähätti Eetu mitä hirveimmissä tuskissa. Hänen rintansa ei noussut eikä laskenut, — se epäsäännöllisesti hyppeli; valtimot kaulassa takoivat sormen paksuisina ja kasvoja vääristi yli-inhimillinen tuska. Sairaanhoitajatar tuo ämpärillä jäitä ja minä asetan pussin hänen vatsalleen. Tuskat lauhtuvat hiukan ja sairas voi puhella ja alkaa vaatia morfiinia. Sitä luvataan antaa vasta illalla...»

»... Enkä minä senjälkeen Eetua elävänä nähnyt, sillä hän veti viimeisen henkäyksensä samana iltana klo 8,40. Seuraavana päivänä päästää vartija joitakin vainajan edustajatovereita kuolinhuoneeseen. Siinä lepää Eetu, silmäluomet herkästi ummessa, suu tiiviisti suljettuna ja kasvoilla luja käskijäilme. Näyttää siltä kuin kuolema, murrettuaan lujan miehen, olisi viime hetkellä kunnioituksesta arvokasta, nyt voitettua vastustajaa kohtaan, antanut hänelle takaisin hänen jättiläistahtonsa. Siinä hän lepää, ei itsekkään rauhallisena, vaan velvoittavana, kuin hedelmällisen elämänsä suurimpina hetkinä...»

Kuolinsanoman vaikutus.

Kun Eetu Salinin kuolinsanoma tuli julkisuuteen, kirjoittivat sanomalehdet — tosin vain sosialidemokraattiset — lämminhenkisiä muistokirjoituksia, joissa erikoisesti alleviivattiin sitä, että hän, itsenäisyysmies, isänmaanystävä, joka oli kaiken uhallakin taistellut venäläistä virkavaltaa vastaan ja useat kerrat saanut tästä rohkeudestaan ja isänmaallisuudestaan tutustua tsarismin vankiloihin, tuomittiin — maanpetoksesta ja tätä tuomiota kärsiessään riutui vankilan muurien sisään. Mm. kirjoitettiin Suomen Sosialidemokraatissa:

»Nyt se on täytetty. »Maanpettäjä» on saanut »ansaitun rangaistuksensa.» Iloitkoot ne, jotka voivat, me seisomme nyt sanattomina maanpettäjäksi leimatun kuolinpaarien ääressä.

Eikö se ollut Eetu Salin, joka kaksikymmentä vuotta sitten, bobrikoffilaissorron ollessa synkimmillään, ja laillisuuden kannalla olevia virkamiehiä maanpakoon ajettaessa linkosi Suomen sortajille, venäläisille virkamiehille, jotka kansaa liehakoiden ahdistivat laillisuuden kannalla olevia virkamiehiä, sanat: älkää koskeko niihin, me itse tahdomme pitää heidät kurissa, sillä he ovat meidän!

Hän se oli, sama mies, jonka isänmaallisuudestaan nyt kerskuvat tuomarit tuomitsivat kerran venäläisen keisarin kunnianloukkauksesta linnaan.

Nyt ne tuomitsivat hänet — maanpetoksesta.

Kuollut on, ei maanpettäjä, vaan Suomen työtätekevän kansanluokan oikeuksien esitaistelija, mies, joka ensimmäisenä Suomen maakamaralla huusi: eläköön sosialismi! — saaden siitä jo kiihoittajan nimen ja paljon paheksumista.

Hän oli niitä harvinaisia suurmiehiä, jotka saavat eläessään nähdä, että asiansa, aatteensa, työnsä todella *elävät*.

Hän näki Suomen työväenliikkeen huimaavan nousun, mutta näkipä hän muutakin. Näki, kuinka vastustaja, voitettuaan veljessodan, yritti murhata myös sosialismin. Jo iloitsikin siitä, että sosialismi on haudattu Suomessa. Mutta ilo oli lyhyt, kovin lyhyt, sillä murhattu nousi eloon. Senkin näki Eetu Salin.

Taistelija on kaatunut. Ei voitettuna, kuten hänen vihamiehensä ilkamoivat, sillä joukot, työväen luokkataisteluarmeija, ei ole pettänyt lippuaan. Se ryntää eteenpäin juuri parhaillaan.»

Loppulause.

Eetu Salinista on aikoinaan paljon puhuttu: kiitetty ja moitittu. Ei voi kieltää hänen suurinta heikkouttaan: hän oli liian altis alkoholin viettelyksille ja se pilasi hänen hermojaan yhdessä alkuaikojen ristiriitojen ja ankarien taistelujen kanssa. Nyt, kuten eräs Salinin ihailija tämän kirjoittajalle sanoi, kun sosialidemokratia on tullut *salonkikelpoiseksi*, pidetään sosialismin tuntemusta ja tunnustamista kunniana ja tietoisuuden mittapuuna, mutta silloin, kun Salin alkoi korpivaelluksensa, oli se yhtämittaista vaikeuksien ja vastoinkäymisten

kanssa taistelemista, ja vastassa tuntuivat olevan maan ja taivaan mahdit. Mutta sittenkin, kaikista vaikeuksista ja henkilökohtaisista heikkouksistaan huolimatta hän kesti lähes neljännesvuosisadan ajan taistelujen tiimellyksen ja vasta vankilan kammiossa lopullisesti raunioitui. Siksipä hänen heikkoutensa jo hänen eläessään annettiinkin hänelle anteeksi, kuten kaikkialla maailmassa on tapahtunut, kun kysymyksessä ovat suuret sielut.

Eetu Salin oli puhdas luonne. Hän ei koskaan katsonut omia etujaan, ei etsinyt työväenliikkeestä itsekästä taloudellista hyötyä, vaan ainoastaan halusi palvella työväenluokkaa. Juuri siksi hänestä pidettiin, häntä rakastettiin, jopa jumaloitiinkin. Hän oli paljon lukenut ja aivan yksikseen. Omin päin hän opetteli välttävästi ruotsin ja saksan kielet, jotka olivat suurena apuna hänen tutkistelemuksissaan työväenliikkeemme alkuvaiheiden aikana. Hän harrasti ja lueskeli runoutta ja yritteli joskus itsekin runoilla, joskaan hänen aikaansaannoksensa eivät päässeet alkeellisia yritteitä pidemmälle.

Salin oli puhujana ytimekäs ja sydämeen tunkeva. Alkuaikoina oli hänen tyylinsä karkea, joten eivät aina omat puoluetoveritkaan sitä hyväksyneet, mutta aikaa myöten se hioutui hienoksi ja puhtaaksi. Kuten edelläolleista puoluekokouspuhevuoroista, hänen suuria puheitaan koskettelemattakaan, näkyy, oli hän aina sanavalmis, loistava ja tarvittaessa säälimätön, jopa omiaankin kohtaan. Puhujana hänellä oli suuret huumorinkin lahjat, joiden avulla hän monesti kukisti vastustajansa. Hänen tuntijansa ovat sanoneet, että kun pääsi kurkistamaan hänen sieluunsa, niin sieltä löysi oikean gentlemannin.

Jo v. 1899 hän kirjoitti kirjasen: »Miksi työväestö tahtoo valtaa», joka on eräs sen ajan parhaimmista työväen agitatiopuheista. V. 1906 ilmestyi hänen jylisevä, »Kansan tahto eli tuomiopäivän saarna»-niminen puheesta täydennetty kir-

jasensa. Tämän puheen hän piti Porissa ns. »viimeisen varoituksen» mielenosoituksessa, jollaisia puolueen toimesta pidettiin kautta maan 30 p:nä joulukuuta 1905 äänioikeusuudistuksen puolesta. V. 1909 ilmestyi »Tyrmässä», jonka hän oli kirjoittanut majesteetin kunniaa kirkastaessaan 10 kuukautta kestäneellä vankeudella. Niinikään hän taisteli raskaita veroja ja koko verotusjärjestelmää vastaan kirjassaan »Verot vallankumouksen vaikuttimina», joka ilmestyi v. 1914 ja jossa hän Ranskan suureen vallankumoukseen vedoten varoitti vallassaolijoita veroruuvin liiallisesta kiristämisestä.

Hänen alustuksensa useissa puoluekokouksissa taas osoittavat, että hän oli taktiikkona terävä ja otti menettelytapaehdotustensa tueksi kymmenittäin esimerkkejä ulkomaisesta työväenliikkeestä, johon hän oli perinpohjin tutustunut.

Hän alkoi milteipä anarkistina — määrätietoista sosialismiahan ei vielä tunnettu Salinin astuessa taistelutantereelle — mutta hänestä kehittyi sosialidemokraatti ja parlamentaarisen toiminnan tiivis kannattaja heti, kun siihen aukeni mahdollisuuksia. Hänestä voi sanoa — ja sanottiinkin puolueen jyrkempien ainesten taholta jo paljon ennen kansalaissotaa, — että hän oli puolueen täydellisin »revisionisti», jopa reformistikin. Näimme jo v:n 1917 puoluekokousselostuksen yhteydessä, miten hän hillitsi äärimmäisiä aineksia sekä taisteli »suukopuvallankumouksellisia» että anarkistisia aineksia vastaan. Hänen oma kehityksensä oli täysin luonnollista, aivan niinkuin niiden aatteidenkin, joita hän kiihkeästi koko elämänsä ajan edisti. Häntä tarvittiin aina, kun puolueessa ja yhteiskunnallisessa elämässä oli vaikea murrosaika; jospa häntä olisi aina kuunneltu ja hänen menettelytapaohjeitaan seurattu, niin paljon murheellista olisi jäänyt työväenluokalta kokematta. Mutta ne nousukkaat, hänen pilkkaamansa papinpojat ja -vävyt onnistuivat johtamaan hänen kokoamansa puolueen hänen ohitseen.

Eetu Salin oli kokonaan omatekoinen mies. Hän ei saanut taipaleelle lähtiessään muuta kuin tarmokkaan luonteen, mutta hän antoi isänmaalle, yhteiskunnalle ja työväenluokalle paljon. Mittaamattomat ovat ne panokset, joilla hän kohotti työväenluokan tietoisuustasoa ja taistelutahtoa. Hän oli parhaimmilla kausillaan todellinen kansanjohtaja ja sellaisena häntä myös kohdeltiin ja kunnioitettiin, ja vain kiipijät ja johtoaseman tavoittelijat häntä vastustivat, mutta myös pelkäsivät ja vihasivat. Muita vihollisia hänellä ei ollutkaan, sillä varsinainen kansa, »joukot», tunsivat hänessä opettajan ja ystävän.

Eetu Salin kuoli maanpetturin poltinraudalla merkittynä, vaikka hän koko parhaan elämänsä uhrasi isänmaan ja sen kärsivän kansan hyväksi. Hän halusi terästää sen puolustustahtoa, sillä hän käsitti edellä aikalaisiaan, että ellei kansalla ole omassa isänmaassaan olemassaolon ja hyvinvoinnin edellytyksiä, ei se kansa myöskään välitä isänmaastaan, eivätkä sen lait ja laitokset sido sitä mihinkään muuhun kuin mitä ulkonainen pakko vaatii.

Eräs hänen monivuotinen ystävänsä ja puoluetoverinsa, pitäessään juhlapuhetta hänen kuolinpäivänsä 10-vuotismuistojuhlassa, lopettaa kauniin muistelmapuheensa:

»Salin ei johtanut kapinaa, mutta hänen kohtalonsa muistuttaa suuresti Jaakko Ilkan kohtaloa, joka yli 300 vuotta sitten johti Pohjanmaan talonpoikain kapinaa. Nyt on Ilkka eräiden piirien suojeluspyhimys. Ehkäpä meilläkin aikoinaan kohotetaan Salin tähän asemaan. Joka tapauksessa soveltuvat häneen runoilija Kramsun sanat:

Tuo teot suuret kunniaa,
tok' viedä voivat muuhun.
Ja Ilkan tietä suorimpaa
ne veivät hirsipuuhun.»

Eetu Salinin viimeinen matka.

Eetu Salinin surusaatto Helsingin työväentalolta Lapinlahden hautausmaalle oli valtavin, mitä yhdenkään suomalaisen osaksi koskaan on tullut. Lähes parikymmentuhantinen työläisjoukko pani siten, vainajalle osoitetun kunnioituksen ohella myös vastalauseensa silloista hallituspolitiikkaa ja koko yhteiskuntajärjestystä vastaan.

Vielä tämän viimeisenkin matkan yhteydessä syntyi virkavallan kanssa kahnausta, joka osoitti, että Eetu Salin oli peloittava vielä kuoltuaankin. Kun viranomaisten tietoon oli tullut, että Eetu Salin aiotaan saattaa hautaan juhlamenoin, joihin kuuluu kulkue punaisine lippuineen, kutsuttiin puoluetoimikunnan silloinen puheenjohtaja tuomari Väinö Tanner poliisimestarin puheille, ja hänelle ilmoitettiin, ettei kulkuetta ja lippuja sallita. Tov. Tanner lyhyesti vastasi, että poliisiviranomaisilla tietenkin on valta ja voima estää aiotut juhlallisuudet, mutta joka tapauksessa kulkuetta yritetään. Hän mainitsi vielä, että on ennen kuulumatonta häiritä tällaista, ainakin aikaisemmin pyhäksi ja koskemattomaksi katsottua toimitusta, jolloin poliisimestari itsekin huomasi tahdittomuutensa ja ryhtyi neuvottelemaan kaduista, joita kulkue tulisi kulkemaan. Täten vältttyi, poliisiviranomaisten eduksi, suuri skandaali, ja kaikki meni rauhallisesti ja suunnitelman mukaan. Punaiset liput liehuivat pitkin valtavaa kulkuetta, liehuivat ensi kertaa kansalaissodan jälkeen, tehdäkseen kunniaa sille suurelle työläismaailman pojalle, joka ensi kerran tässä maassa oli kantanut kansanvallan voimakasta tunnusmerkkiä, punaväriä, työväen kulkueessa neljännesvuosisata aikaisemmin, silloinkin vastalauseeksi kapitalistista järjestelmää vastaan.

Surukulkue lähti työväentalolta ja siinä oli, paitsi vainajan omaisia, Sos.-dem. Puoluetoimikunnan, Ammattijärjestön,

osuustoiminnallisten keskusjärjestöjen sekä porilaisten järjestöjen edustajia, sitäpaitsi oli kymmenittäin helsinkiläisiä osastoja ja yhdistyksiä lippuineen.

Haudalla pidettiin useita puheita, joista ensimmäinen oli vainajan monikymmenvuotisen henkilökohtaisen ystävän ja taistelutoverin Taavi Tainion. Puhe oli kaunis ja herkkätunteinen ja siinä luonnehdittiin Eetu Salinin suurta elämäntyötä Suomen työväenluokan herättämisessä ja taistelutahdon kasvattamisessa. Puhuja kuvasi niitä vaikeuksia, joita Eetu Salinilla oli tässä uranuurtamistyössään, joka ensiksikin vaati suuria tietoja häneltä itseltään ja jotka hänen kouluakäymättömänä oli hankittava ankaralla ja voimia kysyvällä itseopiskelulla. Puute oli kirjallisuudesta, puute oli kaikista niistä välineistä. Ilman niitä hänen oli ponnisteltava löytääkseen sirpaleenkin totuutta. Edelleen hän muistutti vainajan rohkeasta toiminnasta oikeustaistelumme puolesta ja arvosteli yhteiskuntajärjestelmää ja niitä yksilöitä, jotka hänet tuomitsivat maankavaltajaksi, jollaiseksi merkittynä hän sitten vankilan muurien sisällä kuolikin. Puhuja vakuutti lopuksi, etteivät Eetu Salinin mukana hautaannu hänen ajamansa suuret aatteet, vaan että ne elävät työväenluokan sieluissa siksi, kunnes ne syyt, joiden poistamiseksi suuri vainaja oli taisteluunsa vihkiytynyt, ovat hävinneet ja antaneet tietä oikeudenmukaiselle yhteiskuntamuodolle.

Väinö Tanner, niinikään Salinin ystävä ja monivuotinen työtoveri, piti myös puheen, jossa hän mainitsi, miten sisäinen pakko teki Salinista työväen asian puolesta taistelijan ja miten hän tässä taistelussa oli raju kuin luonnonvoima. Kaikkinainen sorto oli hänen hehkuvalle mielelleen kauhistus ja siksi hän yritti ulottaa taistelunsa kaikille inhimillisille aloille, missä sortoa vain oli havaittavissa. Hän kuului niihin armoitettuihin, joille luonto oli antanut paljon lahjoja ja varsinkin puhujana hän oli vaikuttava ja herättävä ja arki-ihmisenä

lempeä ja rakkautta täynnä. Työväki, joka hänet tunsi joko julkisuuden miehenä tai yksilönä, on pitävä häntä yhtenä maan parhaista kansalaisista ja siunaa hänen muistoaan. Se taistelulaulu, joka niin monta kertaa hänen eläessäänkin ja hänen johtamissaan tilaisuuksissa oli valtaisena ja sytyttävänä kaikunut, Kansainvälinen Työväenmarssi, kuului nytkin hartaan ja kyynelöivän joukon yhteisesti laulamana, viimeisiksi jäähyväisiksi Suomen työväenliikkeen suurelle esitaistelijalle.

* * *

Helsingin eteläisen hautausmaan läntisessä laidassa, meren rannalla, lepää Eetu Salin. Haudalla on vaatimaton graniittipatsas, johon on valettu hänen piirteensä korkokuvana; sen alla on kaksi lippua ja niiden alla sanat: EETU SALINILLE, Suomen työväen tulisieluiselle herättäjälle. — Sosialidemokraattinen Puolue.

Vihtori Huhta.

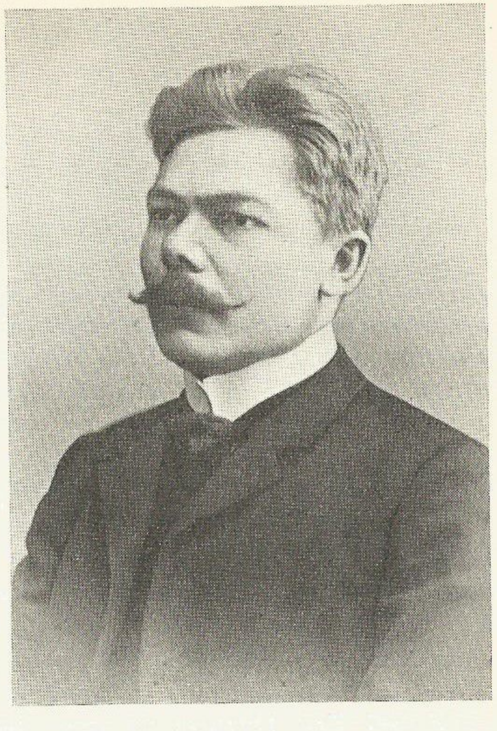

YRJÖ MÄKELIN

Kun Suomen työväenliikkeen historiaan perehtyy, tutustuu samalla yksilöihin, joiden työ joukkotoiminnan hyväksi on saavuttanut tavallista kantavammat mittasuhteet. Näiden yksilöiden joukkoon kuuluu myös Yrjö Mäkelin.

Lapsuudenkoti.

Yrjö Esaias Emanuel Mäkelin syntyi kesäkuun 1 päivänä 1875 Tampereella, suutarimestari Vilho Mäkelinin perheen toisena lapsena. Vuotta aikaisemmin syntynyt perheen vanhin poika kuoli jo toisella kuukaudella, joten Yrjö-poika peri esikoisaseman perheessä.

Hänen isänsä, joka oli syntynyt 25/3 1849 Kankaanpäässä, oli omassa lapsuudessaan ja nuoruudessaan kokenut kovia päiviä, syönyt pettua ja saanut lyöntejä, nähnyt vanhempiensa kuolevan samana päivänä »vilutautiin» — ei hän tiennyt paljon hellyydestä. Hän oli mestariluonne, tahtoen hallita ja vallita pikkuseikatkin perheensä keskuudessa. Tinkimättömän suoraviivaisena ja rehellisenä hän tahtoi, että lähin ympäristö olisi ollut aivan samanlainen häntä kohtaan. Mutta suuressa perheessä sattui aina joskus asioita, joita ei joka kerta »tarvinnut kertoa papalle». Ne olivat useimmiten aivan toisarvoisia pikkuasioita, mutta

ukko ei voinut sietää mitään vilppiä, ja niin saattoivat ne toisinaan aiheuttaa aika myrskyn. Mutta vaikka hän olikin kovin vaativainen ja ankara perhettään kohtaan, saattoi hän olla myös mitä ymmärtäväisin ja ystävällisin ihminen. Kodissa vallitsi lämmin vieraanvaraisuus ystäviä kohtaan. Monet perheen tuttavat tunsivat mestarin ei ainoastaan äkäisenä ukkona, vaan myös iloisena ja pirteänä vanhuksena. Ken oli mestarin suosiossa, sai kokea hänen puoleltaan pelkkää ystävällisyyttä. Hän osasi myös laulaa lapsille vanhanaikaisia lauluja luonnosta ja eläimistä, ja jännittävän hauskoja olivat hetket, kun hän talvi-iltoina uunin hiilloksella kertoi lapsijoukolleen ihmeellisiä tarinoita. Ammatissaan hän oli täysin oppinut, mestarikirjan saanut ja »porvarivalan vannonut». Mutta myöhemmin hän jätti suutarin alan ja toimi v:sta 1895 lähtien 25 vuotta saarivahtina Viikinsaaressa.

Äiti Paulina Florentina, o.s. Hellman, oli syntynyt 15/6 1851 Ruovedellä ja toiminut nuoruudessaan mm. palvelijattarena Hämeenlinnassa. Jos isä oli ankara, niin äiti onneksi oli aivan päinvastainen luonne. Äidin valoisa olemus kesti kaiken sen köyhyyden ja tympeyden, minkä työläisnainen saa usein kokea. Hän oli sielullisesti korkealle kehittynyt ja osasi näytellä mukautuvaa ja tottelevaista perheenäitiä, kuten sen ajan katsantokanta vaati. Perheen lisääntyessä Yrjö sai olla kaikessa äidin apuna pikkusiskon vaalimisesta ja astiainpesusta alkaen. Äidin ja lapsen välille kehittyi siten aivan erikoisen sydämellinen ja hellä suhde. Heidän keskustelunsa eivät rajoittuneet yksistään arkipäivän pikkutapauksiin, vaan myös syvälliset sielulliset ongelmat olivat noiden keskustelujen aiheina. Hellällä rakkaudella poika muistelikin aina jälkeenpäin äitiään ja sanoi saaneensa synnyinlahjana äitinsä syvän sieluntuskan ja elämän pettymyksen, mitä äiti ei ollut saanut maailmalle näyttää, vaan kätkeä sisimpäänsä.

Aatteellisia olivat molemmat vanhukset. Luettiin paljon

lehtiä ja kirjoja. Äiti luki ääneen kotimaisia uutuuksia ja suurten mestarien teoksia. Tsaarinvaltaa kohtaan tunnettiin vihamielisyyttä. Niinpä kun kenraalikuvernööri Bobrikoff murhattiin, ilmestyi kotiin E. Schaumanin kuva, jonka eteen maljakkoon mestari itse omakätisesti poimi kesällä kukkaset. Ukko havaitsi yhteiskunnallisten olojen epäkohdat ja tajusi herätyksen tarpeellisuuden Hän oli kapinallinen luonteeltaan, eikä suinkaan katsellut yksinomaan suopeasti »herrasväkeä». Kun hän selosti kuulijakunnalleen Danielson-Kalmarin ja Meurmanin aatteita, kelpasi sitä kyllä kuunnella. Purevan arvostelun saivat siinä suomettarelaiset herrat.

Äidin osoittama hellyys vaikutti varmaankin, että poika kesti kaiken osaksensa tulleen kovuuden. Varsinkin sen jälkeen, kun jalkineliikettä, joksi suutarinverstasta hienosti nimitettiin, piti laajentaa ja ottaa oppipoikia ja kisällejä työhön, sai Yrjö kantaa kaikkien synnit ja virheet: häntä ahdistettiin aina, kun joku teki jotain sopimatonta, eli siis pilasi kengäntekeleen.

Yrjön ensimmäisinä ikävuosina lapsuudenkoti oli vielä vaatimaton, vaikka isä tahtoikin ulospäin esiintyä edustavasti. Sunnuntaisin lähti mestari rouvineen ulos joko kävelylle tai vierailuille, jolloin Yrjö sai jäädä kotimieheksi ja kantaa vastuun nuorempien siskojensa edesottamuksista.

Suutarimestarin perheeseen syntyi kaikkiaan yhdeksän lasta. Oma vaivansa vanhimmalla pojalla oli näistä sisaruksistaan. Heitä täytyi pitää silmällä ja olla heidän kanssaan ulkona kävelyillä. Se tietenkään ei aina ollut hauskinta puuhaa lapselle, jonka mieli paloi omiin leikkeihinsä. Välistä tämä purkautui omalaatuisella tavalla. Niinpä siihen aikaan, kun Impi-sisko tarvitsi taluttajaa, sattui Ruovedellä oleskelun aikoihin seuraava tapaus: Isä oli käskenyt, että pikkusiskoa oli talutettava ulkona aina, kun tämä niin tahtoi. Ja Impisisko osasi kyllä tahtoa: viisikin kertaa lyhyen ajan sisään hän

saattoi puetuttaa itsensä ja vaatia Yrjön taluttajaksi. Mutta kerran oli mitta täysi, ja Yrjö sanoi pikkusiskolleen: »Mennäänpä tuonne liiterin taakse, niin näet mukavaa.» Ja kun tultiin nurkan taakse, poika lyödä läimäytti siskoaan takapuoleen palton päälle ja sanoi: »Sinä, plikka perhana.» Ja sitten tuli muuta »mukavaa»: tukkapöllyä, hierontaa lumella ja uhkauksia, että jos tästä kanneltaisiin kotona, niin isoveli löisi niin, että märkä »plätti» vain jäisi jäljelle. Mutta sen jälkeen Impi-sisko osasi kyllä kävellä yksinkin ulkona.

Kamppailu kynästä.

Ruovedellä Yrjö pantiin kansakouluun. Opettaja Silén oli huomannut pojan henkiset taipumukset ja puuttui asiaan. Kouluun oli kyllä pojan mieli palanut jo varhain, mutta siitä ei olisi saanut kotona puhua halaistua sanaa.

Ensimmäiset muistot koulutieltä eivät muodostuneet valoisiksi. Haikein mielin Yrjö eräänä varhaisena aamuna lähti kouluun. Oli käsketty tuoda lyijykynä, mutta siihen tarvittavaa kymmenpennistä ei poika isältään saanut, vaan kovat sanat: »Mitäpä sinä sillä teet, katsele sinä vain, kun muut kirjoittavat.»

Mutta vaikeatahan se katseleminen oli, sillä lyijykynä piti pojan saada. Ja kun muu ei auttanut, niin hän »pimitti» 10-pennisen ostaessaan kotia saippuaa. Sillä rahalla hän hankki lyijykynän omiin nimiinsä ja käytti sitä kotiväeltä salaa. Asiasta koitui hänelle sitten paljon itkua, kun ankara isä kitki pois epärehellisyyden itua. Tapaus aiheutti pitkälti kuulusteluja, hätää, katumusta ja kuumia kyyneleitä. Ymmärtäväinen opettaja puuttui kuitenkin asiaan, ja niin sai opinhaluinen poika pitää kynänsä.

Vertauskuvallinen oli tämä tapaus pojan lapsuudessa.

Taistelu kynästä oli osa Suomen työväestön sivistystaistelua, ja Yrjölle henkilökohtaisesti se oli taistelua siitä aseesta, jota hän myöhemmin elämänsä varrella osasi niin verrattomalla taidolla käyttää köyhien asian puolesta. 11-vuotiaan pojan mieleen tämä sydäntäsärkevä taistelu painui varmasti ainiaaksi.

Opintie jäi kuitenkin lyhyeksi. Yhden vuoden vain hän sai käydä kansakoulua. Sitten oli alettava työnteko todenteolla. Olihan hän jo 11-vuotiaana saanut istua suutarin rummulle ja harjoitella isänsä ammattia.

Ja pian oli tehtävä 12-tuntisia työpäiviä kuten toisetkin. Niiltä ajoilta asti poikaa alkoi vaivata vaikea kipu vatsassa, johtuen vatsalaukkua ympäröivien lihaksien herpaantumisesta. Tämä taasen aiheutui alituisesta lestien pusertamisesta kylkeä vasten, mikä tietenkään ei kasvuiässä olevalle voinut olla terveellistä.

Koulunkäyntiä poika olisi halunnut jatkaa, mutta siihen ei isä enää suostunut. Pojan lukuhalua ei kuitenkaan voitu sammuttaa. Isä oli sikäli valistunut, että kotiin tilattiin sanomalehtiä, mikä siihen aikaan oli harvinaista työläisperheissä. Kirjoja sen sijaan oli vähän saatavissa. Kun äiti oli uskonnollismielinen, oli kotona raamattu, ja sitä poika luki ahkerasti. Raamattu ja äidin kanssa tehdyt kirkkomatkat jättivät voimakkaita vaikutelmia nuoreen mieleen. Valoisana aikana poika luki yökaudet, mutta talvi oli tuskallinen, sillä lamppua ei tohtinut sytyttää.

Lapsuusajan tapauksia.

Ruovedeltä perhe muutti takaisin Tampereelle. Oltiin juuri matkalla laivarantaan, Yrjö talutti Impi-siskoaan, ja matka kulki Pekkalan kartanon ohi. Valkea päärakennus lasiovineen

oli jotakin aivan ihmeellistä pikkusiskon mielestä, ja sitä piti jäädä kartanon portille ihmettelemään. Yrjö oli nähnyt rakennuksen jo ennenkin ja selitti, että siellä asuu vain herrasväkeä. Sisko olisi halunnut mennä herrasväkeä katselemaan, mutta veli selitti, ettei sinne köyhiä ihmisiä lasketa. Impi alkoi silloin väitellä, etteivät he köyhän lapsia ole. »Näet sitten kaupungissa, kun sinut pannaan köyhänkirjalla kansakouluun», sanoi siihen veli. »Rikkaankirjalla minä menen», intti Impi. Riitahan siitä syntyi, ja eräs herra tuli lapsia aidanraosta puhuttelemaan. Hän halusi tietää, mikä tyttöä vaivasi, johon tämä itkien vastasi, ettei hän ole köyhä eikä köyhänkirjasta huoli. Vanha herra hymyili, kaivoi taskustaan viisimarkkasen, työnsi sen tytön käteen ja sanoi: »Kyllä näkee, että olet sen eelakan suutarin tyttö, käy nyt tuolla aluksi koulua.» Ja niin kävi, että Impi-sisko välttyi koko elämänsä ajaksi nöyryyttäviltä köyhänkirjoilta, saaden käydä kansakoulua kaksi vuotta.

Kerrottakoon tässä toinenkin kuvaava tapaus sisarusten lapsuudenajoilta Tampereelta. Impi oli sillä kerralla innostunut matkimaan hienoa naista. Hän oli ottanut pyykkinarulta kuivamassa olevia vaatteita, pukenut itsensä puuliiterissä vallan kummallisiin vaatteisiin, sommitellut niistä ylleen ihmeellisen »kapan» ja väännellyt pyyheliinasta hatun. Kepin nenässä roikkuva tyynynliina oli olevinaan »parasolli». Paljaat varpaat vilkkuivat »renkapan» alta, mutta se ei estänyt tyttöä mielikuvituksessaan olemasta hieno nainen ja puhumasta ruotsia sahapukilla seisoen: »Kom hiit oksotevara kokkadanokka» ja jotain muuta siihen tyyliin. Samassa kuului merkitsevä rykäisy ja 15-vuotias suutarinkokelas Yrjö Esaias Emanuel seisoi kynnyksellä kasvot pilkan virnistyksessä. »Mutta mikäs otus sinä olet?» Kyllähän Yrjö tiesi, että sisko ihaili yli kaiken rikkaan tirehtööri Nilssonin kaunista puolisoa, ja siksipä hän sanoi säälivästi: »Taas sinua

hassuttaa, lapsi parka.» Eihän nuorempi sisko ymmärtänyt, mitä hassua siinä oli, ja yhä enemmän hän joutui ymmälle, kun veli syvästi huokaisten sanoi: »Voi köyhän lasta! Käsitätkö muuten, että rouva Nilssonin silkkikapat ovat sinulta pois — kaikilta köyhiltä lapsilta pois?» Mitenkäpä tyttö olisi tajunnut, että rouva Nilsson hänen kapassaan kävelisi — aivanhan tuo veli oli sekapäinen. Mutta tyttö näki silti silloin, minkä hän näki sitten niin usein jälkeenpäin: veljen oikea käsi pusertui nyrkkiin ja kohosi ylös, silmistä leimahti ihmeellinen loiste, kun innostuksen hehku valtasi nuoren mielen. Ja pojan suusta pusertui sanoja: »Minä tulen tekemään kaikki — koko elämäntyöni. . .» Mutta mitä hän tulisi tekemään, sitä ei pikkusisko enää jäänyt kuuntelemaan, vaan juoksi minkä jaloistaan pääsi sisälle kertomaan, että Yrjö puhui sekavia ja tuijotti puunlatvaan, joten häntä oli mentävä katsomaan.

Impi-siskolleen Yrjö myös kerran lapsena kertoi, että kun hän tulee suureksi, niin puetaan kaikki lapset kauniisiin vaatteisiin, kesällä valkoisiin harsohameisiin, joissa on punaiset silkkivyöt, ja talvella sinisiin samettileninkeihin, eikä niitä vaatteita koskaan paikata. Hatut ovat utuiset, valkeat, ja sisko saa sellaisen ensimmäiseksi.

Merkittävintä tässä jutussa oli se, että poika jo niin varhain jaksoi tuollaisia tulevaisuudennäkyjä haaveksia. Tämä tapaus ja kynäjuttu olivat Impi-siskon mielestä liikuttavinta pojan lapsuudessa.

Mäkelin on myöhemmin muistellut noita lapsuusvuosiensa aikoja seuraavaan tapaan:

»Unetti kovasti aikaisin aamulla, kun äitini kahvilla maanitellen kehoitti minua nousemaan vuoteesta. Niskan taakse menivät pienet kätöset, ruumiissa tuntui suloinen raukeus, ja silmälaudat pyysivät saada jälleen sulkeutua umpeen.

»Mutta uneliaisuus meni kuin siivellä pyyhkäisten saatuani kuulla, että senhän takia sitä noustava olisi, että ehdittäisiin

ajoissa joulukirkkoon. Paikkainen peite, jota minä aina iltarukouksen jälkeen olin kuvitellut jumalan siiveksi, jonka suojassa syntinsä anteeksi saaneen on turvallinen levätä, lensi sangen jokapäiväisesti syrjään, ja pian oli poikanen, seitsemännellä vuodella oleva ressu, tunkeutumassa kupparinverkaisiin liivihousuihinsa, ääressä takan, missä loimusivat isän jo illalla sisään kantamat tervakset.

»Ohraista rieskaleipää ja voita kahvin kera! Ajatelkaas, suutarin mökissä! Ja pöydällä oli Kansanvalistusseuran kalenteri sekä vanha tuttu Suometar. Isä, joka ei ollut mikään Topias — enemmän kuin äitikään oli Martta-muori — kupsehti jotakin siellä kaikkein pyhimmässä paikassa, senkin ääressä. Puolikuppista rakenteli ukko, ja hänen olemuksestaan uhosi juhlallinen kotihartaus, tosin maallista lajia vain, sillä uskovaisia ei perheessä ollut muita kuin äiti ja minä, lapsisarjan vanhin, sillä minun jälkeiseni, jolla jo käsittääkseni olisi ikänsä puolesta ollut mahdollisuuksia saada munaskuihinsa sanan kaksiteräinen miekka, oli surukseni omaksunut isän jumalattoman maailmankatsomuksen. Pienemmistä ei tiedetty vielä, mitä heistä kustakin olisi tuleva, mutta hartaasti me äidin kanssa aneltiin ylhäiseltä valkeuden isältä, että hän kaikkivoipaisuudessaan ottaisi pitääkseen huolta heidän hennoista, kuolemattomista sieluistaan.

»Läksimme kirkkoon me, minä ja äiti, perheen muiden jäsenten jäädessä mäentöyräällä seisovaan mökkiin.»

Mutta joulukirkossa lapsen hartaus katosi. Tapahtui seuraavaa:

»Astuu alttarille tuttu pappi. Monta kertaa olin hänet nähnyt kirkossa, — ja myöskin isäni mökissä antamassa kengänmittaa. Loistava on messukasukka hänen yllään... Mutta mitä tämä? Kasukan alla on pörheäkarvaiset susiturkit. Pitkä harmaa lieve näkyy valkean vaatteen alta. Ja jalassa lie mitkä koreat karviaiset. Tuntuu pyhyyden pilkalta tämä. Panehan nyt päällesi pedon nahoista tehty loipakka, verhoa se sitten kirkon pyhällä puvulla, ja huuda siinä asussa kurkkusi täydeltä: *Kunnia olkoon jumalalle korkeudessa.*

»Koetan taistella syntisiä ajatuksia vastaan. Mutta mihinkään en pääse siitä, etteikö edessäni seisoisi susi lammasten vaatteissa. Eikö hän, tuo turkkiniekka näe, että Lindin leski

värjöttelee mustassa satiinihameessaan? Ja eikö hän näe äitini köyhää pukua? Sitäpaitsi! eikö herra olisi kyennyt suojelemaan palvelijaansa vilustumiselta? Varmaan!»

Muistellessaan aikaihmisenä noita kovia lapsuusvuosiaan Mäkelin ei koskaan puhunut niistä katkeruudella. Joskus hän saattoi niitä muistella vieläpä hymyillenkin. Yleensä muisteli poika isäänsä määräävänä, juonittelevana ja älykkäänä mestarina, jonka kanssa sielukkaan ja syvästi tuntevan äidin ei lukuisan lapsiparven kanssa ollut helppoa tulla toimeen.

Kisällivuosia.

15—16 vuotiaana Yrjö alkoi herätellä kisällejä ja oppipoikia. Näiden kohmelo oli tavallinen näky maanantaiaamuisin, sillä silloinen tamperelainen »holipompeli» pani lujimmankin pään sekaisin. Kallistahan se viina ei ollut, markalla sai koko »putelin», mutta kyllä sekin menoerä oppipojan ansioihin teki aika loven.

Näitä väsähtäneitä työtovereitaan Yrjö koetti herätellä pystyyn ja muistuttaa heille, että hekin olivat *ihmisiä.* Ja erästä Janne-nimistä poikaa hän otti kerrankin kaulasta kiinni ja sanoi: »Kuule, rakas Janne, hyvä veli, heitä sinä pois tuo rivo juonti ja rupea oikein fiksuksi pojaksi, sinä olet liian hyvä ihminen sikailemaan. Jos vain viitsisit muistaa, että olet ihminen, niin vedät muitakin mukaasi.» Liekö tämä vai mikä vaikuttanut, mutta Janne muutti elämäntapansa, hän kuoli kunnon mestarina ja siunasi ennen kuolemaansa entisen oppimestarinsa poikaa.

Kotipiiri alkoi iän karttuessa yhä enemmän ahdistaa varttuvaa nuorukaista. Ikää oli jo 16 vuotta, ja vapauden kaipuu kävi yhä polttavammaksi.

Äiti sanoikin kerran itkien Impi-tyttärelleen: »Meidän pitäisi

rukoilla veljesi puolesta, että hän pääsisi pois kotoa. Osaahan hän jo tehdä vaikka kuinka hienot savrookengät, niin että kyllä hän pääsee muihinkin verstaisiin.»

Rakastava ja ymmärtävä äiti ryhtyi myös toteuttamaan ajatustaan. Hän sopi Helsingissä asuvan siskonsa kanssa, että Yrjö pääsee sinne tätinsä perheeseen asumaan ja töihin tämän miehen suutarinliikkeeseen. Siellä pojalle avautuisi myös mahdollisuuksia koulunkäyntiin iltakursseilla. Mutta isä ei laskenutkaan niin vain poikaa lähtemään. »Pojan täytyy tehdä työtä kotona ja maksaa tähänastinen elatuksensa», oli ankara päätös. Silloin alettiin »neuvottelut», ja niissä päästiinkin lopulta sellaiseen yksimielisyyteen, että Yrjö sitoutui »ostamaan» itsensä vapaaksi työllään. Kauan ei mennytkään, kun Yrjö pääsi työhön Vuorisen liikkeeseen Tampereelle.

Vuorisen kisällinä ollessaan Yrjö koki muutamia rakastumisia, mutta lopullisesti hänet otti hoiviinsa vaasalainen, tai syntyjään oikeastaan lapualainen tyttö, Elisabeth Vuorenmaa.

Tästä tärkeästä askelesta nuoren miehen elämässä Yrjö tuli kertomaan sisarelleen Impille. Oli sunnuntaiaamu, kun veli, hyvin siistittynä saapui sisaren työpaikkaan, englantilaisen herrasväen piikakamariin ja sanoi hyvin tärkeänä: »Pyydä herrasväeltäsi parin tunnin loma.» — »Miksi?» — »Käymme tervehtimässä erästä neitiä.» — »Onks uusi sussu taas?» — »Voisit sinäkin vähitellen opetella sivistyneempää kieltä.» — »Ei piian kannata.» — »Se on velvollisuus itseään kohtaan.» — »Ettäkö tällätä puhettaan? Töistään piikaa arvostellaan eikä kielenkäytöstä.» — »Siltipä juuri. Sinäpä sen sanoit! Ellemme itse sivisty, eivät ne, jotka työtämme tarvitsevat, meitä siihen johdata, eivät tuumaakaan. Tule ihmiseksi. Sivisty uhallakin.»

Ja tämän valistavan vuorokeskustelun jälkeen lähdettiin. Siskosta oli elämys astua Ellen kamariin. Tutkivasti siinä

sisar tarkasteli outoa naista, morsianta, sillä jokin salainen ääni vakuutti, että siinä se nyt oli Yrjön tulevaisuus, hänen kohtalonsa. Tyttö näytti tarmokkaalta, ja käväisi siinä siskon mielessä pieni säälin aalto, että kylläpä taitavat nyt karista pojan haaveet. Olihan Elle sitäpaitsi Yrjöä 6—7 vuotta vanhempikin, mitä seikkaa sisar aivan hyvällä syyllä piti peloittavana seikkana. Mutta kun morsian keitti hänelle kahvia ja puhutteli ihan neidiksi, niin sellaista käyttäytymistä ei voinut vastustella. Ja heistä tuli heti hyvät ystävykset.

Usein Impi pistäytyi Ellen luona, vaikka tämä olikin tehtaalainen. Tehdaskammo näet oli Impillä verissä, sillä hänen äitinsä oli 8-vuotiaasta tytöstä alkaen kulkenut Finlaysonin puuvillatehtaalla ja äidinisä Emmanuel Hellman kokonaista 60 vuotta, eivätkä vanhusten kokemukset tehtaasta suinkaan aina olleet hauskaa kuultavaa.

Mutta turhaa oli sisaren pelko veljensä puolesta. Nuorten häät vietettiin elokuussa 1897. Ellenistä tuli vaimo, ja hyvä vaimo tulikin. Hänen ansiotaan osaltaan oli, että miehestä kehittyi työväen syvien rivien herättäjä, kasvattaja, johtaja. Vaimo kasvoi huolehtivaksi perheenäidiksi, joka uurasti perheen, puolison ja oman yhteiskuntaluokkansa hyväksi, jakaen miehensä kanssa niin lyhyet onnenhetket kuin pitkät kärsimysvuodetkin väsymättä kesken.

Nuorikot asettuivat asumaan Poriin, jossa Yrjö työskenteli samassa jalkineliikkeessä mm. Eetu Salinin kanssa. Näiden kahden suutarin polut sattuivat silloin yhteen, risteilläkseen sen jälkeenkin monesti mitä vaihtelevimmissa olosuhteissa.

Kovia kokemuksia.

Vuosina 1893—94 vallitsi ankara pulakausi ja sen seurauksena huomattavan suuri työttömyys.

Talvi oli köyhää aikaa. Silloin tapahtui mm. Helsingin kauppahallin ryöstäminen, johon Mäkelinin sanojen mukaan herätteen oli antanut Eetu Salin Söörnäisten Kansankodissa pidetyssä kokouksessa. Tässä kokouksessa ei Mäkelin sanonut voineensa olla mukana, koska hänen päällystakkireuhkansa ja kenkänsä olivat lainassa eräällä toisella kurjimuksella.

»Kurjimuksella! Juuri niin! Sillä sellaisia me oltiin kaikki. Viisikymmentäkaksi meitä oli sullottuna kahteen suureen kivijalkahuoneeseen eräässä talossa, mikä sijaitsee siellä Punavuoren kulmalla pääkaupungissa — talossa, jonka luona minä aina pistäydyn pyhiinvaelluksella, käydessäni Helsingissä, pistäydyn sen takia, että siellä virkoavat väkevät muistot, siirtyy ajatus niihin aikoihin, jolloin oltiin *pohjalla*, yhteiskunnan likakuopassa, puhuakseni kaunistelematonta totuutta.

»Me teimme työtä kuin orjat, teimme 14 tuntia päivässä, teimme huoneissa, joissa päiväsydännäkään ei nähnyt ilman tulta. Me söimme nyrkeistämme ja suutarinrahilta nousematta, söimme leipää sekä makkaraa ja ryyppäsimme painikkeeksi jotakin sikurinsotkua. Me nukuimme samoissa murjuissa yömme likaisilla olkipusseilla, joita asetettiin kahteen riviin seinäin vierustoille. Me koetimme lämmittää huoneita nahkasilpuilla, sillä puita ei ollut. Oli vilu ja oli täitä. Ja meidän palkkojamme alennettiin melkeinpä joka viikko. Joulun jälkeen pudotettiin niin paljon, että viikon tulot esim. minulta, joka olin kaikkein nuorin, putosivat 6 markkaan 25 penniin. Etevimmät ammattimiehet pääsivät joskus 9 mkn herroiksi. Mutta orjavoutimme rikastui nopeasti: kesällä hän osti suuren maatalon ja myi siihenastisen kultakaivoksensa.»

Vielä vaikeammaksi muodostui mainitun vuoden joulu, sillä kahta päivää ennen joulua lopetettiin työ, eikä siis enää maksettu jokaisena arkipäivänä tapana ollutta »markan etulaukausta».

Sinä jouluna tuo ryysyläisjoukko näki suoranaista nälkää ja koki ahdistuksen hetkiä, jotka pahenivat vain, kun liikkeen omistaja ilmoitti, että liike oli lopetettava. Mutta mestari sanoi haluavansa kuitenkin jatkaa liikettä, mikäli työläiset

suostuisivat siihen, että palkkoja laskettaisiin huomattavasti. Mikäpä siinä auttoi, miehet tyytyivät taasen, alistuivat palkkojen alentamiseen, ja niin entinen kurjuus jatkui jälleen. Mäkelin ei kuitenkaan tätä voinut enää kestää, hän halusi muutosta elämäänsä, ja pääsiäislauantaina hän erosi liikkeestä. Vanha kantajoukko jäi jäljelle.

Yhteiskunta varustautui estämään työväen nälkämellakoiden uusiintumisen ja sitä varten määrättiin Uudenmaan pataljoonasta komppania hälytysvalmiiksi noin viikon ajaksi. Tästä komppaniasta ei päästetty yhtään miestä lomalle.

Noihin aikoihin Mäkelin palveli juuri Uudenmaan pataljoonassa. Hän kertoi v. 1917 eduskunnassa pitämässään puheessa niistä sisäharjoituksista, joita niinä aikoina siellä suoritettiin, mm. seuraavaa:

»Aliupseeri kyseli joltakin oppilaalta, että jos meidät nyt käsketään tuonne työväestöä rauhoittamaan, mitä te teette? Jaa, me teemme sitä mitä päällikkö käskee, tuumi mies. Se on tehtävä, mutta jos päällikkö käskee ampumaan? Jaa, sitten täytyy ampua. Mutta jos siellä joukossa on teidän isänne, veljenne, sisarenne tai muu tuttavanne, mitä silloin on tehtävä, ammutteko silloinkin? Muistan pojan, kun hän painoi päätään alas ja sanoi: juu, me ammumme silloinkin, jos päällikkö käskee.»

Terveydellisistä syistä Mäkelin lyhyen ajan kuluttua vapautui sotapalveluksesta ja palasi Tampereelle. Siellä hän aluksi teki suutarintöitä. Mutta hänen kykyjään tarvittiin pian vaativampiin tehtäviin.

Työväenliike vetää puoleensa.

Jo kotona oli nuoren työläispojan huomio sanomalehtien välityksellä kiintynyt yleisiin asioihin, ja työväenliikkeestäkin hän sai ensimmäiset alkeet tätä tietä. Varsin voimakkaasti

vaikutti nuoreen lukijaan erään porvarillisen lehden uutinen levottomuuksista, joita jossakin ulkomailla sosialistit olivat aiheuttaneet vaatiessaan parempia palkkoja, jotta saisivat enemmän perunoita ja silliä pöydälleen. Nuorukainen heräsi ajattelemaan ja tekemään huomioita ympäristössään. V. 1891, siis 16-vuotiaana, hän liittyi jäseneksi Porin työväenyhdistykseen. Pian hänessä havaittiin harvinaisen innokas toimintatarmo ja palava halu yhteiskunnallisten kysymysten itselleen selvittämiseen omin päin opiskellen ja vanhempien toverien kanssa keskustellen. Sotapalvelusaika Uudenmaan pataljoonassa tarjosi havainnollista opetusta yhteiskunnallisten kysymysten selvittelyssä.

Työskennellessään suutarina pääkaupungissa Mäkelin tuli huomaamaan, miten työväenluokka kärsi ja tarvitsi herätystä. Hän sai yhä voimakkaamman halun ponnistella eteenpäin, pois tietämättömyyden pimeydestä. Työväenluokka viitoitti valoisamman tulevaisuuden tietä, ja sitä päätti myös Mäkelin lähteä noudattamaan.

Jo työväenpuolueen perustavassa kokouksessa v. 1899 Turussa tapaamme 24-vuotiaan Mäkelinin edustamassa Porin työväenyhdistystä yhdessä muutamaa vuotta vanhemman toverinsa Eetu Salinin kanssa. Näiden valveutuneiden suutarien ansiota oli, että Porin työväenyhdistyksessäkin pääsi vuosisadan vaihteessa vallalle luokkatietoisempi suunta, ja siten vapauduttiin porvarillisten ainesten henkisestä holhouksesta.

Kohta puolueen perustamisen jälkeen Mäkeliniä alettiin käyttää agitaattorina Porin ympäristössä ja myöhemmin Tampereen tienoilla, mm. vuosina 1899—03 ja 1905—06. Hän selvitteli tällöin varsinkin äänioikeuskysymystä, joka olikin puolueen ajankohtaisin aihe näinä vuosina. Näillä matkoillaan hän pääsi yhä lähemmäksi joukkoja oppien heidän ajatustapaansa ymmärtämään. Nopeasti kehittyvä työväenliike tarvitsi juuri sellaisia miehiä.

Sanomalehtialalle.

Helsingissä ilmestyvään Työmies-lehteen oli Mäkelin jo kirjoitellut Porin-kirjeitään.

Kun sitten Tampereella 2/3 1899 alkoi vakinaisesti ilmestyä työväestön oma äänenkannattaja *Kansan Lehti*, ja siinä oli ilmennyt toimitusvaikeuksia, pyydettiin Mäkeliniä seuraavan vuoden syksyllä lehden päätoimittajaksi. Ensin epäröityään, vielä kutsumuksestaan täysin selvillä olematta, päätti Mäkelin lähteä yrittämään, olisiko hänestä työväen sanomalehtimiehen vastuunalaiseen tehtävään.

Pääsy sanomalehtimiehen ammattikuntaan ei aluksi osoittautunut kovinkaan helpoksi nimenomaan suutarille. Kun Mäkelin pyysi viranomaisilta, että hänet hyväksyttäisiin Kansan Lehden vastaavaksi toimittajaksi, oli Bobrikoff kertoman mukaan vastannut: »Ei mitenkään se passaa, että kaikenlaiset suutarit sanomalehtiä toimittavat, sillä tarvitaanhan sitä neljän vuoden seminaarikurssi opettajia valmistettaessa lapsiakin varten ja nyt on kysymyksessä koko kansan ja siis aikuistenkin opetus ja kasvatus.» Ihmeellisen enteelliset sanat nuo kansan kasvattamisesta, sillä sellaisesta todellakin tuli olemaan kysymys. Vasta sitten, kun Mäkelin merkitsi nimensä eteen toimittajan tittelin, Bobrikoffilla ei enää ollut mitään lehden julkaisemista vastaan.

Ensimmäiset askelet sanomalehtimiehenä aloittivat myös Mäkelinin parhaan nuoruuden kiihkeän kehityskauden.

Hän antautui uuteen ammattiinsa vastuuntuntoisena. Kiihkeästi hän harjoitti itsekasvatustyötä. Hän ei ollut varma kielitaidostaan eikä ilmaisumuodoistaan, ja niitä oli hiottava lukemalla, keskustelemalla, teatteria harrastamalla. Hän suorastaan ahmi kaunokirjallisuutta ja tutustui siten Zolan, Gorkin, Tolstoin, Björnsonin ja monien muiden tuotantoon. Lukuharrastus hioi tyyliä ja rikastutti henkeä. Tätä itsekas-

vatustyötä oli harjoitettava jokapäiväisen lehtityön, taloushuolien, johtokuntien penseyden ja monesti erittäin ala-arvoisten puoluekiistain painostuksessa. Saattoipa hän sen vuoksi joutua toisinaan raiteiltaan »siltasaarelaisten» hyökkäysten tai lehtiyhtiön johtokunnan kokousten vuoksi. Suuntataistelut kävivät kovin hänen voimilleen Kansan Lehdessä työskentelyn aikana.

Tampereen työväenyhdistyksessä vallitsi niihin aikoihin virkeä toiminta. Työväenyhdistyksen silloinen puurakennus oli tämän vuoksi ahdas ja epämukava. Juhlasali näyttämöineen ja eteisineen täytti toisen puolen rakennuksesta. Varsinaisia kokoushuoneita oli vain yksi, johtokunnan huone nimeltään. Sekin oli Kansan Lehden toimitushuoneena, sillä lehti ei köyhyytensä vuoksi voinut vuokrata muualta huoneistoa. Sitten oli vielä huone ja keittiö ravintolanpitäjää varten sekä lopuksi ravintolahuone, joka palveli juttutupana ja lukusalina. Sellaisessa ahtaudessa Tampereen työväki aloitti toimintansa.

Kokoukset oli pidettävä näyttämöllä ja sen pukuhuoneissa, juhlasalissa ja eteisen vaatesäiliössä. Kun toimitustyö päättyi, voitiin kokouksia pitää myös Kansan Lehden huoneessa.

Marraskuussa 1900 valmistui samalle tontille kolmikerroksinen kivirakennus. Tilanahtaudesta päästiin joksikin aikaa, mutta uusia järjestöjä syntyi ja ennenpitkää alettiin toivoa yhä suuremman työväentalon aikaansaamista.

Uudet aatteet murtautuvat esiin.

Elettiin suurten tapausten edellä, tulevaisuuden kehitysprosessi oli käynnissä. Kansalliset ihanteet, kuten kansallisuus- ja kielikysymys olivat jo merkinneet paljon rahvaan herättämiseksi, ja aluksi myös työväenliike lähti tältä pohjalta.

Kun valtiollinen elämä vuosisadan vaihteen molemmin puolin alkoi synkistyä, muuttui myös taistelu ihanteiden ja aatteiden puolesta kiihkeämmäksi. Se vaati itse kutakin tilittämään suhdettaan ajan suuriin kysymyksiin. Seurasi sortovuosien vaikea kausi, taistelu tsaarinvaltaa vastaan.

Nuoruudessaan Mäkelin oli saanut kansallisista ihanteista melkoisia vaikutteita, ja hänestä tulikin maan itsenäisyyden eräs huomatuimpia esitaistelijoita. Pelkäämättä hän esitti ajatuksensa, järkähtämättömän päättäväisesti hän taisteli oikeaksi katsomansa näkökannan puolesta.

Mutta hän ei tyytynyt vain puhumaan ja kirjoittamaan vakaumuksensa mukaan. Hän oli myös teon ihminen. Hän liittyi jo Tampereella aktivistien riveihin. Alussa kuului Tampereella olevaan mieskagaalin keskustoimikuntaan ainoastaan porvarillisia jäseniä, mutta asevelvollisuuskysymyksen aikana liittyivät siihen työväestön edustajina Y. Mäkelin, H. Lindroos ja M. Vuolukka.

Keskustoimikunta piti varovaisuussyistä kokouksia aina eri paikoissa, tavallisimmin jäsentensä luona. Työ keskittyi pääasiallisesti salaisen kirjallisuuden levittämiseen ja agitatioon laittomia asevelvollisuuskutsuntoja vastaan. Maaseudulla pidetyissä asevelvollisuusikäisten nuorukaisten kokouksissa keskustoimikunnan jäsenet kävivät puhumassa ja jakamassa kirjallisuutta. Mäkelin oli puhujana ainakin eräässä tällaisessa tilaisuudessa. Hän oli ankara vastarinnan mies ja kykeni puhujana lämmittämään kuulijainsa mielet.

Ajat olivat ahtaat, työtä yhteisissä passiivisen vastarinnan tehtävissä oli paljon, mutta työntekijöitä vähän. Uraimmatkin kagaalin piirissä tahtoivat väsyä ja pitää työskentelyä, jollei toivottomana, niin ainakin suuressa määrin turhana, haluten vetäytyä pois koko puuhista. Kagaalin jäsenistä Mäkelin ei kuitenkaan väsynyt. Ja hänen ansiotaan oli, että työväen piireissä Tampereella oli niin hyvä henki, mikä vai-

kutti suuressa määrin suurlakon onnistumiseen paikkakunnalla. Kagaalin puheenjohtaja, maisteri Reijonen on kirjoittanut Mäkelinille muistelmiaan noilta ajoilta, kertoen mm., miten Mäkelin oli kerran pahimpana väsymyksen aikana pistäytynyt kirjeen lähettäjän asunnossa ja keskustelussa lausunut hiukan ylimielisellä ja ivansekaisella hymyllään, että »sepähän nyt on perhana, ettei tässä jakseta, kun on kerran tähänkin asti jaksettu.» Tästä toinenkin oli saanut jälleen uutta voimaa työhön. Siitä pitäen hän sanoi tunteneensa suoranaista ystävyyttä Mäkeliniä kohtaan.

Näiltä ajoilta kerrottakoon vielä seuraava tapaus Mäkelinin huomattavasta osuudesta maamme käymässä oikeustaistelussa:

Maasta karkoitettu rehtori Mauno Rosendal oli ehdottanut, että Pohjois-Ruotsiin olisi kutsuttava rahvaan miehiä Suomesta yhteisesti neuvottelemaan toimenpiteistä, joihin olisi ryhdyttävä vainotoimenpiteiden synnyttämän mielialan kohottamiseksi maassa. Aloitteentekijä oli ajatellut, että kokoukseen tulisi kutsua myös joitakin työväenpuolueen etevimpiä miehiä. Kokous pidettiin Pohjois-Ruotsissa, Bodenin kaupungissa 15/3 1904. Suomesta kokoukseen oli saapunut 14 osanottajaa, joista työväestön edustajia 3. Viimemainittuihin kuuluivat Mäkelin sekä oululaiset A. Määttä ja J. Kemppainen. Kokouksessa selostettiin Suomen hallituspuolueen noudattaman myöntyväisyyspolitiikan seurauksia sekä vallitsevan poliittisen tilanteen asettamia velvoituksia maan oikeustaistelun jatkamiseksi. Pyrkimysten saavuttamiseksi oli aikaansaatava valtava kansanliike ja joukkomielenosoituksia sekä painostettava myöntyväisyyssuunnan johtomiehiä muuttamaan suhtautumistaan.

Alustukset synnyttivät vilkkaan keskustelun. Sen yhteydessä Mäkelin lausui kansan pohjakerrokset hyvin tuntevana, etteivät mielenosoitukset yleensä onnistuisi, ellei niitä järjes-

tettäisi esim. kokouksien yhteyteen, joita työväestöllä oli kesäkuun alkupuolella. Raittiusväki ym. saataisiin luultavasti tällöin osallistumaan niihin. Tätä lausuntoa toisetkin puhujat kannattivat.

Kokous asetti 8-jäsenisen toimikunnan valmistamaan kokoukselle kysymyksestä tarkempaa ehdotusta. Toimikunnan yhtenä jäsenenä toimi Mäkelin. Toimikunnan laatima ehdotus mielenosoituksissa esitettäväksi vastalauseeksi hyväksyttiin sillä lisäyksellä, että oli esitettävä myös vaatimus karkotusten peruuttamisesta. Mielenosoitusten päiväksi hyväksyttiin kesäkuun 5:s. Mielenosoituksia suunniteltiin pidettäväksi mm. Tampereella.

Bodenin kokouksen päätöksiä ryhdyttiin myös käytännössä toteuttamaan. Niinpä sovittuna päivänä oli eri puolilla maata valtavia mielenosoituksia venäläistä sortoa vastaan. Mm. Nokialla järjestettiin tällainen mielenosoitus, jonne väkeä saapui Tampereelta ja lähipitäjistä noin kymmenentuhatta henkeä. Julistukset sinne lähetettiin Mäkelinin toimesta.

Puhe ruhtinas Obolenskille.

Mäkelinin rohkeutta erinomaisesti kuvaava oli se puhe, jonka hän piti kenraalikuvernööri Obolenskille, joka kiertomatkallaan saapui Tampereelle 5/9 1904.

Työväenyhdistys oli jo muutamaa päivää ennen ruhtinaan saapumista ilmoittanut pormestari Schreckille päätöksestään pyrkiä ruhtinaan puheille jättämään kirjallisen lausunnon. Kun läänin venäläinen kuvernööri Papkov tästä kuuli, asetti hän puheillepääsyn ehdoksi, että puhe oli jätettävä hänen tarkastettavakseen. Yhdistys ei tähän suostunut, vaan huomautti, ettei tarkoituksena ollut kääntyä kuvernöörin, vaan itsensä kenraalikuvernöörin puoleen. Poliisien olisi turhaa

ryhtyä puhetta etsimään, sillä sitä ei kuitenkaan löydettäisi. Näin jyrkkä vastaus hermostutti kuvernööriä ja hän vaati, että puhe oli toimitettava hänelle ehdottomasti, sillä eihän kenraalikuvernööri voinut vastata siihen tutustumatta etukäteen sisältöön. Tähän oli Mäkelin sanonut, ettei vastausta kaivattukaan. Silloin Papkov uhkasi estää pääsyn kenraalikuvernöörin luo, ellei puhetta luovutettaisi hänelle. Tästäkään säikähtämättä Mäkelin vastasi, että jos niin tapahtuu, niin puhetta levitetään viikon kuluessa 10.000 kappaleena koko maassa. Papkov taipui tällöin.

Työväenyhdistyksen lähetystössä oli kaikkiaan 10 jäsentä, puheenjohtajana Mäkelin. Obolenski otti lähetystön vastaan valtuuston kokoushuoneen viereisessä suuressa huoneessa. Hänen seurueensa lisäksi oli saapuvilla myös pari santarmia, joista toinen, Petrov nimeltään, tunnettiin erittäin ilkeäksi.

Mäkelin piti pitkän ja niissä oloissa erittäin rohkean puheen, jossa hän selkeästi esitti kansan vaatimuksia ja toivomuksia oikeustilanteen palauttamiseksi maahan. Valtuuston jäsenet seurasivat puhetta jännittyneinä pienestä välihuoneesta nähden Petrovin pusertavan kätensä nyrkkiin ja olevan valmiina minä hetkenä hyvänsä syöksymään suorasukaisen puhujan kimppuun. Puheen jälkeen lääninsihteeri Welin tarjoutui tulkitsemaan puheen venäjäksi, mutta Mäkelin sanoi sen olevan tarpeetonta, otti ikkunalaudalta valmiiksi käännetyn puheen ja ojensi sen lääninsihteerille. Tämä luki puheen hyvin sujuvasti, Obolenskin kuunnellessa tarkkaavaisena, mutta mitään sanomatta, miekkaansa kuitenkin puheen rohkeimmissa kohdissa lattiaan kolauttaen. Kun lukeminen oli loppunut, Obolenski kätteli Mäkeliniä lausuen, että hän oli sotilas ja teki määräysten mukaan, mutta tarkoituksena ei suinkaan ollut työväestön kokoontumisvapauden estäminen.

Valtuusmiehet huoahtivat helpotuksesta, kun mitään vangitsemista ei tapahtunut, sillä sellaista saattoi odottaa niin

rohkean puheen jälkeen. Mäkelin oli itsekin puheensa johdosta tyytyväinen. Myös kansan keskuudessa hän oli päivän sankari, ja vain pitkien vainovuosien synnyttämä arkuus esti väkijoukkoa »kantamasta käsillään» rohkeaa puhujaa. Koskaan ei maassamme ole kenraalikuvernöörille niin suoria sanoja lausuttu. Puheen historiallisen arvon vuoksi toistettakoon siitä tässä seuraava osa:

»Me pyydämme saattaa Teidän tietoonne, että kansan pohjakerrokset, kansan henkisesti tervein osa, on syvästi katkeroitunut nykyisten tukalain olojen vuoksi. Me olemme vapautta rakastavaa ja rehellistä väkeä, ja niin ollen me emme voi tottua siihen alhaiseen nuuskija-järjestelmään, joka viimeisten vuosien kuluessa — maamme ja kansamme häpeäksi — on pantu täällä käytäntöön. Tässä maassa, jossa ammoisista ajoista saakka on pidetty pyhänä persoonallista vapautta, alkaa sanottu käsite olla aivan tuntematon. Poliisilaitos, jolla ennen tässä maassa oli verrattain vähäpätöinen tehtävä, on nykyään kaikki kaikessa, voiden ilman edesvastuun pelkoa sekaantua rauhallisten kansalaisten elämään, vieläpä määrätä heidän ajatuksensakin. Kun virastoissa, joiden tehtävänä pitäisi olla järjestyksen ylläpitäminen, on päässyt valtaan tällainen henki, on niiden kätyreiksi antautunut joukko rappiolle joutuneita olentoja, jotka kurjassa ansaitsemishimossaan tekevät rauhallisista kansalaisista aiheettomia ilmiantoja, saattaen täten matkaan sanomatonta sekasortoa. Yhdistyksiä, jotka toimivat laillisesti, vahvistettujen sääntöjen nojalla ja jotka tietääksemme eivät kertaakaan ole käyttäneet väärin niille annettuja oikeuksia, vaanitaan kuin pahimpia rikollisuuden pesiä. Kokoontumisvapaus, jota tämä kansa ja varsinkin sen työtätekevä luokka on pitänyt kalliina ja pyhänä, on meiltä ilman mitään tiettävää syytä lähes kokonaan riistetty. Painovapaus on koko maassa uskomattoman ahtaalla, mutta siitä huolimatta on työväen harvalukuinen sanomalehdistö kovennetun sensuurin alaisena; meidän lehtiemme toimittamiseen voi sekaantua — ainakin välillisesti — mikä alempiarvoinen virkamies tahansa. Ja lisäksi on näille lehdille annettu mahtikäsky, jossa sanotaan, että jos ei niiden

suunta muutu, tulevat ne ilman edelläkäypää varoitusta lakkautettaviksi. Sanalla sanoen: kansan alimmilta kerroksilta on riistetty kaikki mahdollisuus ajatustensa julki lausumiseen. Me kysymme, herra kenraalikuvernööri, onko tämä oikeutettua?

Suurlakon ajat.

Saapui sitten vuosi 1905, joka tuli merkitsemään niin paljon Suomen työväenliikkeen historiassa. Venäjällä alkanut suurlakko, joka oli seurausta tammikuun »verisunnuntain» synnyttämästä kiihtymyksestä ja onnettomasti sujuneesta sodasta Japania vastaan, levisi kulovalkean tavoin ympäri Suomen maaseudun ja kaupunkien.

Tampereen työväki järjesti jo sunnuntaina lokakuun 29 päivänä erittäin suuren mielenosoituskulkueen. Työväentalolta lähdettiin kulkueena kauppatorille laulaen »Työväen marssia» ja kantaen punaisia lippuja, joissa oli sellaisia kirjoituksia kuin »Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus», »Sensuuri pois», »Alas mateliat», »Me emme pyydä, me vaadimme» jne. Kauppatorille kokoontui väkeä noin 10.000 henkeä. Pidettiin useita puheita, joista uhkui myötätunto venäläisiä lakkolaisia kohtaan. Mieliala oli erittäin innostunut. Torilta palattiin työväentalolle, jossa luettiin sähkösanomia lakkoliikkeen leviämisestä Venäjällä, laulettiin »Marseljeesia» ja muita taistelulauluja. Järjestys oli esimerkillinen. Työväenyhdistyksen nimissä lähetettiin Pietarissa oleville suomalaisille rautatieläisille sähkösanoma, jossa kehoitettiin yhtymään venäläisten rautatieläisten alkamaan lakkoon.

Maanantaina, lokakuun 30 päivänä, oli Tampereella ensimmäinen suurlakkopäivä. Valittiin erityinen, monijäseninen lakkotoimikunta, jonka alaisena toimi ns. järjestyskomitea. Sen päällikkönä oli Mäkelin, ja komitean tehtävänä oli huo-

lehtia kaupungin poliisintehtävistä. Perustuslailliset ja työväki olivat yhteistoiminnassa, johdon silti ollessa edellisten käsissä.

Suurlakkokomitean ensimmäinen tehtävä oli santarmien ja näiden kätyrien vangitseminen. Pidätetyt tuotiin työväentalolle, josta heidät siirrettiin Viikin saaressa olevaan ravintolaan ja täältä parin viikon kuluttua laivassa Hämeenlinnaan ja edelleen Venäjälle.

Yleisessä kansalaiskokouksessa muodostettu suurlakkokomitea asetti valiokunnan laatimaan lakon tarkoitusperiä selvittävät ponnet. Valiokunnan puheenjohtajaksi valittiin Mäkelin. Hän kirjoittikin sitten nämä ponnet eräänä yönä syvän innostuksen vallassa. Siten syntyi »Tampereen manifesti», joka koko maassa suurlakon aikana herätti mitä suurinta huomiota. Siitä käytettiin myös nimitystä »Punainen julistus», osaksi paperin värin mukaan, jolle painettuna sitä levitettiin.

Tampereella pidettyyn suureen kansalaiskokoukseen 1/11 otti osaa tuhansittain ihmisiä. Kokous hyväksyi »Punaisen julistuksen» jyrisevin hyvä-huudoin ja paljastetuin päin »Marseljeesia» laulaen.

Tämä »Julistuskirja Suomen kansalle» oli kohdistettu »vihattua, likaista virkavaltaa vastaan» ja sisälti joukon vaatimuksia. Näytteenä julistuksen tyylistä ovat seuraavat lainaukset:

»Ne kurjat matelijat, jotka venäläistä virkavaltaa pokkuroiden ovat onnistuneet pääsemään kotimaiseen hallitukseemme jäseniksi, ja jotka, muodostaessaan tuon hallituksen, ovat häpeällisesti polkeneet ei ainoastaan lakeja vaan vieläpä kansan pyhimpiä oikeuskäsityksiä, erotkoot heti toimestaan. Erotetun hallituksen tilalle valitkoot Helsingin asukkaat väliaikaisen hallituksen sellaisista miehistä, joille isänmaamme suuri asia on kallis ja joilla on, mikäli mahdollista, koko kansan luottamus.

— — —

»Me käännymme tällä julistuksella koko Suomen kansan puoleen pyytäen, että kaikki valtiollista ja yhteiskunnallista sortoa kärsineet ihmiset kertyisivät yksimielisesti niiden mahtavien aatteiden ympärille, joiden henkinen lippu tämä julistus on. Tässä on sanottu kaikki se, mikä — joko tajullisesti tai tajuttomasti — on ollut jokaisen todellista vapautta ja ihmisoikeuksia rakastavan kansalaisen sydäntä lähinnä. Peruuttakaa siis ne enemmän tai vähemmän epäonnistuneet ponnet, joita eri puolilla maata on näiden päivien kuluessa laadittu, ja valmistukaa jos niin tarvitaan, sydänverellänne kirjoittamaan kaiken sen alle, mitä edellä on sanottu.»

Julistuskirja oli päivätty 1/11 1905, ja sen olivat valiokunnan puolesta allekirjoittaneet, Yrjö Mäkelin, Eetu Salin, Heikki Lindroos, Vihtori Kosonen ja Siiri Lemberg. Julistuksen oli »kansan etuja ja oikeuksia valvomaan valittu suurlakkokomitea» yksimielisesti hyväksynyt. Suurlakkokomitean puolesta sen allekirjoittivat puheenjohtaja A. Lagerström ja sihteeri Yrjö Sirola sekä vakuudeksi suurlakkokomitean muut 16 jäsentä, niiden joukossa Ellen Mäkelin.

Kun Mäkelin kirjoitti tämän julistuksen, oli hänellä se käsitys, että vallankumoustaistelu Venäjällä päättyisi tsaarivallan kukistumiseen. Näin ei kuitenkaan käynyt. Muuttuneissa olosuhteissa Mäkelin ei enää pysynyt esittämässään vaatimuksessa, että kansalliskokous oli kokoonkutsuttava uuden suurlakon uhalla, vaan hän kannatti osanottoa valtiopäivävaaleihin. Sosialidemokraattisen puolueen Tampereella marraskuussa 1905 pidetyssä ylimääräisessä kokouksessa Mäkelin lausui mm.:

»On kirottua, että aina kirjoitan sellaisia julistuksia, jotka ihmisiä innostuttavat siihen määrään, että se estää heitä tyynesti harkitsemasta asioita. Helsingin ylimääräisessä kokouksessa vedottiin aina Forssan julistukseen, ja täällä taasen on uskontunnustuksena ns. Punainen julistus, joka on minun kokoonpanemani. Eräänä yönä, innostuksen hetkenä

sen kirjoitin. Mutta minä tahdon huomauttaa, että nyt jo olemme perääntyneet Punaisesta julistuksesta. Jos olisimme Punaisen julistuksen kirjaimen kannalla, pitäisi meillä nyt olla suurlakko, sillä valtiopäiväkutsumus on tullut. Niin ei kuitenkaan ole. Tosiasiat ovat tulleet tämän julistuksen eteen, ja niiden painosta on meidän täytynyt luopua julistuksen kirjaimesta ja ryhtyä toisiin toimiin.»

Jatkaessaan sitten edelleen puhettaan Mäkelin puolsi osallistumista valtiopäivämiesvaaleihin selittäen, ettei hän suinkaan katsonut olevansa sidottu siihen, mitä oli kirjoittanut, vaan tietenkin oli olosuhteiden mukaan myös toimintamuotoja muutettava.

Punaisessa julistuksessa käsiteltiin hyvin avoimesti Venäjän ja Suomen välisiä suhteita. Julistuksessa sanottiin, että työväestöllämme »ei ole mitään erityistä halua irtaantua suuresta Venäjästä, jos vain saamme takeet siitä, että Venäjän kansan parhaimmat ainekset ottavat Venäjän valtakunnan hallituksen käsiinsä». Jos kuitenkin tapahtumain kulku osoittautuisi toisenlaiseksi, olisi välttämätöntä siinä tapauksessa kokonaan irtaantua Venäjästä. Tällainen ajatus niissäkin oloissa esitettynä oli tavattoman rohkea ja enteellinen.

Tampereen Punainen julistus oli jo seuraavana yönä tuotu Helsinkiin. Siellä sitä viipymättä ryhdyttiin levittämään, ja kaikkialla se herätti erittäin suurta huomiota. Samana päivänä, torstaina, Rautatientorilla pidetyssä kokouksessa ei sitä kuitenkaan vielä esitetty hyväksyttäväksi. Tähän vaikutti se, ettei julistusta ollut riittävästi, eikä uutta painosta ehditty niin pian valmistaa.

Tamperelaiset Mäkelin, Kosonen, Salin, Fihlman ja Lindström saapuivat torstaina Helsinkiin. Nämä kaikki syöksyivät valtavine airuenauhoineen touhuissaan lakkokomitean huoneistoon. Silloin lakkokomitean jäsen P. Leppänen tuli sanoneeksi, ettei tässä päästä edes alkuunkaan, ennenkuin saadaan

Kockilta punakaarti järjestystä pitämään. Tämä helsinkiläisen leikkipuhe ei oikein miellyttänyt tamperelaisia, ja niinpä he tekivät täyskäännöksen sanoen kyllä osaavansa ulos ilman Kockiakin.

Siihen Punaisen julistuksen käsittely sillä kertaa päättyi. Mutta Mäkelin tuli myöhemmin rauhoittuneena uudelleen asiasta keskustelemaan ja teki julistukseen erinäisiä helsinkiläisten esittämiä korjauksia. Sen jälkeen Mäkelinin tehtäväksi jäi huolehtia julistuksen painattamisesta ja levittämisestä, sen hyväksyttämisestä torilla, torisenaatin valituttamisesta, vieläpä näiden senaattorien koollekutsumisyrityksistäkin. Sitä työtä riitti hänelle koko lakon ajaksi.

Tekemänsä päätöksen mukaisesti keskuslakkotoimikunta painatti uudelleen, mutta valkoiselle paperille, Punaisen julistuksen. Ensimmäisen pykälän b-kohta oli muutettu siten, että sanojen »suljetulla äänestyksellä» sijaan käytettiin muotoa »avoimella äänestyksellä». Kohdasta oli poistettu viimeinen lause: »kaupungin maistraatti ryhtyköön heti vaalivalmistuksiin», ja sen tilalle pantu: »näin valittu hallitus ryhtyköön viipymättä hoitamaan tointaan.» Julistuksen loppuun oli liitetty seuraava lisäys: »Keskuslakkotoimikunta hyväksyy nämä ponnet ja ehdottaa ne hyväksyttäviksi Helsingissä marraskuun 3 päivänä pidettävässä kansalaiskokouksessa.»

Punainen julistus hyväksyttiin perjantaina aamupäivällä pidetyssä Rautatientorin kokouksessa. Samana päivänä levitettiin aktivistisen puolueen julistusta, jossa mainittu puolue kannatti väliaikaisen hallituksen valitsemista ja kansalliskokouksen koollekutsumista.

Vanhasuomalainen puolue ei sensijaan hyväksynyt Punaisessa julistuksessa esitettyä vaatimusta kansalliskokouksen koollekutsumisesta, vaan piti tällaista menettelyä »vallankumouksen tielle» astumisena. Taiteilijapiireissä taasen asetuttiin puoltamaan Tampereen julistusta. Tunneihmisinä he herkästi luottivat huhuihin vallankumousliikkeen voittokulusta Venäjällä.

Kun myöhemmin perjantai-iltana alkoi kuulua huhuja, että Helsinkiä uhattiin pommituksella, tulivat Tampereen lähetystöön kuuluvat perustuslailliset levottomiksi. He olivat Tampereen kokouksessa yhdessä työläisten kanssa hyväksyneet Punaisen julistuksen sillä edellytyksellä, että vallankumous oli voittanut sekä Pietarissa että Helsingissä.

Perustuslailliset koettivat aikaansaada sovittelun työväestön kanssa. Tässä tarkoituksessa heidän edustajansa lähtivät tapaamaan Mäkeliniä matkustajakotiin. Siellä Mäkelinille huomautettiin, että koska niitä edellytyksiä ei ollut, joiden vuoksi perustuslaillisetkin Tampereella olivat kannattaneet Punaista julistusta, oli ehdottomasti viisainta luopua siinä esitetyistä jyrkistä vaatimuksista tyytymällä siihen, että uudistuksiin pyrittäisiin laillisia muotoja noudattaen, so. ylimääräisten valtiopäivien tietä. Keskustelusta ei ollut tuloksia. Myöhään illalla Tampereen perustuslaillisten edustajat lähtivät uudelleen tavoittamaan Mäkeliniä. He kohtasivat lopulta Mäkelinin »Työmiehen» toimituksesta. Oli jo yö käsissä. Päivällä oli saatu tietää, että kaupunkia uhkasi pommitus, jos itsepintaisesti pysyttäisiin aikeissa valita väliaikainen hallitus ja kutsua koolle kansalliskokous. Kun tästäkin vaarasta huomautettiin, näytti Mäkeliniä rupeavan jonkun verran arveluttamaan laatimansa julistus, joskaan hän ei uskonut sodanuhkaa vakavaksi. Pahimmassa tapauksessa voitaisiin sekin sietää. Silti hän lupasi yön kuluessa tarkemmin harkita asiaa.

Lauantaina oli väliaikaisen hallituksen vaali määrä toimittaa. Pelko siitä, että sotalaivat tulisivat pommittamaan kaupunkia samalla hetkellä, kun työläiset valitsevat väliaikaisen hallituksen Rautatientorilla, näytti johtuneen edellisenä

päivänä hyväksytystä julistuksesta, siinä kun sanottiin väliaikaisen hallituksen vaalia koskevan kohdan lopussa: »Näin valittu hallitus astuu heti toimeensa.» Sellaista pidettiin vallankumouksellisena tekona, josta oli odotettavissa tsaarin viha. Mutta pelkoon oli toinenkin syy. Punaisessa julistuksessa sanottiin: »Ja jos ei tapausten kulku tee tuollaista irtaantumista välttämättömäksi, me vaadimme, että Suomi tunnustetaan erityiseksi valtioksi täydellisellä itsehallinto- ja lainsäädäntöoikeudella.» Nämä sanat sisälsivät selvän itsenäisyysvaatimuksen ja peloittivat sen ajan porvarillisia piirejä.

Lakkokomitea päätti yleisöä rauhoittaakseen, että asetettava hallitus tultaisiin esittämään keisarin hyväksyttäväksi. Tämä päätös toimitettiin painettuna yleisön nähtäväksi jo ennen Rautatientorin kokousta ja rauhoitti tietenkin pelonalaista väestöä.

Väliaikaisen hallituksen vaalitilaisuus muodostui juhlalliseksi. Järjestys oli mallikelpoinen. Vaali toimitettiin käsien nostolla. Se oli juhlallinen hetki: kymmentuhantinen kansanjoukko vakavin ilmein kohotti kätensä vaalin hyväksymisen merkiksi. Lopuksi laulettiin »Työväen marssi» ja »Maamme». Väliaikaiseen hallitukseen valittiin 24 henkeä, joista 8 sosialidemokraattia. Mäkelin ei ollut näiden joukossa.

Kun kuitenkin Venäjän suurlakon mainingit näyttivät asettuvan ja porvarilliset piirit tyytyivät manifestiin, niin ei lakon jatkaminen pelkästään työväestön voimin tuntunut mahdolliselta. Seuraavana päivänä, maanantaina, lakko sitten päätettiin lopettaa Senaatintorin kokouksessa.

Lauantaiaamuna Mäkelin matkusti rautatiekomitean varaamalla ylimääräisellä junalla Turkuun saadakseen sikäläiset sosialidemokraatit eroamaan paikallisista perustuslaillisista ja kannattamaan Tampereen julistusta, johon nyt myös Helsingin väestö oli yhtynyt. Matka Turkuun aiheutui lähinnä runsaasti väritetyistä tiedoista, joiden mukaan kaupungin

sosialidemokraattien johtomiehet olivat liittoutuneet perustuslaillisten kanssa ja siten loukanneet suurta osaa työväestöstä.

Mäkelin saattoi itse todeta, että Turusta saapuneet tiedot olivat suuresti liioiteltuja. Hän pettyi toiveissaan, sillä käynnistä sosialidemokraattisen puolueen sihteerin, kansakoulunopettaja Karin luona ei ollut odotettua tulosta. Kari ei ollut taipuvainen kannattamaan Tampereen julistusta, vaan pysyi Turussa yhteisesti hyväksytyssä ohjelmassa.

Marraskuun 5 päivänä oli Turun kauppatorilla klo 9 aikaan kokous, jossa Mäkelin puhui Tampereen julistuksen puolesta. Keskuslakkokomitea ei ollut millään lailla toiminut tämän kokouksen järjestämiseksi, mutta siitä huolimatta alkoi uteliasta yleisöä jo aamulla kokoontua torille nähdäkseen Mäkelinin. Hän oli mahtavan näköinen harmaassa puvussaan, pitkävartisissa saappaissaan ja tulipunaisessa, rinnan yli kulkevassa leveässä marsalkannauhassaan. Mukanaan Mäkelinillä oli henkivartiosto, jolla oli valkoiset käsivarsinauhat. Henkivartioston useimmat jäsenet olivat vanhasuomalaisia, joten Mäkeliniin heti alettiin suhtautua epäluuloisesti, hänen sitä itse aavistamatta. Kun Mäkelinin sitten piti nousta puhujalavalle ja aloittaa puheensa, puhkesi kansa niin voimakkaisiin vihellyksiin, että puheesta ei tullut mitään. Sitä jatkui monta minuuttia. Vasta kun pari paikkakunnan lakkotoimikunnan työläisjäsentä oli kehoittanut yleisöä hiljaisuuteen, meteli lakkasi. Tällöin Mäkelin sai äänensä kuuluville, mutta vaikka hän olikin hyvä puhuja, ei hän tässä tilanteessa kyennyt hallitsemaan itseään. Hän esiintyi ylimielisen kiihkeästi ja vahingoitti siten asiaansa. Kokous päättyi Mäkelinin saamatta kannatusta.

Seuraavana sunnuntaiaamuna Mäkelin palasi ylimääräisellä junalla Turusta. Junan täytyi Keskuskomitean määräyksestä, pysähtyä Hämeenlinnaan. Mäkelin jäi siten Hämeenlinnaan

odottamaan pohjoisesta tulevaa junaa. Tässä junassa matkustivat silloin sunnuntaina Helsinkiin kutsuttuina mm. Nuormaa, Sirola ja Reijonen. Junan oli määrä pysähtyä Hämeenlinnassa, josta Mäkelinin piti tulla mukaan. Junan kuljettaja sai kuitenkin pääkaupungista Toijalan ja Hämeenlinnan välillä määräyksen, ettei Mäkeliniä saanut päästää tähänkään junaan. Sen tähden junaa ei pysäytetty Hämeenlinnan asemalla, vaan se ajoi hyvää kyytiä siitä ohi. Ihmisiä oli paljon asemalla, ja junan kulkiessa ohi juoksi asemasiltaa pitkin mies, pitkähiuksinen kuin Maksim Gorki, heiluttaen hattuaan sekä huutaen jotakin, varmaankin reippaan onnentoivotuksen matkalle ja eläköön-huudon. Vaunun sillalla olijat vastasivat tervehdykseen lakkejaan heiluttaen, ja olisivat mielellään ottaneet Mäkelinin mukaansa. Mutta sehän oli mahdotonta.

Syy tällaiseen kohteluun ei ole tarkoin tiedossa, mutta arveltiin Turussa vallinneen perustuslaillisen ajatustavan tarttuneen myös Mäkeliniin, joten hän ei tulisi myöntymään niihin toimenpiteisiin, joita keisarillisen manifestin ilmestyttyä suunniteltiin ohjelman toteuttamiseksi. Mutta Mäkelin ei joutunut neuvottomaksi, vaan matkusti seuraavana aamuna hevosella ja saapui Helsinkiin ennen maanantai-iltaa.

Maanantai oli suurlakkoviikon viimeinen päivä, kuten oli ollut sen ensimmäinenkin.

Suurlakolla ei saavutettu niitä oikeuksia, joita oli toivottu, mutta sen vaikutukset eivät silti jääneet vähäisiksi. Se antoi alkusysäyksen valtiollisille uudistuksille ja äänioikeuskysymyksen ratkaisulle, mutta ennen muuta se osoitti, mikä voima työväestön keskuudessa piili. Kokemukset muuttuivat arvokkaaksi tiedoksi työväenliikkeen vastaisessa toiminnassa.

Menettelytapariidat puolueessa.

Sosialidemokraattisen puolueen perustavassa kokouksessa v. 1899 Mäkelin valittiin puoluehallinnon jäseneksi. Puolueen jäseneksi hänet kirjoitettiin seuraavana vuonna Tampereen työväenyhdistyksen kautta. Puoluehallinnon jäsenenä Mäkelin toimi vuosina 1899—06 ja puolueneuvoston jäsenenä 1906—17.

Menettelytapakysymykset olivat puolueessa sisäinen asia, eikä niiden esillevetäminen tapahtunut puoluetta hajoittavassa mielessä.

Tamperelaiset, Mäkelin heidän johtomiehenään, edustivat maltillisempaa suuntaa puolueessa. Jyrkempää suuntaa edustivat ns. siltasaarelaiset Helsingissä. Heidän johtomiehiään oli päätoimittaja Valpas, ja hänen mukaansa jyrkempiä mielipiteitä omaavia nimitettiin myös valpaslaisiksi.

Aatto Siren on muistellut erästä väittelytilaisuutta itsensä johtomiesten välillä vuosisadan alkuvuosilta. Mäkelin saapui Työmiehen toimitukseen ja sanoi lähteneensä Tampereelta vain väitelläkseen Valppaan kanssa taktiikasta. Väittelytilaisuudessa, joka kesti 3 tuntia, oli kuulijana vain kertoja. Kautskyä ja Bernsteinia siteeraten kumpikin haukkui toisensa pataluhaksi.

»Tamperelaisten menettelytapaohjelma on lyhytnäköistä nurkkakuntapolitiikkaa ja puoluetta vahingoittavaa kansallista sosialismia, jotavastoin meidän helsinkiläisten taktiikka toimii työväenliikettä säilyttävässä eikä suinkaan hajoittavassa mielessä», sanoi Valpas muunmuassa.

»Jos minä tietäisin», vastasi siihen Mäkelin, »toimivani puoluetta hajoittavasti ja vahingoittavani sitä, en tahtoisi olla päivääkään enkä tuntiakaan revisionistiksi haukuttu, mutta minä olen vakuutettu omaksumallani menettelytavalla hyödyttäväni kokonaispuolueen etuja.»

»Revisionisti on minun kannaltani katsoen sama kuin porvarillinen radikalisti ja siis puoluettamme vahingoittava!»

»Kuulepas, toveri Valpas, puolueemme etu on ja tulee olemaan meidän taktikoimisemme yläpuolella.»

»Minä tiedän sen, niin ettei sitä Tampereelta tarvitse tulla sanomaan.»

Näiden kahden työväenjohtajan välillä käytiin ankaraa kynäsotaa. Valpas oli Työmiehessään purevan ivallinen, Mäkelin Kansan Lehdessään leimuavan paatoksellinen. Varsinkin Valpas sai aihetta hyökkäyksilleen Mäkelinin käynnistä ruhtinas Obolenskin luona. Hän syytti Mäkeliniä vallassaolevien liehakoimisesta ja suosiontavoittelusta. Hänen mielestään Mäkelinin ei työväenjohtajana olisi pitänyt alentua menemään ruhtinas Obolenskin vastaanotolle. Valpas saikin useita kannattajia ja Mäkelin yhtä paljon tuomitsijoita. Ristiriitaa ei kuitenkaan voinut kestää kauan, sillä harvinaisen lahjakkaana miehenä Mäkelin kyllä osasi puolustautua ja tarvittaessa myös hyökätä. Syynä, miksi Valpas niin kiihkeästi hyökkäili Mäkeliniä vastaan, oli ilmeisesti keskinäinen kiista paremmuudesta. Mäkelin oli sanomalehtimiehenä ja puhujana pystyvä kilpailija kenen kanssa tahansa puolueen keskuudessa.

Osoittamaan sitä sapekkuutta, mikä Valppaan kirjoituksissa Mäkeliniä vastaan esiintyi, mainittakoon vain hänen syytöksensä, että Mäkelin olisi toimittamansa Kansan Lehden kirjoituksissa »harjoittanut hirvittävää suomalaisen työväen pettämistä» ja että hän niissä »kilpailee porvarien palkkaamien roskakirjailijoiden kanssa työväenliikkeen häpäisemisessä».

Nämä suuntataistelut kävivät tietenkin Kansan Lehden »maakuopassa» ahertaessa kovin Mäkelinin voimille, mutta hän ei hellittänyt, vaan jatkoi alkamaansa tietä. Revisionismista ei siihen aikaan oikeastaan voinut puhua. Eihän ollut kysymys puolueohjelman tarkistamisesta, vaan menettelytavoista,

Menettelytapakysymys joutui esille monissa puoluekokouksissa. Ylimääräisessä puoluekokouksessa v. 1904 Helsingissä Mäkelin edusti Tampereen työväenyhdistystä. Hän vaati kokousta lausumaan mielipiteensä sen johdosta, että Työmies oli leimannut Tampereen työväenyhdistyksen asettaman lähetystön käynnin kenraalikuvernöörin luona kumarrusmatkaksi. Jonkun »proletaarikomitean» nimissä oli levitetty törkeäsävyistä kiertokirjettä samasta asiasta. Siinä Mäkelin oli leimattu katalaksi onnenonkijaksi. Kiertokirjeen oli aiheuttanut nähtävästi Työmiehen artikkeli. Kokouksen päätöslauselmassa sanottiin, ettei Tampereen työväenyhdistyksen tekoa voinut katsoa miksikään »kumarrusmatkaksi» hallitusta kohtaan, vielä vähemmän »suosiontavoitteluksi», mutta vastaisuudessa ei tämänsuuntaisiin toimenpiteisiin saanut ryhtyä ilman puoluehallinnon suostumusta.

Mäkelin lausui äänioikeusasiassa, että ne perääntyvät, jotka eivät uskalla lähettää miehiä puolustamaan Forssan julistusta vastustajain omalle maaperälle, kaivamaan heiltä maata jalkain alta.

Oulun puoluekokouksessa v. 1906 mm. Matti Kurikka heitettiin pois puolueesta. Tällöin T. Tainio sanoi, että Kurikalla on oikeus »muuttaa kuin Mäkelin menettelytapaa 24 kertaa vuorokaudessa». Tästä lauseesta kuvastui se maine, mikä Mäkelinillä oli puolueen keskuudessa menettelytapansa johdosta.

Mainitussa puoluekokouksessa eräs puhuja myös mainitsi seuraavaa: »Sitten 1904 pidettiin Helsingissä ylimääräinen puoluekokous ja voi sanoa, että siellä pääkysymyksenä oli toveri Yrjö Mäkelinin haukkuminen, sitä tehtiin lähes 2 vrk. virallisesti, epävirallisesti melkein koko kokouksen aika.» Puhujan mielestä ei yksin Mäkeliniä voinut syyttää, sillä kyllä oli useitakin työväenpuolueen miehiä istunut valtion komiteoissa ja mennyt herroissa käymään niinkuin Mäkelin Obolenskin luo.

Oulun kokouksessa E. Salin alusti kysymyksen menettelytavoista. Hän totesi, että muutamat toverit, kuten Liebknecht ja Mäkelin ovat sanoneet voitavan taktiikkaa muuttaa jopa 24 kertaa vuorokaudessa. Turun kokouksen kirjoittamattomana lakina oli »Irti porvarillisista», ja Forssan kokouksessa hyväksyttiin paljon jyrkempi ohjelma kuin mitä Turun kokous oli tehnyt. Ei se ollut ainoastaan Obolenskin luona käynti, joka aiheutti Helsingin puoluekokouksessa jyrkkyyden. »Me olemme saarnanneet vihaa, äärimmäistä vihaa, me tosiaankin olemme kerta toisensa perästä koettaneet opettaa huutamaan »alas porvarit» ja nyt en ihmettele, jos meille Tainion kanssa sanotaan, että porvarit ovat ne ostaneet.»

Mutta Mäkeliniä ei niin vain jätetty rauhaan. Niinpä E. Haapalainen lausui Ammattijärjestön yleisessä kokouksessa v. 1909, kun hänet uudelleen oli juoppoudestaan huolimatta valittu Ammattijärjestön puheenjohtajaksi: »Minä en tahdo olla mikään Mäkelin, mutta koetan parastani.» Jälkeenpäinkin pidetyissä puoluekokouksissa menettelytavoista kiisteltiin kovasti.

Mäkelin on itse myöhemmin kirjoittanut noista riidoista, etteivät ne milloinkaan koskeneet periaatteita. Ne olivat menettelytapariitoja, joissa tyydyttiin nimittelemään toisiaan vain revisionisteiksi ja siltasaarelaisiksi.

Mäkelin puoluekokousten valossa.

Turun puoluekokous v. 1899.

Porin työväenyhdistyksen yhtenä edustajana Turun III yleisessä työväenyhdistysten edustajakokouksessa oli Mäkelin. Tällaisen luottamustoimen uskominen 24-vuotiaalle nuorukaiselle osoittaa, että hänen kykyihinsä oli alettu jo työväestön taholla kiinnittää huomiota.

Puoluekokous osoitti myös luottamustaan nuoreen mieheen, valitsemalla hänet jäseneksi äänioikeusasiavaliokuntaan.

Riitakysymyksessä, määrätäänkö puoluehallinnon kotipaikaksi Helsinki vai Turku, Mäkelin asettui kannattamaan valiokunnan esitystä, että kotipaikaksi määrättäisiin Turku. Hän katsoi, että työväenpuolueella on ollut tunnustettu johtaja Turussa, af Ursin, joten puoluehallinnon paikka on itsestään määrätty. Tämä kanta saavuttikin kokouksessa voimakkaan enemmistön.

Äänioikeusasiaa käsitelleen valiokunnan jäsenenä Mäkelin pääsi jo näin varhain perehtymään tähän kysymykseen, jota hän sitten ryhtyi hyvin perusteellisesti harrastamaan.

Viipurin puoluekokous v. 1901.

Neljännessä työväenyhdistysten edustajakokouksessa v. 1901 Viipurissa Mäkelinin alustettavana oli asuntokysymys. Ponsissa vaadittiin kuntia ja valtiota rakentamaan työläisille terveellisiä asuntoja.

Forssan puoluekokous v. 1903.

Tähän kokoukseen Mäkelin valittiin Tampereen työväenyhdistyksen edustajana. Hän kuului jäsenenä kokouksen johtavaan komiteaan.

Tämä puoluekokous joutui käsittelemään asioita mitä synkimmän venäläisen painostuksen alaisena. Kokousta valvomaan lähetettiin lääninsihteeri, nimismies ja kaksi poliisia. Kokouksen hajoittamisuhka oli hyvin ilmeinen. Mutta siitä huolimatta tässä kokouksessa tehtiin rohkeita päätöksiä.

Merkittävin kokouksen lausunnoista ja päätöksistä oli kuitenkin Mäkelinin alustus äänioikeuskysymyksestä. Mäkelinin laatiman äänioikeusjulistuksen rohkeat sanat ansaitsee tässäkin

toistaa. Siinä käytetty kieli oli niin suorasukaista, että kokous lievensi eräässä kohdassa käytettyä kovin jyrkkää sanontaa.

»Sosialidemokraattinen puolue Suomessa ei voi tunnustaa Suomen valtiosäätyä koko kansaa edustavaksi laitokseksi sentähden, kun valtiollinen edustusoikeus, perustuen syntyperään, pariin hyvätuloiseen ammattiin, aineelliseen varallisuuteen ja kansalta riistettyihin maapalasiin, antaa valtiollisen vallan muutamille harvoille jättämällä kansan valtavan enemmistön kokonaan sitä vaille.

»Tähän katsoen pitää puolue täysin johdonmukaisena ja luonnollisena asiana, ettei Suomen työväki, joka on kokonaan syrjäytetty valtiollisesta vallasta, voi tunnustaa pyhiksi niitä lakeja, joita luokkaeduskunta sille laatii, ja sentähden ei myöskään voi tuntea mitään sitovia velvollisuuksia näitä lakeja kohtaan, lukuunottamatta sitä velvollisuutta, jonka ulkonainen pakko asettaa.

»Samasta syystä ei työväelle myöskään voida asettaa minkäänlaisia siveellisesti sitovia kansalaisvelvollisuuksia, kun siltä kerran on riistetty juuri se, mikä tekee ihmiset kansalaisiksi. Samoin ei työväki voi tuntea mitään siveellistä velvoitusta maan valtiollisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten olojen tukemiseen, kun sillä ei ole valtiollista, yhteiskunnallista sekä näitä seuraavaa taloudellista vaikutusvaltaa, joka valta yksinomaan voi kasvattaa edesvastuun ja velvoituksen tunteen.

»Niin kauan kuin yhteiskunnallinen ja valtiollinen valta tässä maassa on niin epätasaisesti jaettuna kuin nykyään, katsoo puolue, ollen osattomain ja yhteiskunnallista sortoa kärsiväin puolue, itsensä vapaaksi siitä tuomiosta, jonka historia kerran tulee tälle kansalle antamaan siitä heikkoudesta, jota se on osoittanut taistelussa olemassaolonsa puolesta.»

Valiokunnan mietintö äänioikeuskysymyksestä hyväksyttiin kokouksessa sellaisenaan. Valpas erään toisen edustajan kanssa ilmoitti vastalauseensa sen mietinnön kohdan johdosta, jossa lausuttiin, »ettei työväki tunne mitään siveellistä vel-

vollisuutta maan valtiollisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten olojen tukemiseen». Tätä kohtaa mietinnössä paheksuttiin jälkeenpäin muissakin piireissä ja pidettiin sanontaa harkitsemattomana. Tästä huolimatta työväestön isänmaallisesta mielenlaadusta ei voinut erehtyä, sillä kävihän se taistelua tsaarinvaltaa vastaan monella tavoin.

Suomen työväenliikkeen kunniavanhus N. R. af Ursin on kirjoittanut Mäkelinin ja Forssan kokouksen ylistykseksi seuraavat sanat:

»Tämä urhoollinen lausunto tulee aina olemaan ikuiseksi kunniaksi Yrjö Mäkelinille, yhdelle Suomen työväenliikkeen etevimmistä taistelijoista. Se on katsottava hänelle ja koko kokoukselle mitä suurimmaksi ansioksi, jos ottaa huomioon, että saman vuoden alkupuolella Bobrikoff julistettiin Suomen diktaattoriksi ja Suomen työväenliikettä ankarasti vainottiin kahdelta taholta. Ja Forssan kokous olikin taisteluhansikkaan heitto sekä ulkoaista että sisällistä vainoa vastaan.»

Tampereen puoluekokous v. 1905.

Tampereen ylimääräinen puoluekokous v. 1905 oli kutsuttu koolle päättämään osanotosta valtiopäivämiesvaaleihin.

Menettelytapavaliokunnan enemmistö, johon kuului mm. Mäkelin, kannatti osanottoa vaaleihin. Kokous kuitenkin hyväksyi valiokunnan vähemmistön kielteisen kannan 191 äänellä 96 vastaan. Päätöksessä kiellettiin porvarillisia puolueita ottamasta sosialidemokraatteja vaalilistoilleen.

Oulun puoluekokous v. 1906.

V. 1903 pidetty Forssan puoluekokous hyväksyi periaatteellisen ohjelman lisäksi ns. käytännöllisen ohjelman niine vaatimuksineen, jotka katsottiin voitavan toteuttaa jo lähimmässä tulevaisuudessa. Yleisen valtiollisen äänioikeuden toteuttami-

nen ja eduskuntalaitoksen uudistaminen suurlakon saavutuksina herättivät kuitenkin jo Oulun kokoukseen valmistautuessa hereille kysymyksen puolueen käytännöllisen ohjelman täydentämisestä. Sen täydennykseksi hyväksyttiin erikoinen vaaliohjelma, jonka merkeissä oli käytävä silloin edessä oleviin ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin.

Kunnallisesta äänioikeudesta kaupungeissa oli alustuksen laatinut Mäkelin. Hän ehdotti voimassaolevan lain muutettavaksi niin, että jokaiselle 21 vuotta täyttäneelle kaupunkikunnan asukkaalle oli myönnettävä yhtäläinen ja välitön äänioikeus. Suhteellisesta vaalitavasta oli asetettavan komitean laadittava lakiehdotus. Puolueen edustajien oli seuraavilla valtiopäivillä jätettävä nämä ehdotukset eduskunnalle.

Vaaliohjelman hyväksyminen osoitti, että puolue katsoi eduskuntavaaleihin osanoton ja eduskuntatyön erittäin tärkeäksi.

Helsingin puoluekokous v. 1911.

Tässä kokouksessa O. V. Kuusinen alusti kysymyksen menettelytavasta valtiollista taantumusta vastaan.

Venäläisen sortovallan otteet olivat käyneet tiukemmiksi. Ne herättivät vastustushenkeä työväestön keskuudessa, mutta erimielisyyttä syntyi menettelytavoista. Osa työväestöstä tahtoi, että vastarintaa oli käytävä yhteistoiminnassa porvariston kanssa. Niinpä Mäkelin oli kesällä 1911 antanut tällaisen yhteistoimintakehoituksen. Taistelussa venäläistä taantumusta vastaan tarvittaisiin porvariston apua. Kun luokkaedut vievät porvariston vastustamaan Venäjän hallituksen vaatimuksia, on siinä olemassa yhteinen pohja. Muissa asioissa pitäisi käydä luokkataistelua porvaristoa vastaan.

Toisena esimerkkinä Mäkelinin yhteistoiminnasta porvariston kanssa Kuusinen esitti menettelyn valtakunnanlainsäädäntöasian käsittelyssä vuoden 1910 varsinaisilla valtiopäivillä. Työväen eduskuntaryhmä päätti, että perustuslakivaliokunnan mietintö tästä asiasta oli rajoitettava yksinomaan lainopilliseen selitykseen asiasta, päästämättä siihen mitään myöntyväisyyslupauksia. Tämän päätöksen Mäkelin vei perustuslakivaliokuntaan. Siellä suomettarelaiset eivät kuitenkaan luopuneet myöntyväisyyslupauksistaan, ja neuvottelun lopputuloksena oli, Mäkelinin myötävaikutuksella, sellainen sanamuoto, jonka voi tulkita melko vapaasti. Työväen eduskuntaryhmän enemmistö äänesti sitten tämän sanamuodon puolesta. Suomettarelaiset selittivät sen tapahduttua, että päätös sisälsi myöntyväisyyslupauksen Venäjän hallitukselle. Ryhmän enemmistö kuitenkin selitti, että päätös sisälsi vain lupauksen Venäjän työväelle. Ryhmän keskuudessa tästä kysymyksestä puhjennut riita syntyi Kuusisen mukaan siitä, että pantiin niin suuri arvo yhteistyöhön porvarillisten ainesten kanssa.

Kuusisen mielestä toverit Ursin, Mäkelin, Viik, Hörhammer, Turkia ja useat muut ajattelivat siihen suuntaan, että kun me olemme yksin liian heikkoja sortovaltaa vastaan, niin meidän täytyy saada ulkoapäin apua. Kuusisen mielestä toiveita ei voinut rakentaa Venäjällä tapahtuvan läheisen vallankumouksen varaan. »Tuo mahdollisuus, että siellä tulisi kohta vallankumous, joka voittaisi ja jonka jälkeen siellä tulisi voimaan kansanvalta tai länsi-europalainen parlamenttarisuus, se on niistä mahdollisuuksista pienempiä.»

Kokouksessa käytiin hyvin laaja keskustelu puolueen menettelytavoista. Menettelytapavaliokunnan enemmistön mietintö hyväksyttiin äänestyksen jälkeen. Mietinnön perusteluissa sanottiin, että valiokunnan mielestä oli mitä tärkeintä panna painoa siihen, että taistelussa vierastakin sortoa vastaan puolueen jäsenten on toimittava itsenäisesti eksymättä porvarien talutusnuoraan. Päätöslauselman eräässä kohdassa

taasen sanottiin, ettei työväenluokalla ole puolustustaistelussaan venäläisten vallassaolijain sortoa vastaan luotettavaa kanssataistelijaa ainoassakaan porvarisryhmässä. Sen vuoksi on työväenluokan itsenäisesti ja omin voimin taisteltava sekä vierasta että kotoista vihollista vastaan. Entistä tarkemmin on sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella kartettava porvarillisten lähentelemistä vastarinnassa ja antautumasta heidän vahingollisia ja petollisia hommiaan kannattamaan.

Puoluekokouksen enemmistö oli siten tuominnut lähentymisen porvarillisiin piireihin ja yhteistyön niiden kanssa venäläistä sortovaltaa vastaan. Tämä päätös epäilemättä jyrkensi työväenluokan menettelytapoja.

Alkuajat eduskunnassa.

Jo vuoden 1905 vaaleissa Mäkelin oli ollut Tampereelta ehdokkaana, mutta ei silloin läpäissyt. Seuraavana vuonna hänet kuitenkin jo valittiin »Oulun tervaporvarien» edustajana viimeisille säätyvaltiopäiville. Puolue oli kyllä pari kuukautta aikaisemmin tehnyt vaalilakkopäätöksen ja kieltänyt jäseniltään menon nelijakoisille säätyvaltiopäiville. Mutta tamperelaiset Mäkelin ja Lindroos sekä turkulainen Salminen uhmasivat puoluepäätöstä ja halusivat tehdä pahaa hyvässä tarkoituksessa: he menivät eräänlaisina »Troian puuhevosina» eduskuntaan porvarissäädyn edustajina.

Vuoden 1907 alussa suoritettiin sitten ensimmäisen kerran yksikamarisen eduskunnan vaalit, joissa sosialidemokraatit saivat 37 % annetuista äänistä ja 80 edustajaa. Työväki oli loistavasti suoriutunut ensimmäisistä vaaleistaan. Mäkelin oli näiden 80 työväen edustajan joukossa. Siitä lähtien hän jatkuvasti otti osaa eduskunnan työhön Oulun l. et. vaalipiiristä valittuna edustajana. Eduskuntatyöhön Mäkelinin voimakas henki jätti myös näkyvät jäljet.

Vuoden 1910 varsinaisilla valtiopäivillä oli esillä valtakunnan lainsäädäntöä koskeva asia. Työväen eduskuntaryhmä päätti olla hyväksymättä perustusvaliokunnan mietintöluonnosta, jossa oli selvä myöntyväisyyslupaus Venäjän hallitukselle. Lopuksi yhdyttiin sellaiseen sanamuotoon, jonka voi tulkita eri tavoin. Ryhmän enemmistö äänesti tämän puolesta. Enemmistön kanta joutui arvostelun alaiseksi sanomalehdistössä ja v:n 1911 puoluekokouksessa, kuten edellä jo kerrottiin.

Mäkelinin kirjoituksista ja puheista saattoi hyvin nähdä, ettei hän arastellut lausua julki, mitä hän ajatteli, pelkäämättä yhtä vähän vihollisiaan kuin omiaankaan. Juuri tämä miehekkyys, jolla hän julisti mielipiteitään, ja pelottomuus, jolla hän ajoi työväenluokan ja maan itsenäisyyden asiaa, kohotti hänet eduskunnan huomatuimpien jäsenten joukkoon.

Eduskunnan perustusvaliokunnan puheenjohtajana Mäkelinillä oli hyvä tilaisuus toimia perustuslakien loukkauksia vastaan. Hänen eduskuntapuheensa suhteesta Venäjään ovat tulleet kuuluisiksi ja säilyvät huomattavimpina lehtinä Suomen itsenäisyystaistelun historiassa.

Niinpä piti Mäkelin keskellä pahinta sortokautta 14/2 1914 eduskunnassa kerrassaan jyrisevän Suomen oikeuksien puolustuspuheen, jossa mm. sanottiin, että jos »me joutuisimme jonkun meitä korkeammalla asteella olevan kansan jalkoihin, olisi meidän asiamme hyvinkin väleen ratkaistu. Mutta kun meidän kimppuumme hyökkää itse historiallisesti kuolemaan tuomittu voima, sellainen voima, jonka kuolinkamppailu on jo asiallisesti alkanut, ei meillä todellisuudessa ole mitään hätää, jos vain vihdoinkin ymmärrämme täyttää ne vaatimukset, mitkä täten uhattu asemamme meille asettaa», tarkoittaen tällä työväenluokan aseman kohottamista. Puhe he-

rätti porvarillisessakin maailmassa mitä laajinta huomiota, vieläpä toi puhujalle kukkalähetyksiäkin. Ei mennyt montakaan vuotta, kun tsaarinvalta kukistui, ja Mäkelinin profeetallinen ennustus toteutui.

Vallankumouksen pyörteissä.

Venäjän maaliskuun vallankumous v. 1917 aiheutti oloissamme valtiollisen mullistuksen. Edellisenä kesänä olivat sosialistit saavuttaneet eduskuntavaaleissa niukan enemmistön, 103 edustajaa, ja vallankumouksen jälkeen tuli heidän ryhtyä muodostamaan uutta hallitusta. Puolueneuvoston jäsenenä oli Mäkelin tässä mukana, vaatien koko hallitusvallan ottamista. Puolueen enemmistö päätti kuitenkin muodostaa kokoomushallituksen, ns. Tokoin senaatin, jolloin Mäkelin kesken neuvottelujen lähti pois kirjoittaen Ouluun matkustaessaan eräälle puoluetoimikunnan jäsenelle kirjeen, jossa oli seuraava satiirinen arvostelu porvarien kanssa muodostetusta hallituksesta: »Saul Kiisinpoika lähti hakemaan isänsä aaseja, mutta löysikin valtakunnan. Minä lähdin hakemaan valtakuntaa, mutta löysinkin lauman aaseja.»

Sisäisten uudistuskysymysten ohella oli suhde Venäjään kesän 1917 tärkein kysymys. Toukokuun puolivälin jälkeen päätettiin lähettää Pietariin lähetystö ottamaan selvää Venäjän väliaikaiselta hallitukselta senaatin valtuuksista. Neuvottelu pidettiin toukokuun 23 päivänä, ja sen tuloksena saattoi Mäkelin eduskunnan istunnossa saman kuun 25 päivänä ilmoittaa, että esitys senaatin vallan laajentamisesta Suomen asiain ratkaisuissa piakkoin saapuisi.

Eduskunnan kokoonnuttua huhtikuun alussa v. 1917 oli senaatti alistanut Venäjän väliaikaisen hallituksen hyväksyttäväksi lakiehdotuksen, jonka pohjalla oli tarkoituksena

saada aikaan vallansiirto. Tämäkin ohjelma, joka ei lainkaan tyydyttänyt lopullisia itsenäisyysvaatimuksia, oli Venäjän virallisten piirien mielestä liian pitkälle menevä.

Sosialidemokraatit vetosivat Suomen asiassa kesäkuussa kokoontuneeseen yleisvenäläiseen työmies- ja sotilasneuvostojen kongressiin. Tarkoituksena oli sitä tietä saada vastapainoa väliaikaisen hallituksen mielipiteelle ja siten ottaa käytäntöön aktiivisempi itsenäisyyspolitiikka. Puoluekokouksen valtuutetut onnistuivatkin mainitun neuvostokongressin ns. kansallisuusvaliokunnassa viedä tahtonsa perille ja saada takeita Suomen oikeusaseman ratkaisemiseksi. Valiokunta hyväksyi suurella ääntenenemmistöllä Suomelle edullisen julkilausuman.

Tämän valiokuntamietinnön ja kongressin yleisistunnossa hyväksyttyjen Suomea koskevien päätöslauselmien varaan rakentui sitten eduskunnan hyväksymä ns. valtalaki. Sen tarkoituksena oli siirtää suuriruhtinaan sisäisissä asioissa käyttämät laajat valtaoikeudet maan eduskunnalle, joten ainoastaan ulkopolitiikkaa ja sotilaslainsäädäntöä ja -hallintaa koskevat asiat jäisivät Venäjän valtiomahdin piiriin. Porvarilliset itsenäisyysradikaalit katsoivat voivansa tukea lain hyväksymistä, mutta porvarillisen enemmistöaineksen piirissä valtalakia vastustettiin.

Valtalaki oli Mäkelinin laatima ja hän sen hyväksymisen puolesta taittoi kaikkein voimallisimmin peistä. Kuuluisiksi ovat tulleet hänen puheensa valtalain käsittelyaikoina.

Heinäkuun 2 päivänä Mäkelin eduskunnan perustusvaliokunnan puheenjohtajana lausui mm., että me »vaadimme riippumattomuutta sen takia, että vallankumouksen saavutukset voisivat osaltaan jäädä pysyväisiksi. Me vaadimme sitä siksi, että holhouksesta vapaassa valtiossa voitaisiin luokkataistelun välityksellä järjestää työtätekevälle väestölle siedettävät olot... itsenäisyysajatusta ei voida minkäänlai-

silla mahtikeinoilla enää täällä tyrehdyttää... Kovia aikoja saattaa tulla, mutta ne on otettu ennakolta lukuun. Jos niitä tulee, niin ne kestetään, mutta orjuuteen ja holhoukseen emme alistu.»

Seuraavat otteet heinäkuun 10 päivänä pidetystä puheesta antavat käsityksen sosialidemokraattien noudattamasta kansallisesta katsomustavasta:

»Laki nojautuu Suomen kansalle entuudestaan kuuluviin oikeuksiin, ja minä olen varma siitä, että siinä on puettu pykäliksi kansamme enemmistön tinkimätön tahto... Kansalaiset! En houkuttele teitä siirappimaiseen sovintoon, kuten tekevät juhlapuheissaan herrasluokan edustajat. Meidän täytyy keskenämme kamppailla, otella lujasti, se on historiallinen velvollisuutemme. Mutta *tässä* asiassa, tässä vainajaimme Ilkan ja Poutun asiassa, Suomen todellisen kansan asiassa, sanokaamme: Se eläköön, se pysyköön, sillä se on Suomen työväen ja Suomen talonpoikain tinkimätön tahto... Kohta täältä lähteköön liikkeelle kaikkiin suuntiin suuri sana: VAPAUS! Kauan kestänyt orjuus loppukoon, kansamme kauan kantamat kahleet kirvotkoot vihdoin. Alkakoon nyt sukupolvesta toiseen toivottu aika, vapaan työn ja toiminnan aika. Vapauteen pyrkivän Venäjän rinnalla syntyköön omissa asioissansa vapaa Suomi.»

Valtalaki käsiteltiin ja hyväksyttiin heinäkuun 18 päivänä 1917 perustuslain mukaisessa järjestyksessä. Venäjän väliaikainen hallitus kuitenkin leimasi päätöksen vallankumoukselliseksi valtioteoksi. Eduskunta hajoitettiin 31/7 Kerenskin pistimin, sosialidemokraattiset senaattorit jättivät hallituksen ja valtiollinen kriisi paheni nopeasti.

Mäkelin pysyi johdonmukaisena ja vaati, ettei uusia vaaleja hyväksyttäisi, vaan hajoitettu eduskunta pidettäisiin laillisena. Lisäksi hän esitti suurlakon toimeenpanemista uusia vaaleja vastaan. Tämä kanta jäi kuitenkin vähemmistöön.

Olot maassamme olivat kärjistyneet räjähdyspisteeseensä.

Elintarvikepula, sosialistienemmistöisen eduskunnan hajoitus ja aseellisten järjestöjen muodostaminen vaikuttivat kaikki samaan suuntaan, oloja kärjistävästi. Syksyllä toimitetuissa uusissa vaaleissa porvarilliset puolueet saivat niukan enemmistön eduskuntaan, vaaliliittonsa ansiosta. Se oli pettymys työväestölle ja katkeroitti mieliä, synnyttäen suotuisan maaperän Venäjällä tapahtuneen vallankumouksen vaikutuksille.

Eduskunnan kokoontuessa marraskuun 1 päivänä 1917 muodostui sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän asema hyvin vaikeaksi. Olihan sisäpoliittinen asema jännittynyt äärimmilleen, ja työväestö odotti toimenpiteitä tilanteen selvittämiseksi. Sen vuoksi oli kutsuttu koolle puolueneuvosto yhdessä eduskuntaryhmän kanssa käsittelemään menettelytapaa näissä oloissa. Puolueneuvosto laati tunnetun julistuksen »Me vaadimme!» ja eduskuntaryhmän tehtäväksi jäi esittää se eduskunnalle.

Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän puolesta tämä julistus esitettiin eduskunnan istunnossa marraskuun 8 päivänä, jolloin oli käsiteltävänä puhemiesneuvoston ehdotus kolmimiehisen valtionhoitajakunnan asettamisesta, koska laillinen hallitusvalta maassa oli katsottava kumoutuneeksi bolshevikkien vallankumouksen kautta. Näiden eri ehdotusten välisessä äänestyksessä viimemainittu puhemiehistön kanta voitti 106 äänellä 90 vastaan. Se oli kohtalokas äänestys, sillä vähemmistön kannalla oleminen merkitsi kansalaissodan jälkiselvittelyissä 8 vuoden kuritushuonetuomiota.

Sanottuna marraskuun 8 päivänä sos.dem. puoluetoimikunta ja ammattijärjestön toimikunta antoivat yhteisen julistuksensa »Suomen työväelle», jossa sanottiin: »Työväenluokka itse päättää, milloin ja mihin toimintaan sen on välttämätöntä ryhtyä koko voimallaan. Mutta heti painakaamme mieleemme, että ehjänä rintamana tulee työväen pysyä. Yhtenä miehenä seisokaamme vaatimuksiemme puolesta. Tuumaakaan niistä

ei ole annettava perää. Tämän hetken tunnussana on: »Työväki valveille! Voimat kokoon! Leipää ja oikeutta!»

Marraskuun 14 päivänä julistettiin koko maassa työväestön toimesta suurlakko alkaneeksi, eduskuntaryhmän enemmistön ollessa kuitenkin tällaista puuhaa vastaan. Marraskuun 19 päivänä lakko julistettiin päättyneeksi, kun lakkolaiset oli lopettajaiskokouksessa saatu yhtymään »punaisen senaatin» vaatimukseen ja siten suostuteltua lakon lopettamiseen. Jo seuraavana päivänä sosialidemokraattisen ryhmän puolesta jätettiin eduskunnan kansliaan ehdotus uudeksi hallitukseksi: se oli »punaisen senaatin» lista, jollainen oli luvattu suurlakon lopettajaiskokouksessa esittää. Ehdokkaana tällä listalla oli mm. Mäkelin. Porvarilliset piirit laativat oman ehdokaslistansa, ja se hyväksyttiin eduskunnassa 100 äänellä 80 vastaan.

Itsenäisyystaistelija.

Ennenkuin käymme seuraamaan Mäkelinin vaiheita vuoden 1918 pyörteissä, on paikallaan tarkastella lähemminkin hänen osuuttaan maamme itsenäisyystaistelussa.

Olemme jo edellä nähneet, että Mäkelin oli Tampereen kagaalin kannattavimpia voimia. Tampereelta Mäkelin oli keväällä 1907 siirtynyt Ouluun sikäläisen työväenlehden *Kansan Tahdon* toimittajaksi. Uudelle paikkakunnalle siirryttyään hän jatkoi tätä toimintaansa.

Miesten värväys Saksaan sotilaskoulutusta saamaan pantiin myös käyntiin Oulussa. Kun työväkikin haluttiin saada mukaan itsenäisyystaisteluun, käännyttiin Oulussa mm. työväenlehden toimittajien Mäkelinin ja Uksilan puoleen. Molemmat innostuivatkin asiaan ja seurauksena oli, että mm. Mäkelinin poika Leo helmikuussa 1916 matkusti Lockstedtin leirille, yhdessä eräiden muiden työläispoikien kanssa. Kun

Suomen vapautuminen Venäjästä tapahtui muuten, ja tilanne muuttui kansalaissodaksi, kieltäytyi jääkäriväapeli Leo Mäkelin, joka helmikuussa 1918 oli saapunut Suomeen, taistelemasta. Hänet vangittiin, ja hän joutui istumaan vankilassa koko kansalaissodan ajan. V. 1919 hänet vangittiin toistamiseen ja kuljetettiin vankilasta toiseen, mutta onnistui hänen sittemmin paeta Venäjälle.

Mäkelin joutui tietenkin toisten mukana santarmiurkkijain seurattavaksi. Räätäli Pekka Savilaakso, joka työskenteli Mäkelinin läheisen puoluetoverin Antti Jussi Tuomisen räätälinliikkeessä, paljastui yhdeksi tällaiseksi urkkijaksi. Kostaakseen työväestön osoittaman halveksumisen hän teki 9/12 1917 santarmeille ilmiannon Mäkeliniä ja Uksilaa vastaan siitä, että nämä olisivat häirinneet hänen elinkeinovapauttaan ja yleisellä paikalla solvanneet häntä. Ilmianto ei onneksi ehtinyt aiheuttaa vangitsemisia, sillä vallankumous muutti voimasuhteet. Savilaaksolla ei kuitenkaan ollut riittävästi paljastuksia esitettävänään, ja niinpä hänet tuomittiinkin väärästä ilmiannosta Mäkeliniä vastaan 3 kuukauden vankeusrangaistukseen.

Syksyllä 1917 pidettiin eri puolilla Oulun lääniä työväestön kokouksia, joissa vaadittiin kuvernööri Nandelstadtin eroamista. Kuvernööri jättikin lääninhallituksen 19/11 Oulun läänin työväenneuvostolle, joka vaati Mäkeliniä eronneen tilalle. Siitä ei kuitenkaan tullut sen valmiimpaa.

Tähän aikaan Mäkelin teki matkan Ruotsiin »virka-asioissa». Passiin oli varmemmaksi vakuudeksi liitetty seuraava suositus: »Oulun Työväen Neuvosto puoltaa tämän passin omistajalle vapaata rajan ylikulkua Torniossa. Oulussa maalisk. 25 p. —17. Oulun Työväen Neuvosto (leima). Hannes Uksila.» Passi viseerattiin Haaparannassa 26/3. Mainittuna päivänä hän kirjoitti Haaparannasta kirjeen pojalleen Leolle Saksaan. Kirjeessä sanottiin mm. seuraavaa:

»Suomi on vallankumouksessa saanut paljon oikeuksia. Laittomat toimenpiteet ovat peruutetut ja valtiopäiväkutsumus on annettu. Valtiopäivät alkavat 4. 4. Matkustan siis Helsinkiin aivan näinä päivinä.

Mutta älkää siellä luulko, että asema olisi selvä ja turvattu. Saattaahan tapahtua mitä tahansa. En ainakaan minä uskalla riemuita. Ja eihän ole olemassa mitään takeita oikeuksiemme loukkaamattomuudesta. Pysykää siis siellä edelleen. Suomalaisella pataljoonalla on ainakin moraalista vaikutusta maamme asioihin. Ja saattaahan tulla hetki sellainenkin, että voitte tehdä maallemme aktiivisiakin palveluksia. Kuka tietää. Elämme suurta aikaa. Niin, suurta aikaa. Ja se vaatii, että me olemme myöskin suuria. Älkää humaltuko henkisesti. Vallitkoon keskuudessanne palava isänmaanrakkaus. Mutta älkää antako sen tehdä teitä sokeiksi. Harkitkaa kaikki tekonne, mutta olkaa valmiit tarpeen vaatiessa tekemään suuriakin uhreja.

Täällä on kovasti levitetty huhua, että te olisitte pienempinä ryhminä palaamassa Suomeen. Missään tapauksessa älkää sitä tehkö, sillä siitä koituisi etua vain vanhalle ryssäläissuunnalle. Älkää yleensä ryhtykö mihinkään saamatta meidän suostumustamme. Maan ja kansan onni ennen kaikkea. Koettakaa olla vuorovaikutuksessa suomalaisten johtavien piirien kanssa, sikäli kuin se on mahdollista. Olisin niin halukas puhumaan näistä asioista suusta suuhun, mutta nyt se on mahdotonta.»

Kirjeestä käy mitä selvimmin ilmi Mäkelinin kanta maan itsenäisyystaistelussa ja hänen halunsa käydä aktiiviseen toimintaan tsarismia vastaan. Hän puhui tuossa kirjeessä poikansa sydämelle, mutta myös järjelle, sillä harkitsemattomat teot saattoivat pilata suuren asian.

Osoituksena siitä, että porvarilliset piirit luottivat Mäkelinin kantaan maan itsenäisyystaistelussa, on seuraava tapaus:

Eräässä aktivististen puolueiden valtuuskunnan kokouksessa v. 1917 metsäneuvos Heikel ehdotti Mäkelinin kutsuttavaksi kokouksiin, jotta saataisiin sosialistitkin ottamaan osaa

vapaussotaan. Tätä ehdotusta kannattivat varatuomari Åkesson ja ylioppilaiden aktivistisen komitean kaikki edustajat.

Kuolemaantuomittu.

Mäkelin oli noussut yhä vaikutusvaltaisempaan asemaan puolueessaan. Hän joutui yhtenä johtomiehistä pitämään suuria puheita. Keväällä 1917 suuren vallankumouksen tapahduttua, Mäkelin matkusteli myös Pietarissa. Vallankumouksen laineet löivät korkeina, eikä sellainen innostuksen mies kuin Mäkelin suinkaan pysytellyt eikä voinut pysytellä syrjässä tapahtumien keskipisteestä. Hänet tempasi kuohunnan aalto mukaansa, eikä hän vältellyt niitä luottamustehtäviä, joita vallankumouksellinen työväestö hänelle uskoi. Oli näin ollen vain luonnollista, että hänet tavoitti sama kohtalo kuin toisetkin työväenluokan eturivin miehet noina kiihkeinä kuukausina.

Helmikuun puolivälin paikkeilla v. 1918 aukeni Mäkelinin ruumiissa noin pari vuotta aikaisemmin tehty leikkaus, tehden olon sietämättömäksi. Hän meni silloin näyttämään vammaa Tampereella sijaitsevan valtion sairaalan ylilääkärille. Tämä totesi vamman vakavalaatuiseksi ja järjesti sairaalaan tilaa, vaikka sairaala oli aivan täysi. Mäkelin piti leikattaman heti, mutta silloin todettiin hänessä vaikea munuaistauti, joka teki nukuttamisen mahdottomaksi. Munuaistautia koetettiin hoitaa lähes viisi viikkoa, mutta minkäänlaatuisia parantumisen oireita ei voitu huomata. Lääkäri merkitsi sen kroonilliseksi, ilmoittaen samalla, että tauti tulee ennen pitkää aiheuttamaan kuoleman. Hän ehdotti, että leikkaus toimitettaisiin nukuttamatta, ja niin tehtiinkin. Potilas joutui täydelliseen liikkumattomuuden tilaan ja laihtui luu-

rangoksi, jonka tuskia lievennettiin kaksi kertaa vuorokaudessa annetuilla morfiiniruiskeilla.

»Kiväärien kuulat piiskasivat ilmaa, tykit jymisivät, kuularuiskut lauloivat ja öisin valaisivat huonettani ympäristön yhtäjaksoiset tulipalot. Se oli rikkaiden elämysten aikaa. Mutta pelkoa niissä elämyksissä ei ollut, sillä tulilinjalla olevassa rakennuksessa tehdään lopputili elämän kanssa.»

Leikkuuhaava oli kymmenen vuorokauden vanha, kun sairaalaan osui tykinammus, joka rikkoi ullakon vesijohtoverkon. Vesi alkoi kohisten virrata alas portaita, jolloin alilääkäri määräsi, että kaikki sairaat oli siirrettävä kellariin. Se oli hirveä tuska sairaille. Mäkelin, joka oli pari päivää saanut olla jalkeilla, talutti kellariin erään naisen ja palasi huoneeseensa. Sinne sinkosi pomminsirpale ja kaksi kiväärinkuulaa, jotka Mäkelin pisti taskuunsa. Hän aikoi asettua huoneeseensa, mutta silloin tuotiin alilääkärin käsky, että oli heti tultava kellariin. Mäkeliniä oli jo neljä vuorokautta pidetty silmällä, joten oli huomattu hänen poistumisensa kellarista.

Yö kului kellarissa, ja aamulla kiellettiin ketään poistumasta. Mäkelin oli ainoa, joka ei kieltoa totellut, eikä hän sen jälkeen kellariin mennyt. Jonkun ajan kuluttua Mäkelin kutsuttiin lääkärin vastaanottohuoneeseen. Siellä oli kolme suojeluskuntalaista, jotka alkoivat puhutella vankiaan hyvin isoäänisesti. Sen jälkeen lähdettiin Messukylään, rykmentin esikuntaan. Siellä Mäkelin menetti malttinsa ja sanoi upseerijoukolle: »Ampukaa minut, niin te saatte nähdä kuinka osaa kuolla mies, mutta älkää käyttäytykö kuin raukat.» Silloin joku joukosta vastasi, että he kyllä uskoivat vankinsa osaavan kuolla, ja kohtelu muuttui sivistyneeksi. Tasattiinpa vähät tupakatkin vangin kanssa. Parin tunnin kuluttua, sitten kun tohtori Kai Donner oli kirjoittanut passituksen, järjestettiin

kunnollinen kyyti Vehmaisten asemalle, jossa sijaitsi valkoisten päämaja.

Loppuselvittelyissä Mäkelinin kohtalo muodostui traagilliseksi. Mies, joka oli käynyt pelotonta taistelua tsaarinvaltaa vastaan, maamme itsenäisyyttä sanoin ja teoin tavoitellen, seisoi nyt syytettynä itsenäisen Suomen valtiorikosoikeudessa maanpetoksesta ja häntä uhkasi korkein rangaistus. Ja armoton tuomio langetettiinkin: kuolemanrangaistus. Hänet oli »taksoitettu ylimpään luokkaan», kuten kuolemaantuomittu itse kohtalonsa määritteli.

Mutta vihollisleirissäkään eivät kaikki katsoneet hänen ansainneen niin ankaraa rangaistusta. Hänelle ilmestyi vaikutusvaltaisia puolestapuhujia. Asianajaja sai porvarillisista piireistä todistuksia, joissa todettiin Mäkelinin toiminta kagaalin ja aktivistiliikkeen aikana maan itsenäisyyspyrkimyksiä edistäväksi.

Itse sisäministeri Heikki Ritavuori ilmestyi eräänä päivänä Mäkelinin selliin.

Vangilla sattui juuri olemaan kuumaa kahvia termospullossa, eikä ministeri torjunut tarjousta nauttia kupposta vanhan ystävyyden nimessä. Ja kahvia ryypätessä ministeri esitteli asian, jonka vanki jo oli arvannut: oli pyydettävä armoa.

»Armoa! Minunko?» — »Olen lähtenyt järjestämään asiaasi.» Vanki astelee kiihdyksissään kopin kulmasta toiseen — on ahdasta liikkua pituussuuntaan — pysähtyy sitten korkean vieraansa eteen: »Armoa en pyydä.»

Ministeri on avannut salkkunsa, ottanut sieltä paperin: »Asiasta on neuvoteltava — tähän voit merkitä alle — olen laatinut...»

»Ei koskaan. Mieluummin jatkan oloani täällä — eli pyydän alkuperäisen kuolemantuomioni täytäntöönpanoa.» — »Mutta hyvä veli —». — »Kiitän sinua, mutta armosta älä haasta. Se ei sovi tyyliini, se on loukkaus, se on oikeusmurha!»

Sisäministeri Ritavuoren yritys oli epäonnistunut. Mutta siitä huolimatta Mäkelin säilytti henkensä, kun Ritavuori muutamaa vuotta myöhemmin menetti sen Tandefeltin käden kautta.

Eetu Salin oli Mäkelinin koppitoveri noina kärsimysvuosina. Nämä kaksi suutaria olivat työväenliikkeen alkuvuosista asti toisensa tunteneet, yhteisesti samaa asiaa ajaneet ja yhteisesti he nyt jakoivat ahtaan sellin, sen monine murheineen ja vähäisine iloineen. Salin ei siitä sellistä enää elävänä lähtenyt, ja Mäkelin sai tehdä vanhalle taistelutoverilleen viimeisen palveluksen, painaa vainajan silmät umpeen.

Mäkelinin kuolemanrangaistus muuttui elinkautiseksi kuritushuonevankeudeksi, joka sekin päättyi yleisen armahduksen vuoksi neljän vuoden »palvelun» jälkeen. Vapauspassissa oli Mäkelinin rikokseksi merkitty: valtiopetos, yllyttäjä ja tekijä. Solvaus. Rangaistus oli 12 v. 1 kk. kuritushuonetta. Vapausrangaistusaika alkoi 25/11 1918. Ehdonalaiseen vapauteen hänet laskettiin 30/1 1922, ja rangaistusaika olisi lopullisesti päättynyt joulupäivänä 1930, ellei Mäkelin olisi halunnut itse tätä rangaistusaikaa lyhentää.

Vangin maailmasta.

Omaisille lähetetyistä kirjeistä saa jonkinlaisen kuvan siitä, minkälaisissa ajatuksissa Mäkelin vietti vankeusaikojaan. Tässä esitämme otteita eräästä kirjeestä.

Kirje on päivätty Helsingissä 18. 10. 1918.

»Rakas, rakas vaimoni! Ja lapset!

Olet jo saanut tiedon minulle annetusta tuomiosta. Minä olen täysin vakuutettu siitä, että olet ottanut tyynesti vastaan tämänkin iskun. Tällä erää oli »saavutus» korkea, mutta siitä on hyvä, että siihen on menty asteettain. Jo monta kertaa

tätä ennen on meitä kolhittu sen takia, että olemme täyttäneet velvollisuutemme.

»Kuolemaantuomittu!» Kirjallisuudessa se sana tuntuu kaamealta. Mutta kokemuksesta tiedän nyt sanoa, että käytännössä se ei, silloin kun asianomaisen omatunto on puhdas, tunnu yhtään miltään... Tuntuu sentään joltakin, tuntuu samallaiselta kuin tuntui ennen tilipäivän iltana, hyvinkäytetyn työviikon jälkeen. Sieluun valautuu suuri tyytymys ja sisäinen ääni sanoo: sinä olet saavuttanut suuren voiton.

Fanatismiako? Alistumistako? Ei kumpaakaan, kaukana siitä! Aikakauden ymmärtämystä vain. Olen niin tyynimielinen kuin ihminen saattaa konsanaan olla. Minun ei tarvitse pitää sieluani vireessä elättelemällä uhmantunnetta. Sillä minä tiedän, että minun tekoni tulevat elämään ja että jälkimaailma on jakava minulle oikeutta runsaalla mitalla.

Vaimoni! Rakkaimpani! Älä ota tätä kirjettäni miltään erikoisen juhlalliselta kannalta, sillä »testamentiksi» tätä ei tarkoitettu ole. Saanen vielä montakin kertaa tilaisuuden kirjoittaa Sinulle. Asiani on alistettu ylioikeuteen ja viipynee siellä joitakin aikoja. Asiapapereitten oheen liitin lausuntoni ja pyysin, että tuomioni muuttamattomana pysytettäisiin. Sinäkin lienet kanssani yhtä mieltä siinä, että se päivätyö, minkä olen suorittanut, ei voinut edellyttää muunlaista esiintymistä.

Nykyään on minun oloani täällä koetettu saada siedettäväksi. Olen saanut toverin: asun Eetu Salinin kanssa. Meidän hallussamme on tavallista tilavampi koppi. Tupakanpolttooikeuden olemme myös saaneet. Ja sanomalehtiäkin on meille luvattu. Ruokaa olen onnistunut hankkimaan riittävästi ja pesuni suorittaa Eeva täti. Minulla ei siis ole mitään hätää; pikemminkin otan tämän hyvinansaitun levon kannalta.

Tietysti kotiasiat tuottavat minulle huolta. Minä tiedän, että teidän taistelunne aineellisia huolia vastaan on vaikeata. Mutta minä toivon, että jotenkin sentään selviätte. Ja kerran vielä helpponevat nekin huolet. Hyvä onneni ei voi pesuuttamme jättää. Toistaiseksi minun täytyy tyytyä vain lausumaan lohdutuksen sanoja, mutta kunhan asiani käsittely ehtii lopulliseen päätökseen, voinen minä lähettää vähän muutakin.

Asiani ajamisesta on täällä huoltanut ystäväni Heikki Ritavuori. Hän on tehnyt perusteellista työtä. Puhe, jonka hän piti oikeudessa, oli hyvä. Olenkin varma siitä, että minun motiivini yleensä myönnetään tunnustuksen arvoisiksi ja että tuomiota ei pidetä asiallisesti katsoen kohtuullisena. Pääasia onkin se, että vastustajainkin piireissä tunnustetaan minut oikeamieliseksi mieheksi. Vähät minä mistään muusta.
Pikku lasten omakätisesti kirjoitetut kirjeet, mitkä tulivat Kertun kirjeen mukana, olivat vähällä horjahduttaa sieluni tasapainon, joka muuten on ollut koko vankeuteni ajan erinomaisen hyvä. Minä itkin! Kohta kuitenkin tyynnyin, ja nyt minä pyydän, että Esa ja »Turappakillu» kirjoittaisivat minulle jälleen. Vastaan sitten heille erikseen, jos saan siihen tilaisuuden. Ja kyllä minä saan, kun teen asiasta »hakemuksen». Laura ja Hilkka voisivat myös kirjoittaa. Ja isot lapset niinikään, vuoronsa jälkeen. Onhan sinulla siellä sihteereitä...»

Ehdonalaisessa vapaudessa.

Vankilasta päästyään Mäkelinillä oli edessään kaksi tietä, joista toinen olisi johtanut oikealle, toinen vasemmalle. Kumpi valita?

Heti vapauspäiviensä alussa hän sai kirjeitä, joissa johtavat sosialidemokraatit tarjosivat hänelle toimittajan paikkaa sos.-dem. lehdistössä.

Mutta Mäkelin palasi Ouluun, Pohjolan proletariaatin pariin. Sen keskuudessa hän tunsi saaneensa ystäviä, jotka taasen odottivat hänen julistustaan.

Rotatiokoneen tarina.

Oululaisen työväenlehden, Kansan Tahdon toimittajaksi Mäkelin oli siirtynyt Tampereelta jo keväällä v. 1907. Lehteä v. 1906 perustettaessa käyttövaroja oli vain 6.000 markkaa, mikä summa kului perustamiskustannuksiin. Mutta uskoa

asian onnistumiseen oli sitä enemmän, ja kyllä sitä tarvittiin toisenkin kerran. Helppoa ei eläminen aina ollut. Tilaajamäärä kohosi sentään loppujen lopuksi 13.000:een, mikä oli hyvä saavutus.

Maailmansota oli muodostua lehden elämälle kohtalokkaaksi. Venäläinen virkavalta oli merkinnyt Kansan Tahdon lakkautettaviksi suunniteltujen työväenlehtien listalla kolmannelle sijalle. Kun lakkautuskäsky saapui, oli lehdelle juuri tulossa Ruotsista uudenaikainen painokone. Johtokunta joutui luovuttamaan koneen muihin käsiin. Maailmansodan vuosina ei enää ollut mahdollisuuksia mistään saada uutta painokonetta, ja niin lehden piti tulla toimeen entisillä välineillä, kun se taasen sai luvan ilmestyä. V. 1917 tilanne muodostui kuitenkin niin vaikeaksi, että lehden taloudenhoitaja matkusti ulkomaille ja löysikin sieltä painokoneen. Se lähetettiin Tukholmaan korjattavaksi. Mutta ennenkuin sekään kone pääsi rajan yli, syttyi kansalaissota, ja tästäkin koneesta oli luovuttava. Eikä sillä hyvä: kansalaissodassa rikottiin pieniksi palasiksi vanhatkin koneet. Mutta kun työväki taasen pääsi omaisuuttaan hallitsemaan, liitettiin sirpaleet yhteen, ja niin painokone pyöri jälleen, joskin kovin hitaasti.

Kohta toimitukseen jälleen liityttyään Mäkelin käsitti, ettei entisillä välineillä enää voitu tyydyttävästi palvella lukijakuntaa. Sen vuoksi hän jo 25/4 1922 kirjoitti »Vetoomuksen Pohjolan työväkeen», jossa kirjoituksessa sanottiin mm. näin:

»Toverit! *Painokone.* Se nimisana nyt tulkoon tunnussanaksi. Se sana lausuttakoon työläiskodeissa niin usein, että lapsetkin alkavat tiedustella sen merkitystä. *Painokone, rotatsionikone.* Sitä mainintaa kerratkoon kaiku lakeuksillamme ja vaarojen rinteillä.»

Lehden painatus vei aikaa 10 tuntia, ja jos mieli tehdä siviilitöitä, piti konetta puhdistaa 3 tuntia. Siten siviilitöille,

joilla lehden tuli hankkia pääasiallinen tulonsa, jäi kovin vähän aikaa, ja kirjapainon kilpailukyky oli aivan minimaalinen.

Monenlaisia keinoja käytettiin painokonerahaston kartuttamiseksi. Niinpä myytiin kehystettyä taulua, joka esitti kansalaissodan aikana rikottuja kirjapainokoneita. Oulun poliisimestarikin kiinnostui asiasta niin paljon, että lähetti hakemaan tuollaisen taulun. Tuloksen Mäkelin kuvasi lyhyesti näin: »Taulu viipyi sillä matkalla toista viikkoa, mutta sitten se palasi hyvätuulisen poliisimiehen tuomana, poliisimiehen, joka sanoi, että metkahan se on tauluksi tämä, mutta hinta on kalliinlainen.»

Marraskuun alussa pidettiin työväenjärjestöjen edustajien kokous, jossa päätettiin, että yhtiölle ostetaan uusi painokone. Tosin päätöksenteko monia arvelutti, sillä rahoja ei vielä ollut karttunut riittävästi, tiedettiinpä sekin, ettei yrityksestä aivan pian muodostuisi kannattavaakaan. Mutta yrittää piti.

Vihdoin 25/11 1922 lehti saattoi julkaista jymyuutisen: »Rotatiokone saapunut Ouluun. Tuodaan tänään talkoilla Kirjateollisuus OY:n taloon.» Eikä se ollut pelkkä uutinen, sillä Mäkelin kirjoitti samalla lehden painokoneiden historian ja ylistyslaulun työväestön sitkeydelle.

Monisatainen joukko miehiä ja puolensataa hevosta oli kerääntynyt lauantai-iltana talkoisiin, purkamaan niitä neljää tavaravaunua, joissa rotatio oli saapunut pääkaupungista. Kun hevoset vetivät 44.000 kiloa tavaraa kirjapainotalon pihalle, täyttyi se laatikoista, niin että naapuripihallekin täytyi sijoittaa osa.

Helmikuun 3 päivänä 1923 voitiin vihdoin julkaista *Uuden Pohjan Kansan* ensimmäinen rotatiossa painettu numero. Tasan 17 vuotta taaksepäin oli ilmestynyt Pohjolan työväen äänenkannattajan ensimmäinen numero. Muussakin mielessä päivä oli historiallinen, sillä Oulun valloitus oli tapahtunut

tasan viisi vuotta aikaisemmin. Lehden päänumero, 24-sivuinen ja kolmivärinen sekä runsaasti kuvitettu, ilmestyi lauantaina iltapäivällä ja 8-sivuinen jatko sunnuntaiaamuna. Se oli suurin lehtinumero maamme työväenlehdistössä siihen mennessä. Ansaitsee vielä mainita, että uusi rotatio oli ostettu Uuden Suomen kirjapainolta, joka oli myynyt sen vähän aikaa käytettyään, hankkiakseen tilalle suuremman koneen.

Mäkelinille uusi painokone oli ilon ja ylpeyden aihe, eikä syyttä. Ymmärtää hyvin, mistä se johtui. Eräässä kirjeessään toukokuussa Mäkelin kirjoitti vaimolleen vankilaan tästä mieliaiheestaan:

»Eräässä kirjeessäsi kielsit sinä minua puuhaamasta niin paljon sen rotationikoneen kanssa. Noudatin määräystäsi — sillä seurauksella, että koko maailma alkoi puhua siitä koneesta, kuten ehkä olet osittain nähnyt ja kuullut. Siitä on kirjoitettu lukematon paljous uutisia, lukuisasti pakinoita, joitakin pääkirjoituksia, ja onpa se kuvitettukin joitakin kertoja. Koko maailma on ollut melua täynnä, ja minä puolestani olen mehevillä petiittijutuilla lisännyt risuja tulennokseen. Ja kone käy ihanasti. Vapuksikin annoimme sellaisen lehden, ettei toista samanveroista ole kukaan uskaltanut nähdä unissaankaan. Työtä täällä on kovasti ja minä aherran siinä ilomielin. Minulla ei olekaan mitään muuta kuin työni — ja 4 tuntia unta vuorokautta kohti.»

Viimeiset elinvuodet.

Mäkelinin viimeinen työkausi Pohjolan työväestön keskuudessa ei ehtinyt muodostua pitkälliseksi. Lisäksi siitä tuli erittäin rasittava ruumiillisesti ja henkisesti.

Vuosi 1922 oli poliittisesti hyvin raskas. Vasemmistolaista työväenliikettä ahdistettiin jatkuvasti ja sen eturivin henkilöitä vangittiin. Niinpä myös Mäkelinin vaimo pidätettiin ja kuljetettiin Hämeenlinnan naisvankilaan. Tämä oli tietenkin

juuri vankilasta vapautuneelle miehelle raskas isku. Lisäksi 5-lapsinen perhe joutui äidittömäksi, ja isän ajan vaati lehden toimitustyö tuiki tarkkaan. Ristiriita kodin ja työn välillä raastoi velvollisuudentuntoista miestä. Syvästi hän tunsi yksinäisyytensä, vaikkakaan ei sitä valittanut kenellekään.

Yleensä Mäkelin vankilasta tultuaan seurusteli hyvin vähän ihmisten kanssa. Tämä johtui siitä, että hän tunsi aikansa olevan vähissä. »Jospa minä saisin kaksi vuotta vapaana leipätyöstäni istua kirjoittamassa, niin luulen, että voisin antaa jotakin luokalleni. Minulla on niin paljon sanomista, mutta niin vähän aikaa», valitti hän joskus perheen taloudesta huolehtivalle »Kosken tädille». Usein aamusilla hän kertoi mitä oli yöllä valvoessaan mietiskellyt ja sanoi, että hänen pitäisi kirjoittaa siitä tovereilleen, kun vain osaisi sen tehdä niin, että sitä ymmärrettäisiin. »Rukoile sinäkin minun puolestani, että onnistuisin», sanoi hän kerran. Tällaisen nöyrän mielen vallitessa syntyivät kirjoitukset »Quo vadis, domine?», »Ihmisen onni» sekä monet muut kirjoitukset, jotka olivat harvinaisia tavallisen päivälehden palstoilla ja aivan liian kauniita ja korkealentoisia kaikkien ymmärrettäviksi. Mutta hänen täytyi koettaa niin sanoa sanottavansa, koska hänellä ei ollut siihen muuta tilaisuutta.

V. 1922 keväällä oli Pohjolassa suuria palkkaliikkeitä puutavarateollisuuden alalla. Mäkelin joutui kirjoittamaan niiden johdosta monia artikkeleita, jotka antoivat porvarillisille lehdille aiheen hyökkäyksiin häntä ja lehteä kohtaan. Samana kesänä suoritettiin eduskuntavaalit, ja niiden johdosta Mäkelin sai taittaa paljon peistä niin hyvin paikkakunnan sosialidemokraattisen Kansan Tahdon kuin porvarillisten lehtien kanssa. Aikoinaan paljon hälyä aiheuttanut »Eeva-Korhos-juttu» muodostui niinikään suuren väittelyn alaiseksi, eikä Mäkelin voinut välttyä siihenkin kiistaan puuttumiselta.

Ehdonalaisen vangin ja valtiollisen poliisin suhteet muodostuivat hyvin kireiksi. Sairasta miestä rasitti tavattomasti liikkumisvapauden rajoitus. Vaimon vangitseminen lisäsi katkeruutta, jonka Mäkelin purki sillä ainoalla tavalla, mikä hänelle vielä oli mahdollista: sanomalehden palstoilla.

Ei näin ollen ihmetytä, että Mäkelinin sielulliset ja fyysilliset voimat joutuivat mitä raskaimmalle koetukselle.

Mäkelinin viimeisen joulun vietto muodostui sekin erikoislaatuiseksi. Olihan hänellä ollut niin monenlaisia jouluja, milloin tsaarinvallan tai itsenäisen Suomen vankilassa, milloin missäkin maailmalla. Nyt hän vietti viimeistä jouluaan vapaudessa, kodinpiirissä, josta kuitenkin vaimo vuorostaan oli poissa.

Vaikeuksia kasaantui, poliittinen taivas tummeni. Kesällä 1923 alkoi uhkaavasti jyrähdellä, ja salama iski äkkiarvaamatta. Eräs toimituksen jäsenistä vangittiin, ja kun toinen toimittaja oli lomalla, sai Mäkelin erään aputoimittajan kanssa yksin huolehtia lehdestä. Se kävi rasittavaksi.

Heti koulujen päätyttyä ryhdyttiinkin sen vuoksi toimittamaan lapsia maalle, Hailuotoon, jossa he olivat olleet täysihoidossa edellisenäkin kesänä. Lasten piti päästä matkalle maanantaina. Mutta kun Mäkelin kuuli tästä, niin hän alkoi valitella, eikö lapsia voitaisi toimittaa maalle jo samana päivänä, lauantaina. »Minä en mitenkään jaksa enää!» Tuossa lauseessa kuvastui hermovoimansa loppuun saakka kuluttaneen miehen tuska. Ja ympäristö ymmärsi sen, lapset pääsivät lähtemään vielä samana päivänä. Isä saapui laivarantaan hyvästelemään lapsiaan. Ne olivat viimeiset jäähyvästit isän ja lasten välillä. Mäkelin ei saanut lupaa enää poistua kaupungista, eikä siten voinut käydä lapsiaan katsomassa.

Heinäkuussa hän sai pitää kesälomansa. Koko tuon ajan hän teki työtä valmistaen vastineen Pohjan Kansaa vastaan nostetussa painokannejutussa. Se vastine oli suuritöinen ja

täydellinen. Vuosien varrelta hän keräsi aineistoa kansalaissodan aikuisista ja sitä seuranneista tapahtumista. Tämä suuri työ, samoin kuin paljon muuta kirjallista aineistoa, vietiin elokuun 3 päivänä tapahtuneen vangitsemisen yhteydessä valtiollisen poliisin arkistoihin. Ehdonalainen vapaus oli päättynyt.

Vankilasta — lopulliseen vapauteen.

Oulusta Mäkelin kuljetettiin valtiollisen poliisin suojiin Helsinkiin. Siellä hän sairastui nautittuaan, kuten virallisesta tutkintopöytäkirjasta ilmeni, liikaa lääkkeeksi annettua veronaalia. Hyvin heikkona hänet siirrettiin Helsingin kirurgiseen sairaalaan, jossa hän kuoli parin päivän kuluttua syyskuun 20 päivänä 1923.

Itsemurha siis?

Kysymykseen on vastattava myönteisesti. Tällaisella teolla täytyi olla omat motiivinsa, kun on sellaisesta miehestä kuin Mäkelin puhe.

Kun hän ei ollut luopunut taistelusta, oli edessäpäin uusi rangaistus, jonka Mäkelin arveli muodostuvan entistä paljon pitemmäksi. Raskasta kuritushuonerangaistusta ei ruumis enää tuntunut voivan kestää, sen Mäkelin aavisti. Hermosto ei myöskään enää ollut kunnossa. Edessä oli siten vain pitkiä ja rasittavia vankilavuosia, joiden aikana saattoi tulla kaiken loppu tai jälleen uusia taisteluja, lisää kärsimyksiä... Tällaisia ajatuksia voimme päätellä hänen mielessään liikkuneen.

Joitakin aikoja ennen viimeistä vangitsemistaan Mäkelin oli sanonut sisarelleen: »Kun minut viedään, en enää palaa —»

Tällaista keskustelua sisar oli kovasti hämmästynyt ja sanonut siihen: »Ei, poika, kärsi vain. Kärsi vielä kerta. Muutos tulee ja rauha palaa elämääsi.»

Siihen oli Mäkelin pilkallisesti hymähtäen vastannut: »Rauha! Minua ei kuulustella enää. Se on varma!»

Mitä nuo sanat sisälsivät, sen sisar ymmärsi täysin vasta sitten, kun hän postin eräänä pimeänä iltana saavuttua näki ristin veljensä nimen yläpuolella.

Vainajan viimeinen leposija.

Työväenluokka tunsi kipeästi menetyksen raskauden. Kaukaa Lapista ja kautta koko Suomen saapui työläisiä saattamaan vainajaa viimeisellä matkallaan. Liikuttunein mielin he laskivat lepoon toverin, joka elämässään ei ollut lepoa etsinyt eikä saanut.

Myöhemmin Pohjolan työväestö saattoi, ei vain sanoin ja seppelin, vaan teoin, osoittaa säilyttävänsä suuren vainajansa muiston. Vuosittain Mäkelinin kuolinpäivää lähinnä olleena sunnuntaina järjestettiin ympäri Pohjolaa muistojuhlia, joiden tuottamat varat luovutettiin Pohjolan Ammatilliselle Piirijärjestölle muistomerkin hankkimiseksi Mäkelinin haudalle. Sunnuntaina syyskuun 23 päivänä 1928 paljastettiin Oulun hautausmaalla graniittinen muistopatsas, jonka pystyttämiseksi Pohjolan työläiset olivat uurastaneet viiden vuoden ajan. Paljastustilaisuuteen oli saapunut työväestön edustajia ympäri maan, Perä-Pohjolan syrjäisimpiä seutuja myöten. Vainajan omaisista oli voinut saapua vain hänen sisarensa. Valtava hautajaiskulkue lähti työväentalon edustalta, soittokunnan sävelten kaikuessa. Yksin kulkueessa laskettiin olleen noin 1500 henkeä. Lukuisat järjestöjen liput olivat suruverhoihin käärityt. Haudalle oli saapunut yli 3000 ihmistä. Sankka väkijoukko seurasi patsaan paljastusjuhlallisuuksia koko ajan hartaana, paljastetuin päin. Muistomerkin pronssisen korkokuvan oli muovaillut prof. Vikström.

Syrjässä, lähellä kalmiston aitaa, kirkosta eronneiden nurkkauksessa, työtoveriensa Paul Branderin ja Arvi Sänkiahon sekä toisten toverien kumpujen keskellä sijaitsee Yrjö Mäkelinin muistomerkki. Siihen on kaiverrettu nuo sydänten syvyyksistä lähteneet sanat: »Suomen työväenluokan rohkealle ja tarmokkaalle esitaistelijalle. Kiitollisuudella Pohjolan työväestö.»

Tuotteliaan kynän jälki.

Mäkelinin kirjallinen tuotanto oli varsinaisen sanomalehtityön lisäksi monipuolinen ja runsas.

Tampereella v. 1899 ilmestymään alkaneen Työväen Joululehden toimittajana oli mm. Mäkelin. Tällaisten aikakautisten julkaisujen avustajana tapaammekin Mäkelinin sen jälkeen useissa yhteyksissä. Niinpä työväen kalenterissa on monia hänen kirjoituksiaan.

Työväenpuolueen hallinnon julkaisusarja »Suomen Työväenpuolueen kirjasia» sisältää myös Mäkelinin v. 1903 ilmestyneen »Etsi oikeuttasi! Mietelmiä äänioikeusasiasta», jonka sisällössä jo silloin puhui sytyttävä, syvä paatos: »Häpeä sille, joka velttona alistuu alle orjan ikeen, silloin kun vapaus olisi saavutettavissa taistelun avulla!»

Oulussa ilmestyivät Kansan Tahdon kustantamina kirjaset »Oikeusjuttu vallankumouksen puuhaamisesta» (1910) ja »Taloudellinen kehitys ja sen seuraukset» (1914). Edellinen sisälti vastineen painoasiain ylihallituksen kesäkuun alussa v. 1910 nostamaan syytteeseen Mäkelinin Kansan Tahdossa julkaistusta kirjoituksesta »Suomisyöjät mielettömyyden vallassa». Kirjoituksessa arvosteltiin yleisvaltakunnallista lakiehdotusta joka tähtäsi Suomen oikeuksien polkemiseen. Vastine sisälti pääpiirteet Mäkelinin valtiollisesta ohjelmasta, jota eräät

puoluetoverit olivat varsin ankarasti arvostelleet. Esitettyihin syytöksiin Mäkelin katsoi tämän tuomioistuimen edessä pidetyn puheen olevan sopivimman vastauksen, varsinkin kun puheessa oli ymmärrettävistä syistä tahdottu välttää sanaradikalismia, mikä ei tietenkään voinut saattaa Mäkelinin kantaa »jyrkkienkään» mielestä kauniimpaan valoon kuin minkä se todellisuudessa ansaitsi. Puheen julkaiseminen oli samalla Mäkelinin keino välillisesti lausua julki käsityksensä siitä, miten työväestön olisi suhtauduttava niihin kanteisiin, joita entistä suuremmassa määrässä oli odotettavissa työväenlehtiä vastaan. Mäkelinin käsityksen mukaan »eivät syytetyt nim. saisi turvautua juridisiin saivarteluihin, jotta ei vallankumouksen asia pilkatuksi tulisi».

Tässä painokannejutussa alioikeus vapautti Mäkelinin syytteestä. Joulun 1910 hän kuitenkin joutui viettämään vankilassa tuomittuna rangaistukseen valtiopetokseen kehoittamisesta.

Kirjanen »Taloudellinen kehitys ja sen seuraukset» käsitti kansantajuiseen asuun laaditun luennon talousopista. Luento oli jo aikaisemmin julkaistu sanomalehdessä, mutta syynä siihen, että siitä nyt oli laadittu kirjanen, oli se, että Kansan Tahdon täytyi lehden lakkauttamisen jälkeen ryhtyä järjestämään painotöitä henkilökunnalle.

16-sivuinen vihkonen »Pikkujoulu N:n pitäjän pappilassa» ilmestyi Oulussa v. 1910 ja kertoi valmistautumisesta eduskuntavaaleihin.

Mäkelinin kirjoitusharrastusten laadusta osoituksena mainittakoon tässä yhteydessä myös hänen 1-osaiset näytelmänsä »Provokaattori», ja »Paljastus». Edellinen painettiin Oulussa v. 1908 ja jälkimmäinen v. 1914.

Äänioikeuskysymys oli Mäkelinin perinpohjaisen tutkimuksen ja kirjoittelun kohteena. Äänioikeuskysymyksen selvittämiseksi puoluehallinto julkaisi työväen mielenosoitus-

päiviksi Mäkelinin kirjoittamat lentolehtiset »Sananen valtiollisesta äänioikeudesta» ja edellä jo mainitun »Etsi oikeuttasi». Niillä molemmilla oli hyvä menekki, ja jälkimmäisen painos loppui kesken lyhyessä ajassa. Samasta asiasta hän julkaisi kaikkiaan neljä lentokirjasta. »Työväen vaalioppaasta» ilmestyi 2.painos v. 1906.

Sanomalehtimies „jumalan armosta".

Mäkelinin kynän työväenlehdistön palstoille piirtämät jäljet ovat pysyvät ja syvät. Hänellä oli eittämätön kyky kirjallisesti esittää sanottavansa niin, ettei se jäänyt lukijaan tehoamatta. Avara henkinen näkemys, syvällinen tunne ja ajatusten kirkkaus tekivät mahdolliseksi käyttää tyylin eri muotoja, mikä sanomalehtimiestyössä, varsinkin ennen, jolloin erikoistumiseen työväenlehdissä ei ollut varaa, oli mitä suurimmaksi hyödyksi. Niinpä Mäkelinin kynästä lähti yhtä hyvin artikkeleita, juhlakirjoituksia kuin pakinoitakin, joissa kaikissa tuntui hänen henkensä hehku ja ajatustensa ylevyys. Hänen sytyttävät sanansa löysivät vastakaikua niin hyvin kaupungin vuokrakasarmeissa kuin maaseudun mökeissä elävien työläisten taholla. Lehden alakerrat, »Riitahuhdan Esan» pakinat, luettiin yksin ja ääneen koko perheen kuullen, pääkirjoitukset tutkittiin tarkoin, ja niiden ajatukset jäivät itämään mieliin ja vaikuttamaan laajalle ympäristöön. Mäkelinin kirjoitusten merkitys muodostui näin mitä monipuolisimmaksi, laajoihin joukkoihin vaikuttavaksi, niiden tunne- ja ajatustapaa kehittäväksi, eikä tämä merkitys ollut vain tilapäinen, vaan sillä tuli olemaan pysyvämpikin arvonsa. Yhä vieläkin elää Pohjolan työläisten keskuudessa kirkkaana Mäkelinin ja hänen kirjoitustensa muisto. Vanhemmalta polvelta se siirtyy nuoremmalle. Vaikutus jatkuu ja herättäjän

työn jälki näkyy rohkaisevana esimerkkinä tulevienkin polvien ponnistuksissa.

Mäkelinin tuotannosta hänen viimeisimmältä työkaudeltaan on syytä esitellä muutamia yksityiskohtaisempiakin piirteitä. Oleellisimman puolen kirjoituksista muodostavat artikkelit ja alakertapakinat, maanantai- ja lauantaikirjeet. Artikkelien lukumäärä tuona lyhyenä aikana maaliskuusta 1922 elokuuhun 1923 nousi 120:een. Alakertapakinoita kertyi noin 60 ja muita pakinoita 40. Kun vielä mainitaan noin 60 juhla- ja muuta kirjoitusta, on ulkokohtaisesti lueteltu Mäkelinin viimeisimmän työkauden tuotanto. Kuten tästä lyhyestä yhteenvedosta jo havaitaan, oli se tavattoman runsas, monipuolinen ja myös täysipitoinen. Hänen työtarmonsa ja tuotteliaisuutensa oli sitäkin ihmeteltävämpi, kun tietää hänen viimeisinä elinvuosinaan paljon sairastelleen. Kärsimykset löivät kyllä jälkensä hänen ruumiiseensa, mutta hengen tuli leimahti kirkkaaseen liekkiin ennen lopullista sammumistaan.

Mäkelinin käyttämä kieli oli ajatusrikasta ja muodollisesti kaunista, mikä oli tulos uutterasta itseopiskelusta ja seurustelusta suurten kirjailijain parissa. Mäkelin oli ennenkaikkea kiintynyt kansalliskirjailijaamme Aleksis Kiveen. Kirjailijoiden luetteloa voisi jatkaa hyvinkin pitkälle.

Mäkelinin runsasta kirjallista jäämistöä tarkastellessa tulee etsimättä mieleen ajatus, eikö olisi jo koittanut aika koota hänenkin kirjoituksiaan ja puheitaan yhtenäisen teoksen puitteisiin. Sen ovat jälkipolvet hänen muistollensa velkaa.

Lähikuva.

Mäkelin oli fyysilliseltä olemukseltaan keskimittaa pitempi, vaikuttamatta ruumiiltaan erityisen tanakalta. Kasvot sensijaan kuvastivat väkevyyttä. Tumma harjastukka, tuuheat

kulmakarvat, yläleuka paksun parran peitossa vetivät huomion puoleensa. Leveä otsa ja voimakas leuka kuvastivat luonteen kahta puolta: ajatuksen selkeyttä ja toiminnan päättäväisyyttä. Paksussa nenässä ja leveissä sieraimissa saattoi hengitys huohottaa kiivaanakin, kun sikseen sattui. Mäkelin oli eloisa tunneihminen, sangviinikko luonteenlaadultaan. Hän innostui herkästi, mistä johtui toisinaan myös harkitsemattomia otteita, joista hän itse eniten joutui kärsimään. Hän oli enemmän julistaja kuin tutkija ja ajattelija. Itsetuntoisena ja voimakkaana johtajapersoonallisuutena hänen vaikutuksensa joukkoihin oli ajoittain hyvinkin suuri, näin varsinkin Pohjolassa.

Rehellisyys itseä ja työväenluokkaa kohtaan oli hänen johtotähtenään. Velvollisuudentunto ja pyrkimys oikeudenmukaisuuteen ei sallinut sovitteluja itsensä tai ympäristönsä kanssa. Kaikki oli annettava asian hyväksi, siinä hänen siveysoppinsa. Peräänantamaton sitkeys oli hänen ominaisuuksiaan, pelkäämättömyys hänen voimanlähteitään. Omat heikkoudet rasittivat häntä liiallisuuteen saakka, mutta huumorintaju piti sentään yllä tasapainoa pyrkimysten ja mahdollisuuksien joutuessa keskinäiseen epäsuhteeseen. Pahiten hän kärsi pienistä ja alhaisista, mutta ei niinkään suurista vastuksista. Sovinnaisuutta, velttoutta, kaksimielisyyttä, byrokratismia hän ei voinut sietää.

Ankara mittapuu, jota hän käytti itseä ja ympäristöä arvioidessaan vaikutti, että hän valikoi seuransa. Tampereen kaudella ystäväpiiri jäi pieneksi, mutta laajeni jossain määrin Oulun ajoilla. Hänen hyvien tuttaviensa ja ystäviensä joukkoon pääsi tällöin moni yksinkertainen salokylän mies juuri teeskentelemättömyytensä ansiosta. Ystäviinsä Mäkelin kiintyi syvästi ja samalla herkästi. Sellaisessa seurassa hän oli välitön ja rattoisa pakinoitsija. Hänen seuransa vaikutti voimakkaasti ympäristöön.

Mäkelinistä on käytetty sanontaa »sanomalehtimies jumalan armosta». Sanomalehtimiehenä hän olikin oman aikansa ensimmäisiä maassamme. Hän ei kyllä syntynyt sanomalehtimieheksi, vaan tuli sellaiseksi uutteran itseopiskelun ja kyltymättömän opinhalunsa ansiosta. Mutta suutarista niin kyvykkääksi sanomalehtimieheksi ei siirrytä ilman luontaisia lahjoja. Niitä Mäkelinillä oli, joskin hän niiden kehittämiseksi teki työtä enemmän kuin muut. Hän omasi taidon kirjoittaa innoittavasti ja lukijan sisintä sykähdyttävästi. Hänen tyylinsä olikin parhaimmillaan loistava, sanavalmiutensa osuva. Artikkelit luettiin suurella harrastuksella, mutta ehkä eniten hän loppuaikoinaan viehätti lukijoitaan satiirisella pakinoinnillaan. Juhlakirjoituksissa hänen lennokkuutensa löysi ylevät ilmaisumuodot. Hän tahtoi tarjota lukijakunnalleen aina viimeisteltyä ja täysipainoista. Siksipä hän vaati paljon myös muilta toimittajilta. Hänen kehoituksensa työtovereille saattoi olla: »Kirjoita mehevästi, mutta varo raakuutta.»

Myöskään runomuoto ei Mäkelinille ollut vieras, vaikkakaan hän ei ehtinyt runottaria palvelemaan paljon muussa kuin juhlavassa julistustyylissään, jonka poljento ja alkusoinnuttelu oli sukua runouden kanssa. Hänen sanansa iskivät, sytyttivät, valaisivat, ne kuvastivat intuition selkeyttä ja tahdon väkevyyttä.

Hänen kirjallinen tuotantonsa täyttäisi monia paksuja niteitä, joiden sivut eläisivät vielä pitkiä aikoja eteenpäin.

Hänen puheensa niin parlamentissa kuin muullakin julkisen elämän areenalla ovat tulleet kuuluisiksi rohkean kielenkäytön ja lennokkaan sanonnan ansiosta. Monet niistä tulevat elämään niin kauan kuin maamme käymää oikeustaistelua ja valtiollista historiaa kohtaan tunnetaan harrastusta.

Traagillisuus oli hänen elämänsä punaisena lankana. Itsenäisyystaistelijan tietä maanpetoksesta tuomitun kuolemanselliin saakka varjostivat todellakin kohtalokkuuden myrsky-

pilvet, joihin sitten paljon kärsinyt elämä väkivaltaisesti kesken katkaistuna peittyi.

Kaikki kykynsä Mäkelin uhrasi maamme työväenliikkeen hyväksi, rohkeasti hän taisteli ja tarmokkaasti työskenteli vähempiosaisten puolesta. Sellainen työ on muistamisen arvoinen, eikä tämän taistelijan muisto tulekaan Suomen työväenluokan keskuudessa unhoon vaipumaan, vaan kirkkaana säilymään työläispolvesta toiseen.

Veikko Kanerva.

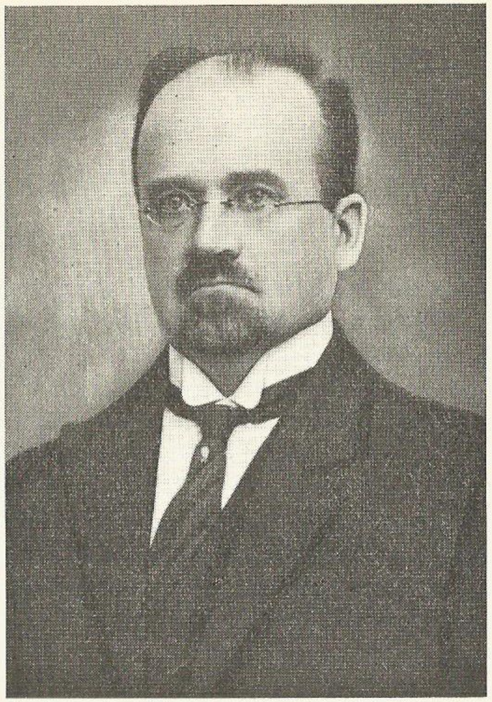

TAAVI TAINIO

Sosialidemokraattisella työväenliikkeellä, kuten kaikilla muillakin yhteiskunnallisilla uudistuspyrkimyksillä on täytynyt olla paitsi sitä, että sillä on ollut syvät juurensa itse yhteiskunnallisen kehityksen laeissa, kussakin maassa myös omat tienraivaajansa, pioneerinsa, jos käyttäisi sodanaikaista sanontatapaa, jotka persoonallisella työllään ovat huomattavasti edistäneet liikkeen kehitystä ja viitanneet suuntaa sen kehitykselle sekä jotka ovat katsoneet velvollisuudekseen omistaa kaikki voimansa työskennelläkseen niiden päämäärien toteuttamiseksi, jotka sosialidemokraattinen työväenliike on itselleen omaksunut. Vaikka varsinkaan Suomessa työväenliikkeen piirissä ei tuollaiselle henkilökohtaiselle tienraivaajan työlle ole ollut tapana tuhlata kovinkaan monta kiitoksen sanaa, ei se kuitenkaan muuta toiseksi sitä tosiasiaa, että ilman tuota työtä, ilman niitä henkilökohtaisia uhrauksia ja sitä uupumatonta sitkeyttä, jota maamme työväenliikkeen alkutaipaleen naiset ja miehet ovat elämäntyössään osoittaneet, ei työväenliikkeemme olisi voinut saavuttaa niitä mittasuhteita ja sitä yhteiskunnallista arvovaltaa, joka sillä tällä hetkellä on.

Taavi Tainio oli eräs niistä henkilöistä, joille täydellä oikeutuksella voi antaa sosialidemokraattisen työväenliikkeen tienraivaajan nimen ja kunnian. Koko hänen elämänsä lapsuudesta hautaan asti oli yhtämittaista valmistusta ja taistelua, jonka

tarkoituksena oli työväenluokan kohottaminen sekä taloudellisesti että henkisesti tasavertaiseen asemaan muiden yhteiskuntaluokkien kanssa. Aina siitä asti, kun hän varhaisessa nuoruudessaan tuli mukaan työväenliikkeeseen, liittyi koko hänen elämäntyönsä ja hänen harrastuksensa eroamattomasti sos.dem. puolueen toimintaan, sen voittoihin ja sen vastoinkäymisiin.

Taavi Tainion lapsuus ja kehitysvuodet.

Taavi Tainio syntyi Keuruulla Kalettoman torpassa kesäkuun 25 p:nä 1874. Torppa sijaitsi samannimisen Kalettoman järven rannalla. Isä oli torppari, joka oli, kuten usein on laita varattomissa perheissä, lukuisan perheen päämies. Kaikkiaan oli perheessä 5 lasta, joista Taavi oli neljäs järjestyksessä. Taavilla ei syntyessään ollut sitä sukunimeä, jonka hän itse myöhemmin teki tunnetuksi, vaan hänen isänsä tunnettiin nimellä »Hattu-Heikki». Tuollainen lisäke Heikki-nimeen oli tullut senvuoksi, että isä-Heikki käytti päähineenään hattua, muiden käyttäessä lippalakkia.

Jo varhaisessa nuoruudessaan joutui Taavi Tainio vaille kodin turvaa. Isä kuoli joulukuussa 1880 lavantautiin, pojan ollessa vasta vajaan 7 vuoden vanha. Kahta viikkoa myöhemmin äiti kuoli lapsivuoteeseen, joten lapset jäivät vallan orvoiksi. Keuruun kirkkoherran aloitteesta toimitti pitäjän holhouslautakunta Taavin Jyväskylään, missä häntä 15. ikävuoteen asti kasvatettiin seminaarin lastenkodissa. Tänä aikana hän kävi ensin ns. mallikoulua, jossa hän osoittautui lahjakkaaksi oppilaaksi. Tästä johtuikin, että hänet kustannettiin lyseoon, jota kävi 4 luokkaa. Koulua käydessään otti poika sukunimekseen Tainio. Perheen muutkin lapset osoittautuivat lahjakkaiksi, mistä osoituksena mainittakoon, että

Taavia vanhempi veli kustannettiin seminaariin ja hänestä valmistui kansakoulunopettaja.

Varattoman pojan koulunkäynti ei ollut kaikkein helpoimpia asioita. Jo koulua käydessään täytyi hänen siinä sivussa tehdä ansiotyötä. Kotiopettajana hän opetti eräille muille opiskelijoille, mm. Hannikaisveljeksille, suomenkieltä ja matematiikkaa, joissa hän itse oli vahvempi kuin autettavansa. Samalla hänelle kävi myöskin selväksi, että varattoman mahdollisuudet opin tiellä tulisivat olemaan kovin rajoitetut. Tämä ajatus painoi kovin hänen mieltään, vaikka hänellä, kuten muillakin ikäisillään, oli terveille nuorille ihmisille ominaiset taipumuksensa kevyempäänkin ajanviettoon. Toisten ikäistensä parissa hän viihtyikin erinomaisen hyvin. Kuvaavaa hänen myöhemmille vaiheilleen oli, että kaikissa leikeissä, puuhissa ja myöskin koulupojille tavanomaisissa tappeluissa Taavi Tainio oli kiistämättömänä johtajana. Hänelle annettiinkin nimi »Suomen suuriruhtinas». Kun muistaa Tainion myöhemmän sanavalmiuden ja iskevän tyylin varsinkin väittelyissä, niin tuntuu hieman ihmeelliseltä, että hänen kerrotaan änkyttäneen lapsena. Miten hän tuosta viastaan myöhemmin pääsi ja saavutti sellaisen kaunopuheisuuden lahjan, että häntä on pidetty yhtenä Suomen etevimmistä puhujista, siitä ei ole missään kerrottu. Olisiko hänkin menetellyt kuten vanhan ajan Kreikan kuuluisin puhuja Demosthenes, opetellen puhumaan pitäen pieniä kiviä suussaan viastaan päästäkseen, siitäkään eivät aikakirjat tiedä mitään. Ne, jotka myöhemmin tulivat tuntemaan Tainion puhujana tietävät, ettei hänessä myöhemmällä iällään ilmennyt merkkiäkään tuollaisista puheteknillisistä puutteista.

Koulupojan mieltä askarrutti erikoisesti kaksi kysymystä. Ensimmäinen niistä oli hänen taloudelliset mahdollisuutensa opin tiellä ja toinen oli palava halu sellaisten tietojen saamiseen, joita ei koulukirjoista löytynyt ja koulussa opetettu. Tällöin

ilmaantui eräs mahdollisuus, joka ratkaisevasti vaikutti Taavi Tainion vastaiseen elämänuraan.

Weilin & Göösillä oli siihen aikaan kirjakauppa Jyväskylässä, johon tarvittiin kesäapulaista. Tainio meni tarjoutumaan apulaiseksi, mutta asetti paikan vastaanottamiselle kuitenkin sellaisen ehdon, että hän saa oikeuden lukea kaikki kirjakaupassa olevat kirjat. Tuohon vaatimukseen suotuttiinkin sillä ehdolla, että kesäapulainen saa uusista kirjoista leikata auki ainoastaan pitkät sivut, mutta ei päitä. Näillä ehdoilla hän sitten ottikin paikan vastaan. Koulunkäynti jäi, sillä Tainio oli tässä Suomen silloin suurimmassa kirjakaupassa apulaisena 5—6 vuotta. Kirjakaupassa ollessaan hän hankki pohjan kirjasivistykselleen käyttäen huomattavan osan aikaansa lukemiseen. Paitsi muuta laajaa lukeneisuutta sai hän kirjakaupassa ollessaan myöskin ensimmäiset tiedot työväen liikkeestä, sillä kirjakaupan varastoissa oli ruotsinkielistä yhteiskunnallista kirjallisuutta, jota siihen aikaan ei vielä suomenkielellä ollut. Täällä hän tutustui myöskin Ruotsin työväenliikkeen etumiesten August Palmin ja Hjalmar Brantingin teoksiin, joista hän sai ensimmäiset vaikutteensa työväenliikkeestä. Eräänlainen pohja vastaista elämäntyötä varten oli siis tullut lasketuksi.

Ensimmäiset askeleet työväenliikkeessä.

Kun kirjakauppaan apulaiseksi jäänyt Taavi Tainio oli yli 5 vuotta tutkinut kauppansa varastoja, alkoi hänestä Jyväskylän ilmapiiri tuntua ahtaalta. Omasta mielestään hänen täytyi päästä maailmalle lisäkokemuksia ja tietoja hankkimaan. Hän oli kirjakaupassa ollessaan oppinut tuntemaan saman liikkeen sitomon mestarin, työväenliikkeessäkin tunnetuksi tulleen A. Järvenpään, joka oli muuttanut Helsin-

kiin ja työskenteli saman liikkeen palveluksessa sielläkin. Sinne teki Tainionkin mieli ja niinpä hän v. 1893 tulikin Helsinkiin saatuaan Weilin & Göösiltä varastokirjanpitäjän paikan, asettuen Järvenpään luokse asumaan. Järvenpään kehoituksesta liittyi Tainio v. 1894 Helsingin Työväenyhdistyksen jäseneksi.

Maamme työväenliikkeessä oli siihen aikaan vallalla ns. »wrightiläinen» suunta, joka pyrki saattamaan työväenyhdistysten jäseniksi sekä työntekijät että työnantajat. Tämän suunnan etevin edustaja W. v. Wright, joka itse oli työnantaja, mutta mielipiteiltään vapaamielinen porvari, harrasti työväestön taloudellisen ja henkisen tilan kohottamista varovaisen uudistuspolitiikan avulla. Nuoremmat jäsenet, joiden joukosta tavataan sellaiset työväenliikkeessä myöhemminkin tunnetut nimet kuin A. Järvenpää, Eetu Salin, Kössi Koskinen, Otto Tiuppa ym., muodostivat yhdistyksen jäsenten keskuudessa oppositioryhmän, joka työskenteli porvarillisen suunnan valta-aseman kukistamiseksi ja työväenliikkeen saattamiseksi sosialidemokraattiselle pohjalle. Tähän ryhmään liittyi myöskin Taavi Tainio. Niinpä hänet nähdäänkin yhtenä jäsenenä siinä komiteassa, jonka Helsingin Työväenyhdistys asetti valmistamaan ehdotusta äänioikeuskysymyksestä Tampereella 1896 pidettyä toista työväenyhdistysten edustajakokousta varten. Tämä komitea, jossa oli sosialidemokraattinen enemmistö, asettui »mies ja ääni» kannalle, kun sitävastoin W. v. Wright ja silloinen yhdistyksen johto olisivat tyytyneet siihen, että äänioikeusasteikko olisi alennettu 25 äänestä 10 ääneen, mikä oli porvarillisten oikeistopuolueiden kanta. Tässä ja monissa muissakin asioissa mielipiteet kävivät niin jyrkästi ristiin, että Tampereella pidetyssä kokouksessa W. v. Wright sitten erosikin kaikista luottamustoimista.

Tässä taistelussa, jota käytiin työväenliikkeen suunnasta,

sai Tainio myöskin varsinaisen taistelija- ja puhujakoulutuksensa. Ottaessaan osaa niihin väittelyihin, joita Helsingin Työväenyhdistyksen kokouksissa näistä asioista käytiin, oli Tainio vasta 20-vuotias. Itse hän myöhemmin kertoikin, että kun hän ensimmäistä kertaa nousi puhumaan itse Wrightiä vastaan, niin hän ei suinkaan ollut mikään valmennettu oppositiomies, vaan päinvastoin niin alottelevalla asteella, että polvet aivan vapisivat, kun hän käytti puheenvuoroaan. Sellainen oli vanhan sotakarhun muistelma alokasajoiltaan!

Helsingissä alkoi v. 1896 rakennustyöläisten lakko 10-tuntisen työpäivän saavuttamiseksi. Tämän lakon murtamiseksi hankkivat työnantajat Venäjältä satakunta muuraria ja rapparia. Helsingin Työväenyhdistyksen johtokunta asetti komitean tutkimaan lakkoa, jolloin todettiin, että lakko oli syntynyt senvuoksi, etteivät työnantajat halunneet asiasta neuvotella työntekijäin kanssa, koska katsoivat heillä yksin olevan oikeuden määrätä työajasta. Tämän johdosta syntyi yhdistyksessä erimielisyyttä, sillä yhdistyksen silloinen johto oli sitä mieltä, että työntekijäin olisi ollut luovuttava 10-tuntisen työpäivän vaatimuksestaan, mitä yhdistyksen kokous ei kuitenkaan hyväksynyt. Tainion asemaan nämä riitaisuudet vaikuttivat siten, että hän niiden johdosta joutui menettämään työpaikkansa. Samana vuotena kirjoitti hän ensimmäisen lentokirjasensa työväen asiasta.

Kun Tainio oli kesällä 1896 menettänyt vakinaisen työpaikkansa, niin hän joutui hankkimaan tilapäisillä töillä toimeentulonsa. Itse hän kertoo mm. ystävänsä Kössi Koskisen johdolla opiskelleensa tällöin lankkumaalarin ammattia, koska arveli joskus sitäkin oppia tarvitsevansa. Kössillä oli näet oma urakkatyönsä Kaivopuistossa tehtävänä, joten hän voi ottaa sellaisenkin »kapinoitsijan» kuin Tainion töihinsä. Näyttäytyikin, että tuota Kaivopuistossa saavutettua ammattitaitoa tarvittiin, vieläpä hyvin läheisessä tulevaisuudessa.

Kesällä sattuneiden tapahtumien johdosta olivat työnsaantimahdollisuudet Kössi Koskisella ja eräällä toisella miehellä tulleet sellaisiksi, että heidän oli lähdettävä muualta työtä etsimään. Osittain sama oli asianlaita Tainioonkin nähden. Sitäpaitsi häntä kannusti halu nähdä maailmaa hieman laajemmalti ja oppia jotakin naapurimaidenkin oloista ja työväenliikkeestä. Tästä tulikin yhteinen tuuma: lähdetään Ruotsiin. Rahaa oli niin paljon, että toverukset pääsivät junalla Ouluun, mutta sitten olivatkin pennoset lopussa. Ei auttanut muu kuin hakea töitä. Tainio itse kertoo, että he ottivat maalatakseen Oulun lyseon juhlasalin. Tämän työn hankkimisessa sanoi Tainio itsellään olleen enemmän ansioita kuin työn valmistamisessa, sillä hänen ammattitaitonsa oli hieman kyseenalainen. Loppuun työ kuitenkin tuli suoritetuksi ja kunnollisesti. Jalkaisin jatkoivat miehet kuitenkin Oulusta matkaa eteenpäin ja kun oli päästy Ruotsin puolelle Haaparantaan asti, niin sieltä lähdettäessä matkakassaa oli jälellä 5 äyriä. Se ei ollut paljon, kun lähimpään kaupunkiin Luulajaan oli matkaa 15 penikulmaa ja evänä oli ainoastaan kuivaa näkkileipää ja pikkasen silliä, ja nekin loppuivat jo kolmantena päivänä. Kun ensin oli myyty kaikki mitä myydä voitiin, alkoi eläminen muilla keinoin ts. kerjäämällä. Luulajassa ollessaan hän tapasi erään suomalaisen latojan, joka jalkaisin oli kiertänyt Ruotsin ja Tanskan melkein ristiin rastiin. Tämä neuvoi kokematonta matkamiestä ja varoitti häntä kellekään kertomasta, että oli siihen asti ostanut ruokansa. Jos toiset »luffarit» saisivat sen tietää, niin voisi siitä asianomaiselle, ammattikunnan tapojen rikkojalle, olla seurauksena selkäsauna. Tämä ammattiluffari antoi Tainiolle seuraavan opetuksen: »Jos yksi ostaa ruokansa, niin ihmiset tulevat siihen käsitykseen, että kaikilla työttömillä on varaa maksaa, mutta jollei kukaan osta, niin silloin kaikki saavat ilmaiseksi ja rahaa lisäksi.» Tämä opetus otet-

tiin visusti varteen ja sitä seurattiin yli 300 penikulman pituisella jalkamatkalla. Oltuaan Tukholmassa jonkun aikaa Tainiota kuitenkin alkoi kerjääminen kyllästyttää. Senvuoksi hän pyrki ja pääsi työhön eräälle rikkaalle maalarimestarille. Tämän maksama palkka ei ollut kuitenkaan kovin houkutteleva — ainoastaan 50 äyriä päivältä, jolla vaivoin sai asunnon ja ruuan. Tupakkarahat täytyi kaikesta huolimatta kerjätä. Kun työ lisäksi oli raskasta ja vaikeata, niin parin viikon kuluttua päätti Tainio jatkaa matkaansa etelä-Ruotsiin. Vaihtelevien kohtaloitten jälkeen hän joutui tällä jalkamatkallaan lopulta Norjankin puolelle. Norjalaisia hän kuvaileekin paljon vieraanvaraisemmiksi kuin ruotsalaisia. Vaikeutensa oli kuitenkin Norjassakin liikkumisella. Ruoka ja varsinkin yösija ei aina ollut helpolla saatavissa. Joskus täytyi nukkua taivasallakin talvesta huolimatta. Dröbackin kaupungissa hän yritteli välillä töitäkin erään pelastusarmeijalaisen puutarhurin luona, joka maksoi palkkaa 25 äyriä päivässä talon ruuassa. Tainion oman kertomuksen mukaan olisi paikka muuten ehkä menetellytkin palkan pienuudesta huolimatta, mutta paikkakunnalla oli sellainen tapa, ettei ruuan kanssa annettu ollenkaan leipää. Sillit ja perunat oli syötävä ilman sitä, sillä leipää annettiin ainoastaan kahvin kanssa. Matkaa oli siis edelleen jatkettava. Huhtikuun alussa hän tuli Osloon, jossa hän jälleen yritteli työn tekoa pelastusarmeijan halkotarhassa. Työ oli urakkatyötä ja ansiota siitä kertyi 25—40 äyriä päivässä. Kun ansiot hänen mielestään muodostuivat kovin pieniksi, niin hän otti selvää, paljonko oikein roteva ja tottunut halonhakkaaja voi ansaita ja sai tietää, ettei juuri kukaan voinut ansaita yli 75 äyrin, vaikka tekikin työtä 12 tuntia päivässä. Ruoka ja yösija maksoivat saman pelastusarmeijan yömajassa vähintään 1 kruunun vuorokaudessa. Tuollainen huusholli vie ennen pitkää konkurssiin, kun tappiota työstä huolimatta tulee 60—75 äyriä

päivässä, arveli Tainio ja jätti koko pelastusarmeijan halkotarhan sekä ryhtyi hankkimaan toimeentuloaan entiseen tapaan kerjäämällä, jonka sanoi olevan paljon tuottoisempaa, vaikka tekikin vain 6-tuntisia työpäiviä. Kierreltyään aikansa Norjassa palasi Tainio jalkapatikassa Tukholmaan kesäkuussa 1897 ja astui siellä laivaan pari markkaa taskussaan. Laivassa häneltä kyllä kovisteltiin pilettiä ja passiakin, mutta itse sanoi arvelleensa, että rikkaammat lunastakoot pilettinsä ja passinsa näyttäköön se, jolla sellainen on. »Missä ei mitään ole, siellä on keisarikin menettänyt oikeutensa», arveli varmaan laivan kapteenikin, koska ei asiasta sen enempää välittänyt, sillä Helsingin rantaan tullessa oli Tainiolla vielä taskussaan samat pari markkaa, jotka hänellä oli ollut jo Tukholmassa laivaan tullessaan.

Tuolla jalkamatkallaan Skandinaviassa pääsi Tainio tutustumaan näiden maiden yhteiskunnalliseen elämään ja myöskin niiden työväenliikkeeseen. Epäilemättä ne vaikutteet, joita hän tällä matkallaan keräsi, olivat hänen vastaiselle toiminnalleen suureksi avuksi. Taavi Tainion suorittama »opintomatka», joksi hän sitä itsekin leikillisesti nimittää, poikkeaa paljon niiden stipendiaattien matkoista, jotka enemmän tai vähemmän runsailla apurahoilla varustettuina nykyään matkustelevat ulkomailla. Se oli ruumiillista kuntoisuutta ja monilla tavoin siveellistä ryhtiä vaativa ponnistus, sillä heikosti näillä avuilla varustettu henkilö olisi saattanut hyvinkin helposti sortua matkan vaikeuksiin. Mutta Tainio oli lujista aineksista ja kesti kummassakin suhteessa.

Palattuaan tuolta matkalta Tainio joutuikin kokonaan omistautumaan työväenliikkeen tehtäville. Aluksi hän kulki agitatiomatkoilla ja teki tilapäisiä kirjoitustöitä toimien mm. eräiden edustajakokouksien sihteerinä ja kirjoittelemalla »Työmies»-lehteen. V. 1898 lähetti »Työmies» hänet kiertomatkalle keräämään tilauksia ja myymään silloin ilmestynyttä

työväenkirjallisuutta. Tämä oli hänen ensimmäinen varsinainen agitatiomatkansa. Siihen aikaan oli harrastus työväenkirjallisuutta kohtaan suurempi kuin nykyään. Vanhempi sukupolvi piti suorastaan velvollisuutenaan hankkia itselleen sen painetun sanan, mitä suomenkielellä oli saatavana, päästäkseen selville työväenliikkeen tehtävistä ja tarkoitusperistä. Tosin on myönnettävä, että työväen sanomalehdistö senjälkeen on lisääntynyt ja sitä leviää nyt melko runsaasti työväestön keskuuteen, mutta siitä huolimatta ei voi päästä siitä käsityksestä, että periaatteellisten kysymysten harrastus on nykyään suhteellisesti vähäisempää kuin työväenliikkeen alkuaikoina. Tämän käsityksen omasi Tainiokin vielä puoluesihteerinä ollessaan ja ponnisteli kaikin tavoin tuon puutteen poistamiseksi. Epäilemättä tähän hänen käsitykseensä suuresti vaikuttivat ne kokemukset, joita hän oli saanut omilla matkoillaan työväenkirjallisuuden levittäjänä.

Taavi Tainiosta tulee sanomalehtimies.

Taavi Tainio oli jo aikaisemmin kirjoitellut »Työmieheen» ja julkaissut työväenasiaa käsitteleviä lentokirjasia. Kun Turkuun v:n 1899 alussa perustettiin »Länsi-Suomen Työmies»-niminen työväenlehti, niin valittiin Tainio sen toimitussihteeriksi. Turussa olonsa aikana hän joutui työväenliikkeessä sangen keskeiseen asemaan. Samana vuotena pidettiin Turussa työväenyhdistysten kolmas edustajakokous, josta tuli itsenäisen työväenpuolueen perustava kokous. Tämän kokouksen valmisteluihin joutui Tainio ottamaan osaa hyvinkin tehokkaasti. Samoin vaikutti hän käyttämillään puheenvuoroilla myös siihen, että itsenäinen työväenpuolue päätettiin perustaa. Toisessakin kokouksen keskeisessä kysymyksessä, joka koski puolueen kantaa äänioikeusasiassa, asettui hän vaatimaan

muutosta entiseen kantaan siinä suhteessa, että puolueen olisi luovuttava »mies ja ääni»-kannasta ja asetuttava vaatimaan yleisen äänioikeuden toteuttamista. Tämä kanta tulikin kokouksen päätökseksi.

Taavi Tainion olo Turussa ei kuitenkaan sillä kertaa tullut pitkäaikaiseksi, sillä hän erosi jo v. 1900 »Länsi-Suomen Työmiehen» toimitussihteerin toimesta ja muutti Helsinkiin. Täällä hän ryhtyi entiseen toimeensa kiertäen agitaattorina ja järjestäjänä puolueen asioissa pitäen puheita, myyden kirjallisuutta ja perustaen uusia työväenyhdistyksiä. Teoksessa »Alkutaipaleelta» sanookin Anton Huotari-vainaja, että monen yhdistyksen syntyyn on alkusysäys saatu Taavi Tainion lennokkaiden puheiden vaikutuksesta.

Taavi Tainiosta tulee aviomies.

Oman osansa siihen, että Helsinki niin voimakkaasti veti Tainiota puoleensa, lienevät vaikuttaneet muutkin kuin puhtaasti poliittiset ja käytännölliset syyt. Helsingissä ollessaan oli Tainio sikäläisen työväenyhdistyksen piirissä oppinut tuntemaan erään Antti Johansson-nimisen muurarin, joka myös kuului siihen samaan oppositioryhmään, jota kutsuttiin »rähisijöiksi». Tämä tuttavuus muodostui niin läheiseksi, että Tainio kutsuttiin käymään myöskin Johanssonin kotona. Isä tuskin tiesi, mitä hän teki kutsuessaan tämän silloin hintelän, silmälaseja käyttävän ranskalaiseen tapaan eloisan nuoren miehen kotiansa. Ilmeisesti Tatu, joksi häntä toveripiirissä kutsuttiin, tuli hyvin toimeen Johanssonin kanssa, koska käynnit jatkuivat ja tihenivätkin. Tähän saattoi osaltaan vaikuttaa myöskin se, että talossa oli pitkänsolakka, ruskeasilmäinen Olga-tyttö, johon miehen mieli kiintyi. Vierailut alkoivat jo v. 1896 ja niitä jatkui aina siihen asti, kunnes

Tainio muutti Turkuun. Mitään erikoisia »välejä» ei nuorilla näyttänyt olleen, ja Turkuun muutto katkaisi hetkeksi senkin, mikä ehkä oli saattanut olla alussa.

Turusta tultua tuttavuudet ja käynnit uudistettiin siitä huolimatta, että Tainio oli ensimmäiseen kosintaansa, joka muuten tapahtui Pitkälläsillalla, saanut jokseenkin murhaavan vastauksen. Sanottiin näet: »Ei, vaikka olisit ainoa mies maailmassa!» Hämäläisen sitkeydellä mies kuitenkin piti kiinni asiastaan eikä vähästä säikähtänyt. Taisipa vielä arvella, ettei tuo vastaus niin jyrkkä ollutkaan, kuin miltä se alussa tuntui. Niinpä sitten kävikin, että huhtikuun 9 p:nä v. 1900 vaihdettiin pari kihlasormusta heti kaupasta tultua eräässä Mikonkadun porraskäytävässä ja käytiin yhteisessä valokuvassa. Häätkin tulivat sitten aikanaan, kun oli ensin saatu kapiot valmiiksi. Niiden valmistamiseen kului siihen aikaan noin puolitoista vuotta. Morsian itse kertoo, että hän häissä oli niin hermostunut, että käsiäkin piti lämmittää pitelemällä niissä kuumia perunoita!

Taavi Tainiosta tuli aviomies 1901. Elämä alkoi siis tältä kohdalta vakiintua ja siteet lujittuivat avioliiton toisen vuoden alussa, kun syntyi terve poikalapsi, joka sai nimekseen Tauno Ilmari.

Näinä aikoina asui perhe Turussa, johon oli muutettu heti naimisiin menon jälkeen. Elämänkumppanin vaali oli Tainiolle hyvin onnellinen ratkaisu, sillä hän sai itselleen elämäntoverin, jonka pyrkimykset olivat samat kuin hänen itsensäkin. Maamme työväen naisliikkeen historiassa tunnetaan jo varhaisilta vuosilta Olga Johanssonin ja myöhemmiltä vuosilta Olga Tainion nimi. Samanaikaisesti kuin hän perheenemäntänä ja sen talousministerinä on mallikelpoisella tavalla hoitanut asiat ja siten huolehtinut, että päivän huolista ja raskaasta työtaakasta monastikin väsyneellä taistelijalla on ollut rauhallinen soppensa, mihin vetäytyy lepäämään ja

kokoamaan voimiansa vastaisia taisteluja varten, on hänellä itselläänkin riittänyt aikaa ja harrastusta hoitaa monia työväenliikkeen ja yhteiskunnallisia luottamustoimia. Yhdessä Miina Sillanpään, Iida Aalteen, Hilja Pärssisen, Hilda Seppälän ja monien muiden naisliikkeessä tunnettujen henkilöiden kanssa on hän vuosikymmenet tehnyt uupumatonta työtä maamme työläiskotien tason kohottamiseksi. Sitäpaitsi on hän lisäksi suomentanut monia työväen asioita käsitteleviä lentokirjasia.

Perheen perustaminen vaikutti myös sen, että omankin talouden vakiinnuttamista täytyi ryhtyä vakavasti harkitsemaan. Tämän tuloksena oli, että perustettiin kansanruokala perheen toimeentulon turvaamiseksi.

Bobrikoffilaisajan vainot ja ensimmäinen Amerikan-matka.

Politiikka ja työväenliike olivat kuitenkin Tainiolle edelleen yhtä tärkeät ja läheiset kuin aikaisemminkin. Niinpä hän työväenpuolueen ensimmäisessä edustajakokouksessa, joka pidettiin Viipurissa v. 1901, oli yhdessä Eetu Salinin kanssa vaatimassa puolueen nimen muuttamista sosialidemokraattiseksi puolueeksi. Tämä vaatimus ei kuitenkaan vielä silloin mennyt lävitse. Samanlaisen kohtalon alaiseksi joutui myös Tainion edustama kanta, että vapunpäivä olisi määrättävä yleiseksi työväen mielenosoituspäiväksi, koska se on yleinen kansainvälinen juhlapäivä. Ehdotus hylättiin sillä perusteella, että vappuna on vielä liian kylmä! Sellainen välittävä ehdotus kuitenkin meni läpi, että paitsi varsinaista kesäkuussa vietettävää mielenosoituspäivää, olisi koetettava viettää vapunpäivääkin juhlapäivänä pysymällä poissa työstä. Samassa kokouksessa hän alusti kysymyksen myöskin puolueen valistustyön järjestämisestä, selvitellen valistustyössä siihen asti

esiintyneitä heikkouksia ja kiinnittäen erikoista huomiota valistustyöntekijäin kasvattamiseen ja paikallisten järjestöelimien toimintaan valistustyön tehokkaaksi saattamisessa.

Toisessa työväen puoluekokouksessa, joka pidettiin Forssassa 1903, päätti puolue julistautua sosialidemokraattiseksi puolueeksi ja hyväksyi itselleen senmukaisen ohjelman. Asia, jota Tainio ja Salin olivat innokkaasti ajaneet, oli siis saatettu päätökseen. Osoituksena siitä minkälaisissa olosuhteissa puolueen julistaminen sosialidemokraattiseksi puolueeksi tapahtui, tulkoon mainituksi, että hallituksen toimesta otettiin mainitussa kokouksessa hyväksytyn puolueohjelman periaatteellinen osa takavarikkoon, ja vasta vuotta myöhemmin saatiin se painetuksi ja levitetyksi. Kenraalikuvernööri kielsi myöskin käyttämästä sosialidemokraattisen puolueen nimeä. Forssan kokouksessa tuli Tainio valituksi Turkuun sijoitetun puoluehallinnon puheenjohtajaksi.

Vuosisadan vaihteessa oli kenraalikuvernööri Bobrikoffin johtama venäläinen sortovalta pahimmillaan. Tätä sortovaltiutta vastustamaan asettuivat maassamme sangen laajat kansalaispiirit. Hyvin monet työväenliikkeen miehistä ja naisista ottivat sangen innokkaasti osaa ns. passiivisen vastarinnan taisteluihin ja sen järjestelyyn. Näiden joukossa oli luonnollisesti myöskin Taavi Tainio. Hän toimi hyvin innokkaasti laittomia asevelvollisuuskutsuntoja vastaan. Hänen läheisimmät toverinsa tässä työssä olivat työväenliikettä ansiokkaasti edistänyt kansakoulunopettaja, myöhemmin senaattori J. K. Kari, Amerikkaan myöhemmin muuttanut puoluetoveri F. J. Syrjälä ja tunnettu turkulainen nuorsuomalaisten johtomies, 1917 syksyllä tapahtuneissa melskeissä surmansa saanut, varatuomari Antti Mikkola. Ei kestänyt kuitenkaan kauan ennenkuin silloiset viranomaiset kiinnittivät aivan erikoista huomiota Tainion toimintaan. Hänen asemansa sosialidemokraattisen puolueen puheenjohtajana antoi

jo sellaisenaan aiheen tällaiseen »huomionosoitukseen», mutta kun kaikesta päättäen häntä vastaan lisäksi tehtiin ilmiantoja, niin hänen asemansa muodostui perin vaaranalaiseksi. Niinpä sitten kävikin, että vuosien 1903—1904 vaihteessa hänet pidätettiin syytettynä kutsuntalakkoon yllyttämisestä ja vietiin tutkintovankeuteen. Se oli hänen ensimmäinen vankilaan tutustumisensa. Kotona toimitettiin lisäksi perinpohjainen kotitarkastus. Tutkintovankeudessa hänet pidettiin, kunnes kutsunnat oli toimitettu.

Senjälkeen kun hän oli vapautunut tutkintovankeudesta, sai hän eräiltä ystäviltään tietää, että edessä saattoi olla karkoitusmatka aina Siperiaan. Tällainen uhka pani hänet nopeasti tekemään päätöksensä ja niinpä hän helmikuussa 1904 lähteekin ensimmäiselle Amerikan-matkalleen.

Amerikassa hän oli ensin lyhyen aikaa Worcesterissa ilmestyvän »Amerikan Työmies»-nimisen lehden toimittajana. Kun tämä lehti kuitenkin kesällä muutti Hancockiin, erosi Tainio sen toimituksesta. Tällä aikaa oli myöskin Olga-rouva pakannut kapsäkkinsä ja huhtikuussa lähtenyt Suomesta poikansa kera tapaamaan miestään, sillä ikävä oli Atlannin molemmin puolin kehoittanut näin menettelemään. Matkalle tuli niin nopea lähtö, että vasta Köpenhaminasta muisti Olga-rouva lähettää miehelleen postikortin, että nyt täältä ollaan tulossa.

Tainio oli sillä välin muuttanut Fitchburgiin, jossa oli ryhtynyt »Pohjan Tähti»-nimisen sanomalehden toimittajaksi sillä ehdolla, että hän itse saa määrätä lehden kannan. Lehden omisti eräs Heisson-niminen mies, joka suostuikin uuden toimittajan asettamiin ehtoihin. Aluksi oli tämä omistaja, joka ei itse paljon politiikasta ymmärtänyt, hyvin ihastunut uuteen toimittajaansa sen johdosta, että lehden tilaukset alkoivat nopeasti lisääntyä. Tainio oli näet periaatteilleen uskollisena huolehtinut siitä, että lehti omaksui sosialidemokraattisen kannan. Vähitellen alkoi kuitenkin ilmetä erimieli-

syyksiä lehden omistajan ja toimittajan välillä, sillä porvarillisilta tahoilta alettiin omistajaa painostaa lehden muuttuneen kannan johdosta. Tämä johti vihdoin syksyllä 1904 Tainion eroamiseen mainitun lehden toimituksesta.

Tällä välin, kuten jo edellä on kerrottu, rouva Tainio poikineen oli matkustanut Amerikkaan tapaamaan miestään. Matka ei sujunut aivan ilman kommelluksia, mikä onkin ymmärrettävää, sillä kuten asianomaiset itse kertovat, heidän yhteinen englanninkielen taitonsa rajoittui suunnilleen sanoihin »Good bye». Pahinta oli kuitenkin, että isän asuinkaupunkiin Fitchburgiin tultiin sunnuntaipäivänä ja tiedossa oli vain isän toimituksen osoite, mutta ei asunto-osoitetta. Asemalla tavattiin kuitenkin onneksi eräs suomalainen, joka tunsi Tainion, mutta ei hänkään tiennyt asunto-osoitetta. Sensijaan tämä suomalainen tunsi Vihtori Kososen ja tiesi myös, missä tämän asunto sijaitsi. Sinne hän ohjasikin matkamiehet, jotka viimeksi laivan hiiliruumassa matkustaneina olivat hieman pesemisen tarpeessa. Juuri kun tämä toimitus oli käynnissä saapui Kososen asunnolle hieman synkkänä Tainio, kertoen ystävälleen, että hänen perheensä on nyt saapunut Suomesta, mutta mistä ihmeestä hän sen mahtaa löytää! Kun sitten selvisi, että kadonneet olivat vallan vastikään saapuneet samaan paikkaan, niin arvaa sen, että ilo oli molemminpuolinen.

Itse kertoo Tainio »Pohjan Tähdessä» olostaan, että hänen mielestään oli tärkeätä, että »Pohjan Tähden» noin 3.000—4.000 suuruiselle lukijakunnalle sai selittää sosialismia. Tuon selittämisen täytyi olla alussa hyvin varovaista, jottei olisi menetetty vanhoja tilaajia, mutta sekin vaikutti niin paljon, että muutamia kymmeniä siitä huolimatta tipahti. Tästä aiheutuivat erimielisyydet Tainion ja Heissonin välillä. Lähtiäisiksi kirjoitti Tainio lehteen artikkelin, jossa hän perusteellisesti rökitti lehden omistajan. Se vaikutus Tainion kirjoituksilla oli ollut, että heti hänen erottuaan siirtyi toistatuhatta tilaajaa

»Raivaajan» tilaajiksi ja myöhemmin vielä enemmän. »Raivaaja» oikeastaan syntyi »Pohjan Tähden» raunioille, sillä ennen pitkää lakkasi »Pohjan Tähti» tilaajain puutteessa ilmestymästä.

Eräässä kirjoituksessaan, joka on julkaistu v. 1915 ilmestyneessä »Raivaajan» 10-vuotisalbumissa, kertoo Tainio varsin mielenkiintoisella tavalla »Raivaajan» perustamisesta. Kirjoituksessa, jonka otsikoksi hän itse oli asettanut »Hullu yritys», hän selostaa, etteivät näköalat tämän lehden perustajille suinkaan olleet loistavat. Aikaisemmin Amerikassa ilmestyneellä suomalaisella »Työmies»-lehdellä oli Tainion tullessa sen toimitukseen 1904 ainoastaan noin 600 tilaajaa, vaikka se siihen aikaan oli ainoa suomalainen työväenlehti Amerikassa. Tällainen ennakkokokemus ei antanut loistavia toiveita. Siitä huolimatta lehti perustettiin.

Kun Heisson näki, mihin Tainion puuhat johtivat, koetti hän kaikin tavoin vahingoittaa uutta lehtiyritystä. Mm. hän vaati 10.000 dollarin suuruista korvausta »Pohjan Tähden» tilaajaluettelon varastamisesta ja yhtä suurta korvausta siitä, että kilpailevan lehden perustamisella oli vahingoitettu hänen taloudellista yritystään. Molemmat vahingonkorvausvaatimukset aiheettomina ja todistamattomina hylättiin. Kerran, Tainion jo ollessa »Raivaajan» palveluksessa, sanoi Heisson, että hän oli tehnyt kaksi tyhmyyttä: ensiksi, että otti Tainion »Pohjan Tähden» toimittajaksi ja toiseksi, että erotti hänet siitä. Näissä väitteissään oli Heisson Tainionkin mielestä oikeassa, sillä molemmathan oikeastaan aiheuttivat »Raivaajan» perustamisen.

»Raivaajan» perustava kokous pidettiin v:n 1905 alussa Martti Mäen biljaardihallissa. Tainion vanha tuttu Turun ajoilta Antti Lempinen, joka oli siirtynyt ruokalanpitäjäksi Amerikkaan, oli tehnyt innokasta ennakkomainosta perustavan kokouksen aikaansaamiseksi. Ja väkeä olikin kokoontu-

nut. Aika oli vaan taloudellisesti huono ja rahat vähissä. Noin 100 dollaria saatiin sentään kokoon. Sillä oli pantava pystyyn lehti ja perustettava kirjapaino! Ensimmäinen näytenumero olikin oikea mestariteos. Kirjasimet olivat eri lajia, yksi yhtäälle, toinen toisaalle. Ja sittenkään ei niitä riittänyt, vaan täytyi jättää »tilaa ilmoituksille», millä selitettiin tyhjien palstojen olemassaolo. Kun näytenumero oli saatu painetuksi oli kassa tyhjä. Seuraavalla viikolla piti hankkia rahat uutta numeroa varten. Itse Tainio sanoi, että se ehkä oli jännittävintä aikaa hänen elämässään. »Koskaan en ole tehnyt työtä sellaisella reippaudella, innolla ja elämänhalulla kuin näissä vaikeissa oloissa 12 dollarin viikkopalkalla, vaimoni ollessa työssä Lempisen ruokalassa», kertoi hän.

Myöhemmin alkoi »Raivaaja» menestyä hyvin ja se on jo monta vuotta ollut taloudellisesti hyvinkin vakavaraisessa asemassa. Ilman työtä ja vaivaa ei tuota menestystä kuitenkaan saavutettu. Tainio teki pitkiä matkoja Amerikan laajalla mantereella kulkien aina Tyynen meren rannoille asti. Noilla matkoilla hän levitti »Raivaaja»-lehteä ja perusti paljon yhdistyksiä. Amerikan suomalainen työväenliike oli siihen aikaan vielä tavattoman alkeellisella tasolla. Jäsenten yhteiskunnallisten asiain tuntemus oli perin vähäistä, joten se työ, jota Tainio sikäläisen suomalaisväestön parissa joutui tekemään, oli suoranaista tienraivaajan työtä sekin. Matkoilla ollessa. hän ei kuitenkaan saanut unohtaa, että lehti oli myöskin toimitettava. Se oli tehtävä matkojen ohessa ja matkalla ollessakin oli huolehdittava lehden kirjoituksista. Samanaikaisesti tämän työn ja toiminnan kanssa suomensivat sekä Olga että Taavi lentolehtisiä. Lisäksi myi Tainio matkoillaan runsaasti kirjallisuutta, jonka menekki olikin hyvä. »Raivaajan» päätoimittajana Tainio oli v. 1906 alkuun asti.

Yhteenvetona Tainion ensimmäisestä Amerikan-matkasta voitaneekin sanoa, että hänen siellä työväenliikkeen keskuudessa tekemällään työllä oli melkoisen suuri merkitys. Senavulla näet vakautettiin ja tiivistettiin sosialidemokraattisia käsityskantoja Amerikan suomalaisessa työväenliikkeessä ja täten luotiin pohjaa vastaiselle toiminnalle. Parhaana osoituksena siitä lienee, että Tainion perustama »Raivaaja» on kaikissa tuulissa johdonmukaisesti pysynyt sosialidemokraattisella kannalla.

Kun Suomesta saapui tieto Bobrikoffin kuolemasta ja siitä, että vapaammat ajat olivat koittamassa maahamme, alkoi koko perheen mieli tehdä jälleen kotimaahan. Jo kesällä 1905 lähtevätkin Olga-rouva ja pikku Tauno kotimatkalle, mutta Tatu jäi vielä Amerikkaan. Perhe oli jo ennen Amerikkaan lähtöään ostanut Turun läheltä Piikkiöstä, Piikkiön lahden rannalta Krapilan maatilan ja sinne Olga-rouva nyt poikansa kanssa matkusti ja oleskeli siellä koko sen ajan, jonka Tainio vielä viipyi Amerikassa. Vasta suurlakon jälkeen tammikuussa 1906 tämä palasi Amerikasta.

Uudelleen Suomessa ja työväenliikkeen tehtävissä.

Tultuaan takaisin Amerikasta valittiin Tainio Turussa ilmestyvän »Länsi-Suomen Työmiehen» päätoimittajaksi. Lehden päätoimittajana hän ryhtyi ensimmäiseksi työkseen puuhaamaan lehtensä nimen muuttamista, joka hänen mielestään oli liian pitkä eikä riittävästi kuvastanut niitä periaatteita, joita lehti ajoi. Tuloksena olikin, että lehti muutti nimensä »Sosialistiksi», jonka nimisenä se ilmestyy vieläkin.

Samana vuonna saatiin sitten aikaan äänioikeusolojen muutos maassamme ja voimaan yksikamarinen eduskuntajärjestelmä. Se oli tulos taistelusta, jonka päämäärä vielä muutamia vuosia ennen sen toteutumista näytti olevan hyvin kaukana. Varsinkin Tainiolle tuon päämäärän saavuttaminen

oli hyvin suuriarvoinen, sillä hän oli rohkeasti ja sitkeästi ajanut yleisen äänioikeuden voimaansaattamista. Miten voimakkaasti tuon työväenluokalle tärkeän saavutuksen toteutuminen häneen itseensä vaikutti, siitä lienee parhaana osoituksena, että kun hän ensi kerran yleisen äänioikeuden aikana meni äänestämään, niin lippua uurnaan laskiessaan hänelle tuli kyyneleet silmiin! Niin valtava vaikutus tällä saavutuksella oli monissa taisteluissa karaistuneeseen mieheen.

Senjälkeen kun venäläinen sortovaltius oli suurlakon jälkeen heikentynyt ja vapaammat tuulahdukset alkoivat maassamme puhaltaa, virkistyi työväenliikkeen toiminta kaikin puolin. Uusia yhdistyksiä perustettiin lukuisasti ja väkeä virtasi puolueeseen, niin että yhdistysten seinät pullistelivat. Tuolla jäsenmäärän valtavalla lisäyksellä oli hyvät puolensa, mutta se toi mukanaan myöskin omat heikkoutensa. Uudet jäsenet eivät suinkaan kaikki olleet vakaumuksellisia sosialidemokraatteja, vaan suuri osa oli liittynyt mukaan vain hetken innostuksesta. Tämä epäkohta oli läheisesti varsinkin Tainion sydämellä, sillä hän oli jokaisessa puolueen edustajakokouksessa kiinnittänyt huomiota puolueen valistus- ja kasvatustyöhön. Oulun puoluekokouksessa, joka pidettiin elokuussa 1906, oli Tainion tehtävänä alustaa kysymys vaaliagitatsioonista ja sen järjestämisestä. Kysymyshän oli erikoisen ajankohtainen silloin, koska oltiin ensimmäisten vaalien kynnyksellä. Kun valistustyön tarve myös silloin oli suurimmillaan, toi se seikka esille puolueen keskuudessa vallitsevan pystyvien valistustyöntekijäin puutteen. Alustuksessaan Tainio ehdottikin, että paitsi lyhytaikaisia agitaattorikursseja, jotka kestäisivät muutaman viikon ja palvelisivat yksinomaan vaalitarkoituksia, olisi perustettava pysyvä agitaattoriseminaari, jonka kurssit olisivat 3 kuukautta kestäviä ja joita olisi pidettävä lähellä jotakin kaupunkia. Tällaisesta seminaarista olisi muodostettava sisäoppilaitos, joka tarjoaisi opiskelijoille suurimmat

opiskelumahdollisuudet ja tulisi heille taloudellisesti huokeimmaksi. Tämän ehdotuksen Oulun puoluekokous hyväksyikin. Valitettavasti tuota puoluekokouksen päätöstä ei ole voitu pysyvästi toteuttaa.

Oulun puoluekokouksessa oli pari muutakin sellaista asiaa, joiden käsittelyyn Tainio tunnetulla sanavalmiudellaan otti osaa. Molemmat olivat henkilökysymyksiä, joista toinen koski Matti Kurikan ja toinen J. K. Karin erottamista puolueesta. Edelliseen nähden oli Tainio sitä mieltä, että hänet olisi erotettava puolueesta senvuoksi, ettei hän ole sosialidemokraatti ja on toiminut puoluetta vahingoittavasti. Karin erottamiseen nähden hän oli toista mieltä. Tätä käsitystään hän perusteli erikoisesti sillä, että Kari oli mennyt senaattiin silloisen puoluehallinnon suostumuksella, ja myöskin sillä, ettei puolueella hallitukseen osallistumiseen nähden ollut mitään ennakolta ehkäisevää päätöstä. Lisäksi hän otti huomioon Karin pitkäaikaisen ja ansiokkaan toiminnan työväenliikkeessä. Kari tuli kuitenkin puolueesta erotetuksi, mutta hyväksyttiin hänet uudelleen puolueen jäseneksi v. 1917 puoluekokouksessa.

Ensimmäisten yksikamarisen eduskuntavaalien valmistamiseksi suoritetussa työssä Tainio teki sangen arvokkaan osan. Paitsi sitä, että hän itse otti tehokkaasti osaa vaalitaisteluun käyden puhujamatkoilla ja väittelykokouksissa, suoritti hän sangen arvokkaan osan myös siten, että antoi ohjeita ja valmistusta monille sellaisille henkilöille, jotka ensimmäisten eduskuntavaalien edellä lähtivät ensimmäiselle puhujamatkalleen hankkimaan puolueelle äänestäjiä. Vaikka itse olinkin siihen aikaan vielä hyvin nuori enkä siis ollut kelvollinen sen paremmin äänestäjäksi kuin valistustyön tekijäksikään, seurasin kuitenkin hyvin innokkaasti Turun Työväentalolla niitä valmistelevia puuhia, joita vaalivalistajain kasvattamiseksi tehtiin. Varsin elävästi onkin jäänyt mieleeni, miten eräs nyttemmin jo kuollut puoluetoveri tuli yhdistyksen juttutupaan

paperikäärö kainalossa ja sanoi, että tuollaisen rullasyltyn se Tainio antoi minulle ja sanoi, että kun tuon olet puhunut loppuun, niin enempää ei tarvita. Mitä kaikkea tuo »rullasyltty» sisälsi, sitä en tiedä, mutta keskustellessani useita vuosia jälkeenpäin saman puoluetoverin kanssa kertoi hän, että kun hän oli opetellut läksynsä osittain ulkoa ja osittain esittänyt sen sisälukuna eräässä vaalitilaisuudessa, niin olivat kuulijat katselleet häntä suurella arvonannolla, kuten asioista perillä olevaa miestä ainakin.

Tainion omat vaalipuheet olivat tavattoman selviä ja niitä oli helppo ymmärtää yksinkertaisemmankin. Niitä ei myöskään ollut liialla teoreettisuudella kyllästetty, vaan esimerkit, joilla hän asioita selvitteli, olivat aivan kuin vierestä poimittuja. Parhaat puhujataidon näytteensä hän kuitenkin antoi, jos sattui tilaisuus väittelyyn. Ellei vastustaja ollut perin pohjin valmennettu ja yhtä notkeaälyinen kuin Tainio, joutui hän pahan kerran alakynteen, sillä Tainio osasi voittaa kuulijat puolelleen. Näytteenä siitä, miten nopeasti hän osasi manöveerata ja tehdä tyhjäksi vastustajan hyökkäykset hänen heikoimpiinkin kohtiinsa, tulkoon tässä kerrotuksi eräs väittely, joka sattui eräällä maaseutupaikkakunnalla lähellä Turkua.

Tainio oli saapunut paikkakunnalle pitämään vaalipuhetta, jossa hän selvitteli sos.dem. puolueen vaaliohjelmaa kokonaisuudessaan. Tästä puheesta kävi ilmi, että puolueen ohjelmaan sisältyi myöskin vaatimus väkijuomien kieltolain aikaansaamisesta.

Eräs vanhasuomalaiseen puolueeseen kuuluva vaaliagitaattori oli myöskin saapunut puhetilaisuuteen ja pyysi puheen päätyttyä puheenvuoroa, kun tarjottiin tilaisuus keskusteluun. Saatuaan pyytämänsä puhevuoron hän päätti iskeä edellistä puhujaa oman käsityksensä mukaan kaikkein heikoimpaan kohtaan. Niinpä hän puhuttuaan ensin jonkun aikaa muista

asioista lausui suuren ihmetyksensä sen johdosta, että puolue oli ottanut ohjelmaansa mm. kieltolain toteuttamisen, vaikka sen johtavien henkilöiden joukossa ja eduskuntaehdokkainakin oli sellaisia miehiä kuin esim. Taavi Tainio, joka ei ollut tunnettu kaikkein innokkaimpana raittiusmiehenä. Sensijaan hän luetteli oman puolueensa ehdokkaiden joukosta kolme tunnettua raittiusmiestä, jotka tekevät hyvinkin ymmärrettäväksi sen, että vanhasuomalainen puolue ajaa kieltolakia.

Kuulljat olivat hieman ihmeissään ja odottivat, mitä Tainio voisi tuollaiseen syytökseen vastata. Vastustajan oli kuitenkin turhaa luulla, että hän esittämillään väitteillä olisi saanut Tainion sanattomaksi. Kuultuaan vastustajansa esittämät väitteet pyyhkäsi tämä tapansa mukaisesti hyvin rauhallisesti silmälasejaan ja pyysi puheenvuoroa. Sen saatuaan katsoi hän hyvin arvostelevasti edellisen puheenvuoron käyttäjää ja lausui, että kun hän kuunteli vastustajansa puheenvuoron alkua, niin hän tuli siihen käsitykseen, että vanhasuomalainen puolue oli vastaväittäjäksi lähettänyt viisaan ja asioita ymmärtävän miehen. Tämä käsitys oli kuitenkin osoittautunut ennenaikaiseksi, sillä puheenvuoron loppu pilasi hyvän alun. Kun edellinen puhuja oli ihmetellyt sitä, että sos.dem. puolue oli ottanut ohjelmaansa myöskin kieltolain, niin hän ilmeisesti tiesi, että puolueen jäsenten valtava enemmistö oli kieltolain kannalla. Tätä todisti Tainion mielestä sekin, ettei edellinen puhuja pystynyt koko sos.dem. puolueen riveistä löytämään kuin Tainion ja pari muuta ryyppymiestä. Totta kai sellainen puolue, jonka jäsenten valtava enemmistö on raittiusmielistä, tahtoo ajaa kieltolakia. Hieman toisin sensijaan oli edellisen puhujan oman puolueen. Sen riveistä ei puhujakaan ollut löytänyt kuin kolme raitista miestä. Kun sellaisenkin puolueen ohjelmassa on kieltolaki, niin se on pelkkää farisealaisuutta ja kansan pettämistä. Eihän sellainen puolue, jossa ei ole kuin

kolme raitista, voi rehellisessä mielessä ajaa kieltolakia. Sanoi ja istui.

Kansa, jota oli huone tupaten täynnä, kuten siihen aikaan yleensä oli, oli jännittyneenä kuunnellut ja kun Tainio pääsi puheenvuoronsa loppuun, niin kuulijat nauroivat oikein sydämensä pohjasta ja väittelyn tulos oli ratkaistu.

Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa tuli Tainio valituksi eduskuntaan Turun 1. eteläisestä vaalipiiristä sosialidemokraattien edustajana. Sen jälkeen hänet valittiin uudelleen vuosina 1908 ja 1911—1913. V. 1922 valittiin hänet uudelleen eduskuntaan. Senjälkeen hän oli eduskunnan jäsenenä kuolemaansa asti.

Eduskunnassa ollessaan oli Tainio kaikkein huomattavimpia puhujia. Kun hän astui puhujakorokkeelle, niin täyttyi sali kuulijoista. Olikin suoranainen nautinto kuulla Tainiota parlamenttipuhujana. Hän oli verraton taittamaan peistä vastustajainsa kanssa ja monissa sanaturnajaisissa hän veti pitemmän korren. Muutamat hänen eduskuntapuheistaan tulivat suorastaan kuuluisiksi sekä sisältönsä että muotonsa ja esitystapansa vuoksi. Hänellä oli myös se ominaisuus, että hän uskalsi esiintyä oman erikoiskantansa puolesta, vaikka se ei aina ollut omienkaan puoluelaisten mieleen.

Eduskunnassa ollessaan hän hoiti edelleen »Sosialistin» päätoimittajan tointa aina vuoteen 1912 asti. Mutta eivät eduskuntatyö ja puoluelehden toimittaminen olleet ainoita, joihin hänen harrastuksensa ulottui. Jatkuvasti uhrasi hän voimiaan ja harrastustaan myöskin puhujamatkoihin sekä esiintyi luennoitsijana toimeenpannuilla luentokursseilla. Varsin monet lienevät vielä tänä päivänäkin kiitollisia Tainiolle niistä ohjeista, joita hän näillä kursseilla antoi varsinkin puhetaidon alalla, jossa hänen opetuksensa toisinaan saattoi muodostua hyvinkin iskeväksi ja jälkiä jättäväksi.

Sanomalehtimiesominaisuudessaan hän joutui v. 1909 tekemään toisen kerran vankilan kanssa tuttavuutta. Tällä kertaa sai hän 2 kuukauden vankeustuomion eräästä »Sosialisti»-lehdessä olleesta kirjoituksesta, joka tulkittiin sakramentin pilkaksi. V. 1910 oli Tainio pitänyt Tampereella erään puheen, josta aiheutui syyte majesteetinrikoksesta. Tuomion antaminen venyi kuitenkin niin pitkälle, että se tuli täytäntöönpantavaksi vasta v. 1913. Tuomio oli 6 kuukautta vankeutta. Tainion olisi jo keväällä 1913 pitänyt mennä rangaistusta kärsimään tuosta »rikoksesta», jota jokainen suomalainen siihen aikaan piti melkein kunnia-asianaan. Mutta Tainio, joka aina oli täynnä koiruutta, piileskeli koko kesän ollen milloin Kaapo Murroksen luona Sääksmäellä, milloin Karin luona Kakskerrassa. Lopulta syyskuussa, kun ilmat kylmenivät, päätti Tainio, joka silloin oli Paraisilla, itse »ilmiantaa» itsensä sikäläiselle poliisille saadakseen vapaan kyydin Turkuun. Niin kuin sitten tapahtuikin. Samana vuonna sattuneen Romanovien 300-vuotisjuhlien johdosta annettiin yleinen armahdus, joka alensi Tainion rangaistuksen neljäksi kuukaudeksi ja 20 päiväksi.

Toinen Amerikan-matka ja toiminta vuoteen 1918 asti.

Suomessa elettiin tuohon aikaan ankaraa venäläistä sortokautta. Seynin valta oli päivä päivältä yhä kohoamassa ja työväenliikkeenkin toimintaa koetettiin kaikin tavoin vaikeuttaa. Myöskin työväenliikkeessä oli suurlakon innostuksen jälkeen vallitsemassa eräänlainen laskukausi, joka löi leimansa järjestöjen toimintaan. Tainion omakaan tulevaisuus ei sillä hetkellä näyttänyt loistavalta, sillä Piikkiössä ollut Krapilan tila oli tullut myydyksi jo v. 1909, jolloin perustettiin Turkuun hyvin menestyvä kahvila-ravintola. Myöhemmin toimintaa laajennettiin perustamalla toinenkin samanlainen liike. Se

oli kuitenkin heikko yritys, joka tuotti tappiota niin paljon, että lopuksi oltiin pakoitettuja myymään toinenkin liike.

Tällöin tuli Tainiolle tarjous Amerikasta. Sikäläisessä työväenliikkeessä oli syntynyt sisäistä sekaannusta. Syndikalistit uhkasivat hajoitustoiminnallaan koko suomalaista sosialidemokraattista työväenliikettä. Siellä tarvittiin kipeästi hyvää puhujaa ja selväpäistä teoreetikkoa, joka osasi selvittää asiat oikealla tavalla. Vanhan tuntemuksen perusteella kääntyivät sikäläiset puoluetoverit Tainion puoleen ja pyysivät häntä lähtemään toisen kerran Amerikkaan. Hieman asiaa tuumittuaan hän suostuikin pyyntöön ja matkusti rapakon toiselle puolelle v. 1914. Perhe muutti Tampereelle, jossa Olga-rouva ryhtyi kirjanpitäjäksi Kansan Lehden konttoriin.

Amerikassa olikin Tainion tapaiselle miehelle työtä enemmän kuin riittävästi. Kahden vuoden aikana oli lomaa vain 14 päivää. Koko muu aika oli oltava matkoilla. Rankka urakka! Siellä oli suomalaisen sosialidemokraattisen puolueen keskuudessa syntynyt syndikalististen virtausten johdosta suuria riitaisuuksia. Tainion tehtäväksi tuli näiden sovittaminen ja selvän sosialidemokraattisen suunnan osoittaminen järjestötoiminnassa. Tällainen toiminta vaati häneltä matkustamista kaikilla niillä seuduilla, joissa suomalaisia järjestöjä oli. Urakka tuli kuitenkin kunnollisesti suoritetuksi ja sikäläinen toveripuolue suureksi osaksi juuri Tainion toiminnan ansiosta säilyi selvällä sosialidemokraattisella kannalla. Syksyllä 1916 palasi Tainio oltuaan yli kaksi vuotta tuolla matkallaan toisen kerran Amerikasta takaisin.

Kotiin palattuaan oli Tainiolla runsaasti ainehistoa Amerikassa saamistaan kokemuksista. Niistä hän kirjoittelikin puoluelehtiin. Mutta ennen pitkää oli häntä täällä kotimaassa odottamassa eräs elämänsä suurimmista yllätyksistä.

Atlannin tällä puolella olivat tapahtumat Tainion Amerikassa ollessa kehittyneet maailmansodan loppuratkaisua kohden.

Venäjällä oli sisäinen kuohuntatila johtanut vallankumouksen kynnykselle. Niinpä sitten v. 1917 alkupuolella jouduttiinkin sen tosiasian eteen, että entinen järjestelmä Venäjällä oli kukistunut ja jotakin uutta oli nousemassa. Mitä tuo uusi tulisi olemaan, siitä ei kukaan ollut selvillä, mutta jokainen suomalainen ainakin toivoi, että kehitys itäisessä naapurimaassamme olisi lähtenyt kulkemaan järjestettyjä kansanvaltaisia oloja kohden.

Meidän maamme oloihin Venäjällä maaliskuussa 1917 tapahtunut vallankumous vaikutti varsin ratkaisevasti ja samalla mullistavasti. Tsaarinaikainen sortojärjestelmä tuli poispyyhkäistyksi yhdellä iskulla. Mielialat kaiken tämän johdosta nousivat hyvin korkealle, sillä nyt uskottiin voitavan nopeasti poistaa kaikki ne esteet, jotka siihen asti olivat yhteiskunnallisten olojemme kehitystä haitanneet. Tällaisten mielialojen vallassa ihmisiltä helposti unohtuivat mahdollisuuksien rajat, sillä useimmat helposti uskovat sitä, mitä toivovat, kuten Tainio eräissä puheissaan ja kirjoituksissaan jo aikaisemmin oli tuonut esille.

Näissä oloissa kävi niin merkillisesti, että kaikkien poliisien aikaisemmasta silmätikusta Tainiosta tuli Tampereen kaupungin vallankumouksellinen poliisimestari (miliisipäällikkö), joka sai tehtäväkseen vastata järjestyksestä silloisissa vaikeissa oloissa. Taisipa Tainion tunnetulla huumorintajullakin olla osansa. siihen, että hän antoi valita itsensä tällaiseen virkaan lyhyeksi ajaksi. Vallan vakavasti hän ei tuota uutta virkaansa ottanut siitä päättäen, että hän pian oli siitä valmis luopumaan ja ryhtymään »Savon Työmiehen» päätoimittajaksi.

Ajat muodostuivatkin maamme työväenliikkeelle vakaviksi koettelemuksiksi. Venäjän vallankumous ja sen mukanaan tuomat mahdollisuudet olivat yllättäneet Suomen työväestön ja myöskin sen työväenliikkeen. Täällä ei oltu millään tavalla valmistauduttu sellaisten mahdollisuuksien hyväksikäyttöön,

jotka vallankumouksen jälkeen tarjoutuivat. Kun järjestöihin maaliskuun tapahtumien jälkeen virtasi runsaasti uutta väkeä, jonka käsityskyky valtiollisista ja yhteiskunnallisista asioista oli perin pintapuolinen ja rajoitettu, ja jonka toimintaa ohjasivat pääasiallisesti tunneseikat ja usko kaiken sen toteuttamisen mahdollisuuksiin, mitä he toivoivat, muodostui tilanne järjestöjen sisässäkin perin vaikeaksi. Lisäksi ulkopuoliset voimat antoivat järjestöihin pesiytyneille edesvastuuttomille aineksille monin paikoin niin suuren vaikutusvallan, että ne voivat kokonaan syrjäyttää järjestöjen johdosta aikaisemmissa yhteiskunnallisissa taisteluissa kokemusta saavuttaneet voimat, jotka tyynemmin olisivat osanneet harkita ajankohtaisia tehtäviä ja mahdollisuuksia.

Tainiolla oli jo v. 1905 suurlakon ja silloisten punakaartien ajoilta kokemuksia siitä, minkälaisiksi vaaroiksi puolueelle saattoivat muodostua epäluotettavista aineksista kokoonpannut joukot. Jo v. 1906 oli hän eräässä »Länsi-Suomen Työmiehessä» julkaistussa kirjoituksessa kiinnittänyt huomiota siihen, että silloinen punakaarti oli saanut aivan liian itsenäisen aseman eikä ollut saman järjestökurin alainen kuin puolueosastot. Senvuoksi hän tuossa kirjoituksessaan vaatikin, että epäluotettavia järjestöjä ei puolue oman etunsakaan kannalta saa keskuudessaan suvaita. Myöskin erääseen toiseen v. 1917 erikoisen ajankohtaiseksi muodostuneeseen asiaan oli hän jo v. 1910 Kansan Lehden »Uusi Aika»-nimisessä kuukausilehdessä julkaistussa kirjoituksessa kiinnittänyt huomiota. Tässä kirjoituksessa käsiteltiin aihetta »Kumous vai kehitys?» Tämänkin kirjoituksen hän oli laatinut niiden kokemusten perusteella, joita v. 1905 suurlakon aikana ja sen jälkeen oli saavutettu. Kirjoituksessaan hän kiinnittää huomiota ensinnäkin siihen, että juuri hiljattain heränneet ainekset ovat alussa kaikkein kiihkeimpiä. Sattuvasti hän sanookin: »Samoin kuin pimeästä huoneesta tullessa päivänvalo tuntuu kirkkaam-

malta, oikein silmiä häikäisee, samoin myöskin vapauden ja taloudellisen yhdenvertaisuuden unelmat kirkkaudellaan häikäisevät niitä, jotka ennen ovat uinuneet toivottomuuden, välinpitämättömyyden ja tietämättömyyden sikeässä unessa. Kun ei tarkemmin tunneta yhteiskuntajärjestelmän salaperäisiä sokkeloita, niin tuntuu sangen yksinkertaiselta ja helpolta muuttaa koko järjestelmä, ja matka kuviteltuun onnelaan näyttää hyvinkin suoralta ja lyhyeltä.» Samassa kirjoituksessaan hän tuo esille vanhan totuuden, että tie valtaan kulkee tiedon kautta, mutta köyhälistön tie valtaan kulkee myöskin ammattiyhdistysten kautta. Hän sanoo: »Niitä ei voida sivuuttaa, sillä ainoastaan niissä opitaan väsymätöntä sitkeyttä, uhrauksiin altista yhteishenkeä, varovaista rohkeutta ja alituista valppautta — ne ovat kaikki ominaisuuksia, joita köyhälistö tarvitsee valtaan päästäkseen ja vallan säilyttääksensä. Ammattiyhdistysväki muodostaa köyhälistön ydinjoukon, aina taisteluvalmiin, seisovan armeijan, kun sitävastoin siihen kuulumattomat ovat reservin tai ehkäpä paremmin harjaantumattoman nostoväen asemassa. Mutta harjaantumattomilla nahkapojilla ei porvariyhteiskuntaa kukisteta. Vasta se työläisluokka voi puhua yhteiskunnallisesta vallankumouksesta, jonka kaikki jäsenet omaavat vähintään kansakoulusivistyksen ja jonka enemmistö on suoraan koulusta siirtynyt ammattiyhdistyksiin jatkamaan yhteiskunnallista kasvatustaan; voipa vielä lisätä: ja jonka suureen enemmistöön on pienestä pitäen juurtunut ehjä ja sopusuhtainen sosialidemokraattinen maailmankäsitys. Täytyy siis tapahtua vallankumous kansanjoukkojen aivoissa, ennen kuin se voi tapahtua yhteiskunnassa.» Kun tuollainen käsitys, jota hän useissa puheissaan ja myöskin tässä kirjoituksessaan esitti, oli eräiden puoluepiirien taholta leimattu puoliporvarilliseksi, koska se edellytti tulosten saavuttamista jatkuvan kehityksen ja kasvavan kansansivistyksen kautta, niin hän varoittaa

ihmisiä uskomasta liian helposti siihen, mitä toivovat ja sanoo, että on hyödyllistä joskus koettaa unohtaa toiveensa ja kylmäverisesti harkita mahdollisuuksia puoleen ja toiseen. Kirjoituksensa lopussa hän huomauttaa siitä, että tarvitaan enemmän rohkeutta siirtää päämäärä toiveissaankin kauemmaksi ja sittenkin sen puolesta taistella, kuin taistella sellaisen päämäärän puolesta, joka nopeasti ja helposti on saavutettavissa.

Tämäntapaiset katsantokannat, joiden puolesta Tainio vuosikausia oli toiminut, olivat, kuten jo edellä on tullut sanotuksi, muodostuneet v. 1917 hyvinkin ajankohtaisiksi senvuoksi, että työväenliikkeen keskuudessa, vieläpä sen johtavilla paikoilla, oli aineksia, jotka väheksyivät kehityksen kautta tapahtuvia saavutuksia ja yhtyivät niihin, jotka tahtoivat väkivaltaisten menettelytapojen ja muun »suoran toiminnan» kautta käden käänteessä ratkaista asiat. Marraskuun 25 p:nä 1917 pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa vastoin Sirolan, Kullervo Mannerin, Eero Haapalaisen, Väinö Jokisen ym. johtavassa asemassa olevien henkilöiden kantaa asettui Tainio tiukasti vastustamaan kaikkia diktatuuriin tähtääviä menettelytapoja. Hän piti kaikkia väkivaltaisia keinoja työväestölle ei ainoastaan tarpeettomina vaan suorastaan vaarallisinakin. Parlamentaarinen toiminta oli hänen mielestään paras ja koeteltu, sillä sen avulla oli siihen asti kaikki voitot saavutettu. Sitäpaitsi hän varoitti luottamasta maassa olevaan venäläiseen sotaväkeen ja yleensä siihen turvautumasta.

Oikeastaan samoja asioita käsittelevät myöskin ne kirjoitukset, joita Tainio v. 1917 syksyllä julkaisi »Savon Työmiehessä» otsikolla »Vaarojen keskellä». Näissä kirjoituksissaan hän käsitteli vallitsevaa elintarvikepulaa ja sen synnyttämää mielten kuohuntaa erikoisesti vähävaraisten kansanluokkien keskuudessa. Lisäksi hän kiinnittää huomiota siihen, että

olisi nopeasti saatettava voimaan eduskunnan hyväksymä uusi kunnallislaki ja laki 8-tuntisesta työpäivästä. Näiden lakien voimaansaattaminen, kirjoitti Taavi Tainio, lisäisi luottamusta tulevaisuuteen ja väkivaltaisten esiintymisten ja purkausten vaara välttyisi, välttyisi suurin vaara, mikä kansaamme uhkaa. Hän toivoi, että porvaristo olisi tämän ymmärtänyt ja suhtautunut asioihin sen mukaisesti. Saman otsikon alla olevassa kirjoitussarjassaan hän käsitteli myös kysymystä suhtautumisesta maassa esiintyneisiin vallattomuuksiin, venäläisen sotaväen menettelyyn ja sen taholta uhkaavaan vaaraan sekä suojeluskuntiin. Jyrkästi hän tuomitsee kaikki väkivallanteot ja epäjärjestykset. Samalla hän sanoo, että meillä täytyy olla järjestettyä voimaa, jos aiomme henkemme ja omaisuutemme koskemattomina säilyttää. Yksinomaan tieto siitä, ettemme aio itseämme puolustamatta alistua jonkun hullaantuneen ryövärijoukon mielivalloin kohdeltavaksi, saattaa kärsimyksiämme suuresti supistaa, ehkäpä suureksi osaksi niistä pelastaakin. Toivottavasti meillä on sen verran kuntoa ja miehuutta, että rohkenemme itseämme puolustaa, hätyyttää pois ryövärit ja ihmispedot, jos ne kimppuumme käyvät. Tässä on oikea pohja suojeluskaartikysymykselle. Kirjoitussarjassaan hän tulee siihen lopputulokseen, että tätä järjestettyä voimaa tarvitaan etupäässä maassa olevia venäläisiä joukkoja ja muita maahan mahdollisesti tunkeutuvia ulkolaisia voimia vastaan. Hän lopettaakin kirjoitussarjansa seuraavaan tapaan:

»Mutta kansalaisten vapaus, henki ja omaisuus voivat joutua suureenkin vaaraan ulkopuolisten voimien taholta, ja silloin vasta suojeluskuntien kyky ja voima tulikoetukseen joutuukin. Yhdentekevää on silloin, onko kysymys sosialistien tai porvarien omaisuudesta ja hengestä. Kaikkien suomalaisten omaisuus on yhteistä kansallisomaisuutta. Me tarvitsemme kaiken viljan, karjan, pellot, tavarat, mitä maassamme

on ja sentähden niitä ei saa ryöstää, hävittää tai raiskata. Suomen kansalle kuuluu kaikki sekin omaisuus, mitä porvarit tai kapitalistit hallitsevat ja sentähden sitä on suojeltava. Ja missä rikas menettää osan omaisuuttansa, siinä menettää köyhä kaikkensa, elämisen ehdot, jos vielä työpaikatkin hävitetään. Eikä kysymyksessä ole ainoastaan omaisuus, vaan myöskin vapautemme, henkemme, naistemme kunnia. Kaikkia on suojeltava samalla tavalla, jos ketään aiotaan pelastaa. Keskellä sisäisten riitojen, kiihkeimmänkin taistelun aikana meidän täytyy muistaa olevamme suomalaisia ja tietää, ettei meitä kukaan toinen suojele, jollemme siihen itse pysty.»

Tämän sävyinen kirjoittelu oli vakavan ja edesvastuuntuntoisen sosialidemokraatin varoittava huuto kaikille niille, jotka »suoraviivaisia» menettelytapoja käyttäen ja aseelliseen voimaan turvaten olivat johtamassa maamme työväestöä sille Golgatan tielle, jonka vuosi 1918 toi tullessaan. Valitettavasti ei näitä varoituksia otettu huomioon, vaan elettiin liiaksi tunnelmien ja toiveiden lumoissa ja täten jouduttiin kauheimpaan onnettomuuteen, mikä mitään kansaa voi kohdata — sisäiseen kansalaissotaan, joka vei työväenliikkeenkin haudan partaalle.

Nämä varoittavat kirjoitukset eivät kuitenkaan vapauttaneet niiden kirjoittajaa, vaan heti kansalaissodan alettua vangittiin hänet Kuopiossa ja Helsingin valloituksen jälkeen tuotiin Ison-Mjölön ja sittemmin Suomenlinnan vankileirille.

Valkoisten vankina.

Useimmat sosialidemokraattien tunnetuimmista luottamusmiehistä, jotka eivät poistuneet maan rajojen ulkopuolelle, joutuivat jakamaan niiden tuhansien työläisten kohtalon,

jotka valkoisen vihan uhreina raahattiin vankileireille, joihin heitä tuhansia sortui kuka nälän tappamana, kuka kenttä- ja myöskin paljon ns. valtiorikosoikeuksien tuomioiden nojalla. Myöskin Tainio joutui, kuten edellä jo on mainittu, olemaan vankina helmikuusta marraskuuhun ensin Kuopiossa ja sen jälkeen Isossa-Mjölössä sekä myöhemmin Suomenlinnassa.

Vuoden 1918 vankileirioloista on niin paljon kirjoitettu, ettei noita samoja asioita ole syytä enää tässä kerrata. Tulkoon kuitenkin kerrotuksi, että sen »murjun» — v. 1918 aikainen sanontatapa — asujamiston, jonka kanssa Tainio joutui vankilassaoloaikansa viettämään Helsingissä ollessaan, muodostivat Taavi Tainio, Sulo Vuolijoki, Yrjö Räisänen, Mikko Ampuja, kuopiolainen puoluetoveri rakennusmestari Antti Rantanen, aikoinaan kommunistisen eduskuntaryhmän huumoripitoisin mies, Ville Vainio, ja myöhemmistä edesottamuksistaan kommunistien leirissä eräänlaista kuuluisuutta saavuttanut Ivar Lassy. Tunnettuna järjestyksen miehenä piti Tainio huolta siitä, että murjun asukkaiden kesken toimeenpantiin asianmukainen työnjako. Tämä johti siihen, että Sulo Vuolijoesta ja Ville Vainiosta tehtiin murjun elintarveministerit, joiden keskeinen työnjako taas oli sellainen, että Sulo hoiti hankinnat Helsingistä ja vankileirin ulkopuolelta, kun taas Ville sai tehtäväkseen ylläpitää hyviä suhteita keittiöön ja vankileirin varastoihin nähden. Ampujan Mikosta taas tehtiin yhteinen kokki, koska hänen taipumuksensa parhaiten viittasivat sille alalle. Tainio oli murjun komendantti ja Yrjö Räisäsen ja Lassyn työosuudesta yhteisten asiain hoidossa en ole sattunut samaan selvyyttä. Komendantin virkansa ohella harrasti Tainio kalastusta kaikilla mahdollisilla tavoilla ja vallan ihmeellisiä useasti olivat ne pyyntivehkeet, joihin hän koetti kaloja narrata yhteistä keittiötä varten. Kun sitten tapahtui siirto Suomenlinnaan, niin saivat Tainio, Vuolijoki ja Lassy tehtäväkseen myöskin ryhtyä antamaan

vankilatovereille opetusta erinäisissä koulumaisissa aineissa. Tätä jatkuikin aivan siihen asti, kunnes vapautus sen keskeytti. Valtiorikosoikeus oli antanut Tainiolle 9 vuoden tuomion, mutta ylioikeus alensi sen 4 vuoteen. Kun sitten syksyllä 1918 julkaistiin ensimmäinen armahdus, niin tämän perusteella vapautettiin Tainio vankilasta.

Vankilassaoloaikanaan oli Tainio kasvattanut itselleen tuuhean ja pitkän täysiparran, joka ulottui puoliväliin rintaa. Kun hänelle sitten ilmoitettiin, että hän pääsee vapaaksi, niin Sulo Vuolijoki, joka aina oli pientä koiruutta täynnä, sanoi Tainiolle, että »myypäs minulle tuo partasi!» Tatukin otti asian humoristiselta kannalta ja vastasi Sulolle, joka kaikesta päättäen oli arvellut, ettei Tatu parrastaan luovu, että kauppa on kiinni, jos maksat 100 markkaa. Tällä summalla kauppa päätettiin, Tatu leikkasi partansa, antoi sen Sulolle ja sai 100 markkaansa. Mitä Sulo tuolla ostamallaan aarteella teki, ei satu olemaan allekirjoittaneen tiedossa.

Tainion ollessa vankilassa oli perhe jo kesällä 1918 muuttanut Helsinkiin. Suurella vaivalla oli täältä saatu vuokratuksi Siuntionkadun varrelta 1 huoneen suuruinen asunto. Sinne saapui Tainio, joka oli päässyt vapaaksi marraskuussa jouduttuaan olemaan lähes 8 kuukautta tällä vankilaretkellään, joka samalla muodostui hänen elämänsä viimeiseksi vankilamatkaksi.

Sillä aikaa kun Tainio ja monet muut olivat joutuneet viettämään päivänsä vankilassa, oli niiden puoluetoverien taholta, jotka olivat onnistuneet vapautensa säilyttämään, jo pantu alulle puolueen uudelleen rakentamistyö. Tämä työ oli häntäkin odottamassa.

Puoluetta jälleenrakentamassa.

Päästyään vapaalle jalalle oli Tainiota odottamassa kuumeinen työ. Jo syksyllä 1918 oli vapaina olevien puoluetovereiden taholta ryhdytty toimenpiteisiin puoluetoiminnan uudelleen henkiin herättämiseksi. Vaikeudet olivat tavattoman suuret, sillä työväenjärjestöjen omaisuus ja toimintahuoneistot olivat takavarikon alaisia, työväen sanomalehdistö lakkautettu ja tuhansia puoluejärjestöjen parhaita toimihenkilöitä virui vankileireillä odottamassa valtiorikosoikeuksien tuomioita, puhumattakaan niistä tuhansista, jotka kansalaissodan melskeissä olivat menettäneet henkensä. Lisäksi vallitsi maassa laittomuuden ja mielivallan aika, joka jätti varsinkin hiemankin punaisiksi epäillyt kokonaan turvattomiksi. Kaikista edellämainituista esteistä huolimatta oli ryhdytty alustaviin toimenpiteisiin puoluetoiminnan uudelleen henkiinherättämiseksi. Ensimmäisenä sen näkyvimpänä merkkinä oli, että syksyllä 1918 alkoi ilmestyä »Suomen Sosialidemokraatti». Myöskin oli ryhdytty toimenpiteisiin ylimääräisen puoluekokouksen kokoonkutsumiseksi. Tämä kokoutuikin Helsingissä aivan vuoden lopulla 27—29 p:nä joulukuuta 1918. Tässä ylimääräisessä puoluekokouksessa valittiin Tainio puoluesihteeriksi.

Työtä uudelta puoluesihteeriltä ei puuttunut. Tosin hänen edeltäjänsä V. Hupli, joka syksyllä 1918 oli väliaikaisesti hoitanut puoluesihteerin tehtäviä oman toimensa ohella, oli ehtinyt suorittaa ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumista varten tarvittavat toimenpiteet ja saada yhdessä muiden tähän alustavaan työhön osaaottaneiden puoluetoverien kanssa puoluetoiminnan herätetyksi alkuun eräissä kaupunkipaikoissa ja muutamissa teollisuuskeskuksissa. Mutta melkein koko maaseutu oli tässä suhteessa vielä raivaamatonta korpea. Lisäksi rajoitti järjestötoiminnan alkuunsaattamista silloin

voimassaollut poikkeuslaki, joka saatiin kumotuksi vasta toukokuun lopulla 1919. Vielä tämän poikkeuslain kumoamisen jälkeenkin vallitsi monin paikoin paikallisten viranomaisten mielivalta, johon he olivat ehtineet tottua kansalaissodan jälkeisissä poikkeuksellisissa oloissa.

Maailmansodan loppunäytösten yhteydessä tapahtuneet valtiolliset muutokset Euroopassa helpottivat kuitenkin jossakin määrin Suomenkin työväenluokan vaikeata tilannetta. Näkyvin ja merkityksellisin kaikista tämän ajan tapahtumista oli, että ns. tynkäeduskunta jouduttiin hajoittamaan ja uudet vaalit määrättiin toimitettavaksi maaliskuun alussa 1919. Vasta saman vuoden tammikuun lopussa poistettiin sinetit puoluetoimiston ovelta ja työtä voitiin ryhtyä jatkamaan entisessä huoneistossa.

Valmistautuminen uusiin vaaleihin oli ensimmäinen suuri tehtävä, joka asetti voimat ja toimintakyvyn koetukselle. Niiden tuottama tuloshan muodostui eräässä suhteessa ratkaisevaksi koko työväenliikkeen uudelle heräämiselle, sillä vaalien menestyminen oli omiaan rohkaisemaan kaikkia niitä, jotka edellisen vuoden kauhuntapausten jälkeen olivat lannistuneet ja pelon vallassa vetäytyneet syrjään. Vaalitaistelun järjestäminen tuotti kuitenkin suuria vaikeuksia useistakin syistä. Ensinnäkin useimmat työväentaloista olivat vuoden alussa vielä viranomaisten hallussa ja julistetut myymis- ja hukkaamiskiellon alaisiksi. Toiseksi suurin osa entisistä tottuneista järjestöjen toimihenkilöistä virui joko vankileireillä, oli saanut surmansa kansalaissodan kuohuissa tai siirtynyt maan rajojen ulkopuolelle. Monet niistäkin, jotka olivat vapaina, olivat pelon vallassa, mikä johtui siitä, että valkoisen terrorin mainingit vielä silloin vyöryivät melkoisen korkeina. Erinomaisen kuvaavana osoituksena siitä, minkälaisissa olosuhteissa silloin jouduttiin vaalitaistelu käymään mainittakoon tässä yhteydessä, että oikeusministerin määräyksestä julistettiin puolueen

vaalijulistus »Sorron yöstä nouskaa» ja »Eduskuntavaalit»-niminen vaaliopas takavarikkoon. Puoluetoimikunnan silloinen puheenjohtaja V. Tanner tuomittiin mainittujen julkaisujen johdosta 3 kuukauden vankeuteen ja kirjapainonjohtaja sai niiden painamisesta sakkoa 900 markkaa. Vaalipuhujia vangittiin ja estettiin vaalikokousten toimeenpanoa. Julistusten levittäjiä vastaan nostettiin lukuisia syytteitä, niistä määrätyt rangaistukset vaihtelivat 1—10 kuukauteen vankeutta tai 50—1.000 markkaan sakkoa. Kaikista näistä vastuksista huolimatta saavutti puolue suuren menestyksen vaaleissa, sillä eduskuntaan valittiin 80 sosialidemokraattista edustajaa.

Myös työväenjärjestöjen toimitalojen ja irtaimiston palauttaminen oikeille omistajille tuotti puoluetoimistolle suuren työtaakan. Tämä oli luonnollistakin, koska tottuneiden toimihenkilöiden puute oli huutava. Sitäpaitsi täytyi aluksi kaikki talojen vapauttamisanomukset osoittaa valtioneuvostolle, joka ne ratkaisi. Myöhemmin saivat maaherrat oikeuden ratkaista asiat. Puoluetoimiston neuvot ja rohkaisut näissä asioissa olivat tärkeitä.

Työväestön ensimmäiseksi julkiseksi esiintymiseksi muodostui Tainion vanhan taistelutoverin ja ystävän Eetu Salinin hautajaiset 17/4 1919. Tätä kuritushuoneessa kuollutta »maanpetturia» — kuten senaikaisessa puoluetoimikunnan kertomuksessa sanotaan — oli pääkaupungin työväestö tuhatlukuisin määrin lippujen hulmutessa kokoutunut saattamaan viimeiselle matkalleen. Hautajaiset toimitettiin puolueen kustannuksella ja puoluetoimikunta sitoutui myöskin pitämään huolta haudan kunnossa pitämisestä. Hautajaistilaisuudessa piti Taavi Tainio vanhan ystävänsä ja taistelutoverinsa muistolle puheen, joka oli omiaan rohkaisemaan ja antamaan uutta innostusta sen työn jatkamiseksi, joka vainajalle oli ollut elämäntehtävänä.

Pienenä sivuseikkana Salinin hautauksesta kerrottakoon, että kun alunpitäen oli tarkoitus saada hänet haudatuksi kaupungissa sijaitsevalle hautausmaalle, jotta tilaisuudesta muodostuisi sellainen, miksi se oli tarkoitettu, niin tuotti hautapaikan saaminen vaikeuksia. Näistä selvittiin kuitenkin siten, että Salinin hauta saatiin sijoitetuksi erääseen sukuhautapaikkaan, joka aikaisemmin oli lunastettu eräitä rouva Tainion sukulaisia varten. Täten oli tämäkin pulma saatu ratkaistuksi, kun kirkolliset viranomaiset kieltäytyivät hautapaikkaa täältä luovuttamasta.

Tavattoman monissa järjestelytoimenpiteissä tarvittiin puoluesihteerin kokemuksen rikastuttamia ohjeita ja neuvoja. Paitsi laajaa kirjallista työtä, joka tuohon aikaan täytyi suorittaa, oli lisäksi käytävä matkoilla, milloin pitämässä puheita tai luentoja toimeenpannuilla luentokursseilla, milloin taas käytävä neuvotteluja paikallisten toimihenkilöiden kanssa, antamassa heille ohjeita ja tarpeellista rohkaisua. Tällainen työ vaati mieheltä paljon, mutta Tainio rakasti työtään ja oli valmis uhraamaan viimeisetkin voimansa työväenliikkeen uudelleen elvyttämistyöhön.

Kun olot kesällä 1919 alkoivat hieman vakiintua ja järjestöjen toiminta maan eri puolilla alkoi elpyä, oli ryhdyttävä suunnittelemaan sos.dem. puolueen kahdennentoista edustajakokouksen pitämistä. Tämän kokouksen pitäminen vaati laajoja alkuvalmisteluja, sillä paitsi monia järjestettäviä asioita, jotka joutuivat puoluekokouksen käsiteltäviksi, oli tuossa kokouksessa myös käytävä ratkaiseva taistelu siitä, säilyykö puolue sosialidemokraattisena puolueena tai joutuuko se kommunistien käsiin, johon päämäärään Venäjällä olevat puolueen entiset, sittemmin kommunisteiksi muuttuneet johtomiehet, täkäläisten kannattajiensa avulla innokkaasti ja rahallisia uhrauksia säästämättä pyrkivät.

Taistelu kommunistista hajoitustyötä vastaan.

Sos.dem. puolueelle oli varmasti onneksi, että se valitsi puoluesihteerikseen v:n 1918 lopussa Tainion kaltaisen miehen. Hänellä oli ensinnäkin kotimaan puoluetoiminnassa pitkäaikainen kokemus, jossa hän oli aina esiintynyt selvällä sosialidemokraattisella linjalla. Lisäksi oli hän Amerikkaan tekemillään matkoilla ja siellä työskennellessään puolueasiain järjestäjänä myös saavuttanut arvokkaita kokemuksia taistelussa puoluetta hajoittavia pyrkimyksiä vastaan. Varsinkin vuodet 1914—1916, jolloin hän joutui Amerikan suomalaisessa sosialidemokraattisessa puolueessa taistelemaan syndikalistien hajoitustyötä vastaan, mikä taistelu suureksi osaksi Tainion ansiosta ja tarmokkaan toiminnan tuloksena päättyi syndikalistien hajoitusyritysten torjumiseen, olivat antaneet hänelle tottumusta taistelussa puoluetta hajoittavia voimia vastaan.

Heti senjälkeen kun Suomessa alettiin uudelleen elvyttää kansalaissodassa pirstoiksi lyötyä työväenliikettä ja herätellä henkiin julkisia järjestöjä, alkoivat kansalaissodan aikana rajan taakse siirtyneet entiset työväenliikkeen johtomiehet, joista useista siellä oli tullut kommunisteja, vastatoimenpiteet tätä työväenliikkeen jälleenrakennustyötä vastaan. Heidän toimestaan levitettiin maamme työväestön keskuuteen valheellisia tietoja niistä henkilöistä, jotka olivat ryhtyneet rakentamaan uudelleen maamme julkista järjestötoimintaa ja leimattiin nämä porvariston kätyreiksi ja työväenluokan pettäjiksi. Julkisen toiminnan sijasta olisi näiden rajantakaisten neuvojien mielestä turvauduttava yksinomaan salaiseen toimintaan, jonka tarkoituksena olisi ollut aseellisen ja väkivaltaisen toiminnan valmistelu. Senvuoksi he kehoittivat työläisiä pysyttäytymään poissa järjestöistä. Myös kaikki parlamentaarinen toiminta leimattiin tältä taholta mitään merkitsemättömäksi ja sanottiin, että sen yksinomaisena tarkoituksena

on kapitalistisen luokkavaltion lujittaminen ja porvariston vallan pönkittäminen.

Vaikka tämän maanalaisen työn rahoittamiseksi käytettiin runsaasti varoja, joilla palkattiin edesvastuuttomia aineksia tätä työtä suorittamaan, ja vaikka edellisen vuoden valkoinen terrori vankileirikauhuineen, kuolemantuomioineen ja muine toimenpiteineen oli muokannut maaperää tälle kommunistiselle kiihoitustyölle, eivät ne neuvot, joita rajan takaa tänne tyrkytettiin, kuitenkaan saaneet vastakaikua kovinkaan suuressa määrässä maamme työväenluokan keskuudessa. Tästä olivat parhaana osoituksena maaliskuun alussa toimitetut eduskuntavaalit, joissa puolue saavutti huomattavan vaalivoiton siitä huolimatta, että suuri määrä sen kannattajista oli ilman äänioikeutta ja tuhansia virui vielä vankileireilläkin.

Tätä salaista toimintaa vastaan antoi puoluetoimikunta julistuksen, joka lähetettiin kaikille puoluejärjestöille ja jota lisäksi muutenkin levitettiin. Tuossa julistuksessa osoitettiin, miten vahingolliseksi itse työväenluokalle tuollainen salainen toiminta muodostuu ja miten vähäisiä mahdollisuuksia sillä yleensä on tuloksia saavuttaa pienessäkin mittakaavassa puhumattakaan siitä, ettei yhteiskunnallista muutosta tuollaisten salaliittojen avulla voida koskaan saada aikaan. Korkeintaan niiden avulla voidaan järjestää epäonnistuneita kapinoita. Niiden tuoreiden kokemusten perusteella, joita aivan äskettäin oli saatu, puoluetoimikunnan ohjeet ymmärrettiinkin oikein ja rajantakaisten kommunistien yritykset tältä osaltaan valuivat hiekkaan.

Kun se taktiikka, jota kommunistit olivat käyttäneet kehoittaessaan työläisiä pysymään julkisten järjestöjen ulkopuolella, ei näyttänyt saavuttavan vastakaikua Suomen työväestön keskuudessa, vaan se kaikesta agitatiosta huolimatta alkoi yhä lukuisammin liittyä julkisiin järjestöihin sekä antoi myöskin luottamuksensa parlamentaariselle toiminnalle, muuttivat kommunistit menettelytapojaan. He alkoivat kehoittaa omiakin kannattajiaan liittymään järjestöihin ja muodostamaan niihin sellaisia soluja, joiden avulla he olisivat voineet vallata järjestöjen johdon käsiinsä. Lisäksi oli järjestöjen kokouksissa kaikin tavoin arvosteltava puoluejohtoa ja tuomittava sen menettely siitä huolimatta, vaikkapa sen toiminnasta olisi ollut hyviäkin tuloksia maan työväenluokalle. Sen toimenpiteet oli esitettävä mahdollisimman huonossa valossa ja leimattava ne porvariston palvelemiseksi ja työväenluokan etujen vahingoittamiseksi. Kaikki tämä oli tehtävä »jyrkän luokkataistelun» nimessä ja samalla pyrittävä osoittamaan, että ainoa oikea tie työväenluokan asiain ajamiseksi oli avoin pyrkimys työväenluokan diktatuuriin aseellisen toiminnan avulla, samaan tapaan kuin Venäjällä oli tapahtunut.

Tämä taktiikka oli paljon vaarallisempaa maamme työväenliikkeen yhtenäisyydelle ja sen tulevaisuudelle, kuin aikaisemmin käytetty, julkista järjestötoimintaa vieroksuva menettelytapa. Kun kommunistit sen lisäksi eivät esiintyneet avoimin kortein, vaan pyrkivät esiintymään eräänlaisina »jyrkällä luokkataistelukannalla olevina vasemmistolaisina» karttaen tarkoin tunnustautumasta kommunisteiksi, saatettiin tätä menettelytapaa käyttäen johtaa harhaan lukuisia sellaisia entisiä puolueen jäseniä, jotka olisivat jyrkästi kieltäytyneet antamasta uuskommunistisille opeille kannatustaan, jos olisivat olleet selvillä siitä, mihin niillä todellisuudessa pyrittiin.

Taistelua tätä kommunistista hajoitustyötä vastaan jouduttiin käymään vuoden 1919 alusta alkaen. Mitä pitemmälle aika kului, mitä useampia työväenjärjestöjä saatiin henkiinherätetyksi ja toimintakelpoiseksi, sen kiihkeämmäksi tämä taistelu muodostui. Puoluesihteeri joutui tässä taistelussa esiintymään kärkimiehenä. Täytyi olla valmis sekä kirjoitetun

että puhutun sanan avulla esittämään oikeita toiminnan suuntaviivoja ja torjumaan harhakäsityksiä. Tässä taistelussa oli Tainio oikealla alallaan. Varsin monet olivat ne väittelykokoukset, joissa hän usein yksin joutui esiintymään kokonaista kommunistista joukkokuntaa vastaan, mutta tämä ei häntä säikähdyttänyt. Pelottomasti ja suurella terävyydellä hän osoitti, miten turmiollisiin seurauksiin johtavat kommunistien esittämät opit ja miten tavattoman suuressa määrässä koko heidän toimintansa vahingoittaa Suomen työväenluokan etuja ja asemaa. Tätä taistelua käytiin pitkin vuotta perusjärjestöissä ja eräissä piirikokouksissa. Mutta ratkaisevaan taisteluun oli valmistauduttava joulukuussa kokoutuvassa puoluekokouksessa, sillä jos kommunistiset ainekset siinä olisivat saaneet yliotteen, kuten eräissä perusjärjestöissä oli tapahtunut suureksi osaksi sosialidemokraattien hyväuskoisuuden vuoksi, niin sellainen tapaus olisi saattanut muodostua sangen kohtalokkaaksi koko maamme työväenliikkeen vastaiselle olemassaololle.

Siinä alustuksessa puolueen vastaisiksi menettelytapaohjeiksi, jonka puoluetoimikunta oli valmistanut puoluekokoukselle ja joka oli Tainion kirjoittama, oli tehty hyvin perusteellista työtä. Tämän alustuksen avulla kävi puoluekokoukseen valituille edustajille mahdolliseksi saada kutakuinkin selvä käsitys aikaisempien puoluekokousten päätöksistä samassa asiassa, samalla kun siinä selviteltiin myös ne periaatteet ja näkökohdat, jotka puolueen menettelytapakysymyksistä päätettäessä on otettava huomioon. Erikoista mielenkiintoa tuon alustuksen perusteluissa herättää se, että alustuksen kirjoittaja varottaa menettelytapakysymystä käsiteltäessä asettumasta millekään jo ennakolta määrätylle kannalle. Hän sanoo: »Menettelytapakysymystä käsitellessä ei saavuteta kunnollista tulosta, jos ennakolta asetutaan jollekin määrätylle kannalle, joko maltilliselle tai jyrkälle, sillä kysymyshän ei ole maltillisuudesta tai jyrkkyydestä, vaan järkevyydestä. Harkinnan kautta juuri me tulosta ja selvyyttä etsimme.» Tätä ohjetta hän oli pyrkinyt itsekin noudattamaan alustusta laatiessaan. Se käy ilmi koko alustuksen sisällöstä. Johdonmukaisen selvästi siinä osoitetaan sekä teorian että kokemuksen perusteella, mitkä seikat aikaisemmin ovat olleet määräävinä sosialidemokraattisen puolueen menettelytapaohjeista määrättäessä ei ainoastaan meillä Suomessa, vaan myös kansainvälisen työväenliikkeen kongresseissa. Perusteluissaan hän kiinnittää edelleen huomiota samaan seikkaan, josta hän jo monessa aikaisemmassa puoluekokouksessa oli puhunut ja jota hän monissa kirjoituksissaan oli esittänyt, että kaikkien palkkatyöläisten tietomäärän ja luokkatietoisuuden alituinen kohottaminen, heidän järjestöjensä vahvistaminen, heidän kurinsa lujittaminen, on kaikkien meidän taistelujemme tarkoituksena. Se on meidän vallassamme olevaa työväenluokan voiman suurentamista. Se on siis luokkataistelun päämäärä. Tässä yhteydessä hän tehostaa erikoisesti sitä, että työväestön aseman auttaminen vähittäisiä parannuksia valtaamalla on välttämätöntä eikä heikonna sitä, kuten kommunistit väittivät, vaan päinvastoin sitä vahvistavat. Varsin tiukasti hän alustuksessaan torjuu sen kommunistien taholta esitetyn käsityksen, että mitä vanhoillisempi ja taantumuksellisempi porvarillinen hallitus jossakin maassa on hallitusvallan ohjaksissa, niin sitä pikemmin on odotettavissa mahdollisesti ulkoapäin tulevan aseellisen avun turvissa toimeenpantu valtiollinen keikaus. Hänen tässä alustuksessa esittämänsä kanta ei ollut mikään uusi, vaan hän oli samanlaisia ajatuksia esittänyt jo usein aikaisemminkin. Näitä hänen ajatuksiaan olivat v. 1919 oloissa omiaan tehostamaan ne kokemukset, joita oli saavutettu erittäinkin omassa maassamme edellisen vuoden aikana ja jotka osoittivat, miten turmiollisiksi seuraukset saattavat muodostua, jos poiketaan pois selvältä sosiali-

demokraattiselta linjalta ja ryhdytään tavoittelemaan hetken virvatulia.

Tämän perusteellisen alustuksen kirjoittamisesta oli lisäksi sekin hyöty, että paikalliset perusjärjestöt jo hyvissä ajoin ennen puoluekokouksen kokoontumista voivat sen perusteella ryhtyä asiasta keskustelemaan. Näissä perusjärjestöissä käydyissä keskusteluissa voitiin selvää sosialidemokraattista oppia levittää myöskin laajoihin jäsenjoukkoihin, jotka tuohon aikaan olivat hyvinkin kiinnostuneita juuri menettelytapakysymyksistä ja kaipasivat niistä selvitystä. Tällä tavoin tuli Tainion menettelytapakysymyksestä valmistama perusteellinen alustus varsin ratkaisevalla tavalla vaikuttamaan siihen taisteluun, jota perusjärjestöissä jouduttiin käymään kommunistisia hajoituspyrkimyksiä vastaan.

Taistelu v. 1919 puoluekokouksessa muodostuikin kiivaaksi. Kommunististen ainesten taholta pyrittiin epämääräisellä päätöslauselmaehdotuksella salaamaan todelliset tarkoitusperät ja siten saamaan se läpiajetuksi. Tuon päätöslauselman tueksi käytetyissä puheenvuoroissa sensijaan kutakuinkin avoimesti julistettiin diktatuurioppeja ja tuotiin julki kansanvaltaista kehitystä ja parlamentaarista toimintaa väheksyvä käsityskanta. Leimaa antavana koko kommunistisen ryhmän esiintymiselle oli, että se näkyi lujasti uskovan aivan piakkoin tapahtuvaan yleiseen maailmanvallankumoukseen. Päätarkoituksena kommunistisilla aineksilla oli estää puoluetoimikunnan taholta esitetty ehdotus menettelytapaohjeiksi tulemasta hyväksytyksi ja saada sen tilalle jotakin epämääräistä, joka olisi antanut heille mahdollisuuden kalastaa sameassa vedessä. Puoluekokouksen enemmistö kuitenkin torjui tuollaiset yritykset ja päätti pysyttää puolueen selvällä sosialidemokraattisella linjalla. Lisäksi se antoi puoluetoimikunnalle velvoituksen puhdistaa puolue sitä hajoittavista ja vastustavista aineksista näyttäen tässä suhteessa itse

esimerkkiä eroittamalla puolueesta »Savon Kansan» päätoimittajan Kaarlo Luodon, jonka eroittamisesta Tainio teki ehdotuksen.

Puoluekokouksen menettelytapakysymyksessä tekemän päätöksen jälkeen totesivat kommunistiset ainekset itsekin lopullisesti kärsineensä tappion puolueen valtaamisyrityksissään. Tästä he tekivät myöskin asianmukaiset johtopäätökset ja perustivat oman puolueensa. V. 1919 puoluekokouksessa valitulla puoluetoimikunnalla ja myös sen puoluesihteerillä, johon toimeen Tainio edelleen valittiin, oli edessään pitkä ja sitkeä taistelu kommunistista hajoitustyötä vastaan ja puoluekokouksen antamana velvoituksena myös puolueen rivien puhdistaminen sitä hajoittavista ja vahingoittavista aineksista. Vaikka puolueen johto olikin säilytetty varmoissa sosialidemokraattisissa käsissä ja myös puolueen pää-äänenkannattajan asema oli saatu turvatuksi, jatkui taistelu kaikilla muilla linjoilla. V:n 1919 aikana oli puoluelehdistön palstoilla esiintynyt paljon epämääräisyyttä, joka oli saatava poistetuksi. Niinikään oli erinäisissä piireissä suurta sekavuutta esiintynyt senvuoksi, että niiden toimikunnissa oli aineksia, jotka eivät kaikissa asioissa asettuneet selvälle sosialidemokraattiselle linjalle. Puoluelehtien toimituksien miehitykseen ja piiritoimikuntien palkkaamien toimihenkilöiden valintaan oli puolueen keskuksesta alkaneen suuntataistelun aikana kiinnitettävä entistä suurempaa huomiota. Kun lisäksi ottaa lukuun, että täytyi taistella melkein jokaisesta perusjärjestöstä, ennen kuin asiat niiden kohdalta saatiin selviksi, niin käsittää, että tuollaisen taistelun käyminen ja sen ohjaaminen vaati erikoisia ponnistuksia puoluesihteerin asemassa olevalta mieheltä, koska hän ensi kädessä oli vastuuvelvollinen taistelun tuloksesta. Puuttumatta tässä yhteydessä sen pitemmälti puoluejärjestöissä käytyyn suuntataisteluun voidaan vain todeta, että herpautumatta täytti Tainio tässä taistelussa ne velvolli-

suudet, joihin hän oli sitoutunut ottaessaan vastaan puoluesihteerin monessa suhteessa epäkiitollisen tehtävän. V. 1926, jolloin Tainio jätti puoluesihteerin toimen toisiin käsiin, oli taistelu puoluejärjestöissä kommunistisia hajoituspyrkimyksiä vastaan jo loppuun suoritettu. Puolueessa oli selvä sosialidemokraattinen suunta tullut täysin vakautetuksi ja siinä työssä oli hyvin suuret ansiot Taavi Tainiolla.

Ne, jotka joutuivat läheltä seuraamaan Tainion toimintaa puoluesihteerinä, tulivat toteamaan, että puoluesihteerin asema ei ollut hänelle mikään virkatoimi, jossa istutaan palkan takia tai siitä syystä, ettei muuta sopivampaa paikkaa ollut tarjolla. Tuo tehtävä oli hänelle pikemminkin osa hänen elämänkutsumuksestaan, jolle hän oli päättänyt voimansa uhrata. Hän piti työstään ja oli siihen kovasti kiintynyt, sillä ne monet taistelut, jotka hän siltä paikalta oli joutunut käymään, olivat ikään kuin liittäneet hänet siihen. Työn ja ponnistusten tuottamat tulokset olivat muodostuneet hänelle rakkaiksi ja senvuoksi hän tahtoi uhrata voimansa ja kykynsä niiden vaalimiseen. Näistä syistä on myöskin löydettävä vaikuttimet siihen, ettei hän pyrkinyt pois tuolta epäkiitolliselta paikalta, rauhallisemmille ja taloudellisesti paremmin turvatuille aloille, vaikka hänen kyvyillään varustetulla miehellä siihen olisi varmastikin ollut mahdollisuuksia.

Puoluesihteerinäkin ollessaan oli hän suuremmassa määrässä herättäjä ja valistaja, kuin varsinainen organisaattori. Hänen erinomaiset puhujalahjansa ja väittelijäkykynsä olivat hyvään tarpeeseen koko sinä aikana, jonka hän vuoden 1918 lopusta vuoden 1926 alkuun toimi puoluesihteerin paikalla. Juuri niissä väittelykokouksissa, joita kansalaissotaa lähinnä seuranneina vuosina runsaasti jouduttiin järjestämään kommunistien yrittäessä puolueelta vallata perusjärjestöjä, tarvittiin sitä rohkeutta, nopeata älyä ja Tainiolle ominaista improvisoimiskykyä, josta hän tuli kuuluisaksi terävillä vastauksil-

laan niihin välihuutoihin, joita hänelle puhuessaan usein tehtiin.

Hänen vastustajansakin kunnioittivat ja pelkäsivät tätä hänen kykyään. Kokoomuslaisissa lehdissä tunnettu pakinoitsijanimimerkki »Lehteri Johannes» kirjoittikin kerran jouduttuaan seuraamaan erästä Tainion väittelytaidon näytettä, että »se Tainio on puhujana vähän samanlainen kuin mustalainen soittajana. Suoralta kädeltä ja korvakuulolta se on heti valmis ja soittaa miten paljon vaan!» Omassa piirissä tämä hänen nopea tilanteen havaitsemiskykynsä ja sanavalmiutensa oli myös niin hyvin tunnettu, että varottiin kyllä kiistanalaisissa asioissa heittelemästä hänelle liikoja välihuutoja.

Tainio eduskuntamiehenä.

Eduskuntatyössä oli Tainiolla varsinkin alkuvuosina huomattava merkitys. Hän oli niitä puhujia, joita kaikkein hartaimmin kuunneltiin ja joiden puheista vielä jälkeenpäinkin keskusteltiin. Eduskunnassakin hänen sanavalmiutensa tuli tunnetuksi. Kuvaavana näytteenä siitä, ettei hän jäänyt vastausta velkaa, vaan antoi heti sanan sanasta, tulkoon tässä mainituksi eräs tapaus yksikamarisen eduskuntamme alkuajoilta.

Eräässä täysistunnossa oli Tainio puhuessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että vanhasuomalaisen puolueen penkeiltä takarivin miehet kiipesivät puhujapönttöön paksut luntat käsissään. Senvuoksi hän lausuikin jo pitemmän aikaa voineensa todeta, että sieltä keskustan penkeiltä takarivin miehet käyvät pöntössä lukemassa eturivin miesten kirjoittamia puheita. Tällöin prof. Nevanlinna, joka itsekin oli eräs aikansa parhaita puhujia, mutta joka tavallisesti oli istunut etupen-

keillä, nousi sieltä taustasta ylös ja huusi väliin: »Osataan täällä itsekin puhua ja kirjoittaa!» Tainio nosti päätään ja katsoi, kuka sieltä teki välihuudon ja tunnettuaan miehen vastasi: »Sen minä kyllä uskon senjälkeen, kun Nevanlinna on mennyt sinne sihteeriksi!»

Eduskunnan pöytäkirjat sisältävät lukuisia samansuuntaisia sanavalmiuden ja nopean älyn näytteitä, mutta niiden kertomiselle ei ole tässä yhteydessä tilaa.

Sellaisissa suurissa koko maata ja kansaa koskevissa asioissa kuin maamme valtiollinen itsenäisyys, oli Tainio johdonmukaisesti alusta alkaen selvällä kannalla. Valtiollisen itsenäisyyden saavuttamiseksi oli hän valmis myöskin yhteistoimintaan sellaisten porvarillisten ryhmien kanssa, jotka tässä suhteessa olivat selvällä linjalla.

Myöskin eräässä toisessa maan itsenäisyyden kannalta katsoen tärkeässä kysymyksessä oli Tainio niiden joukossa, jotka arvostelivat asioita reaalisten tekijöiden kannalta, eivätkä hetkellisten tunneseikkojen antaneet vaikuttaa ratkaisuun. Tämä asia oli suhtautuminen isänmaan puolustukseen. Tainio ei koskaan hyväksynyt puolustusnihilismiä, vaan asettui sille kannalle, että sosialidemokraattien on puolustettava isänmaata. Tämän vuoksi hän myös suhtautui epäillen siihen virtaukseen, joka erääseen aikaan oli sos.dem. puolueen keskuudessa hyvin voimakas ja joka vaati puolustusmenojen vähentämistä asteettain aina aseistariisumiseen asti. V:n 1926 puoluekokoukselle oli valmistettu laaja maanpuolustusohjelma, jossa sangen perusteellisesti käsiteltiin sosialidemokraattien velvollisuuksia ja suhtautumista tähän asiaan. Tainio oli mukana tätä ehdotusta valmistamassa. Valitettavasti ei tätä mietintöä ole niiden alustusten joukossa, jotka v:n 1926 puoluekokouspöytäkirjan yhteyteen on painettu. Se olisi kuitenkin sen ansainnut huolimatta siitä, että puoluekokous ei ehdotusta hyväksynytkään.

Puolustuslaitosta koskevan kysymyksen yhteyteen liittyi oikeastaan myös kysymys puolueen suhtautumisesta suojeluskuntiin. Tämä oli erikoisen arka kysymys senvuoksi, että suojeluskunnat olivat syntyneet ja saaneet alkunsa hieman ennen kansalaissotaa ja suureksi osaksi kansalaissodan aikana tai sitä lähellä olevana aikakautena. Senvuoksi puolueen keskuudessa vallitsikin hyvin voimakkaana sellainen käsitys, että suojeluskunnat olisi saatava hajoitetuiksi. Tainio epäili tällaisen vaatimuksen toteutumismahdollisuutta ja lausuikin monessa yhteydessä, että tämänkin asian käsittelyssä olisi vapauduttava tunneseikoista ja sekin olisi käsiteltävä todellisten mahdollisuuksien pohjalta. Tätä käsitystään hän perusteli erikoisesti sillä, että puolueen taholta esitetty vaatimus suojeluskuntien lakkauttamisesta muodostuu hedelmättömäksi paikallaanpolkemiseksi. Sen vuoksi sellainen kanta ei ajanoloon voi muodostua kestäväksi. Myöhemmin tapahtunut kehitys on osoittanut, että Tainion käsitykset tässä asiassa olivat olleet todellisuuspohjan mukaiset.

Erottuaan puoluesihteerin virasta v. 1926 alkupuolella, voi Tainio omistaa elämänsä 3 viimeistä vuotta kokonaan parlamenttitoiminnalle. Ne tunnustuksen sanat, joita hänen poistuttuaan eduskunnan riveistä hänestä lausuttiin, osoittivat, että hän oli osannut hankkia itselleen myöskin vastustajain kunnioituksen.

Tainio perheen piirissä.

Tainiolle oli perheen piiri se rauhan satama, jonka keskuudessa hän keräsi voimansa ja henkisen vireytensä. Hyvin hän tässä piirissä viihtyikin.

Kirjojen kerääminen oli hänen elämänsä suuri harrastus. Siitä johtuikin, että hänelle oli keräytynyt harvinaisen suuri

kirjasto, joka varsinkin, mitä yhteiskunnalliseen ja työväenkirjallisuuteen tulee, oli harvinaisen rikas. Ei kuitenkaan voida sanoa, että hän kirjallisuudenharrastuksessaankaan olisi ollut kovin yksipuolinen, sillä kyllä hän luki myöskin kaunokirjallisuutta. Aug. Strindberg ja Emile Zola olivat hänen lempikirjailijoitaan.

Kesälomat olivat ne, jotka muodostuivat hänen elämänsä keitaiksi. Silloin piti päästä maalle ja järven rannalle, muuten ei lomasta ollut mihinkään! Mutta Tainio oli luonteeltaan sellainen, joka ei halunnut samassa paikassa viettää monta kesälomaa. Hänestä oli tärkeätä päästä näkemään kotimaata eri puolilta ja tutustua eri seutujen väestöön. Tämän vuoksi korkeintaan kaksi kesää voitiin viettää samassa paikassa. Sekin vain sillä ehdolla, että järven rannalla oli sopivia kallioita, joilla voi keittää kahvia, joka oli välttämätöntä onkimatkojen yhteydessä. Onkiminen oli Tainion mieliharrastuksia ja siinä suhteessa hän sopi erinomaisesti yhteen »paremman puoliskonsa» kanssa, jolle myös kesäisellä järvellä veneestä tai rannalta onkiminen on kaikki kaikessa. Jos kesälomapaikassa oli vähän kallioita, niin sinne ei tultu enää toiseksi kesäksi.

Sensijaan ei Tainio ollut mikään metsämies. Tuskin hän oli eläissään tappanut yhtä ainoata eläintä. Olga-rouva kertoikin, että siihen aikaan, jolloin he elivät Piikkiön Krapilassa ja heillä oli omia kukkoja ja kaniineja, niin paistia tarvittaessa ei Tainio niitäkään suostunut tappamaan, vaan se oli jonkun toisen tehtävä. Pilkkaan ampuminen oli ainoa pyssynkäsittely, mihin hän saattoi osallistua.

Niin poliitikko kuin Tainio olikin juuriaan myöten, tahtoi hän kesälomansa rauhoittaa kokonaan politiikalta. Silloin ei ollut aikaa politikoimiseen, vaan muut harrastukset valtasivat koko miehen.

Kotioloissaan oli Tainio tarkan järjestyksen mies. Kaikkien

piti olla säännöllisessä järjestyksessä ja määrätyllä paikallaan. Jos niin ei ollut, niin ei häneltä erikoisen lempeätä katsetta saanut osakseen. Kaikista perhettä koskevista asioista hän oli perin kiinnostunut.

Hänen erikoisen huomionsa kohteena oli tietysti poikansa Tauno Ilmari ja tätä koskevat asiat. Tarkkaan hän valvoi pojan kasvatusta ja piti tiukasti kiinni siitä, että yhteisesti sovitut ja hyväksytyt suunnitelmat tulivat myöskin toteutetuiksi. Kovasti hän piti huolta siitä, ettei äiti vallan pahasti saanut poikaa hemmotella. Kun poika sitten kasvoi ja varttui, niin muodosti perheen kolmikko hyvin keskenään toimeentulevan kokonaisuuden.

Viimeiset elinvuodet ja kuolema.

Jouduttuaan eroamaan puoluesihteerin toimesta alkoi Tainion henkinen vireys vähetä. Hänestä itsestään kai tuntui siltä, että ne suuntariidat, joihin sekaantui eräitä henkilökohtaisiakin tekijöitä, joiden vaikutuksesta hän joutui puoluesihteerin toimen jättämään, jollakin tavalla uhkasivat niitä saavutuksia, jotka eräiltä osiltaan olivat tuloksia hänenkin elämäntyöstään. Tämä lamaannutti häntä siinä määrin, että hänestä elämänsä viimeisinä vuosina tuli perin harvasanainen ja itseensä sulkeutunut. Eduskuntatyö, vaikka siihen olikin lisäksi tullut valtion tilintarkastajan työ, ei jaksanut häntä kiinnostaa siinä määrässä, kuin hänen aikaisempi toimintansa puoluesihteerinä. Henkisesti hän kuihtui ja surkastui. Ainoastaan kesälomalla ollessaan hän viimeisinäkin vuosinaan saattoi saada entisen virkeytensä, mutta kun sieltä palattiin, oli veto poissa.

Vaikka vatsakatarri olikin kiusannut häntä useita vuosia lievähkössä muodossa, ei hän kuitenkaan pitkiä aikoja sai-

rastellut. Sillä tautivuoteella, jolta hän lähti viimeiselle matkalleen, joutui hän olemaan kuusi viikkoa. Hän kuoli maaliskuussa 1929.

Hänen hautajaisensa, jotka tapahtuivat maaliskuun 25 päivänä 1929, muodostuivat huomattavaksi tilaisuudeksi osanottajain runsauden takia siitä huolimatta, että hänet haudattiin Malmin hautausmaalle. Puolue kustansi ja järjesti nämä hautajaiset. Niinikään on puolue pystyttänyt hänen haudalleen hautapatsaan, johon pronssireliefin on valmistanut taiteilija Ilona Aaltonen.

Kuollessaan oli Taavi Tainio 54 vuotta vanha. Tästä ijästään oli hän 34 vuotta uskollisesti palvellut työväenliikettä ja ollut mukana sen kaikissa vaiheissa. Hänelle voi, kuten tämän suppean elämäkertakirjoituksen alussa sanoin, hyvällä omallatunnolla antaa työväenliikkeen tienraivaajan ja Suomen vähävaraisten kansankerrosten uupumattoman herättäjän ja kasvattajan nimen.

Ernst Lähde